BORSIERI G.

INSTITUTIONUM MEDICINÆ PRACTICÆ

QUAS

AUDITORIBUS SUIS PRÆLEGEBAT

JO: BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD,

Editio Quarta Veneta.

VOLUMEN QUARTUM.

DE

MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS.

VENETIIS, 1802.

Apud Josephum Orlandelli,

NOMINE

qm. FRANCISCI EX NICOLAO PEZZANA.

CUM REGIA FACULTATE, AC PRIVILEGIO.

CAPUT X.

DE

PETICULIS SIVE DE MORBO PETECHIALI *.

§. CCCVIII.

AB ineunte ſæculo XVI. Peticulatum morbus univerſim in Italia (*a*), immo Europa tota ſic innotuit, ut nemo fere ſit hodie, qui audito vix earum nomine non intelligat continuo de maculis quibuſdam exiguis agi, quæ in cute ſumma ſparſim apparent, rubro plerumque colore, interdum puniceo, aut livido, aut violaceo, aut nigricanti præditæ, forma fere rotundæ; modo parva punctulo referentes, modo lenticulis, aut pulicum morſibus, aut potius guttulis ſanguineis valde ſimiles, ſed planæ, nulloque modo exſtantes, neque epidermidem attollentes; exceptis qúibuſdam rariſſimis caſibus, in quibus non nihil ſupra cutim eminere * viſæ ſunt. Pro varia vero magnitudine, aut figuræ ſimilitudine

Quid ſibi velint peticulæ. Earum ortus in Italia.

Variæ denominationis ratio. *stigmata* etiam, *puncticula*, & *lenticulæ* vocitantur. In Gallia ex rubello colore, quem ut plurimum exhibent, vulgo *purpura* eis nomen inditum est. A nostris *peticulæ*, & *pestichiæ*, aut corrupta voce *petechiæ* appellantur, non satis perspecta denominationis *** origine.

* *Synonyma.*

Lenticulæ, *&* *Puncticula* FRACASTORII, *de morb. contag. l.* 2. *cap.* 6. *Peticulæ*, *&* *Pestichiæ* P. SALII DIVERSI, *de febr. pestilent. cap. XIV. Purpura* GALLORUM. *&* J. COYTTARI THABREI, *de febre purpura epidemic. Purpura* SAGARII, *systema morbor. symptom. Cl. X. ord.* 1. *gen.* 8. *Petechiarum morbus* CAROLI STARCKII, *de morbo cum petech.*

(*a*) FRACAST. *l. c.* Morbus novus tum in Italia habitus est, & ex plagis orientalibus, speciatimque ex Insula Cypro ad nos perlatus. Discrepatum quidem a nonnullis est, an veteribus medicis esset cognitus, nec ne. Communior sententia fuit, apud veteres nulla vestigia ejusmodi morbi reperiri; nam exanthemata quorum aliqua mentio ab iis facta invenitur, ad miliares pustulas, & papulas exstanter, quales culices morsu excitant, rectius pertinere videntur. Ut ut res se habeat, scriptor nuperrimus Anglus, cl. LINDIUS (*Mèmoir. sur les fievr. p.* 144.) non dubitat, ab AETIO in febribus malignis observatas maculas læves, planas, non supra cutim exstantes, culicum morsibus similes. Verum incertum adhuc est, an legendum ibi sit culicum pro pulicum morsibus. PETRUS certe a CASTRO priorem lectionem probare videtur. *Vid. L. de febr. malign. punticul. sect. I. aph. VI.* Versio item Jo. CORNARII habet: *vicibes similes culicum morsibus*. Vid. AET. TETRABIBL. *secund. serm. I. cap. CXXIX.* Scire demum oportet, antequam peticulæ ab Italis describerentur, observatas eas fuisse a JACOPO DE PARTICUS medico apud Gallos celeberrimo, qui obiit anno 1463,

aut

aut secundum alios ann. 1465. Is enim in *Comment. ad Avicen. prima quarti*, *Tract.* 4. *cap.* 2. maculas, quae febribus acutis superveniunt, pulicum morsibus similes commemoravit. Locus citatur etiam a HIERONYMO MERCURIALI in *Praelect. Pisan. ad Histor. Hippocratis Histor.* 2.

** Peticulas benignas rosei coloris, aliquantum exstantes, sive prominentes se vidisse narrat in constitutione epidemica ann. 1591. Tridenti exorta concivis meus, medicusque praestantissimus OCTAVIANUS ROBERTUS (*De peticul. febr. an.* 1591. *public. vagant. cap. IX.*) itemque in Vindobonensi peticulari febre ann. 1758. Cl. HASENOHRLIUS, Archiater Magni Ducis Etruriae, & annis 1771. & 1772. in alia constitutione SAGARIUS (*Syst em. morb. cl. X. ord. I. exanth. contag. gen. IV.*). Sed hoc inter rarissima referendum est; ita ut, nisi a viris tantae auctoritatis affirmaretur, vehementer ad credendum impellerer, papulas illas non fuisse veras peticulas, sed exanthemata miliaria, aut urticata, aut morbillosa, aut alia generis plane diversi, peticulis intersperla; quae saepissime cum peticulis epidemicis complicantur. Miliaria profecto erant exanthemata, quae cum peticulis grassabantur in illa constitutione, quam descripsit PETRUS a CASTRO; atque ita distincta ipse reputavit, ut duo genera constituerit, quorum alterum febrem *pulicarem*, alterum *culicarem*, nominandum duxit. Et ut omittam majorum observationes omnibus plane notas, recentissimum exemplum ejusmodi complicationis satis erit memorare, quod nobis praebuit constitutio epidemica, quae anno proximo 1783. in oppidis *Belgiojoso*, *Stradella*, aliisque secundum Padum positis locis vagata est. In hac enim frequentissima erat exanthematum miliarium cum peticulis conjunctio.

*** *Pestichiae* fortasse ex eo dictae sunt, quod in Peste frequentissime cerni solent, aut quod interdum ad pestilentem naturam sua malignitate proprius accedant. *Peticulae* vero, quasi *pediculae* a non nullis dici creduntur, quod vestigia a pediculorum morsu

relicta aliquo modo imitentur. Sed cur non & ipsæ a peste, quasi *pesticulæ* non ducantur? Littera enim omissa, en habes *peticulas*. Sic a *pestichiis* levi mutatione fortasse profluit vocabulum Italicum *Petecchie*. Facile enim apud vulgus ejusmodi vocum corruptio contingit.

§. CCCIX.

Prima divisio. Ut cetera exanthemata, quod alibi (B. II.) jam posui, sic peticulæ in *primarias*, & *secundarias* dividendæ esse nobis quidem (*a*) videntur. At de *secundariis* cum *criticis*, tum *symptomaticis* *, quæ febribus non solum continuis cujusque generis, sed etiam intermittentibus quandoque superveniunt, toties mentionem fecimus alias (*b*), ut nullus iis locus hic esse queat. Igitur reliquum est, ut de primariis nunc speciatum dicam, morbo videlicet exanthematico febrili: quamquam minime me lateat, quosdam recentissimos scriptores, uti CULLENIUM (*c*), MACBRIDIUM (*d*), aliosque spectatæ doctrinæ medicos eas a morbis exanthematicis excludere, & multo apertius cl. JOUBERTUM (*e*), qui omnino negat, peticulas primarias unquam esse, sed semper secundarias, tamquam aliorum morborum, & speciatim febrium malignarum, & epidemice grassantium symptomata non infrequentia (**). Quibus tamen cur assentiri omnino non possim, caussas mox in medium adducam, ne quis putet, temere, atque inconsulto contrariam me in sententiam descendisse.

Hic de primariis tantum.

(*a*) Vid. Vol. I. de Febr. §. LVI.

(*) Vulgo dividuntur peticulæ universæ in *criticas*, & *symptomaticas*. At criticum improprie hic adhiberi video; nam non id, quod ad morbum attinet,

net, aut a morbo manat, uti proprie ſumi ſolet, intelligi hac voce ab iis, qui hujuſmodi diſtinctione utuntur, comperio, ſed eo ſignificatu, quem habet *primarium*, ſive *protopathicum*, ſic ut apud ipſos *criticum* eſſe, & *primarium* unum, idemque reputetur. Verum proprie *criticum*, & *ſymptomaticum* eſt aliquid ad morbum ſpectans, aut ab eodem proficiſcens, non morbus ipſe, in quem ſolum competit *primarium* eſſe. Quare *criticas*, aut *ſymptomaticas* rectius vocari arbitror peticulas illas, quibus *ſecundariis* nomen eſt, utpote ad morbum aliquem primarium ſpectantes, aut accedenes. Hinc diſtinctio in *criticas*, & *ſymptomaticas* ſolis *ſecundariis* quadrare poſſe videtur. Namque peticulis primariis *primarium* morbum eſſe, & ſimul *ſymptomaticum*, aut *criticum* eſſe poſſe, contradictionem omnino, ut patet, involvit. His ergo ſi qua differentia convenit, nulla erit accommodatior, quam ea, quæ aliorum exanthematum propria eſt, veluti variolarum, morbillorum, purpuræ ſcarlatine &c. quæ recte in *benignas*, & *malignas* diſpeſcuntur.

(*b*) Vid. Vol. II. de febr. §. CLXXII. CCXCXIII. §. CCCLXXXII. &c.

(*c*) *Gen. morb. ord. III.*

(*d*) *Introduct. method. in theor. & Prax. T. 2. cap. XI.*

(*e*) *Hiſtor. de la Soc. Roy. de med. ann.* 1776. *pag.* 529. *Paris* 1779.

(**) Hic non diſſimulandum eſt, PETRUM Jo. BERGIUM (*Act. Academ. Scient. Suec.c. Vol. XXVIII.* p. 326.) ut oſtenderet, peticulas ſemper eſſe ſymptomaticas, his uſum eſſe argumentis, 1. inquit, peticulæ ſummam habent ſimilitudinem cum purpura miliari rubra, quæ ſemper ſymptomatica eſt. Ergo etiam peticulæ. 2. Eruptione peticularum facta, non minuitur febris, quin immo cuncta ſymptomata augentur, fiuntque graviora. 3. Non omnibus eodem morbo laborantibus peticulæ erumpunt, & quibuſdam; etiamſi eruperint, cito evaneſcunt, quin tamen ullum detrimentum, aut quidquam deterius conſequatur,

tur. Immo nonnulli feliciter convalescunt interdum antequam peticulares maculæ prorsus decesserint. 4. Catharticorum, & regiminis refrigerantis usus in hujusmodi exanthemate maxime utilis deprehenditur, quod putridos humores expellit, putredinique coercendæ valet. Utrumque præsidium noceret, si peticulæ primarium morbum facerent; nam earum aut eruptioni se opponeret, aut jam ad cutim propulsas intro verteret, unde pessimæ, lethalesque metastase, hominem interficeret. Atque hæc præcipua sunt, quibus suam opinionem tueri sibi persuadet BERGIUS; Verum, ni valde fallor, ad singulas sic responderi facile potest. 1. Similitudinem peticularum cum purpura miliari rubra tantam non esse, cum inter utrumque exanthematis genus non leve discrimen intercedat; ut perspicue patebit utriusque descriptionem, historiamque invicem comparanti; neque purpuram miliarem rubram symptomaticam semper dici posse, ut falso assumitur; ideoque a pari non licere quidquam concludi; immo, si quid concludendum hinc esset, hoc plane consequens esse, peticulas æque, ad miliaria non semper symptomaticas reapse observari. 2. Non minui quidem febrim post peticularum eruptionem, immo ejus symptomata ingravescere non tantummodo, cum peticulæ symptomaticæ, verum etiam tum, cum primariæ ipsæ sunt, sed malignæ. Minui vero etiam, & symptomata simul, ni omnia, præcipua certe mitigari, quando etsi secundariæ, criticæ tamen, & post coctionem prodeunt; aut quando ex primariis si fuerint, benignarum morem sequuntur. 3. Neque semper sine noxa peticulas non erumpere, aut evanescere in morbo vere petechiali, cum historia medica nos doceat, imperfectam, difficilem, lentamque earum eruptionem, & multo magis retrocessionem repentinam in primariis semper, in secundariis vero tum maxime, cum criticæ futuræ sunt, non modo graviorem morbum reddere, sed sæpe etiam exitium afferre; nisi aliqua alia evacuatio, uti alvus fluxus, aut urinæ copia, aut sudor earum locum suppleat, non secus ac variolis depressis, at-

que

que evanescentibus accidit. Si igitur unquam imperfecta, aut deficiens peticularum eruptio, aut earum regressus nocumento vacare comperiatur, ib profecto in symptomaticis dumtaxat evenire, non in aliis. Nec mirum cuiquam videri debere, convalescentibus quandoque peticulas in cute adhuc superesse; cum id tantum abest a symptomatica natura, ut potius, rectiusque significet, peticulas aut criticas, sive judicatorias, aut benignissimas exstitisse, sic ut prius febris cum omnibus symptomatibus decesserit; quam exanthema; quemadmodum fieri id sæpe perspicimus in variolis, morbillis, erysipelate, aliisque exanthematibus benignoribus, ut jam in superioribus capitibus satis ostensum putamus. 4. Quod demum attinet ad utilitatem catharseos, & regiminis refrigerantis ab auctore objectam; eam primum limitandam esse: nam sæpe a Clinicis deprehensum est, cathartica in quibusdam peticularum epidemicis constitutionibus inutilia non modo, verum etiam summopere perniciosa fuisse; nec diversum exitum quandoque sequi ex regimine frigido imprudenter, aut temere, aut nimium universaliter adhibito. Deinde, si quando evenit, quod Auctor contendit, ut cathartica interdum in peticulis feliciter cesserint, nihil inde eorum sententiam, qui peticulas primarias agnoscunt, infirmari; cum notissimum medicis omnibus esse debeat, peticulas, etsi primarias, interdum a cacochylia primarum viarum aut foveri, aut comitari, ut non modo tum purgantium administratio necessaria sit, verum utilis etiam, & salutaris. Regimen vero refrigerans ut in omnibus exanthematicis morbis, si scite, atque apposite usurpetur, maxime confert, sic non novum esse, si peticulis quoque non officiat, præsertim, ubi nimius sanguinis fervor, aut ad liquescendum nimia ejus proclivitas, aut corruptionis, & putredinis metus temperari, inhiberique debeat. Quod si de peticulis porro secundariis, & quidem symptomaticis verba fiant, quales fortasse fuerunt, quas ipse observavit in quadam febrium gastricarum malignarum, & putrium constitutione, ultro

fa-

fatemur in iis & purgantia, & regimen refrigerans nedum non officere, verum plurimum quoque prodesse, quemadmodum ii aliis exanthematibus cum cacochylia complicatis, aut ad putredinem pronis prodesse ea novimus; non vero hinc recte consequi, peticulas *semper symptomaticas* habendas esse.

§. CCCX.

Demonstratur, dari peticulas primarias.

Itaque en rationum momenta, quibus adducor, ut credam peticulas primarias revera existere, negarique eas minime posse. Et primum illud considerandum venit, quod peticulæ, quando epidemice aliquo in loco increbrescunt, non raro solitariæ, & sine febre, aut alio morbo, a quo pendere queant, vagari solent; sic, ut non pauci peticulis conspersi cernantur huc illuc sine ullo incommodo discurrere, & suis negotiis operam dare. Testes appello PETRUM SALIUM DIVERSUM (*a*), PETRUM A CASTRO (*a**), JOACHIMUM BURSERUM (*a***) JOHAN. FANTONUM (*a****) CAROLUM STRACKIUM (*b*), CAROLUM JOSEPHUM DAMILANIUM (*c*), DUNCANIUM (*d*), immo universos clinicos attentius medicinam exercentes, longoque usu perfunctos, qui ejusmodi peticulas solitarias viderunt. Has nemo dixerit non primarias. Neque cuiquam concedam, deceptos eos esse peticularum similitudine, dum in scorbuticas maculas incidissent; cum ego, quoties eas videre missi contigit, diligentiori instituto examine certissime compererim, veras peticulas fuisse, hominesque iis correptos aliquin sanissimos, atque a scorbuti vel levissima suspicione quam alienissimos. Nec solum solitariæ ejusmodi peticulæ occurrunt; verum interdum aliquanto prius erumpunt, quam febris accedat, febre postea eas subse-

Peticulæ interdum solitariæ.

Interdum febris eas subsequitur.

sequente; quod in aliis quoque exanthematibus primariis interdum videre est.

(a) *L. c.*
(a*) *De febr. punct. sect.* 3. *aph.* 32.
(a**) *De febre petechiali.*
(a***) *De antiq. & Progress. febr. maliarum* *p.* 70.
(b) *De morb. cum petech. cap.* 2. *p.* 19. ubi sic ait: *Etiam petechias quo tempore populares eaedem erant sine febre, & absque ulla corporis infirmitate vidi.*
(c) *Nuovo Trattato sopra le Malatt. delle migliari in Piemonte ec. p.* 131. *Mondovì* 1774. *in* 8.
(d) *Medical Cases with. remarks Lond.* 1778. *Hist. VII. & Comment. Lips. T.* 25. *P.* 2. *p.* 225., ubi auctor refert de eruptione quadam petechiali benigna, & sine febrilibus symptomatibus feliciter terminata. Plurima peticularum sine febre exempla GRAFFIUS, *Dissert. de petechiis sine febre. Goett.* 1775. Aliquas historias habet etiam STRACKIUS, *l. c. egrot.* o. 41. 42. 43. 44. 45. Etiam apud DIEMERBROECKIUM exstat observatio pueri sexennis, qui peticulis sine febri laboravit, *de Pest. lib. IV. aegr.* 41. Pro veris petechiis has habet etiam SCHLICHTORTUS, *Dissert. de Petech. p.* 22.

§. CCCXI.

Secundo animadversione maxime dignum mihi videtur, morbum istum natura sua ad cutim contendere, non secus ac alii vere exanthematici morbi faciunt, sic ut citius, vel serius in ea se se prodat, neque ulla interdum arte impediri, quo minus cutim petat. Observatum enim est quandoque neque regimine refrigerantissimo, neque sanguinis missione, neque catharsi etiam iterata, neque aere recenti, neque crebra indusiorum *Constanter cutim appetunt, ut alia exanthemata, nec saepe ab ulla re impediuntur.*

rum

rum mutatione, neque potu nivato eruptionem ejusmodi ad cutim inhibitam fuisse (a). Id autem adeo constans, & firmum in hujusmodi morbo est, ut nemo ferme eorum, qui in eum, quando epidemice dominatur, incidunt, a peticulari eruptione immunis servetur, quicunque eorum exitus fuerit, sive nimirum evadant, sive succumbant. Neque ex eo, quod unus, vel alter peticulis careat, ut interdum, licet rarissime, accidere non inficior, inferri continuo potest, peticulas, quæ in aliis apparuerunt, quia non omnibus fuerunt communes, symptomaticas reputandas esse: nam in his etiam paucissimis, qui peticulis destituuntur, morbus eadem omnino symptomata sibi vindicare consuevit, quibus peticulæ stipari solent, eidemque curationis methodo obtemperat; idque a STRACKIO (b) video confirmatum. Ut enim *febris variolosa*, sive *variolæ sine variolis* interdum clinicis se sistunt (§. CCCII.); sic *febrem petechialem*, sive *peticulas sine peticulis* existere posse, nequaquam absurdum putavimus (*).

Ut variolæ sine variolis, sit peticulæ interdum sine peticulis.

(a) SARCON. *Istor. rag. de' mali osserv. in Napoli nel* 1764. *P.* 2. §. 403.

(c) *L. c. p.* 29.

(*) Exspiratione enim cutanea difflari potest miasma illud, quod sub epidermide retentum alias peticularum formam induisset. Hinc fit, ut peticulari morbo grassante, febris, quæ peticulas proferebat, interdum, ac præsertim æstivo calore accedente, infestare quidem pergat, sed sine peticulis; peticulas iterum ostensura, frigore autumnali succedente. Id etiam in constitutione peticulari ann. 1783. contigit, ut epistola altera CAROLI PINAROLII mihi nuntiatum est.

§. CCCXII.

Febris omnino varia, & multiplex.

Tertio febris, quam sibi adjungunt peticulæ, experientia, & clinicis prope omnibus suffragantibus, & in primis PETRO A CASTRO accuratissimo ejus observatore (*a*), incerta, variabilis, vaga, atque anomala plerumque est, & nulli peculiari typo, ordini, aut generi adstringitur: immo interdum ipsa vel abest, vel intermittit, vel adesse, aut intermittere videtur, præsertim morbo *ad statum* provecto, ita ut pro principe morbo haberi minime queat; quod clarius liquebit, ubi postea ejus descriptio tradetur. Id autem fere proprium est reliquorum etiam exanthematum febrilium, quando primarii morbi naturam, locumque tenent. Quarto peticulæ, præter quam quod in omnibus, aut certe plurimis ægrotis, uti dictum est, prodeunt; maturius etiam in singulis se exserunt, plerumque videlicet circa quartum diem, interdum quoque citius; rarissime, & vix unquam, nisi admodum anomalæ fuerint, ultra septimum erumpere cunctantur; dum secundariæ, & symptomaticæ multo rarius, paucioribusque in ægris apparent, immo serius admodum, & morbo ut plurimum provectiore, jamque ad finem vergente, aut ad interitum properante; nisi calidius regimen; & medicamenta calefacientia præpostere adhibita eas ante procrearint.

Primis diebus erumpunt.

(*a*) *De febr. malig. puncticul. sect.* 1. *aphor.* 1.

§. CCCXIII.

Eruptio regularis salubris, & contra. Interdum abest quæcunque alia excretio.

Postremo fidissimis ex observationibus compertissimum est, peticularum eruptionem facilem, regularem, perfectam, per totum corpus diffusam; justoque tempore perstantem, plerumque, benigno videlicet morbo existente, bonum eventum sortiri, immo ea sola sine alia sensibili excretione malum omne finiri, & solvi: contra difficilem, imperfectam, anomalam, aut seram nimis earum apparitionem, aut præpropere evanescentem, aut earum defectum, regressum, introitumque ante debitam morbidi fomitis exspirationem funestissimis symptomatibus caussam præbere, quorum sæpe finis mors ipsa est: quod sane de peticulis symptomaticis nec affirmatur; nec affirmari unquam potest. Adde etiam certe esse peticulis istis stadia percurrenda, quemadmodum sunt reliquis morbis exanthematicis; quæ ultra, ubi simplex, purus, & regularis morbus est, non solet, nisi rarissime, produci. Atque omnia hæc, ni fallor vehementer, notas primarii morbi proprias sic exhibent, ut nemo unus æquus rerum æstimator esse possit, qui hujusce veritatis vim non persentiat. Si tamen cuiquam vel auctoritate magistri, vel paucis, vagisque observationibus confiso aliter adhuc videatur; ut is sententiam mutet, mittendus erit ad epidemicam aliquam peticularum constitutionem, ubi commode multorum ægrorum curationibus interesse, cuncta sedulo adnotare, & expendere, cutimque in singulis quam accuratissime inspicere possit, nec contentus esse velit tumultuarie, & saltuatim modo

Retrocessio noxia.

Certa habent stadia.

Si quis adhuc dubitet, quid ei faciendum sit, ut veritatem inveniat.

do

do hunc, modo illum invisere, sed toto morbi curriculo suos ægros perlustret, cuncta, quæ eis accidunt, quæ natura, quæ ars molitur, quæ casus tulerit; magna animi attentione scrutetur. Cl. LE ROY, optime de re medica meritus, peticulas *primarias* non negabat quidem, sed nondum fortasse videbatur observationibus adeo firmis instructus, ut nulla omnino ea super re dubitatio ei adhuc superesset. Postquam vero ipse peticulas stationarias anno 1764. increbescere vidit, & eas non perfunctorie contemplatus est, beneque omnia, quæ in iis contingebant, animadvertit, magis magisque in sententia se confirmavit, peticulas primarias a symptomaticis vere diversas, non esse immaginationis (*a*) figmentum.

(*a*) *Prem. Mèmoir. sur les fievr. aigues sect.* 2. *p.* 213.

§. CCCXIV.

Quamquam vero primarias ejusmodi peticulas plerique medicorum animadvertissent, nomen tamen a febre, quacum ut plurimum copulantur, quoniam modo benignæ, modo malignæ, & periculosæ, plus minus mortiferæ (*a*) specie homines terreri videbant, eis tribuerunt. Quo factum est, ut *febris petechialis vere*, vel *purpuratæ* (*) titulo communiter, ac pene universim insignirentur, denominatione videlicet satis idonea, qua a secundariis, symptomaticisque secernerentur. At primariæ, sive cum febre conjungantur, sine sive febre sint, subdividuntur in *benignas*, & *malignas*; in *regulares*, & *anomalas*; in *sporadicas*, & *epidemicas*; in *spontaneas*, & con-

Febris petechialis vera cur dicta morbus?

Alia differentia.

contagione *communicatas*; in *endemicas* quarumdam regionum, & locorum, & *adventitias*, in *contagiosas*, & *non contagiosas*, & sic porro; nam omnibus hisce modis, aspectibusque se se offerre visæ sunt clinico observatori, quem neque longum artis exercitium, neque assidua morborum scrutatio tædio affecerit. Quoniam vero peticulæ modo solæ, & puræ, modo mixtæ, & cum aliis morbis, & præcipue cum intercurrentibus, qui non semper absunt, ut abesse solent in ipsa pestilentia, & proinde, ubi caput efferunt, vix a peticulis stationariis, aut epidemice regnantibus immunes evadunt, confusæ reperiuntur, hinc alia exsurgit earum differentia, *simplicium* nempe, & *complicatarum*. Cum aliis enim morbis interdum sic complicantur, ac vel in ipso initio concurrunt, ut minime pro eorum symptomatibus baberi queant. Id sæpe manifestum est in variolis, morbillis, & exanthematibus miliaribus, cum quibus sæpe peticulæ commiscentur, ut non prætercam. Pestem ipsam cum qua complicari interdum consueverunt, quamquam frequentius in Peste vibices, & maculæ ad ecchymoses, & gangrænulas spectant, & a peticulis, de quibus nunc agimus, valde differunt, utpote effecta, & symptomata differunt a morbo primario, & essentiali. Immo non nunquam, quod magis mirum est, tria hæc, peticulæ, variolæ, miliaria in eodem corpore una consociata reperiuntur, & sua singulis propria symptomata præsto sunt, ut omnes istos morbos simul conspirasse dubitari non possit.

Item vel sunt simplices, vel complicatæ.

(*a*) LE ROY *l. c. p.* 212.

* *Synonyma.*

Febris pulicaris PETRI A CASTRO, *l. c. Febris peticularis* OCTAV. ROBORETI, *De petic. febr. ann.* 1191,

1591. *public. vagant. cap.* 1. *Febris purpurata* RIVERII, *cent.* 1. *observ.* 21. & JO. COYTTARI l. cit. *Febris petechialis vera* FRID. HOFFMANNI, *Med. syst. T. IV. P.* 1. *sect.* 1. *de febr. epid. cap. XI.* PLATNERI, *Art. med.* & ALIORUM. *Febris putrida maligna petechialis* HUXHAMII, *de febr. cap. VIII. Febris petechialis, vel peticularis, vel puncticularis, vel lenticularis* QUORUNDAM, *Le Roi Melang.* &c. *Prem. mèmoir. pag.* 212. *Febris maligna putrida, aut purpurata, aut petechialis* BUCHANII, *Med. domest. T.* 2. *chap.* 9. *p.* 179. *ad Gallic. Febris pestilentialis Europa*, EJUSDEM. *Febris exanthematica maligna, exanthematica venosa, & perniciosa* JO. FORTUNATI BIANCHINII, *Lett. medic. pratic. lett.* 4. *p.* 129.

§. CCCXV.

Arduum sane, & perdifficile est morbum pecularem secundum omnes ejusmodi differentias (§. CCCXIV.) ita persequi, ut absolutissima ejusdem descriptio habeatur. Nibilo tamen minus in eo describendo sic me geram, ut præcipua, ac frequentiora symptomata, quæ in eo aut ipse viderim, aut alii, & præsertim nostrates variis in locis, temporibusque, dum epidemice vagantem studiose intuiti sunt, adnotarint, summatim collecta, atque ordine disposita non desiderentur. *Descriptio morbi.*

Quædam ut plurimum antecedunt morbi imminentis veluti signa, quæ ægrotaturos tribus, quatuor, aut pluribus quandoque diebus exercent; cujusmodi sunt capitis gravitas, aut dolor obtusus, modo fixus, modo vagus; interdum etiam ad collum productus, rheumatico similis; interdum plus minus lumbos, atque articulos, sed erratice discrucians; ciborum fastidium, sive appetitus imminutio; lassitudo universi corporis; tor- *Signa morbi prænuncia.*

por insolitus ; mœror ; agrypina ; noctes irrequietæ; somni interrupti, ac perturbati; & quandoque sensus quidam molestus, qualis membris contusis, aut labore fessis esse consuevit. Non nullis subinde circa lumbos horror, sed levis, & citissime desinens accedit ; quin tamen in pulsu ulla febrilis concitatio percipiatur. Quibus vero primæ viæ saburra aliqua scatent, os etiam amarescit, & non modo appetitus dejicitur, verum plane aboletur. Interdum tanta est subita virium sine evidenti caussa dejectio, ut nec pedibus stare, nec incedere, nec erecti consistere commode queant, ac facile animo linquantur. Verum id in graviori, maligniorique casu tantum evenit, & præsertim, ubi contagione morbus suscipitur. Fereque omnes aliquod in sex rebus non naturalibus erratum accusare solent, in primis cutaneam exspirationem suppressam, aut immodicum corporis exercitium, ex quo male habere inceperint.

§. CCCXVI.

Stadium primum, sive febris eruptiva. Ambiguum hunc valetudinis statum excipit deinde febris, quæ a frigore, horrore, aut rigore plerumque exorditur. Rarum enim est, eam clanculum, & repente corripere. Quando vero ab horrore, qui sæpe levis est, incipit ; is pluries in die, primis speciatim diebus reverti solet, ac quoties se æger de loco in locum dimovet, aut brachium exserit, aut exserere tentat, toties ex horripilationibus redeuntibus, aut invalescentibus conqueritur. Nec solum primis diebus id accidit, verum interdum reliquo etiam morbi tempore fere toto, donec morbus incli-

net,

net; identidem plus minus horrere pergit. Tam varia vero, multiplexque est febris ratio, ut vix satis delineari cum omnibus suis variationibus eam liceat. Mitis sæpe, & levi morbi speciem exhibet, ut spem faciat cito desituram esse. In ea constitutione epidemica, quæ anno 1505. & 1528. Italiam infestavit, ita placide invadebat malum, ut vix ægri, referente HIERONYMO FRACASTORIO (*a*), medicum admittere vellent; immo complures ex medicis ipsis benignitatis opinione plurimum deciperentur, exspectantes, sperantesque paullo post prosperum finem, sive criticam solutionem. Nec aliam faciem primus ejus ingressus quandoque præsetulit in Constitutione Taurinensi ann. 1722. a CAROLO RICHA (*b*) descripta. In utraque enim harum constitutionum febris gravissimis mox sibi adscitis symptomatibus simulatam exuebat benignitatem. Ceterum ubi levis, & mitis videtur febris, quamquam nec calor tactui magnus appareat, nec multum a naturali pulsus discedat; insolita tamen quædam perturbatio, lassitudo, & fractio totius corporis, capitis gravitas, sensuum habetudo, cubatio supina, atque alia hujusmodi nos admonent de ejus pravitate, quam brevi accedens peticularum eruptio, mentisque aberratio (*c*) manifestiorem faciunt. Contra non nunquam jam ab initio statim vehemens, atque acuta (*d*) est; quin immo interdum *sine conspicua, & peculiari accessione* plerosque occupat, atrociterque torquet; quod in primis in Taurinensi modo memorata constitutione usque ad peticularum eruptionem (*e*) fiebat: his demum ad cutim prodeuntibus, quæ morbi natura esset, cuiquam facile tum patuit.

(*a*) *De morb. contag. l.* 2. *cap.* 6.
(*b*) *Constit. epid. Taurin. ann.* 1720.
(*c*) FRACASTOR. *l. c.*
(*d*) COYTTAR. *l. c. cap.* 18. *lib. I. p.* 161.
(*e*) RICHA *l. c.*

§. CCCXVII.

Febris varietates. Modo remittens. Modo horrifica. Modo quotidiana. Modo tertiana duplex. Modo Tritæophya. Modo subintrans. Modo quotidiana duplex.

Ceterum febris in ejusmodi morbo ut plurimum continuæ remittentis rationem tenet. At, ubi crebris horripilationibus ægri afficiuntur, phricodem ipsa æmulatur, & primis duobus, aut tribus diebus adeo obscura, & varia est, ut quando vere accessionem habeat, quando remissionem, certo distingui vix possit. Post eos vero, nisi jam prius distinctiorem typum assumpserit; manifestius remittens fit, modo quotidianæ simplicis, modo tertianæ duplicis instar, modo alternis tantum diebus, præcipue paribus ingravescens, ut in Tritæophyis; & plerumque in accessionibus aliquam horripilationem ciet, in remissionibus vero sudores. Neque tunc desunt interdum (*a*) urinæ turbidæ, crassæ, subjugales, sic ut facile pro febre de genere intermittentium, vel subintrantium TORTII accipi possit. Interdum quotidianæ duplicis typum servat, duas in nychthmero accessiones subiens, antelucanam unam, alteram vespertinam: qualem in Faventina epidemica constitutione ann. 1759. 60. 61. speciatim observere mihi (*b*) contigit. Quando postremo modo se exhibet, fere semper complicatus morbus esse consuevit cum vera quotidiana intermittenti, sic ut e continua remittenti, & quotidiana intermittenti vera, vel spuria coalescat, quemadmodum fit in Proportionatis (*c*).

(*a*) *Sag-*

(a) *Saggj di Medicina Pratic. di P. Paolo Dall' Armi P. I. nelle giunte p. 63.*
(b) *Ibid. pag. 60.*
(c) *Vid. Volum. I. §. CV.*

§. CCCXVIII.

Atque hæ ſunt præcipue ejus vices, quando continuæ remittentis naturam obtinet. Non raro vero ſub veræ intermittentis ſpecie ludit, tum in primis cum a frigore, aut horrore ſuas acceſſiones repetit; quod PETRUS A CASTRO in Veronenſi quadam epidemica conſtitutione aperta (*a*), aliique non pauci poſt eum animadverterunt. Larvam autem intermittentis poſt aliquot acceſſiones deponere conſuevit, & in continuam tranſit die videlicet quinta, ſeptima, aut nona, quod fere longiſſimum eſt. Intermittentis in modum ad undecimum uſque diem eam decurrere vidit CAROLUS RICHA (*a*). Simul ac vero continua facta eſt, ſuam feritatem mox patefacit, tanto lethaliorem, quanto longior fuit fallacis & ſimulatæ periodi continuatio *. Dum autem intermittentis, aut ſubintrantis ſpeciem refert, maxime cum acceſſiones a frigore, aut horrore incipiunt, ſudoribus vero ſolvuntur, non modo juvenes medici, verum etiam ſeniores in vanam ſpem eriguntur, ſe poſſe cortice peruviano eam cito depellere; quod tamen ſi tentent, nunquam aſſequuntur, non enim iſta, etſi intermiſerit, corticis ſubjecta eſt facultati. Quamquam vero errandi ſæpe occaſionem præbeat; tamen non ita latet ejus vera indoles, ut detegi anteriori indagine non poſſit. De ea enim ſe ſcripſit idem

Modo intermittens.

Quando larvam intermittentis exuit.

Cortici peruviano non obedit.

Qua ratione dignoſci latens ejus natura poſſit.

Cl. RICHA: *Nec tamen se se ita prorsus abscondere noverat illa unquam, quin aliquam subesse fraudem suspicio, aut metus foret, quidque mali moris, ac re ipsa divinum vel intermissionis, vel remissionis die appareret. Alii namque de immani capitis dolore, alii de ingenti æstu, ac totius corporis lassitudine conquerebantur. Quidam siticulosi aderant, & diu vigiles. Haud paucos gravis sopor, ut vix excitari potuerint, occupaverat, atque horum neminem servatum* (c) *memini*. Ad quæ si animus advertatur, & præterea peticulæ epidemicæ oberrent, & lassitudines spontaneæ antecesserint, & ea non defuerint, quæ magnos morbos prænunciare solent, & febris in primis quotidianæ duplicis typum teneat, quæ alioquin rarissima est, neque perfecta, atque indubia integritate potiatur; & accessionum reditus vagus, atque erraticus sit, aut certe non admodum ordinate, & regulariter fiat, sudoresque non remissionem tantum subsequantur, sed totam accessionem comitentur, nec ea absoluta prorsus desinant, nec satis lateritiæ urinæ respondere videantur; jam ab ipso initio cognosci poterit, subdolam febri inesse naturam, neque antidoto americano quidquam fidendum esse.

(*a*) *L. c. aph.* 1.

(*b*) *Loco cit.*

(*) Historiam febris petechialis veræ, quæ primis diebus quotidianam duplicem chinæ reluctantem mentiebatur, & obliteratis frigore, quo accessiones suas inchoabat, & sudore, quo, ut veræ intermittentes, eas finiebat, continuæ demum factæ vide sis in Opusculo P. Jo. VASTAPANI, Medici Taurinensis clarissimi, quod inscribitur *De china china in synochis ani-*

mad-

madversiones, *pag.* 86. *hist.* 2. Apud eumdem (*p.* 89. *hist.* 3.) invenies quoque exemplum febris petechialis anomalæ, quæ ab initio tertiana intermittens fuit, quæque cedere visa est chinæ chinæ; sed paullo post sine ullo frigoris, aut horroris antecessu repullulavit continua, sive potius recruduit, & demum peticulas ad cutim protrusit. Notandum tamen est, ambos ejusmodi ægros in Nosocomio, dum peticularis morbus epidemicus erat, decubuisse. Num ex contagioso Nosocomii miasmate anomala ista facies? Non ausim definire. Reliquæ quidem, quæ ibidem extat, historiæ ægrotantium suspicionem non levem injicere videntur, nosocomicam febrim, quæ ut plurimum peticularis est, intermittentibus febribus, si vere tales præexstiterint, ex mora in Nosocomio, & ex contagione supervenire potuisse; quod in primis probabile fuerit, quando febres, quæ intermissionem habebant, cortici peruviano obtemperaverant; nam quæ intermissionem fallacem ostentant, nec vere a fomite intermittentium pendent, vim corticis aspernatur, ut reapse aspernatur febris peticularis, intermittentem, quemadmodum supra exposui, inter initia simulans. Videtur enim tunc Natura iteratis usibus sed finem non assequentibus, qui tot accessionibus febrilibus respondent, moliri separationem, expulsionemque peticularis miasmatis, quo ad febriles motus concitatur, & prout crebrius, aut rarius irritabilitas ab eo afficitur, crebriores etiam, aut rariores motus istos excitari, verisimile arbitror; donec veneno integre evoluto cessent inæquales imperfectique conatus, & assidua febris orta exanthematicum morbum manifestum faciat. Vid. etiam *epistola altera* CAROLI PINAROLII &c.

(*c*) *L. c.* §. 21.

§. CCCXIX.

Plerumque quotidiana continua est.

In remissionibus sudor.

Sed omnium frequentissimus est quotidianæ continuæ remittentis typus. Plerumque pomeridianis horis cum horrore, interdum sine eo febris exacerbatur. Horrori calor succedit, ægris sæpe molestus, tactui ut plurimum mitis, qui ad matutinum usque tempus perseverat; tunc vero remittitur febrilis æstus undique sudore manante cum symptomatum levamine. Id in primis in nuperrima peticularum constitutione, quam proximo superiore anno 1783. Casali Pistorum observavit auditor olim noster, nunc amicus singularis, & medicus longe felicissimus CAROLUS PINAROLIUS (*a*) frequentissimum fuit. Quibusdam vero sudores fere perpetui sunt tum ab initio accessionum, quam augmento, & remissione, profusi, calidi, universales, sed inutiles, & debilitantes, ut in febre Elode, & colliquente esse solent. Id præsertim evenit, ubi cum peticulari morbo miliare etiam venenum complicatur. Sed tum sudores isti transactis aliquot diebus paullatim minuuntur, & sæpe ex toto decedunt. In oppido *Belgiojoso* grassantibus epidemice peticulis nuper sudores hujusmodi visi sunt modo ab initio ad finem morbi usque continuare, modo in principio tantum, raro sub finem; & quamquam alias tunc utiliter erumpere soleant, ibi tamen pene inutiles fuisse (*b*) narrantur. Scire præterea convenit, pro temporum anni, atque aeris variationum ratione, & pro temperamentorum diversitate modo unam, modo aliam formam, & speciem induere. Hiberno tempore, exempli caus-

Interdum sudores perpetui.

In fine plerumque utiles.

caussa, aut subitis calidi aeris in frigidum mutationibus, aut tempestate frigida, & humida rheumatismi, pleuritidis, catarrhi, rheumatisve similitudinem affectat, ut incautis inflammatoria, catharrhalis, aut rheumatica videri possit. Æstivo vero tempore, & in temperamentis cholericis sæpe sub specie febris biliosæ, aut ardentis, aut colliquantis, sive putridæ decurrit. Prout demum cum cacochylia primarum viarum, aut lumbricis intestina occupantibus conjungitur, *gastricam*, & *verminosam* facile repræsentat, proque tali a plerisque accipitur.

Pro temporum ratione varias formas induit.

Qualis hieme, qualis æstate?

Qualis ex complicatione saburra gastrica.

(*a*) TARGIONI *Raccolta d'Opuscoli medico pratic. Vol. VIII. Lettere intorno l'epidemia del* 1783. *p.* 260.

(*b*) TROLLIUS *ibid. p.* 224.

§. CCCXX.

Protinus vero ac febris accessit, cuncta symptomata, quæ morbum prænunciaverant (§. CCCXV.), graviora fiunt; & quædam alia se se eis adjungunt peculiaria, & plane propria. Appetitus igitur si prius tantum diminutus fuit; jam penitus aboletur; pondus ingens præcordia gravat, suspiria imo de pectore trahuntur. Lassitudo, & virium languor magis corpus opprimit; membra torpore gravius afficiuntur; dolor dorsi, artuumque acerbius torquet, tantusque is interdum est, ut ægri uno loco diu conquiescere nequeant, sed huc illuc jactentur. Assidua communiter vigilia eos exercet, ac, si unquam somnus abrepat, brevissimus is est, turbulentus, spectrisque interruptus, nec quidquam reficit. Nonnul-

Post febrem quænam symptomata?

lis

lis vero etiam inter initia coma accedit, idque toto fere morbi curriculo perſeverat. In aliis vigiliæ, & ſopores per vices alternatim ſe ſe excipiunt. In primis autem caput circa frontem, & ſinciput acutius, atrociuſque dolet, & fervet; aut ſaltem grave admodum eſt. Quibus acutius dolet, & fervet, ſæpe cum pulſationis ſenſu, & carotidum, temporaliumque arteriarum manifeſtiori, quam in carpis, micatu conjungitur. In aliis vero, licet caput acriter doleat, temporales, carotideſque eodem, quo in carpis pulſus ſubſiliunt, id eſt parvo, debili, non magnopere crebro, cujuſmodi fuit in oppido *Belgiojoſo* TROLLIO viro docto, & exercitatiſſimo *(a)* teſtante. In aliis vero punctionibus vagis, atque erraticis tantummodo pertunditur; ſed quocunque modo ipſum ſe habeat, fere cum dolorifica muſculorum cervicis tenſione connectitur. In omnibus, quos anno proxime elapſo curavit Jo: BAPTISTA CAMBIERIUS, ſolers, & perſpicax homo, dolor capitis fuit acutiſſimus, & aſſiduus (*b*). Dolori capitis adjungitur aurium ſuſurrus, ac tinnitus, & quidam mentis ſtupor. Facies pleriſque tumet, pleniorque eſt, immo intenſe rubet; qui rubor, niſi a principio adfuit, progreſſu ſaltem, & ſpeciatim poſt peticularum eruptionem certe ſupervenit, perſtatque ad morbi uſque inclinationem, videturque eryſipelatoſus. At is facile in plumbeum, & tetrum colorem mutatur, ubi malum in deterius vergit. Oculi item ſanguine ſuffunduntur, ardent, dolentque ad radices, lucis prope impatientes. In multis ſitis intenditur, etſi lingua humida, & rubra apparet, in aliis nulla bibendi cupiditas eſt, tum etiam, cum lingua arida, ſcabra, & aphthoſa cernitur; quod uni-

ver-

versum in nupera epidemica peticularis febre (*c*) observatum est. Calor plerumque interior molestus, exterior mitis esse solet; in quibusdam etiam tactui acer, & pungens (*d*), talisque præsertim in accessionum augmento, aut in gravioribus accessionibus deprehenditur. Quandoque tamen exterior cutis adeo temperata videtur, ut ad tactum fere subfrigida persentiatur. Nec desunt leves mentis aberrationes, potissimum nocturno tempore, ubi febrilis vis corpus vehementius exagitat. Sæpe potus ab ægris respuitur, quia ab eo ponderis molestia circa epigastrium increscit. Respiratio plerumque inæqualis est, interdum frequens, laboriosa, & suspiriis interrupta, non tamen calida, ut in peripneumonicis. Interdum dolor lateris eam comitatur, a quo neque tussis, neque sputum cruentum semper abest; sed is sæpe a spasmis proficiscitur, nec a phlegmone originem ducit. Hunc vel sponte cito evanescit, vel unica sanguinis missione discutitur. Hoc nono infrequens symptoma fuit FRASCAROLI in LAUMELLO, ut ex epistola MAURI ANGOLINII medici probatissimi (*e*), & auditoris olim nostri accepimus. Quoniam vero sæpenumero cum peticulari morbo cacochylia gastrica, & verminosa conjungitur, quando id incidit, lingua muco albo, aut flavo sordescit, os amarum, nausea, vomitus biliosi, dolor epigastrii, interdum singultus, flatus assidui, & crebri borborygmi ægros fatigant. Similia patiebantur anno proxime elapso *Casali Pistorum*, simulque siti ardentissima cum oris, & faucium mucoso velamento, modo albo, modo flavo, & cephalalgia atroci cruciabantur miseri illi ægrotantes (*f*).

(*a*)

(*a*) *Lettere intorno l' epidemia del* 1783. Vide *Raccolta d' Opuscoli Medico-Pratici Vol. VIII. p.* 240.
(*b*) *Ibid. p.* 284.
(*c*) TROELIUS *ib. p.* 223.
(*d*) CAROL. PINAROLLUS *ibid. p.* 261.
(*e*) *Ibid. p.* 290.
(*f*) PINAROL. *ibid. p.* 260.

§. CCCXXI.

Quales pulsus? Pulsuum magna varietas est. Universim parvi, debiles, humiles, molles, inæquales, parumque crebri, aut celeres reperiuntur; talesque toto morbi curriculo perseverant. In quibusdam attolluntur, expanduntur que circa augmentum; in aliis augmento, & statu rarescunt ut sanis (*a*), sed obscuri, & humiles. Initio cujusque accessionis deprimuntur, & accelerantur; in incremento vero elatiores, validioresque non nihil plerumque fiunt, sed sine ea vi, & duritie, quæ in morbis inflammatoriis vulgo invenitur. Quandoque validi, magni, frequentes, durique ab initio usque ad finem occurrunt. Id speciatim in quibusdam anni constitutionibus, temperamentis sanguineis, robustisque corporibus evenit; sive hoc a diathesi phlogistica, sive ab acri quodam principio dependeat, quo vires vitæ existimulentur. Interdum tales ab initio solum se exhibent; verum post primos dies, aut post sanguinis missionem languidi, parvi, humiles, tremuli, inæquales evadunt, neque validius emicant, ordinatioremque rhythmum adipiscuntur, nisi morbo ad inclinationem tendente. *Alvus modo clausa, modo fluens.* Alvus plerumque adstricta est; non nunquam laxatur, te-

tenuibus, acribus, fœtidiſque egeſtionibus, quæ modo virent, modo ſubrubent, modo flavent, modo nigricant, & cum iis ſæpe magna lumbricorum vis dejicitur; quod maxime uſuvenit, ubi gaſtrica colluvies morbum comitatur, aut fovet. Interdum dejectiones vidi cinereas, interdum bilioſas, aut ſeroſas, & fœtidas cum frequenti & moleſto egerendi deſiderio; quo caſu non deerant borborygmi, ventriſque dolores. In aliquibus alvus naturalem modum, atque ordinem tenet, nec quidquam a conſuetudine recedit. In aliis tanta eſt ad liquationem propenſio, ut medicamento vel leniſſimo ingens ventris profluvium excitetur magno ægri detrimento. Sanguis initio e vena miſſus plerumque naturali colore, & craſi præditus apparet, interdum rutilus, & ſeri expers; interdum pellicula flava, mucoſaque obtectus, craſſamento interim laxo, & vix cohærente; ſeroſa vero parte ſubflava, aut virente; ſæpenumero, præſertim in pernicioſiori genere, nigricans, acer, facile diffluens; ſecundo miſſus, tenuis, ſolutus, magna ſeri lutei copia innatans, vix concreſcens, citoque corrumpi, & colliquari ſolitus eſt. In Mutinenſi annor. 1692. *Sanguis qualis?* 93. 94. conſtitutione tum e vena miſſus, quam cucurbitulis, aut hirudinibus detractus, aut e naribus ſponte profuſus generatim bonæ notæ videbatur, ſed rutilus valde, & rubicundus. Nec quiſquam repertus eſt, cujuſcumque temperamenti, aut habitus eſſet, in quo detractus ſanguis phlogiſticum glutem, cruſtamque pleuriticam (*a*) haberet. Nec diſsimilis fuit obſervatio CL. RICHÆ in conſtitutione illa Taurinenſi alias memorata; nam ſanguis in omnibus ad liqueſcendum, putreſcendumque (*b*) paratiſsimus erat. Non tamen

men desunt exempla sanguinis vere phlogistici in hujusmodi morbo non modo inter initia, verum etiam progressu, immo ad diem usque duodecimam, & ultra, deprehensi (*c*); quamquam eo jam adulto, & longius producto qui prius tenax, & firmiter cohærens visus erat, facile diffluere, & liquari consuescat. Nec tum rarum est animam fœtere, sudores, cutaneamque exspirationem, nec non excrementa quæcumque putridum nidorem exhalare. Contra interdum sanguis qui primo emittitur, rutilus non modo, sed etiam solutus appareat; secundo vero, aut tertio detractus sæpe firmiorem, phlogisticamque diathesim exhibere (*d*) deprehensus est.

(*a*) RAMAZZ. *Differt. de Constit. ann.* 1691. 1693. 1694.

(*b*) *Loco cit.*

(*c*) DALL'ARMI *sagg. di Medecin. Prat. T. I. nelle giunte Constit. epid. del* 1759., *e* 60. *pag.* 71. HASENOHRL. *Hist. febr. petechial. ann.* 1757. 1758. 1759. *in Vvasserbergii Fasciculo primo oper. minor. medic. & Differt. pag.* 277. HAEN. *Rat. med. Part.* 4. *cap.* 6.

(*d*) HASENOHRI. *ibid.*

§. CCCXXII.

Eruptio, sive secundum stadium.

Fereque id est, ut descripsi, morbi primum stadium, quod cum omnibus suis symptomatibus ad peticularum usque producitur eruptionem, a qua alterum inchoatur. Die autem, aut nocte, quæ eam præcedit, cuncta symptomata exacerbari solent, in primis anxietas, inquies, respirationis difficultas, febris, & pulsus interdum fit subdurus, & contractus, & si prius non erant,

se

ſe manifeſtant manuum tremores, tendinum ſubſultus, mentis aberrationes, aliaque ejuſmodi. Interdum ſingultus, aut vomituritio antecedit (a). Erumpunt deinde peticulæ, nempe intra quartum, & ſeptimum diem, quod maxime regulare, & commune eſt *. Interdum tamen viſæ ſunt erumpere multo citius, videlicet vel ante ipſius febris acceſſum, quod ſupra notavi, vel primo, aut altero a febris invaſione die; interdum contra multo ſerius, nono nimirum, undecimo, vel decimo quarto; ſed id tantum evenit in difficiliori, longiorique morbo, atque anomalo. Plerumque apparent in collo, pectore, dorſo, brachiis, cruribus, locis ſcilicet cordi propioribus, aut qua inſigniora vaſa decurrunt. Quando vero eruptio recte, & ex natura inſtituto procedit, quaſvis partes ſucceſſive occupat ad imos pedes uſque, peticulis, quæ prius prodierunt, ſenſim evaneſcentibus, & ſuccedentibus aliis in iis locis, in quibus nullæ antea eruperant (b). Nec omnino, nec ſemper faciem intactam relinquunt. Bis tantum in ſuis ægris eas in natibus, & cruribus obortas nuper offendit PINAROLIUS (c). In puerperis femora primum, nates, inguina, abdomenque, dein pectus, & brachia eis occupari, ordine prope inverſo, quam in aliis fieri ſolet, auctor eſt SAGARIUS (d). Interdum latent ſub epidermide vix conſpicuæ, perque eam tantummodo tranſverſim, & intenta oculorum acie ſpectatæ translucent; quo ſæpe factum puto, ut eas abfuiſſe, ubi tamen erant, interdum non nulli minus conſiderate ſcripſerint. Immo interdum in conſpectum non veniunt, niſi cucurbitulis alicubi admotis, ut extrorſum avocentur. Qua enim cutis per cucurbitulas intumuit

muit & rarefacta est, ibi sæpe dumtaxat apparent. Postremo non nunquam modo prodeunt, modo subeunt, atque evanescunt, sicque pluries redeunt, deceduntque, malo plerumque omne.

(*a*) STORCK. *ann. med.* 1. *mens. sept.* 1758. *p.* 29. *&* *Decemb. p.* 42.

* Qui peticulas epidemicas descripserunt ad unum omnes nobiscum consentiunt. Sed in primis consulantur descriptiones maxime similes, ut e natura ipsa petitæ, FRACASTORII (l. c.) PETRI A CASTRO (l. c.), OCTAVIANI ROBORETI (l. c.), BERNARDINI RAMAZZINII (l. c.), CAROLI RICHÆ (l. c.), LEOPOLDI TROGHERII (*Dall' Arm. sagg. di Med. Prat. T. I. p.* 20. *&* 28.) ANONYMI qui peticularum anni 1764. historiam conscripsit (*ib. pag.* 15.) & TARGIONII TOZZETII (*Relazione delle febbri ec. del* 1767. *pag.* 89.) &, ut quam plurimos alios omittam, TROLLII, PINAROLLII, CAMBIERII ANGIOLINII, PIZZORNII nuperrimorum observatorum, (*Targion. Raccolt. d' opusc. med. prat. Vol. VIII.*) ex nostratibus; quibus addi velim pro multis eas quas HASENHORLIUS (*Hist. med. febr. petech.*) & STORCKIUS (*Ann. med.* 1. *&* 2.) nobis reliquerunt.

(*b*) RAMAZZIN. *l. c.* §. 19. *&* RICHA *l. c.* §. 21.

(*c*) *L. c. p.* 261.

(*d*) *L. c. cl. x. ord.* 1. *gen.* 4. *spec.*

§. CCCXXIII.

Variant magnitudine & colore. Ut vero magnitudinem variant peticulæ, modo punctula minuta, modo pulicum morsus, modo lenticulas, modo majores etiam maculas adæquantes; sic colore plurimum differunt. Rubræ tamen, aut puniceæ ut plurimum sunt, interdum violaceæ, aut lividæ, aut flavæ, aut fu-

fuscæ, aut pallidæ; interdum etiam, quod rarius omnino est, nigræ. Dixi, peticulas sæpe pulicum morsibus esse similes; a quibus tamen facile discernuntur, quod in centro non habeant saturatius ictus, sive punctionis vestigium, quod indelebile sane est, etiamsi comprimatur, aut confricetur, dum tamen reliquum maculæ a morsu pulicari relictæ pressione evanescere, aut albicare solet. Quo a peticulis satis discriminantur; nam hæ nec pressu, nec alia ratione quidquam mutantur. Quod si dubium adhuc videatur, peticularesne maculæ, an pulicares sint; fricandas esse farina fabarum aceto subacta jubent complures; pulicares enim illico hujusmodi artificio discuti, & dissipari ajunt. Quando autem peticularum eruptio tanta est, ut universa fere cutis iis obsita appareat; sæpe inter eas nonnullæ multo minores, quæ aciculæ quodammodo ictum repræsentant, sparsæ cernuntur. Fereque distinctæ, ac *discretæ* esse consueverunt. Interdum tamen *confluunt*, & una coalescentes maculas quasdam majores formant. Si perfectum circulum efficiant, *circumscriptæ* vocantur; sic contra diffluant, & quodammodo extra vagentur, *diffusæ*.

Quomodo a pulicum morsibus distinguantur.

Majoribus minores interspersæ.

Quæ discretæ, quæ confluentes, quæ circumscriptæ, quæ diffusæ sint.

§. CCCXXIV.

Differunt demum peticulæ ab aliis exanthematicis papulis, præsertim miliaribus, urticatis, & morbillosis, quod nec cutis superficiem excedunt, nec exasperant, nec pruriunt, nec dolent, nec ulcerantur, nec in squammas abeunt, sed paullatim resolvuntur. Quamobrem minime acquiescimus PETRO A CASTRO, qui vix discrimen ullum ponit inter maculas *peticulares*, sive ut ipse vo-

Differunt a reliquis exanthematis.

Pulicares & culicares maculæ distinguendæ. vocant, *pulicares*, & papulas *culicares*, culicum nempe morſibus ſimiles *(a)*; nam in his poſtremis & elatio aliqua, cui apud quoſdam Italos *Tacche* nomen eſt, & veſiculæ quædam, ſive puſtulæ exiguæ, tam rubræ, quam albæ, quas hodie *miliares* nominant, non oculis dumtaxat, ſed tactu etiam deprehenduntur. *Quale diſcrimen inter primarias, & ſecundarias?* Diſcrimen etiam aliquod inter peticulas *primarias* & *ſecundarias* intercedere animadvertit Cl. LE ROY (*b*), idque in coloris differentia conſiſtere; illas quippe colore dilute rubro, ac roſeo donari, & potiſſimum in lumbis, & cruribus confertim prodire ſolitas; has contra purpureas plerumque, & vini ſaturaræ rubri colorem habentes, quandoque etiam fuſcas, aut nigras, numeroque pauciores, rarioreſque. *Signa alia primariis propria.* Verum illud etiam de primariis, ut alias ſcripſimus, probe tenendum eſt, quod mature erumpunt, & quando epidemice diſcurrunt, non modo in omnibus eodem morbo ægrotantibus effloreſcunt, ſed cum aliis etiam morbis, quos intercurrentes vocant, (nam hi non ſemper tum omnino abſunt, aut ſilent, ut perperam nonnulli contendunt) perſæpe complicantur: dum *Contraria in ſecundariis.* contra *ſecundariæ* ſerius, ac plerumque circa ſtatum, aut verſus finem morbi ſolum prodeunt nec in omnibus ægrotis, ſed in iis tantummodo, quorum ſanguis ita depravatus eſt, ut ferme putrefiat, gangrænulaſque ſparſim in cute progignat; aut regimine, & medicamentis calidioribus præpoſtere, & vehementer concitatus, æſtuanſque in cutanea ſpatia ſe ſe effuderit, non naturæ providentia ſe ſe a noxio miaſmate liberare nitentis, & ut ita dicam, deſpumantis. Hinc differre primarias a ſecundariis ex eo etiam dixerim, quod illæ a peculiari, & venenato miaſ-

mate

riiate originem ducant, hæ a depravata per morbi vim ſanguinis craſi; aut ab ejus concitatiori auctiorique motu, aut a regimine demum calefaciente. De ſede autem peticularum nequaquam poſſumus acquieſcere DIEMERBROECKIO (*c*), etſi ad anatomen provocanti, nec aliis magnis viris cum eodem ſentientibus, dum opinantur, eam in interioribus partibus, puta adipe, carnibus, & perioſtio locandam eſſe, quaſi conum efficerent, cujus baſis profunde ad oſſa uſque ſita eſſet; apex vero ad cutem terminaretur. Id quidem de vibicibus, aliiſque gangrænoſis maculis, quæ in peſte defunctis conſpici ſolent, affirmari fortaſſe poſſe, ultro largimur; non vero de morbo peticulari, in quo peticulæ, niſi cum gangræna interiori concurrant, non certe infra cutim unquam deſcendunt (*). Quidquid enim eas efficit, minimis, ac diſtinctis loculis ſub epidermide continetur. *Sedes peticularum.*

(*a*) L. c. sect. I. aphor. VII.
(*b*) Loco cit.
(*c*) *De peſte l. IV. Hiſt. XXXII.*
(*) Maculæ gangrænoſæ, & vibices, ſugillationeſque fuiſſe videntur, quas ſcalpello ſectas humorem *extraverſatum* fudiſſe, aut ad *totam cutis ſubſtantiam*, aut ad pinguedinem, immo *ad muſcolos uſque* penetraſſe coni inſtar Diemerbroeckiani, narrat STOLLIUS; *Rat. medend. P. I. ſect. cadaver.* 8. *p.* 199. 200. Non tamen negandum eſt, interiora etiam viſcera maculis peticularibus interdum conſperſa a proſectoribus reperta eſſe, ut conſtat ex fidis obſervationibus; ſed tunc nullam habent cum exterioribus communicationem.

§. CCCXXV.

Eruptionis affecta in benignis. Post peticularum autem eruptionem, si hæ benignæ (§. CCCIV.) sint, febris aliquantum defervescit, ac minuitur; anxietas, respirationisque difficultas, aut inæqualitas cessat; singultus, & vomendi nisus, si qui sunt, non a saburra gastrica, sed a sola irritatione nervorum profluentes, conquiescunt; pulsus elevantur, & validiores evadunt; aliaque symptomata mitigantur. Ad minimum certe artuum, dorsique dolores ita sedantur, ut ægri minus queruli, & ferme ab iis liberi (*a*) videantur. Salubrem macularum eruptionem, quibus large ea fiebat, notavit anno 1528. FRACASTORIUS, & contra, quibus raræ, & sparsæ erumpebant, aut, ubi erupissent, delitescebant (*a**). RAMAZINIUS cum omnium symptomatum levamine eruptionem extitisse, quando sensum per universum corpus se se protulit, (*b*) in supra allegata dissertatione testatur. *Confirmantur observationibus aliorum.* In constitutione epidemica, quæ Faventiæ ann. 1759. & 60. a nobis observata est, quando maculæ peticulares erumpebant multæ, latæ, rubro saturatiore colore præditæ, & toto corpore diffusæ, morbum quam maxime (*c*) levabant. STORCKIUS etiam quando peticulas vidit quarto die paucas primum erumpere in collo, pectore, ac cordis scrobiculo, deinde post novam anxietatem die septimo copiosas ad totum corpus extendi; tunc symptomata gravia *vix non semper* evanuisse, vel saltem longe minus periculosa facta esse, asseverat (*d*). Idemque vir experientissimus alio loco refert, quando die tertio pauca stigmata, quarto vero copiosiora cum levamine, & denuo septimo

alia

alia prodierunt, ægros præclare relevatos (*e*) fuisse; rursusque, ubi die sexto quædam peticulæ; septimo plures exierunt, bonam crisim undecimo *f*) contigisse. Similia prorsus de benignis habet HASENOHRLIUS (*g*), ut postea opportunius recensebitur. Accidit interdum, ut post peticularum eruptionem ad aliquot dies pacatiora omnia quidem videantur, sed quasi repente iterum febris ingravescat; pectoris anxietas redeat, mens perturbetur, somnusque exulet; quæ demum omnia die nona, undecima, aut decima quarta, aut decima septima efflorescentibus exanthematis miliaribus rursus sedantur, & morbus sæpe ista excretione ad judicationem percutitur. Id nuperrime *Belgiojosi*, & *Stratellæ* non paucis obvenit (*h*). Singultum, qui pertinaciter post peticularum eruptionem ad decimam quartam usque protractus fuit, copiosissimis miliaribus pustulis demum prodeuntibus sublatum memorat STORCKIUS (*i*). Interdum quoque etsi aliqua symptomata peticularum apparitione mitescant, pulsus tamen non resurgunt, sed humiles, debiles, parvi, uti antea, manent, subsultus tendinum invalescunt, delirium post diem septimam fit manifestius, aut audacius, vel ejus loco sopor accedit, ex quibus medium quoddam inter benignas, & malignas genus emanat ancipitis plane eventus, ut recte advertit (*l*(TISSOTIUS.

Peticulis superveniunt quandoque miliaria.

Peticulæ mediæ naturæ.

(*a*) TROLLIUS *l. c.*
(*a**) *De morb. contag. l. 2. cap. 7.*
(*b*) *Loc. cit.*
(*c*) DALL'ARMI *sagg. di med. pratic. l. 2.*
(*d*) *Ann. med. I. mens. Mart. 1759. pag. 63. edit. Amstelod.*

(*e*) *Ibid.*

(e) *Ibid.*
(f) *L. c. cap.* 2.
(g) TROLLIUS *l. c. &* SELIGORN. *ib.*
(h) *L. c. menf. Septemb.* 1758. *p.* 29.
(i) *Loc. cit.*

§. CCCXXVI.

Eruptio in malignis non levat morbum. Si vero peticulæ ejus generis fint, quas malignas (§. CCCXIV.) diximus, facta earum eruptione tantum abeft, ut levamen afferant, ut potius, quemadmodum in variolis malignis contingit, omnia exacerbentur, excepta refpirationis functione, quæ, nifi morbus lethalis omnino fuerit, plerumque liberior, & æqualior, quam antea, redditur. *Symptomata in malignis poft eruptionem.* Cæterum febris intenditur; pulfus magis, magifque deprimuntur, inæquales fiunt, interdum intermittentes, quandoque rariores, tardiorefque, quam naturæ eorum conveniat; manus tremunt, mufculi crebro motu fubfultant, & convelluntur, tendines fæpe refiliunt; mens aberrare incipit, aut fi jam antea aberrabat, manifeftius defipit, ac furit; rubent oculi, & lacrymas fubinde effundunt; fauces dolent, rubore interdum eryfipelatode fuffufæ, interdum vera angina, quæ deglutitionem lædit, aut fpiritum elidit, correptæ; lingua, quæ prius humida, mollis, & rubra erat, illico, aut brevi albicat, aut flavefcit, deinde nigricat, & deficcatur, nifi jam a principio aruerit; fcabra fit, atque in fulcos finditur, aphthis fæpe, quæ nec labiis parcunt, obfita; oris halitus putet; dentes in primis, & labia fordibus, interdum nigricantibus, fcatent; fopor delirio adjungitur, nunc brevis, tranfitorius, quem rurfus excipit pervigilium,

lium, phrenitis, & convulſio; nunc permanens, & diutinus cum ſtupore, inſenſibilitate, & plena ejus ſtatus, in quo verſantur ægrotantes, ignoratione. Illud autem fere commune, ac perpetuum eſt, jamque a FRACASTORIO (*a*) animadverſum, quod ægri ſupini jacent ob virium ſummum languorem *, anxii, ſolliciti; animove dejecti, & mortem, omni ſpe amiſſa, expectantes, aut præter rationem ſecuri, & ſe bene valere putantes. Multoque magis omnia in pejus ruunt, ſi peticulæ, quod RAMAZZINIUS (*b*) in conſtitutione illa mutinenſi obſervavit, ſimul ac eruperint, continuo diffugiant; tunc enim vires omnino proſternebantur, pulſus, ut in aſphyxia, prorſus deficiebant, corpus univerſum algebat, urinæ ſecretio intercipiebatur, morte paullo poſt inſequente.

Fracaſtorii obſervatio.

Si cito diffugiunt peticulæ, quid?

(*a*) *Loc. cit.*

* COYTTARUS animadvertit, quoſdam jam peticulis refertos, tectoſque incedere etiamnum rectos; aliis nec ſtare, nec incedere poſſe, nec tamen in lectulo manere quietos, ſed jactari aſſidue; & ſi lecto ſe continere velint, majori incendio exardere. Hinc ſibi ipſos videri minus pati, ſi ſellæ inſideant, aut deambulent.

(*b*) *Diſſert. cit.*

§. CCCXXVII.

Ad hæc accedit pedetentim ſurditas; & aliquando etiam tuſſis modo ſicca, modo humida, ac deinde non nullis pectus opprimitur cum reſpiratione rara, magna, inæqnali, aut crebra, brevi, & ſuſpirioſa. Quæ periculi plena res eſt. Quandoque tamen cum capitis ſubito levamine

Recenſentur alia ſymptomata.

pectus prægravari vidi, & vicissim pectoris oppressionem desinere, succedente abdominis tumore, ac tensione (a) interdum ad pressionem indolente, interdum doloris experte; sic ut a superioribus ventribus ad infimum paullatim transferri morbi vis videretur. Similem observationem reperio apud SARCONIUM in constitutione epidemica anni 1764. quæ Neapoli grassata est. Anno superiore hæc tympanitica, & resonans ventris inflatio morbo jam ad statum provecto fere omnibus peticulis laborantibus communis fuit; & quia cum cacochylia gastrica plerumque peticulæ complicabantur, idcirco a retentis putridis sordibus proficisci vulgo credebatur. Verum iis etiam; quibus pluries alvus ducta fuerat, aut sponte satis fluebat, ubertimque urina ipsa excernebatur, symptoma ejusmodi superveniebat (b). An tum a spasmis aer in intestinis retentus rarefactusque abdomen attollebat? Plerumque tamen eodem tempore quo venter tendi incipiebat, urinæ excretio imminui (c) visa est. Omnibus quidem magna aeris vis intestina replebat; quam interdum aut alvus adstricta, aut recrementa fæcum congesta, & putrescentia procreabant, ut ex Frambaglianis observationibus (d) colligi licet. In oppido *Belgiojoso* non ante apparuit istud abdominis phænomenon, quam Majus mensis calorem atmosphæricum adauxerit, solidas partes laxarit, & fluidas ad putrescendum procliviores reddiderit. Sitim abesse quandoque, etsi fauces atque os arescant, supra (§ CCCXX.) jam posuimus; quod sane facultatis sentientis vitio tribuendum videtur. In hoc vero stadio, etsi sitis ingens sit cum linguæ ariditate, atque asperitudine, sæpe tamen omnem potum, quia ex eo quam maxime ventriculis tur-

Quædam de tumore ventris tympanico.

ba-

batur, ægri averſantur, & ſi ad hibendum quodammodo aut vi, aut ſuaſione adigantur, potum illico vomitu rejiciunt. Id generatim anno ſuperiore, ubicunque peticulæ graſſabantur (*c*); obſervatum eſt, ſed multo manifeſtius & familiarius olim omnibus, qui peticulis corripiebantur, fuit apud Faventinos anno 1759. & 60., & ſic ut hydrophobos eos * dixiſſes; Tanta erat ventriculi ad ſpaſmum proclivitas, ut potulentorum attactu convelleretur, & quidquid potatum eſſet, vomitu reflueret.

Potus aversatio.

Spuria hydrophobia.

(*a*) DALL' ARMI *sagg. di med. prat.* l. c.
(*b*) TROLL. l. c.
(*c*) *Id. ib.*
(*d*) TARGION. *Raccol. d'opuſc. med. prat. T. VIII.*
(*e*) *Ibid.*

* Hydrophobiam non ſemper a venenato, ac rabido morſu induci, exploratiſſimum eſt. Ventriculi inflammationi ſuccedentem, & multis phlebotomiis curatam hydrophobiam referunt acta Academiç Edimburgenſis, *T. I. art.* 29. Hydrophobiæ ſpontaneæ duo exempla adducit TRONCHINIUS, *De colic. Picton. cap. XVI. obſ.* 1. *&* 2. *p.* 49. Alia exempla vid. *in Ephem. N. C. cent. III. obſ.* 50. *Comm. Norimb.* 1740. *hebd.* 36. *n.* 1. *ann.* 1743. *hebd.* 5. *n.* 2. *apud* SANCHEZ *opp. T. I. p.* 375. DOM. BROGIAN. *De ven. p.* 105. *Journal. de medec.* 1757. *Fevr. & Juin.* *n*1767. *Nou.* SWIET. *T. IV.* §. 1130. Digna quoque quæ memoretur, eſt hiſtoria hydrophobiæ ex convulſione ortæ elegantiſſime ſcripta, & typis edita a Jo: BAPTISTA FALETO medico plane docto, & apud Urbinates medicinam primo loco feliciſſime exercente. Vid. ejus epiſtola: *De raro morbo hyſterico*, in *Diario medico* PETRI ORTESCHI, *T. V.* Frequens etiam fuit hydrophobiæ quædam ſpecies in febri epidemica ann. 1764. a MICHAELE SARCONIO deſcripta.

§. CCCXXVIII.

§. CCCXXVIII.

Augmentum, & status, qualis fuit anno superiore.

Augmentum & ſtatum morbi poſt eruptionem, a qua omnia ingraveſcunt, ut monui, in malignis anno proxime præterito in Caſali Piſtorum hæc indicabant: frigus aut horror, quibus veſpertinæ receſſiones recurrebant, prorſus evaneſcebat; periodus omnis obſcurabatur, & licet veſpere pulſus præ matutinis horis multo frequentiores fierent, tamen diſtincta illa acceſſionum, & remiſſionum viciſſitudo, quæ antea inſignis erat, plurimum deficiebat. Nec mirum, cum ſæpe in hiſce morbis febrem circa augmentum, & ſtatum viderim amiſſam omni periodo continentem, & aſſiduam fieri; immo interdum ita pulſum ex celeri, & frequenti rarum, & tardum evadere, ut omnem febrilem motum, ſi ad pulſum reſpicias, deſiiſſe crederes. Vigiliæ præterea, ut ad deſcriptionem inchoatam revertar, erant longiores, ſomni breviſſimi, turbulenti, laborioſi, non levantes, e quibus ægri expergiſcebantur territi, & deliri; venter intumeſcebat cum urinæ fere totius ſuppreſſione; reſpiratione aliquantum læſa; difficili, ac dolorifica deglutitione; levi phlogoſi faucium, & quandoque aphthis comitata; oculis pulverulentis, & languidis, interdum rubris, interdum attonitis, & immobilibus; decubitu ſupino, ſtupore; veterno; tendinum ſubſultibus; ore hiate; ſubflavo faciei colore; ſuſurru aurium, ac ſurditate *(a)*.

(*a*) PINAROLIUS *l. c.*

§. CCCXXIX.

§. CCCXXIX.

Quo in ſtatu morbum nunc ad ſeptimam, nunc ad decimam quartam, nunc ultra produci, ſcribit FRACASTORIUS. In Faventina, quam pluries memoravi, conſtitutione cum hiſce ſymptomatis, aut ſaltem eorum plurimis continuabat ad nonam uſque, ad undecimam, decimam quartam, aut decimam ſeptimam diem. Demum gravius affectis ſuperveniebant totius corporis convulſiones, ſpaſmus cynicus, riſus ſardonicus, aphonia, & poſtremo mors; quæ plerumque ſub finem ſecundæ hebdomadæ, aut circa medium tertiæ contingebat. HOFFMANNUS (*a*) eorum complures, qui pereunt, ex gangrænoſa ventriculi, inteſtinorum, aliorumque viſcerum inflammatione, aut phrenitide, aut anginoſis aphthis fauces, œſophagum, laryngemve depaſcentibus e medio tolli exiſtimat. Sæpe meninges fuſcæ, eorum vaſa ampla, & ſanguine nigro turgentia, cortex cerebri ſublividus; ventriculus, & inteſtina tumida, dura, nigricantia, pancreas, hepar, meſenterium mole aucta inveniuntur (*a*). Quibus ſingultus lethum attulit, ſæpe his ventriculus maculis nigris ſcatebat (*c*). In aliis varicoſæ in meningibus venæ, pulmo gangræna, & ſphacelo corruptus, ſanguis in cordis caveis niger, & ſolutus (*d*). Nec aliquando deſunt apoſtemata, ſive abſceſſus cerebri, aliorumque interiorum pectoris, aut abdominis viſcerum. Sæpiſſime tamen nulla viſibilis uſpiam labes offenditur, quæ pro mortis cauſſa haberi poſſit. Tunc certe cerebrum, nervoſque dumtaxat, aut cordis arteria-

Stadii hujus duratio.

Mortis frequentiores cauſſæ.

Sectiones cadaverum.

rum-

rumque irritabilitatem a venenato, ſubtili, ignotoque principio affectam fuiſſe; veriſſimillimum videtur. Exterior cadaverum facies plerumque maculis latis, multiformibus, violaceis, lividis, nigris hinc illinc deturpata apparet. Tanta autem eſt eorum ad putreſcendum proclivitas, ut intra breviſſimum ſpatium corrumpantur; & teterrimum fœtorem exhalent. Cl. Ramazzinius (e) obſtupeſcebat, quod cadavera ex hoc morbo defunctorum, ſuccoſa, non emaciata, vultuque pleno apparerent.

Cita cadaverum corruptio.

(a) *L. c. cap. XI. §. V.*
(b) Dall' Armi *Sagg. di med. prat. T. I. p. 19.*
(c) Ramazzin. *l. c. §. 22.*
(d) Trogher. apud Dall Armi *l. c. p. 25.*
(e) Ramazzin. *l. c.*

§. CCCXXX.

In benigniore morbo remiſſo.

At morbo minus lethifero, & benigniore exiſtente, viribuſque naturæ, aut artis ſuperabili verſus nonam, undecimam, aut decimam quartam ſymptomata diminuuntur, caput ſublevatur, mens reſipiſcit; ſubſultus tendinum ſedantur; reſpiratio ad naturalem facilitatem reſtituitur; ſi qua pulmonibus inſidet pituita, concoquitur, & excreatur; febris de die in diem decreſcit; pulſus æquabiliores, pacatiores elatioreſque evadunt; oculi, & facies priſtinum nitorem, hilaritatemque præſeferunt. Urinæ, quæ prius erant crudæ, aut parcæ, aut colore ſaturæ, turbidæ, & latetitiæ, aut naturalibus ſimiles, & coctione fallaciter mentientes, paullatim clareſcunt, uberiuſque fluunt, plerumque quidem ſine hypoſtaſi, in-

ter-

terdum cum ſedimento craſſo, albo, gravi, & tales ad aliquot dies, etiam finita febris, emittuntur. Alvus utplurimum laxatur, multis ejectis biliofis, concoctis, fœtidis, multiſque ſimul flatibus deſcendentibus. Hinc abdomen, ſi prius tendebatur, ac tumidum erat, ſubſidit, & complanatur. Si vero jam alvus fluebat, ut ſæpe incidit, ubi ſaburra primæ viæ ſcatent, aut acres humores ad inteſtina undique confluunt; dejectiones quidem bilioſæ, flavæ, liquidæ permanent, ſed e tenuibus, atque aquoſis, fœtentiſſimiſque fiunt pultaceæ, denſiores, magis coactæ, minus olentes, & minus crebræ, taleſque ad aliquot dies ſubeunt, donec colorem naturalem, priſtinamque firmitatem acquirant. Interdum cum iis vermes egeruntur; ac ſudor accedit univerſalis calidus, æqualis, levans, ſicque morbus lente, & proſpere ſub finem ſecundæ, aut tertiæ, aut quartæ, quod tamen rariſſimum, longiſſimumque eſt, hebdomadæ abſolvitur, quæ durationis varietas ſæpe pendet a majori, vel minori cacochyliæ apparatu, quocum complicatur, ſic ut interdum ex hac cauſſa, & complicatione ad triginta, aut quadraginta dies, ſive ad quinque, aut ſex hebdomadas protrahi poſſit. Sed frequentiſſima, communiſſimaque duratio a decimo quarto ad vigeſimum primum diem circumſcribi ſolet.

Finis morbi.

§. CCCXXXI.

Liſis.

In non paucis inſenſibili reſolutione tantum terminatur malum, & pedetentim, ac quaſi clanculum evaneſcit. Sic non nulli apud Chartuſiam Ticinenſem, & Belgiojoſi, albique convaluerunt

runt (*a*). TROLLIUS numquam perfectam, & ne imperfectam quidem crisim ullam (*b*) vidit. RAMAZZINIUS quoque, vir plane fide dignissimus, testatur sola peticularum per totum corpus ad pedes usque eruptione, & lenta earum decessione sine ulla alias excretione agricolas (*c*) mutinenses sanatos esse. Negat ROBORETUS solas peticulas suffecisse ad morbi solutionem, nisi urinæ copia, aut sudor, aut alvi fluxus accederet (*d*). Verum in illa constitutione nimis cito peticulæ evanescebant; nam vix tres, aut quatuor dies, ut ipse fatetur, exstabant, cum certum, perspectumque sit, ad minimum septem octoque dies, ut morbum absolvant, exstare eas oportere: nec benignæ, & puræ, sed complicatæ, & malignæ, quod advertatur velim, erant. Casali Pistorum sudor universalis ad duos dies productus in quibusdam morbum solvit. In plerisque dejectionibus alvi, & urina uberiore sedimentum farinosum habente opus fuit. Ibi enim, uti etiam in Iriensi urbe, peticulæ cum biliosa, & gastrica cacochylia conjungebantur (*e*). Nemo vero sola urinarum copia restitui ibi visus (*f*) est.

Solutio per peticulas.

Quando solæ peticulæ non judicant.

(*a*) CAMBIERIUS, & TROLLIUS l. c.
(*b*) *Ibid.*
(*c*) *Diss. cit.* §. *XXV.*
(*d*) *L. c.*
(*e*) PINAROLLIUS, & FRAMBAGLIA l. c.
(*f*) PINAROLIUS *l. c.*

§. CCCXXXII.

Gangrænæ exteriores per diadochem.

Quandoque ut aliis morbis acutis ac febribus mali moris, sic peticulis superveniunt exterioribus

bus in partibus necroses, & gangrænæ. Quoniam vero circa os sacrum, & nates frequentius apparent; pleriqne eas repetunt a longa, & supina corporis in lecto cubatione, qua diu compressæ partes vitali humorum circuitu priventur; aut ab urina inscio ægro reddita, qua illæ partes madescant, & macerentur. Verum non ita faciles ex hisce duabus caussis eas oriri crediderim, quod in aliis morbis multo etiam diuturnior in dorsum cubatus, atque urina præter voluntatem emissa vix unquam ejusmodi effectum pariunt. Verosimilius mihi videtur, eam ipsam caussam, quæ interioribus visceribus gangrænam inducit, ut cadaverum sectione compertum esse dixi, extrorsum translatam partes, in quas defluxit, quodammodo adurere, atque enecare. Sæpe iis etiam, qui neque diu supini jacuerant, neque se urina consperserant, circa morbi vigorem ad os sacrum, natesque cutim primum rubere, deinde livere, nigricare, altiusque gangræna corripi vidi, cum insigni & subita totius morbi, omniumque symptomatum imminutione, quam brevi consequabatur apyrexia, ægrique sanatio. Neque hasce partes solum gangræna invadit, sed alias etiam nequaquam pressione vexatas, per urina madefactas. Vidi vesicantia suris, aut fœmoris interiori paullo supra genu applicita profundas gangrænas excitasse; vidi plantas pedum, digitosque, quibus sinapismi fuerant admoti, phlyctænis gangrænosis plus minus latis, altisque affectas eodem omnino quem dixi felici morbi exitu; avocata scilicet per stimulantia extrorsum caustica, ac mortifera morbi materie & caussa (*a*). Cave tamen credas, me omnem, & quamcumque ejusmodi gangrænam criticam, ac sa-

Quænam utiles, quænam noxiæ?

salubrem prædicare velle. Novi enim tantam interdum esse vim corruptionis, ut modo hæ, modo illæ partes emoriantur, computrescant, & nigricent, pessimo certe eventu. Salubres & criticas intelligo illas tantum, quas *diadoche*, sive ab interioribus ad exteriora morbi transitus facit.

(a) DALL'ARMI *Sagg. di Medic. pratic. T. I. pag.* 67.

§. CCCXXXIII.

Tumores, & abscessus externi. Non semper vero materiæ morbidæ ad exteriora translatio gangrænas parit. Sæpe hæc ad parotides glandulas, ad axillas, aliasque partes expellitur sub forma tumorum, abscessuum, erysipelatis, aut œdematis (*a*); quibus ni judicatur morbus, sæpe saltem plurimum imminuitur. Parotidum vero, ni cito, & perfectæ suppurent, incertus plerumque exitus est; ut alibi (*Vol. II.* *Oedemata.* §. *CCCIII. & seqq.*) diffuse dictum est, diceturque iterum, ubi prognosim exponam. Non nullis post molestum caloris sensum ad crura, *Hæmorrhagia.* crura ipsa intumuerunt prospero eventu, ut refert TROLLIUS (*b*). Nec absunt a peticulis hæmorrhagiæ narium, uteri, ani, interdum etiam oculorum, quibus natura nititur morbum depellere. Quando vero hæ salutem afferant, quando exitium, explicabitur, ubi de signis progno-*Menstrua.* sticis agam. Belgiojosi, & Casali Pistorum mulieribus menstrua fluebant, quin levamen, aut *Abortus.* detrimentum perciperent. Utero gerentes plerumque abortiunt, fœtu interdum præmortuo.

Abor-

Abortum passæ tam Belgiojosi, quam Stratellæ omnes feliciter sanatæ (c) sunt.

(a) HASENOHRL. *l. c. cap.* 2.
(b) *Loc. cit.*
(c) TROLL. *l. c.* PINAROL. *l. c.* SELICORN. *Opusc. med. prat. Vol. VIII.*

§. CCCXXXIV.

Urinarum, prout locus admonuit, subinde facta quidem mentio est; sed quales, quotuplicesque generatim hoc in morbo reperiantur, non satis exposui. Scire igitur licet, urinam multimodis variari. Inter initia modo tenuis, & aquea; modo naturali similis est, enæorema in medio exhibens globosum, inæquale, subpallidum. Interdum etiam jam initio subalbida, plena tamen, mox vero rubra, confusa, & vino granatorum affinis, aut suflava, crassa, turbida, & sedimentosa. Evadit quoque non raro nigricans, quasi fuligine imbuta, aut rubescit sanguine leviter tincta. Interdum in augmento, & statu pene supprimitur (a), quod jam supra animadversum est, indiciumque præbet funestum, nisi cito crassa, & sedimentosa profluat. TROLLIUS in suis ægris eam semper deprehendit copia laudabilem, raro tenuem, & pellucidam, sed ut plurimum sedimento vacuam, sæpe colore citrino saturo, quandoque rubro oscuro præditam, numquam tamen concoctam, ut cum bona hypostasi (b). PINAROLIUS vero urinas primis diebus pallidas, claras, paucas; in augmento aliquanto rubras, ac confusas, morbo inclinante turbidas, crassa, at non in omnibus (c). Contra RAMAZ-

Urina.

Quales?

ZINIUS jam ab initio turbidas plus minus fuisse testatur, nec unquam naturalibus assimilatas, nisi inclinato morbo (*d*).

(*a*) FRACAST. *l. c.* (*b*) *L. c.* (*c*) *L. c.*
(*b*) *Diss. cit.* §. 18.

§. CCCXXXV.

Idem dici debet de peticulis sporadicis.

Hactenus de peticulis, præsertim epidemicis. Ab his parum, vel nihil cum Sporadicæ discrepent, speciatim describi eas inutile prorsus est, quandoquidem quæ de illis exposita sunt, ad sporadicas commode transferri possunt, immo debent. Hoc unum cum cl. BIANCHINIO (*a*) addimus, epidemicas ipsas sæpenumero variare pro locorum, regionum, temporum, domorum, hominum, medicationisque ratione diversa; quin immo easdem, quæ benignæ erant prius, in malignas interdum mutari, & contra quæ malignæ, in benignas demum transire. Novi quosdam recentissimos scriptores, qui negant peticulas contagione in alios propagari. Fateor quidem, interdum obscurum, ambiguumque omnino videri, contagiosæ ne revera sint, an contagionis expertes. Extant tamen observationes tam luculentæ, quibus earum in sanos propagatio ostenditur, ut minime negari posit, eas aliquando contagiosas extitisse. Contagiosæ fuerunt, quas descripsit ROBORETUS (*b*); contagiosæ palam, quæ nuper FRASCAROLI, CASAMATÆ, & STRATELLÆ stragem edidere (*c*). Contagiosæ demum, quæ anno 1767. totam Æmiliam peragrarunt.

Peticulæ cur varient?

Contagiosæ ne sint?

Affirmatur quamdoque.

(*a*) *Lett.* 4. *p.* 135. (*b*) *L. c. cap.* 9.
(*c*) ANGIOL. PINORAL. SELICORN. *l. c.*

§. CCCXXXVI.

§. CCCXXXVI.

Peticularis iſte morbus non modo cum epidemicus eſt, verum etiam cum ſporadicus, in quoſcunque cadere conſuevit: Pueri, adoleſcentes, viri, ſenes, divites, pauperes, plebeji, nobiles, deſides, exercitati, robuſti, imbecilli utriuſque ſexus eidem obnoxii ſunt (*a*). Verum pro temporum, conſtitutionumque epidemicorum diverſitate quidam magis, quidam minus in eumdem incidere, & vita periclitari videntur. FRACASTORII tempore mulieres paucæ, ſenes paucisſimi; Judæi fere nulli ex hoc morbo tunc populari perierunt; juvenes vero, & pueri multi, & ex his nobiles gravius ægrotarunt, quorum etiam plures (*b*) occubuere. Divites pariter Tridenti, & nobiles vehementius conflictatos, majorique periculo ſubjectos, vidit ROBORETUS (*c*). Halæ anno 1698. juvenes, & viri maxime morbo patuere; mareſque præ fœminis periculoſius laborarunt; dum infantes, pueri, & ſenes immunes erant (*d*). *Montecchii* ann. 1764. robuſtis, & ſanguineo temperamento præditis, atque etatem quadraginta annorum adeptis, aut ſexagenario majoribus infenſior, pernicioſiorque fuit hæc lues; juvenibus contra, & pauperibus multo minus (*e*). *Fraſcaroli* vero juvenes, adultique in hunc morbum incidentes omnes interierunt; itemque fœminæ præ viris atrocius divexatæ fuerunt, earumque complures, præſertim valetudinariæ, raptæ ſunt. Senes contra rarius, & mitius corripiebantur, & facili negotio morbum ferebant, ſuperabantque (*f*). Mutinæ quoque de ſenibus eadem fuit obſervatio; ſed ibi valetudinarii; & de-

Nemo eſfugit hunc morbum.

Mulieres.
Senes.
Judæi.
Juvenes.
Nobiles.

Divites.

Mares.

Infantes & pueri.

Ætas media, & ſenilis.

Fœminæ gravius, quam viri.

Senes minus.

debiles eamdem cum senibus sortem experti sunt (f*). Alibi vero omnes promiscue, ut in initio dictum est, peticulis prehendebantur, sed multo facilius ii, qui superiore autumno febri tertiana laboraverant (g). Nec rarum est, in pauperes, plebejosque primum id mali irruere, & demum in divites quoque ac magnates debacchari. Interdum vero divitum vix ullus eo affici (h) visus est. Alias dum ceteris pene cunctis clades inferebatur, soli cœnobiæ, & sacræ virgines illæsæ manserunt (i); fortasse quia in cœnobiis vitæ regimen magis excolitur, & minus facilis est ad ea contagionis ingressus.

Qui tertiana laboraverant.

Divites interdum intacti. Sic cœnobitæ.

(a) FRACAST. *l. c.* ROBORET. *l. c.*
(b) RAMAZZIN. *l. c. §. XXXVII.*
(c) *Ibidem.*
(d) HOFFM. *de febr. sect. 1. cap. X. obs. 1.*
(e) DALL' ARMI *sagg. di Med. Prat. P. I. p. 15.*
(f) ANGIOLIN. *in Vol. VIII. Opusc. med. pratic. del Sig. Targion.*
(f*) RAMAZZ. *l. c. §. 17.*
(g) TROLLIUS *l. c.*
(h) FRAMBAGLIA *ibid.*
(i) RAMAZZIN. *l. c. &c.*

§. CCCXXXVII.

Regiones quoque, & loca quædam magis, quædam minus a peticulis infestantur. Notum, vulgatumque est, hoc nomine infames esse, orientales plagas, speciatim Ægyptum, Cyprum, aliasque finitimas insulas; item Pannoniam, Austriam, & demum fere universam Europam, sed præ ceteris castra, nosocomia, naves, carceres, & loca palustria, atque uliginosa. Plerumque omnium

Regiones magis obnoxiæ.

Quinam omnium primis corripiuntur?

omnium primi, ubi peticulæ caput efferunt, in eas incidunt, qui in ædibus humilibus, angustis, humidis, parum aere perflatis, sordidis, quales pauperes recipiunt, vitam degunt; deinde ab his ad aliorum etiam ampliores domos gradum faciunt, præsertim quando contagione communicari cum sanis possunt. Non tamen hinc inferendum est, loca salubriora, atque editiora hanc calamitatem effugere. Mutinensem planitiem, & summa Appenini juga, quæ austrum spectant, uno, eodemque tempore a peticulari morbo infecta fuisse, narrat RAMAZZINIUS (a); colles vero ad Apennini radices positos, utpote ab Austri flatibus tutos, & liberos, illius labis vim nequaquam sensisse. Addiditque, ruri benigniorem morbum, quam in urbe extitisse; cujus discriminis caussa fortasse tribuenda fuerit aeris puritati, & ventilationi majori in agris, minori in oppidis, urbibusque populosis. In territorio Iriensi, atque in ipsamet urbe depressiora, humidioraque loca magis obnoxia anno superiore peticulis epidemicis FRAMBAGLIA concedit quidem fuisse, negat tamen montium, & collium incolas flagelli hujus incursionem evitasse (b). *Belgiojosum* oppidum neque in humidi, neque in sublimi solo situm est; præ eo vero *Stratellæ* vicus altiore, eminentioreque in clivo locatur. At utriusque loci incolæ, si qui alii, epidemicam labem, atque atrocitatem experti sunt (c). Immo interdum contrarium omnino evenit. Loca salubria, & puriore aere fruentia infestantur; intacta quæ humida, ac palustria sunt, relinquuntur. Anno 1767. Etruria, atque Emilia fere universa peticulari morbo epidemico vastata est. Memini Aretinos, qui editiore salubrioreque lo-

Etiam loca editiora inficiantur.

Plana, & alpina. Loca ab austro tuta. Benignior morbus ruri, quam in urbe.

Exempla.

Interdum salubria loca magis, minus vero insalubria paliuntur.

eo vivunt, atrocius vexatos fuisse, quam alios; Sic Faventini, qui sicco in solo, parumque ab Apennini appendicibus dissito versantur, gravissime affecti fuerunt; dum Revennates Maris littori proximi, aquisque prope stagnantibus cincti optima valetudine præter consuetudinem utebantur.

(*a*) *Diss. cit.* §. *XXVI.*
(*b*) TARGION. *Opusc. med. pratic. Tom. VIII.*
(*c*) TROLLIUS *l. c.*

§. CCCXXVIII.

Qui semel peticulis laboravit, recidere in eas potest.

Intercurrentes morbi cum peticulis complicantur.

Intermittentes febres cum peticulis.

Fama quoque est, eos, qui semel peticulis laborarunt, nunquam in eumdem morbum recidere. Sed experientia id falsum demonstratur. Sæpe mihi occurrerent, qui pluries eisdem correpti sunt. Non nullos quoque vidit ROBORETUS (*a*), qui bis, terque peticulas passi fuerunt. Verum tamen haud inficior, eos, qui semel peticulari morbo perfuncti sunt, difficilius, & multo minus eodem infici. Nec intercurrentes morbi, qui interdum multigeni (*b*) sunt, a peticulis immunes servantur, Belgiojosi mense Majo anni proxime elapsi febres intermittentes intercurrebant, peticulis & ipsæ comitatæ, quæ cortici peruviano omnino, citoque auscultabant. Febres item intermittentes, quæ Casali Pistorum peticulis intercurrebant, aut earum constitutionem subsecutæ sunt, peticulis comitatas, & cortice peruviano facile domitas fuisse, nuperrime certiorem fecit PINAROLIUS (*c*). Nos quoque hic Mediolani, ineunte vere hujus anni 1784. peticulas cum intermittentibus complicatas, & chichinæ chinæ obtempe-

ran-

rantes in ruricolis offendimus, tamquam imminentis peticularis conſtitutionis, quæ deinde inter eos inſurrexit, prænuncias. Nunc enim, menſe nimirum Junio (*), complures ex agro Mediolanenſi in urbanum hoc magnum Noſocomium jam peticulari morbo correpti confluunt.

Interdum ſubſequuntur, interdum antecedunt peticulas epidemicas.

(a) *L. c. cap. XII.*
(b) RAMAZZ. *l. c.*
(c) *Altera Lettera ec. Opuſc. Med. Pratici T. IX.*
(*) Ann. 1784.

Diagnoſis.

§. CCCXXXIX.

Ex tradita hactenus peticularum hiſtoria facile eruitur earumdem diagnoſis. Attamen ſigna potiſſima, & magis propria earum ſunt capitis gravitas; cephalalgia acris; inſignis totius corporis, membrorumque laſſitudo, ac torpor; dolor lumborum, dorſi, ſcapularum velut rheumaticus, univerſoſque artus prope contundens, aut lancinans; anorexia; nauſea; anxietas; pulſus parvus plerumque, parum frequens, celer, inæqualis; ſuſpiria; lipothymiæ; aurum tinnitus; oculorum in pleriſque rubor; faucium & gutturis angor; quarto, quinto, ſexto, vel ſeptimo die peticularum eruptio; ſubſultus tendinum; manuum tremor; mentis aberratio; vigiliæ; ſopores; lingua arida; ſitis; potus averſario; deglutitio quandoque læſa; lotii ſuppreſſio; abdominis elevatio, & tenſio; delirium, motus convulſivi; febris anomala, remittens, vaga, proteiformis. * At-

Præcipua ſigna.

que hæc quidem prope communia quicumque peticularum differentiæ habentur; in malignis graviora, in benignis vero mitiora. Hæ autem ab illis speciatim distinguuntur, quod febris, quæ eruptionem præcedit, cum omnibus aliis symptomatibus mitior est; quod eruptio primum in collo, pectore, epigastrio, deinde paullatim in universo corpore ad extremas manus usque, & pedes se explicat; quod peticulæ ut plurimum rubro, & roseo colore donantur; quod post eruptionem febris, & reliqua symptomata mitigantur, aut prope cessint; oculi nitidi, sereni, vultus lætus, spiratio facilis, æqualis, tranquilla, cutis humida, urinæ ferme naturales, mens libera, pulsus elatiores fiunt; ni jam fuerint validi, & pleni, quales plerumque esse solent toto reliquo morbi decursu (*a*); demum quod diu peticulæ exstant, septem, octo, novem, aut undecim dies, nec nisi lente decolorantur, atque die ut plurimum decima quarta, aut decima septima (*b*) evanescunt. Omnes, qui pulsum habuerunt magnum, validum, & parum crebrum, Bolgiojosi brevi potest citam, & facilem peticularum eruptionum convaluerunt (*c*). Eademque observatio est Cambierii, cujus ægri omnes hujusmodi pulsu præditi fuerunt, feliciterque morbum (*d*) superarunt,

Signa benignarum.

Pulsus magnus, & validus.

* Peticularum signa veluti propria, antequam erumperent, Mutinæ ann. 1692. fuerunt hæc: *ingens totius dorsi lassitudo, capitis dolor, aurium surditas, faucium ardor, mentis stupiditas, præcordiorum anxietas, & totius corporis segnities. Dorsi vero, & regionis lumbaris lassitudo adeo certum erat febris peticularis signum, ut raro falleret.* Ramazz. Diss. cit. §. 17.

(*a*)

(a) SIMS. *Observ. sur les malad. epid. chap.* 2.
(b) SAGAR. *l. c.*
(c) TROLLIUS *l. c.*
(d) *Loco cit.*

§. CCCXXXX.

Magnam habent peticulæ primariæ sive essentiales similitudinem cum gastricis febribus acutis, & speciatim cum *febre gastrica petechiali* (*Vol. II.* §. *CCCXXXII.*), quacum facile confundi possunt, præsertim quando cum cacochylia gastrica complicantur. Sed ab ea differunt peticulæ 1. quod in omnibus ægrotis apparent; 2. quod jam primis diebus erumpunt, etiamsi purgatio præmissa sit, & primarum viarum sordes expulsæ; 3. quod non semper cum cacochyliæ signis conjunguntur; & quando cum gastrica saburra complicantur; nec emesis, nec purgatio quidquam earum cursum retardat, aut mutat; dum contra in febre gastrica alterutra, aut utraque evacuatio continuo morbum imminuit, & cito averruncat, aut certe mitiorem reddit; 4. quod sæpe sine ulla sensibili alia excretione evanescunt: 5. quod retropulsæ, aut cito evanescentes periculum vitæ afferunt. Contra in gastrica febre peticulæ raro erumpunt, & serius omnino, morbo videlicet adultiore; & sæpe ex neglecta purgatione, aut ex regimine calefaciente, atque aliena curationis methodo, & plerumque in graviore dumtaxat casu cernuntur. Immo laxata mature alvo præcaventur. Semper signa cacochyliæ adsunt; & nunquam sine alvinis dejectionibus febris hæc integre judicatur; neque grave aliquod malum ei supervenit, si cito exanthemata diffugiant, aut repellantur. His fere

Similitudo cum gastricis febribus.

Quomodo distinguantur ab affinibus morbis.

ipsis

ipſis noti a *febre catarrhali maligna Germanorum* (*Vol. II.* §. *CCCXXIV.*) diſtingui etiam poſſunt. Quibus vero ſignis differant a *febre Hungaria*, cui valde affines videntur, jam alibi (*Vol. II.* §. *CCCIX.*) comprehenſum eſt.

Prognoſis.

§. CCCXLI.

Morbus periculoſus. Benignus minus periculi, plus malignus habet. Periculoſum morbum eſſe, & ſæpe mortiferum peticulas *primarias*, ſive *eſſentiales*, nedum Medici, verum ipſæ mulierculæ non ignorant. Attamen benignæ (§. CCCXV.) minus periculi habent, quam malignæ (§. CCCXVI) ut per ſe cuique patet. Quæ item ſine febre invadunt, ſuumque curſum ſine ea, aut cum leviore, & gravium ſymptomatum experte abſolvunt, plerumque diſcrimine vacant. *Speciatim benignæ, & tutiores quænam?* Tutiores etiam habentur quæ diſcretæ, circumſcriptæ, lataeque ſunt, ordinatimque in ſuperioribus primum partibus, deinde ſenſim ad plantas uſque pedum efflorеſcunt, & læte rubent, & diu exſtant, nempe ſex, ſeptem, octove ſaltem dies, & demum paullatim pallent, flavent, lenteque evaneſcunt. Id præſertim in mitiori morbo, & minori humorum labe evenit, atque ubi vitæ vire magis vigent, & valent. *Diffuſæ cur periculoſiores?* Contra *diffuſæ* (§. CCCXIII.) STRACHIO damnantur, utpote perniciosæ, fugaces, & facile ad interiora refluentes; quod nobis quoque experientia comprobavit. *Magis periculoſæ quæ febrim antecedunt.* Præ aliis vero periclitantur, quibus ſine ullo febris indicio peticulæ erumpunt, ſed poſt earum eruptionem febris (§. CCCX.) ſupervenit; nam hæc graviora ſympto-

mata

mata solet afferre. Quo copiosiores, confertioresque prodeunt, vulgo pejorem morbum indicare creduntur; sicuti etiam illæ, quæ ægrius apparent, quæ minutæ, parvæ, vixque visibiles (§. CCCXXII.), sunt, aut profundius quasi latitant, non meliorem naturam, aut exitum promittere videntur; aut certe difficiliorem, longioremque morbum (*a*) efficiunt. Sola tamen copia, ac frequentia, aut raritas, & exiguitas, aut parcitas nihil certi continet, nisi ad reliqua signa respiciatur. Quæ præmaturius, nimirum ante quartum diem, & copiosius se se exserunt, generatim exitiosæ (*b*) reputantur, non quidem quod ante coctionem prodeunt, ut vulgo credebant olim, sed quod copiam, ut ego arbitror, peticularis fomitis plerumque declarant, neque omnem exhauriunt. In Taurinensi constitutione a RICHA descripta fere omnes perierunt, quibus justo citius erumpebant. Puella decennis, cui secunda die eruptio contigit, sexta obiit. Sextâ quoque fato cessit Miles, in cujus cute die tertia se ostenderant. Chirurgo cuidam prodierunt die secunda; is decima interiit. Alium dies quarta supra decimam rapuit, cum quarta peticulæ ei erupissent (*c*). Mutinæ quoque, ut refert RAMAZZINIUS; omnes occubuere, quibus maturius peticulæ exiverant. Contra TROLLIO (*d*) res aliter omnino cessit. Omnes enim, quos mature, id est secunda die peticulis conspersos vidit, mitiorem, brevioremque morbum habuerunt, & servati sunt. His & eruptio plenior, & maculæ latæ, & pulsus magnus, validiusque fuit. SAGASIUS quoque peticulas tertio, quarto, quintoque die exortas (quas nemo dixerit non præcoces) benignas, faciles, levantes observavit (*e*). Non ergo so-

Copiosæ, aut ægriu. erumpentes quid significent.

Sola copia, aut raritas incerti quid habet.

Præmaturæ sæpe malæ.

Exempla.

Interdum bonæ.

Exempla.

ſolum eruptionis tempus, ſed & alia ſimul attendi debent, ut prognoſis fauſta, aut infauſta eliciatur.

(*a*) TROLLIUS *l. c.*
(*b*) ROBORET. *l. c. cap. XII.*
(*c*) *L. c. §. XXII.*
(*d*) *Loco cit.*
(*e*) *Cl. X. Ord. 1. exanth. contag. gen. IV.*

§. CCCXLII.

Fugaces mala. Perniciem quoque ut plurimum minantur, quando peticulæ modo apparent, modo evaneſcunt, etſi pluries eruptionem moliantur (*a*). Sed *Retroceſſionis effecta.* multo magis timendæ ſunt, ſi juſto citius aufugiant, aut repente intro vertantur, quam plurimis id teſtantibus (*b*). Vindobonæ retroceſſio funeſtiſſima ſymptomata attulit, reſpirationem videlicet frequentem, anhelofam, inæqualem; pul- *Exempla.* ſum debilem, celerem, intermittentem; ſudorem frigidum circa frontem, & collum, ac demum mortem (*c*). In Faventina peticularum conſtitutione a nobis deſcripta, etſi eruptio paucos levaret, earum tamen retroceſſionem ſubſequebantur delirium, pectoris oppreſſio, convulſiones, & cita demum mors (*d*). In illa, quæ nuper *Belgiojoſum* afflixit, ni mors, mortis ſane periculum maximum imminebat ex earum ſimili ad interio- *Animadverſio.* ra regreſſu (*e*). Scire autem convenit, interdum ſine periculo, & noxa peticulas diffugere, aut intro verti; quando nimirum diarrhœa, aut urinæ copia, aut ſudor earum defectionem ſupplent. Variolæ ipſæ, ſi deprimantur, aut retrocedant, hiſce evacuationibus ſupervenientibus, ab exitio

alias

alias inevitabili ſæpe liberantur. Hoc fortaſſe de cauſſa, quoniam poſt peticularum retroceſſionem nullum gravius ſymptoma interdum inſurgere viderunt nonnulli, continuo opinati ſunt peticulas tunc ſymptomaticas fuiſſe. Color etiam earum obſervationem meretur. Lividæ, plumbeæ, fuſcæ, nigræ, aut ex nigro vireſcentes corruptionis, aut ſphacelismi ſæpe ſignum præbent. Color quoque valde puniceus ſuſpectus eſt FRACASTORIO (*f*). Si cum iis vibices nigricantes, aut liventes concurrant, exitium ſignificare, nec injuria (*g*), dicuntur.

Cur interdum pro ſymptomaticis habitæ?

Præſagia ex colore.

(*a*) RICHA *l.c.* §. 22. RAMAZZINIUS *l. c.* HASENOHRLIUS *l.c. cap.* 2. SAGAR. *l. c.*
(*b*) FRACAST. FOREST. DIEMERBROECK. PLATNER. LUDWIG. &c.
(*c*) HASENOHRL. *l.c. cap.*
(*d*) *Sagg. di Med. l.c.*
(*e*) TROLLIUS *l.c.*
(*f*) *Loco cit.*
(*g*) DUPLANILIUS *in not. ad* BUCHAN. *med. domeſtic. T.* 2. *p.* 17.

§. CCCLXIII.

Inter notas periculi, & aliquando etiam futuræ mortis univerſim numerantur ſumma virium defectio, facilis a leni licet medicamento alvi ſolutio, profuſiorque evacuatio quaſi ex liquatis humoribus; ſitis vel nulla, vel inextinguibilis; lingua arida, nigra, ſciſſa; ejus tremor, & difficilis emiſſio; reſpiratio poſt peticularum eruptionem adhuc anheloſa, anguſta, inæqualis; nullum levamen ex facta aliqua excretione; delirium poſt ſudorem, alvi dejectiones, aliaſque evacuationes

Signa periculi, aut exitii generatim.

cum

cum reliquis ſymptomatibus invaleſcens ; phrenitis, & perpetua deſipientia , angina præfocans ; faucium ulcera depaſcentia ; magna vocis mutatio ; dyſphagia , ſive difficilis deglutitio , in primis ſi nullo in faucibus tumore ; aut dolore exiſtente a nervorum ſpaſmo , aut reſolutione proficiſci videatur ; viſus obſcuratio ; gutta ſerana , ſtrabiſmus ; oculi pulverulenti , facies ex atro rubra ; aut livida , aut cadaveris ſimilis ; frequens pectoris denudatio ; ſudor frigidus , ac viſcidus , aut ſanguine tinctus , taliſve ſaliva ; urina tenuis ; cruda , ſedimentum non dimittens , neque turbida , aut nigricans , aut nigram hypoſtaſim habens, aut ſanguinis mixtione rubeſcens ; abdomen tumidum , ac diſtentum cum alvo fluente , & liquidis , fœtidiſſimiſque dejectionibus ; egeſtiones ichoroſæ , aqueæ , crebræ , inſcio , nec advertente ægro , cum extremorum frigore ; pulſus parvus , obſcurus , languidus , inæqualis , vix febrilis , aut tardus , lentus , intermittens , niſi diarrhœam criticam antecedat ; vera aſphyxia ; tendinum & muſculorum ſubſultus crebri , magni , indeſinentes , vigiliæ pertinaciſſimæ , aut ſoporos lethargici , aut comatoſi ; ac demum nervorum diſtentiones , vicini interitus prenunciæ (*a*). Urinæ quoque ſuppreſſio permanens, in primis ex ſecretionis defectu Fracastorio lethalis habetur ; veſicæ vitio non item. Quo plura ex his , aut graviora ſuperveniunt , certior vitæ periclitatio , aut mors , & contra (*b*).

(*a*) Fracast. *l. c.* Hoffmann. *l. c. cap. XI.* §. *V.* Roboret. *l. c. cap. XVII.* Buchan. *l. c.* Ramazzin. *l. c. &c.*
(*d*) Fracast. *ib.* Buchan. *ib.*

§. CCCXLIV.

§. CCCXLIV.

Febris ardens cum peticulis funesta. Nemini mors parcere visa est, si peticulæ sub Causi, sive febris ardentis specie hominem adoriantur. Id PETRUS A CASTRO jure asseverat (a), cujus asserti veritatem pluries ego ipse in quacumque ætate comprobatam dolui. *Robusti & juvenes magis periclitantur.* Robustiores, sanguinei, plethorici, juvenes, & viri, ut plurimum gravius ægrotant, magisque periclitantur. In constitutione Montechiana anni 1764. *Errata in potu aut victu pregressa.* vix ullus eorum, qui grave aliquod erratum in potu, aut victu commiserant, servari potuit (b). *Hæmorrhagiæ.* Hæmorrhagiæ immodice apud plerosque male audiunt. Quando enim ex nimia sanguinis tenuitate, & liquatione oriuntur, plerumque lethiferæ sunt. Contra in plethoricis, & juvenibus etsi largæ, in primis narium; sæpe salutiferæ. Stillæ vero sanguinis e naribus inutilem naturæ conatum, victamque facultatem significant. *Singultus.* Singultus, non qui eruptionem antecedit, aut a saburra ventriculi, aut a vermibus tantum inducitur, sed qui eruptionem subsequitur, atque a diaphragmatis, ventriculique inflammatione, aut a spasmo per virus peticulare excitato dependet, non modo pertinaciter cuicumque remedio obniti solet, verum plerumque vitam adimit. In mutinensi constitutione frequens fuit hoc symptoma, omnibusque lethiferum (b). Ibique observatum est, lumbricos inter initia ore egredientes certum futuræ mortis indicium præbuisse. *Aphthæ.* De aphthis fauces, œsophagum, laryngemque alte exedentibus quid sentiendum, partim supra,

par-

partim alibi jam dictum est. Quæ veró os, & linguam occupant, non adeo timendæ videntur. Immo sæpe accidit, ut caustico, & venenato quodam principio ad linguam, orisque cavum naturæ vi detruso, &, ut ita dicam, exonerato, non modo febris, verum alia etiam pejora symptomata mitescant, & sic ad salutem viam aperiant. *Abscessus externi.* Abscessus ad axillas, aut ad parotides supervenientes, juvenibus præsertim, morbum sæpe minuunt; non tamen semper harum partium tumores abscedunt, præsertim in senibus. *Parotides.* Tunc aut mole fauces intercludunt, & suffocant, aut irritum naturæ fatiscentis conamen ostendunt, aut repente diffugientes metastasim lethalem comminantur. Anno 1759. & 60. paucissimis supervenerunt parotidum tumores; sed hi paullo post moriebantur. Belgiojosi quatuor tantum ægros habuit TROLLIUS, binos mares, & binas fæminas, quibus intumuere parotides. Mares, qui senes erant, post longas moras tandem perierunt; fæminæ vero paullatim convaluere. In urbe Iriensi leviter intumuerunt quibusdam parotides, sed cito sine noxa evanescebant, alvo nimirum fluente, & earum vicem supplente. *Incertæ præsagitiones.* Quemadmodum vero in omnibus acutis morbis, sic in peticulis incertæ sunt tam salutis, quam mortis præsagitiones. Hinc TROLLIUS nullum symptoma tam sævum fuisse in Belgiojosanis ægris testatur, quod certum interitum (*c*) præmonstraret. *Nec semper malis, nec semper bonis signis credendum.* Fuerunt enim non pauci, qui ad extrema redacti, & desperatissimis rebus oppressi videbantur, & tamen convaluere. Neque semper signis, quæ universim salutaria habentur, confidere oportet, ut omnino de vita ægrotantis nihil timeamus. Non raro enim rerum facies re-

pen-

pente mutatur, & ad exitium, quod abesse videbatur, contenditur. Quædam tamen non prætermittenda sunt, quibus præsentibus sæpenumero salus obtenta est. In his primas tenent nitor oculorum naturalis, pulsus elatus, ac mollis, surditas, præsertim circa statum, & quies aliqua subinde capta (*d*). Respiratio item facilis, lenis, & libera, toti morbo processu æqualis bene sperare jubet. Pustulæ quoque circa labia, & nares morbo ad inclinationem vergente exortæ, aut exanthemata peticulis in augmento super addita, aut moderata ventris laxatio circa quartam, vel quintam diem cum miti calore, & blanea diaphoresi, dummodo aliquod tempus continuent, bene augurantur (*e*). Sopor a nono, aut decimo die ad decimum quartum, aut ultra protractus in quibusdam morbum solvit; generatim bonus habetur, si versus finem accedat, cum bonis aliis signis. *Signa salutaria.*

(*a*) *L. c. sect. 2. aph. 7.*
(*b*) DALL' ARMI *sagg. cit. T. I. p. 15. 17.*
(*b**) RAMAZZ. *l. c. §. XXII.*
(*c*) *Loco cit.*
(*d*) BUCHAN. *ib.*
(*e*) TROLLIUS *l. c.*

Caussæ.

§. CCCLXV.

Inter caussas morborum epidemicorum, & speciatim peticularum video recenseri austrinas aeris constitutiones, calidas nimirum, & humidas; tempestates anni præter morem varias, insolentes, inæquales, anomalesque; meridionales ven- *Caussæ multiplices.*

ſos; aliorum ſalubrium defectum; annonæ caritatem; prava alimenta, alcaleſcentium, aut putreſcentium ciborum uſum; fruges rubigine *, aut aliter vitiatas, aut locis humidis repoſitas; uliginoſas paludes, aquaſque ſtagnantes, & corruptas, aut locuſtis injectis contaminatas; inundationes; ſtagna, foſſas, aliaque aquarum receptacula exſiccata, & fermentantia; cloacas, ſentinas, latrinaſque reſeratas, & temere commotas; cadavera inſepulta, & ſub dio relicta; vapores cannabis, lini, & coriorum, quando in aquis pigrioribus macerantur; repentem halituum exitialium e ſpecubus, aliiſque terræ latibulis eruptionem; aerem impurum, mephiticum noſocomiorum, navium, carcerum, ergaſtulorum non ſatis recentatum, ac ventilatum; diutinam moram, frequentemque adhæſionem, aut familiaritatem cum iis, qui ex peticulis ægrotant; & c[illegible]mum habitum corporis laxum, mœrorem, ingluviem, intemperantiam, venerem, famem, vigilias, laboreſque immodicos.

* Poſt rubiginem Ramazzinius non vidit ortas, niſi febres intermittentes; nequaquam peticulas. Ego ipſe anno 1765. poſt rubiginem funeſtiſſimam non modo ſegetibus, verum arboribus etiam omnibus quamplurimas febres intermittentes Faventiæ obortas vidi, quæ tamen rubigini tribuendæ eſſent, an aquarum inundationibus, quæ eodem anno occurrerunt, non ſatis perſpicuum fuit. Sæpe tamen febribus iſtis ſuperveniebant, tamquam ſymptomata, peticulæ, quæ cum ipſa febre cortice peruviano depellebantur. Erant hæ profecto ſymptomaticæ, & ſecundariæ, utpote quæ cum febre accedebant, & cum febre per antidotum fugabantur. An hæ futuram peticularum epidemicam conſtitutionem, quæ anno 1767. ſubſecuta eſt, prænunciarunt)

§. CCCXLVI.

§. CCCXLVI.

Frequentiſſime vero omnium annonæ caritas accuſari ſolet; quia plerumque pauperes, & plebeji ab epidemicis morbis primi corripiuntur. Hinc plerique medicorum ex malo victu, neglectu corporis, immunditie, & domiciliis anguſtis, humidis, inſalubriſque morbis originem ducunt. Verum non raro peticulæ etiam epidemicæ exoriuntur, ubi nulla annonæ caritas, ubi nulla ſegetum rubigo, nulla frugum depravatio anteceſſit, invaduntque etiam divites, optime altos, bene, & commode habitantes, & nullum cum infectis commercium, aut conſuetudinem habentes. Immo hi gravius interdum laborant, ac periclitantur, quam alii infimæ ſortis homines. Id præſertim in peticulis anni 1528. annotavit FRACASTORIUS, deinde ſuo tempore Tridentini ROBERTUS. Id multo poſt RAMAZZINIUS quoque in peticulis illis mutinenſibus, quas nec annonæ caritati, nec ſegetum rubigini ullo auſus eſt modo tribuere (*a*). Memini egomet ipſe in maligna, funeſtiſſimaque peticularum conſtitutione an. 1767. qua magna pars Italiæ, & ſpeciatim, ut ſupra jam indicavi, Etruria, atque Æmilia conflictata eſt, memini inquam Aretii, quæ urbs non modo editiſſimo in loco, atque a paludibus maxime diſſito ſedet, verum etiam illo ipſo anno tanta rerum omnium, & in primis cerealium & quidem optimæ notæ copia abundavit, ut ſterilitati, inopiæque totius ferme Etruriæ reliquæ proſpicere prope ſola potuerit, morbum & latius, & diffuſius proſerpſiſſe, ſtragemque edidiſſe majorem, quod

Speciatim annonæ caritas accuſari ſolet.

Quæ contra dici poſſunt.

quod ſupra jam innui. In Æmilia vero Ravennam, quæ urbs eſt humiliori, humidiorique ſolo poſita, quæque eiſdem aeris, temporumque conſtitutionibus, atque aliis anni viciſſitudinibus, & calamitatibus obnoxia fuit, liceat repetere, cum reliquis finitimis oppidis, & pagis omnino intactam, & a communi lue liberam exſtitiſſe, dum ceteræ Provinciæ ſalubriores, editioreſque civitates ſæviſſime plectebantur. Id ipſum in aliis bene multis conſtitutionibus eveniſſe, hiſtoria medica docet. Memini etiam, in eadem familia eodem victus genere utentium interdum ſolum epidemico morbo correptum, reliquis omnibus illæſis; ex quo certe infirmari videtur eorum opinio, qui ab inopia, & pravitate alimentorum morbi cauſſam derivandam volunt.

(*a*) *L. c.* §. *XXXVII.*

§. CCCXLVII.

Temporum, aerisque viciſſitudo quos morbos pariat.

At ubi annonæ caritas accuſari nequit, plerique arbitrantur, in temporum præcedentium, aeriſque viciſſitudinibus peticularum fontem quærendum eſſe. Verum morbi, qui ex temporum variationibus naſcuntur, plerumque brevi tempore durant, nec unam, vel alteram anni tempeſtatem prætergredi conſueverunt; utpote qui adveniente alia aeris conſtitutione fugantur. Hinc vulgo morbi *ſtationarii*, ſive *tempeſtatis* vocantur. Et quamquam peticulæ non nunquam ſtationariæ eſſe poſſint, quales nos ipſi aliquando ſpectavimus, cum tamen epidemicæ vere fiunt, & univerſim vagantur, diutius ut plurimum perſiſtunt,

Diſcrimen inter ſtationarios, & epidemicos.

ſiſtunt, & non tantum ad unam, vel alteram anni ætatem, ſed ad annum ſæpe totum, immo ad biennium, & triennium protrahuntur; quod ex conſcriptis earum, vulgatiſque hiſtoriis facile cuique patet. Præterea obſervator ille oculatiſſimus, & epidemicorum indagator incomparabilis SYDENHAMIUS ſub eiſdem, aut ſimilibus temporum, aeriſque conſtitutionibus non unum, idemque morbi epidemici genus ſemper exſurgere, ſed ſæpe aliud, atque aliud diverſiſſimum perſpexit; quidquid contra autument alii non fortaſſe cum illo obſervationum numero, ac præſtantia comparandi. Immo mirum RAMANZINIO noſtro epidemicorum hiſtoria verſatiſſimo viſum eſt, eum morbum, peticulas videlicet *tribus annis*, *in ſuis conſtitutionibus inter ſe tam diſſimilibus cum urbem, tum villas, & vicina oppida* infeſtare continuaſſe (*a*). Nec rara ejuſmodi exempla inveniet quicumque animo æquo, ac libero morborum ortum, proceſſum, & finem, & ſimul tempeſtatum conſtitutiones, aeriſque variationes diu, ac ſedulo conſideraverit.

Peticulæ modo ſtationariæ, modo epidemicæ.

Epidemici morbi unde?

Peticulæ per tres annos infeſtantes, licet conſtitutio temporum variaverit.

(*a*) *Diſſert. cit. §. XIII.*

§. CCCXLVIII.

Ad reliquas cauſſas, quarum ſupra (§.CCCXLV.) recenſio facta eſt, quod attinet; hæ fere ejuſmodi videntur, ut aliquid aeri impertiant, quo deinde corpora, prout magis diſpoſita, ac parata ſunt, contaminentur. Id plane perſpicuum, atque evidentiſſimum eſt in aere noſocomiorum, navium, carcerum, ergaſtulorum, militarium-

Pleræque aliæ cauſſæ aliquid noxium aeri ſuppeditant.

que castrorum, in quem si aliquis ingrediatur, in eoque aliquandiu vel sanissimus versetur, illico in peticularem morbum incidit. Febris enim, quam dicunt *nosocomialem*, *nauticam*, *carcerariam*, aut *castrensem* ut plurimum peticularis est, quemadmodum sæpius experientia comperi, nobisque adstipulatur clariss. MONROUS iteratis in nosocomiis militaribus diligentissimis (*a*) observationibus. Quidni ergo Peticulæ epidemicæ ab aere occultum aliquid & noxium præter primarum, ut vocant, qualitatum alterationem habente (*d*) deriventur? Accedit, quod peticularis morbus epidemicus non modo unum populum potius, quam alium, licet communibus meteoris, alimentisque utentem occupat, infestatque *, ut supra ostensum est; sed etiam de loco in locum pedetentim, paullatimque migrans integrans interdum provincias, & regnà peragrat, ac vastat. Sæpe etiam cum sanis, & bene valentibus, si penes ægros incautius, & diutius consideant, contagione communicatur. Quas ob res verisimile admodum videtur, aliquid per aerem volitare, quod de loco in locum, quin dissipetur, transferri, & congeri possit, aut ab ægrorum corporibus manare aliquid, quod in sano se se immittat, parique eos labe inquinet.

Febris nosocomica, nautica, carceraria, castrensis plerumque petechialis.

Caussa peticularum miasma.

Quædam loca potius quam alia afficiuntur.

Contagium.

(*a*) *Des maladies des Hopitaux militair.* itemque expertissimus SEBASTIANUS CERA *De febre Nosocomica p.* 2.

(*b*) PETR. A CASTRO *l. c. sect.* 2. *aph.* 2. 3. HASENOHRL. *l. c. &c.*

* TROLLIUS anno superiore id observasse se Belgiojosi scribit; & id ipsum confirmat CAMBIERIUS, qui peticularem morbum epidemicum usque ad Char-

tusiæ Papiensis vicinam pervenisse, non vero ultra gradum fecisse, quamquam proximus vicus *della Torre* in eadem aperta planitie jaceat, nec situ, nec opibus, nec ulla alia re felicior sit. Vid. TARG. *opusc. med. prat. Vol. VIII.* Morbo Veronam, aliasque urbes vexante, Judæorum conturbernia, quæ plerumque angusta, sordida, & male ventilata sunt, licet in eodem cælo, eisdemque temporum, aerisque mutationibus obnoxia contagem effugerunt, FRACASTORIO teste.

§. CCCXLIX.

Quidnam verò sit illud, qood aerem inficit, quodque huc illud vagatur, aut in ægrotis extricatur, dimanatque in vicinos, contagemque procreat, fateor equidem me ignorare. Inclinat tamen animus, ut arbitrer, peculiare quoddam miasma id esse, subtile admodum, volatile, quod semel natum se se aeri admisceat, nec facile disgregetur, & dispergatur, sed contra, si casu aliquo rarescit, dispergiturque, ventis quibusdam iterum condensari, & coacervari alicubi possit, ut noceat. In humote vero nostri corporis immissum, aut in eisdem quocumque modo genitum, aut evolutum se se multiplicandi & propagandi vim fermenti instar habere, & non secus ac variolosum, & morbillosum miasma non solum aeri, vestibus, stragulisque, sed etiam aliis corporibus vicinis, ut odoramenta, adhærescere; fervidioribusque in regionibus potissimum gigni, aut evolvi, minus vero in frigidis, licet in his quoque interdum explicetur, ac sæviat. Hinc apposite mihi videtur scripsisse PETRUS A CASTRO, peticularem morbum, ubi epidemicus est, frequentius furere latrante sy-

Quidnam est hoc miasma.

 rio,

rio, rarius hieme, ſed tamen atrocius (*a*) quamquam contrarium quandoque evenire, conſtitutionum hiſtoriæ demonſtrent. Et quemadmodum ad evolutionem, aut ſi mavis generationem & coacervationem varioloſi principii quædam aeris, annique conſtitutiones requiri videntur, & corpora, ut ab eo affici poſſint, quodammodo præparari, & diſponi oportet; ſic peticulari miaſmati opus eſſe paribus, ſimilibuſque cauſſis, ut evolvatur, aut gignatur, poteſtatemque nocendi ſibi comparet, hoc vero ſatis non eſſe, ut in homines debacchetur, niſi eorum corpora per aliquas cauſſas ad illius vim atque actionem ſentiendam, recipiendamque idonea, atque accommodata prius reddantur. Ex quo patere arbitror, quam ob rem peticulæ modo epidemicæ ſint, modo tantum ſporadicæ, & cur in epidemicis non omnes morbidi miaſmatis vim ſentiant. Fortaſſe etiam fieri aliquando poterit, ut per aliquas ejuſmodi cauſſas in quibuſdam hominibus virus peticulare oriatur, & ſic ſporadicas peticulas gignat, quin ad contagionem referendæ ſint.

Comparatio inter peticulare & varioloſum miaſma.

Cauſſæ remotæ.

(*a*) *L. c. ſect. 3. aphor. 7.*

§. CCCL.

Conſtitutio aeris, annonæ caritas atque aliæ cauſſæ procatarcticæ, & proegumenæ.

Itaque non longe abuſum, ut aeris, temporumque conſtitutiones quaſdam, inſolita meteora, annonæ caritatem, cerealia vitiata, alimenta inſalubria, vinum vapidum, aquas corruptas, immodicos labores, vigilias protractas, mœrorem diutinum, ingluviem, intemperantiam, venerem immoderatam, aliaque hujuſmodi credam

vice

vice caussarum procatarcticarum, & proegumenarum fungi; hisque effici, ut miasma illud (§. CCCXLIX.) & corpora ipsa cum ad agendum, tum ad patiendum apta fiant. Pro varia autem harum caussarum ratione illud etiam consequi, ut modo sanguis ad diathesim phlogisticam, aut rheumaticam vergat, modo ad liquescendum, putrescendumque propendeat, modo naturalem prope crasim servet; modo biliosa colluvies, modo gastrica cacochylia, modo verminatio intercedat, sicque peticularum variæ complicationes oriantur. Atque hinc fieri, ut peticulæ nunc *benignæ*, nunc *malignæ*, nunc *putridæ*, nunc *inflammatoriæ*, nunc *gastricæ*, aut *verminosæ* videantur. Non tamen negaverim, interdum miasma peticulare adeo malignum, septicum, perniciosumque esse posse, ut non solum nervosum & fibrosum systema afficiat, quæ peculiari ejus proprietas est, verum etiam sanguinem, reliquosque humores, immo corpus universum vel in sanissimis hominibus pervertat, dissolvat, atque ad corruptionem, putrefactionemque celeriter perducat, quod in primis manifestum est in Nosocomiis, in carceribus, navibus, aliisque locis, ubi contagione morbus suscipitur, & pestilentis in modum quandoque grassatur.

§. CCCLI.

Quo in casu plerumque sanguinem attenuari, ac dissolvi a septico, acrique quodam principio, probabile admodum est. Id videtur ostendi ex sanguine extracto, qui solutus, & tenuis apparet, citoque corrumpitur, ex urina turbida, rubra, *Signa dissolutionis.*

bra, nigricanti, aut ſedimentum nigricans demittente, ex halitu oris fœtido, ſudoribuſque male olentibus, ex hæmorrhagiis, ex alvi fluxu colliquativo, ex vibicibus, atque ecchymoſibus, ex celeri cadaverum putrefactione, aliiſque ſimilibus phœnomenis, Hinc HUXHAMIUS (*a*) ſibi perſuaſit, in omni peticulari morbo ſanguinem quodam diſſolutionis genere * liquari, & corrumpi, atque adeo febrem petechialem putridis, malignisque morbis adnumeravit. Et quamquam fatendum ſit, ſæpe ſauguinem in hujuſmodi morbo ad liqueſcendum inclinare; quod etiam RICHA (*b*) in Taurinenſi peticularum epidemica conſtitutione, quam jam pluries memoravi, deprehendit; non ſemper tamen liquationis indicia manifeſta ſunt. RAMAZZINUS (*c*) vix potuit cognoſcere, utrum ſanguis ad concreſcendum, an ad liqueſcendum pronior eſſet, etſi demum, ſi quid conjicere ei licuiſſet, poſtremum potius vitium probabilius ei videretur (*d*). Sed non modo ambiguum ſæpe eſt, quam in partem ſanguinis conſtitutio vergat, dum naturalem ferme ſtatum retinet; verum etiam interdum ab omni liquationis metu quam longiſſime abeſt. HAENIUS & HASENOHRLIUS (*e*) cum in principio, tum in incremento, & ſtatu, nimirum circa ſecundæ hebdomadæ etiam finem, eum compactiſſimum, & vere pleuriticum invenerunt **. Revera, ne quid diſſimulem, in Peticulis interdum ſymptomata tantum nervoſa, interdum coliquativa, & putrida, interdum inflammatoria, & coagulativa, ut vocant, ſe ſe clinicis objiciunt; immo in eodem etiam ægro hæc omnia interdum concurrunt, & complicantur, ut difficillimum prope ſit decernere, utra prævaleant. Quare tunc

Non ſemper ſanguis liquatur.

Interdum nec ſolvitur, nec coagulatur.

Interdum cogitur.

opus

opus eſt attentiſſimo examine, & maxima cautione, ne quid in judicando temere peccetur.

(*a*) *Eſſai ſur les fievr. &c. chap. VIII. De la fievr. putrid. malign. petèchial.*

* Tria liquationis genera communiter in ſanguine e venis detracto ſtatuuntur. Primum genus eſt, quando craſſamentum valde paucum in multo ſero natat, & tenui pellicula tegitur, & facile diffluit, ac ſolvitur. Hanc ſolutionem ſeroſam, atque acrem vulgo appellant. Alterum eſt, ubi ſanguis nullam ſeri ſeparationem exhibet, ſed totus mucoſus, albidus, viſcidus, & mollis concreſcit cum exigua parte rubra intermixta, laxa & ipſa, & colore nigra, quaſi corruptionis indice. Tertium demum, in quo cruor valde rubet; nec ſerum dimittit, nec tamen facile concreſcit. Tres pariter veluti gradus liquationis in ſanguine eorum, qui ex peticulis decumbunt, agnoſcit JOUBERTUS *Hiſtor. de la Societ. Royal. de Mèdicin. an.* 1776. *Paris* 1779. *p.* 529.) In primo ſanguis eſt tenuis, & natura ſua parum cohærens, in altero acri quodam principio diſſolvitur; in tertio putreſcit, & corruptione liquatur.

)*b*) *L. c.* §. 36.

(*c*) *Diſſert. cit.* §. 43.

(*d*) *Id. ib.* §. 47.

(*e*) HAEN. *Rat. med. T. V. p.* 3. *T. IX. pag.* 74. HASENOHRLIUS *Hiſt. febr. petech. cit. an.* 1757. 58. 59. VOGELIUS *Acad. Prælect.* §. 148.

** In febre quadam peticulari, & quaſi peſtilente, quæ anno 1771. Ruricolas Patavinos infeſtavit, ſanguis erat denſus, ac tenax: MORGAGNIUS *Epiſt. anatom. med.* 49. *art.* 22.

§. CCCLII.

§. CCCLII.

Peticulæ quid sint? Qui semper in peticulis sanguinem liquari, ac dissolvi opinantur, maculas peticulares pro tot parvis echymosibus considerant; & tamquam guttulas sanguinis plus minus corrupti, ac liquati sub epidermide effusas habent; cujusmodi exempli caussa sunt plerumque maculæ scorbuticæ, atque illæ interdum maculæ, quæ aliis morbis putridis, ac malignis superveniunt; & nobis peticulæ *secundariæ* dicuntur. Hinc nil mirum, si eas semper symptomaticas judicent, & credant. Aliis contra res omnino secus videtur. His enim peticulæ, fortasse quia interdum regimen calefaciens subsequuntur, & quia sæpe rubræ primum apparent, deinde livescunt, aut nigricant, nihil aliud sunt, quam exiguæ inflammationes, facile ad gangrænam tendentes. At non dolent, neque tument, neque calent, neque unquam suppurant, neque semper gangrænosam nigredinem præseferunt, sic ut abesse ab iis præcipuas inflammationis notas, si quis dixerit, eum non falli putem. *Quid verisimilius?* In hac vero opinionum dissensione, ac discrepantia, quantum ex iis, quæ hactenus exposita sunt, colligere mihi licet, illud prope certum videtur, quod in hujusmodi morbo aliquid heterogeneum peculiaris, venenatæ, at incognitæ naturæ a reliquis humoribus secernitur, propelliturque ad cutim. Quoniam vero fieri non potest, quin aliquo cum humore, qui vehiculi instar sit, mixtum illuc proveniat; necesse omnino est, ut pro ejus humoris diversitate ac natura; differre enim potest pro temperamenti, habitus corporis, ætatis, constitutionisque ratione,

in

in minimis fummæ cutis vafculis, aut loculis (§. XII.) hærens, aut etiam fub epidermide effufum maculas formet magnitudine, figura, & colore varias. Cumque his humor, quocum miafma illuc conjungitur, plerumque fanguis fit; prout ipfe purus eft, atque integer, aut a naturali ftatu, ac crafi deflectit; aut cum aliis humoribus mixtus eft, colores quoque macularum differant, neceffe eft; immo qui prius color erat, paullatim prout humor eas efficiens mutationem fubit, variari quoque per gradus poterit. Cujus rei fpecimen aliquod nobis exhibent ecchymofes, in quibus color primum rubet, deinde nigricat, cœrulefcit, flavet, palletque, prout nimirum fanguis effufus gradatim varias diffolutionis vices fubit. Non tamen hinc exiftimes velim, Peticulas primarias, de quibus fpeciatim differimus, a nobis tamquam exiguas ecchymofes haberi, ac reputari. Neque ex eo quod maculæ plerumque rubeant, & quafi phlogofim aliquam interdum, in primis quando *diffufæ* apparent, comitem habeant, aut imitentur, unquam concludere aufim, pro tot inflammatiunculis habendas effe. Fateor equidem Peticulas & cum ecchymofibus, & cum inflammatione fimilitudinem aliquam præfeferre; fed non ea eft, quæ communem earum naturam oftendat. Color enim vel ab initio fæpe varius, pallidus, lividus, fufcus; conftans figura; nullus tumor; dolor nullus, nullus pruritus, atque alia ab utroque morbi genere eas differre, fatis evincunt; fic ut quoddam peculiare exanthema, natura, origine, effectibus plane diverfum, & fola refolutione, nunquam fuppuratione, aut abfceffu finiendum conftituant *.

Unde coloris varietas?

Num ecchymofes, aut inflammationes.

* Joh. Henric. Schichthorstus *Differt. de Petechiis Gottingæ ann.* 1783. *edita p.* 7. fcripfit hæc verba: Petechiæ *modo induunt colorem rubrum, rofeum, purpureum, lividum; modo flavum, fufcum, caftaneum; modo viridem, plumbeum; cæruleum, nigrum; modo in uno ægro omnes fimul colores adfunt: & aliæ aliis pictæ, ut cutis inde quafi marmora variegata appareat: quod notaverunt* Monko, Huxhamus, *atque olim jam.* Neucrantzius, *qui rubras, pallidas, citrinas, fubvirides, lividas eodem tempore advertit, atque has verficolores maculas lethales effe affirmat. Quandoque etiam, poftquam prodierint, colorem diverfimode mutare folent: nunc enim faturatus color diluitur, ac in rubiginem tranfit, nunc vice verfa, quæ rubræ prodiere, purpureæ, & lividæ fiunt.* Quæ colorum varietates, fucceffiones, & viciffitudines, ni valde fallor, neque ecchymofibus, neque inflammationibus, five phlegmafiis competere ullo modo videntur.

Curatio.

§. CCCLIII.

Indicationes. Indicationes prorfus funt eædem in morbo peticulari, quas in aliorum exanthematum curatione commendavimus. Naturæ motus, quo fe liberare a noxio, heterogeneoque principio nititur, fi moderatus, & fufficiens videatur, nec coercendus (§. XIII.) eft, Contra fi deficiat, adjuvari eum oportet; fi excedat, prudenter inhiberi. Tota cura eo intendenda eft, ut cauffa quocumque loco, five ventriculus is fit, five fanguis, five nervofum fyftema, infederit, extricetur, expediatur, forafque prodeat, & fym-

pto-

ptomatibus ejus quam cautiſſime occurratur. Cum vero Natura, ut vera morborum curatrix, ſibi primum locum vendicet, ſimpliciſſima certe methodo uti expedit, quæ ei quidem auxilietur, non imperet. Experientia enimvero ſæpiſſime demonſtravit, eos, qui naturæ rem omnino commiſerunt, felicius, faciliuſque de morbo triumphaſſe. Idque probe tenendum in primis, ubi peticulæ benignæ, regulares, puræ, minuſque complicatæ ſunt; quo caſu etiam ROBORETUS (*a*) nullo medicamento utebatur. Mutinæ in triennali illa peticularum graſſatione, quam diximus, optima omnium medicina fuit pauciſſimis uti medicamentis, & ſinere, ut morbus ſua ſtadia decurreret, abſolveretque (*b*). Taurini quoque, ut RICHA aſſeverat, tranſactis primis diebus nihil utilius viſum eſt, quam abſtinere a remediis, & prudentes cunctari (*c*), & expectare. Nec minus utilitatis perceptum eſt Viennæ Auſtriæ ex ſimpliciſſima medendi ratione; nam in peticulis ann. 1758. non modo complures ſolo ſero lactis vinoſo feliciter curatos fuiſſe narrat STORCKIUS, ſed etiam candide confitetur, quibus ſerum lactis non ſuffecit, ne alia quidem quæcumque remedia ſuffeciſſe (*d*); quod documento eſſe debet iis, qui nunquam deſinunt ſuos ægros medicamentis aliis, atque aliis opprimere. Anno 1784. in *Montechianis* peticulis poſt ſanguinis miſſionem initio inſtitutam decoctum cichorei ſolum curationem omnem abſolvere (*e*) viſum eſt. PINAROLIUS ſolo ſero lactis, ſine ulla ſanguinis miſſione, quam plurimos paticulis affectos feliciter (*f*) ab orci faucibus eripuit. Nec minori felicitate CAMBIERIUS ſimpliciſſimam adhibuit curationem, qua omnes ſuos ægros ſerva-

Simpliciſſima methodus præſtat.

va-

vavit (g). Ego quoque pluries in hujusmodi morbo naturæ efficacitatem admiratus sum ; vidique plus prudenter cunctando , quam agendo profectum esse . Id præsertim pauperibus usuvenit, qui rarius, & visuntur a medicis, & paucissimis uti solent remediis.

(a) *L. c. cap. XVIII.*
(b) RAMAZZIN. *Diss. cit.* §. 30.
(c) *L. c.* §. 23. 29.
(d) *Ann. Med. I. Aug.* 1758. *p.* 20. 23.
(e) *Sagg. di Med. prat. cit. P.* 1. *p.* 15.
(f) TARG. *opusc. med. prat. Vol. VII.*
(g) *Ibid.*

§. CCCLIV.

Medicus naturæ minister. Ex his (§. CCCLIII.) manifesto eruitur, quam caute , & circumspecte curatio peticularum ineunda sit , & quanti referat, naturæ obsequentem se ministrum præstare , non dominum . At quia varii morbi gradus , & variæ ejus complicationes, aliæque temperamenti, ætatis, habitus, anni constitutionis circumstantias facere possunt, ut natura medici opera aliquando indigeat ; idcirco nunc de præcipuis magnis artis auxiliis , quæ in usum vocari , prout res postulat, solent, singillatim sic agam, ut quando ea locum habeant , & quibus cautionibus adhibenda sint, quisque facile intelligat . *De sanguinis missione.* Exordiar autem a sanguinis missione , de qua magna esse solet inter medicos disceptaptio . Alii enim prorsus eam vituperant, rejiciuntque in hujusmodi morbis ; alii contra proponunt, adhibentque , utrique experimentis innixi . Est ergo,

ergo, ubi ea noxia deprehensa sit, ubi utilis, & commoda. Itaque prætermissis utrorumque observationibus, rationibusque, ne longior videar; dabo dumtaxat operam, ut certi fines definiantur, quos intra sanguinem mitti expediat, aut vetitum sit. Generatim Peticulæ per se sanguinis missionem non exigunt, neque facile eam ferunt, nisi aliqui accedat, quod eam petat. Sed tunc etiam moderata sit oportet, & parca, ne vires, quæ imbecilles plerumque sunt, dejiciantur. Largior enim, aut iterata non raro exitium afferre visa est. Non enim solum vires vitæ destruit, quemadmodum pulsus languidi, parvi, inæquales, aut intermittentes illico facti ostendunt: verum etiam cerebrum, nervosumque systema sic labefactat, ut delirium, & convulsiones excitentur; sive id a sanguine celerius liquescente, & altius in cerebrum penetrante, sive ab aucta, atque evoluta acritate, sive ab imminuta vi nervea, atque irritabilitate, sive a quacumque alia caussa velis repetere.

§. CCCLV.

Attamen si plethoræ signa non desint, si æger ætate floreat, si bono corporis habitu gaudeat, si pulsus validi, magni, duri, vehementes vere sint; si dolor capitis acutus, assiduus, & pulsans urgeat, aut respiratio difficulter ducatur, cum pectoris pondere, dolore pleuritico, aut sputo cruento, & tussis sicca, & molesta; tunc protinus inter initia, neque primo quoque tempore, sanguis e vena prudenti & cauta manu

detrahatur. Animadvertere vero oportet, pulsum quidem magnum, & vehementem interdum videri, nec tamen plenum & durum esse, utpote qui facile pressioni se submittat, & cedat; tunc enim non a plethora, neque ab inflammatoria diathesi, seu ab acri quodam principio vitalia organa exstimulante ortum ducit, neque ideo sanguinis detractionem exposcit, aut facile admittit. Neque quilibet capitis dolor, licet molestus venæ sectione eget; plerumque enim spasticus est, ac convulsivus, non a sanguinea congestione, aut phlegmone genitus. Si vero, ut dixi, assiduus sit, & pulsans, & cum ingenti calore frontis, & temporalium arteriarum, carotidumque micatu validiore conjunctus; simulque facies, atque oculi rubeant; nec non mens affici ac turbari aliquomodo videatur, tunc, etsi arteriæ in carpis pulsum neque magnum, neque fortem edant, sed tamen duriusculæ, & tensæ tactui appareant, aliqua sanguinis missione opus erit ad phlegmonem cerebri, aut phrenitidem antevertendam. Immo non nulli venam jugularem aut frontalem tunc incidendam præcipiunt, dummodo ante peticularum eruptionem id fiat. Plerique enim peticulis jam præsentibus satius ducunt a sanguinis missione abstinere. Hoc tamen non ita sumi debet, ac si nunquam prorsus eam adhiberi liceret. Siquidem si magnæ plethoræ indicia supersint, aut inflammatio aliquam partem interiorem occupet, aut eruptio ut plethorum lente nimis, atque imperfecte fieri videatur, etsi peticulæ jam exstent, secari adhuc venam licet, quod feliciter factum non semel novi, & PETRUS A CASTRO *, & ROBORETUS suo tempore fecerunt. Quorum alter addit, multos ex nobili-

Potest etiam sanguis mitti exstantibus peticulis.

bilibus ob omissam venæ sectionem interiisse (a). In primis vero ad faucium inflammationem respicere oportet. Si hæc magna, & vere phlegmonodes sit, & deglutitionem lædat, ut interdum evenire supra vidimus; aut, quod pejus, spiritum etiam intercipiat, venæ sectio sine piaculo omitti non potest. Edimburgi anno 1733. grassata est febris peticularis, quæ faucium inflammationem comitem habebat. Saluti fere omnibus fuit sanguinis missio. Anginæ enim etiam sine peticulis vagabantur, & stationarium veluti morbum constituebant (b). Anno superiore, cum Casali Pistorum adventante vere morbus peticularis inflammatoria symptomata assumeret, venam secare etiam iterato coactus fuit PINAROLIUS semper felici effectui, quod nunquam antea necessum fuerat.

* Non meliora de vena secanda, de cucurbitulis cum siccis, tum scarificatis, hirudinibusque admovendis præcepta tradi possunt iis, quæ PETRUS A CASTRO uberrime exponit *l. cit. sect. VI. ab aph. I. ad XXIV. usque*.

(a) *L. c. cap. XV.*

(b) *Ess. & obs. de med. de la Soc. d'Edimb. T. 3. p. 27. 28.*

CCCLVI.

Ubi vero non satis perspicua videatur phlebotomiæ indicatio, & tamen symptoma aliquod capiti, aut pectori infestum postulet, ut ei succurratur, tutissime sanguis per cucurbitulas scarificatas detrahitur. Hæc enim sanguinis evacuatio non modo extrorsum avocat, quo peticularum eruptio promovetur, verum etiam vires minus *Cucurbitulæ scarificatæ.*

 de-

deterit. Constat enim ex observationibus practicis, evacuationes, quæ e vasis minoribus fiunt, longe facilius ferri, quam alias. Hinc intelligitur, cur sæpe in hisce morbis narium hæmorrhagiæ, etsi largæ, hirudines temporibus applicitæ, salvatellæ aut raninarum sectio, & similes evacuationes sensim factæ bene cesserint; quod non modo veteres medici animadverterunt, sed etiam moderni, inter quos hac de re consulendus omnino est Cl. XAVERIUS MANETTUS eruditione, & experientia consummatissimus in commentationibus longe utilissimis, quas quidem *Consilio medico (a)* adjecit. Cucurbitulæ autem scarificatæ nemini unquam nocuere in Mutinensi peticularum constitutione; dum vena secta plerumque male cessit, ut RAMAZZINIUS memoriæ *(b)* prodidit. RAMAZZINII igitur, aliorumque felicibus experimentis permotus TROLLIUS non solum ægris suis, nemine excepto, protinus ab initio hoc auxilii genus adhibuit, sed etiam, si quid morbo progrediente incideret, quod alias ad venam incidendam provocasset, iterandum illud curavit, optimo semper (*c*) effectu. Rarissime phlebotomia ipse usus est, non quod ab ea semper abstinendum duceret, sed quod fere nunquam in suis ægris pulsum magnum, validum, ac durum; aut alia indicantia inveniret. Præferebat vero cucurbitulas scarificatas venæ sectioni tum etiam, cum indicata quodammodo videretur, ut vulgi vituperationem effugeret; nam in illa constitutione opinio invaluerat, omnes, quibus sanguis missus esset, certo morituros. Revera felicius curatio eis cessit, qui a venæsectione prorsus abstinuerunt, aut cautissime, & parcissime ea usi sunt.

(*a*) *Con-*

(*a*) *Consulto con annotaz. e aggiunt. pag.* 38. *Firenze* 1781.
(*b*) *Diss. cit.*
(*c*) *Loco cit.*

§. CCCLVII.

Quando venae sectio locum non habeat.

Hactenus, quando, qua temperantia, & qua sede tuto sanguis mitti in Peticulis possit, paucis indicavi. Hinc planum fit, contrariis, oppositisque in rebus phlebotomiae locum non esse. Sed potissimum ad vires vitales animum advertere oportet. Si hae langueant, nimirum si pulsus parvi, debiles, mollesque sint, aut inaequales, & depressi; si Lipothymia crebro instet; si calor tam exterior, quam interior vix modum excedat; profecto nulla est caussa sanguinis mittendi. Neque pulsus solus, etsi magnus, quidquam significat, quia cito hic plerumque subsidit, ac deprimitur; & multo minus, si ipse in incremento dumtaxat accessionum talis videatur, & postea magnitudinem, aut robur amittat. Neque solus calor, ubi ingens, atque acer percipitur, sanguinis missionem postulat; cum saepe is ab acrimonia biliosa, & alkalescentia, aut a rarefactione, aut a motu intestino humorum intendi possit. Praeterea phlebotomiam vetant subita virium omnium prostratio, evacuatio aliqua immodica, habitus corporis mollis, & laxus, aut depravatus gastrica, biliosa, putrida cacochylia; temperamentum pituitorum, melancholicum, aut biliosum; alvi fluxus colliquans; sanguis solutus, aut ad liquescendum proclivis; antecedens victus ratio insalubris, prava, noxia; diuturna animi pathemata; studia & labores immoderati; origo

morbi ab halitibus venenatis, ab aere mephitico, a contagione; fœtor undique dimanans; vibices; necroses; peticularum color niger, lividus, aut viridis; & demum peculiare epidemicæ constitutionis ingenium. Notum enim est, in quibusdam constitutionibus noxiam compertam fuisse sanguinis missionem, in aliis non modo utilem, sed necessarium. In illa Fracastorii utplurimum vena secta exitio fuit. *Ita certe*, inquit ipse, *res cecidit annis superioribus, ut major pars phlebotomatorum perierit* (*a*). Nec prosperior fuit exitus a venæ sectione in Mutinensi illa Ramazzinii (*b*), quod supra jam adnotavimes. Perniciosam omnino Richa in Taurinensi constitutione eam deprehendit (*c*). Roncegni in peticulis ann. 1752. 53. sanguinis dejiciebat vires, & pulsum; accersebat delirium, aut jam præsens augebat; & morbum (*d*), quod minimum fuit, diutius protrahebat. Atque ut alias prætercam; in quibus phlebotomia nocumento fuit, una sit pro omnibus, quam anno superiore 1783. Trollius, Pinarolius, Cambierius, Frambaglia, & reliqui observarunt. Contra utilem plerumque, & sæpe necessariam ann. 1591. fuisse Tridenti testatur Roboretus (*e*); nec aliter Veronæ a Petro a Castro visum est, cum in præfatione ad *suos in praxi discipulos* palam scripserit, *sanguinis evacuationem cunctis semper profuisse, sed diversimode, & apto tempore, decentique copia celebratam, non diminutam errore Erasistrati* (*f*). *Montechii* pariter anno 1764. (*g*), Faventiæ ann. 1759. 60. (*h*). Vindobonæ ann. 1857. 58. (*i*), itemque in Etruria anno 1767. (*l*) prudenti manu, & tempore opportuno missus sanguinis plurimum attulit emolumenti. Summa rei totius in eo consi-

Quando utilis, & necessaria.

stit,

ftit, quod ubi bene tolerata eft, ac profuit venæ incifio, fanguis firmiori nexu cohærebat; diffluebat vero folutus, & laxus, ubi ex ea detrimentum acceptum eft. Itaque magni refert prænofcere, quando fanguinis miffio profutura fit, quando nequaquam. Quod ut confequitur, nihil accommodatius, nihilque utilius eft, quam exquirere, quinam morbi epidemicas peticulas antecefferint, aut adhuc dum vagentur? Si enim temporum antecedentium conftitutio, cauffæque aliæ proegumenæ morbos induxerint inflammatorios, ejus videlicet generis, quibus fanguinis detractio conveniat; probabile omnino eft, diathefim fanguinis talem cum Peticulis etiam tum complicari, quæ phlebotomiam non modo ferat, fed exigat. Sin contra morbi, qui antecefferint, fuerint gaftrici, biliofi, colliquativi, uno verbo, ut vocent, putridi, & tempeftates, aliæque cauffæ proegumenæ non defuerint, quibus fcilicet fanguis depravatur, atque ad diffolutionem, liquationemque provehitur; non fine cauffa credi poteft, fimilem peticulis diathefim ineffe, quæ fanguinis miffionem prorfus recufet, rejiciatque.

Qua ratione cognofci poffit, profuturam venæ fectionem, vel contra.

(*a*) *De morb. contag. l. 3. cap. 6. p. 64.*
(*b*) *Differt. cit.* §. 28.
(*c*) *L. c.* §. 36.
(*d*) TROGHER *in cit. fagg. di Med. P:at. P. I. pag.* 20.
(*e*) *Loco cit.*
(*f*) *De febr. malign. punctic. in præfat.*
(*g*) *Sagg. di Medic. Pratic. cit. P. I. p.* 15.
(*h*) *Ibid. p.* 60.
(*i*) HASENOHRL. *l. c.* STORCK. *l. c.*
(*l*) TARG. TOZZET. *Relazion. dellè febbri del* 1767. *p.* 220.

§. CCCLVIII.

De emesi & catharsi. Alterum locum in curatione Peticularum tenent emesis, & catharsis. De utriusque usu quid statuendum sit, paucis ego expediam. Si morbus ex contagio ortus sit, quantocius venenatum miasma, quod salivali latici adhæsit, aut altius ad ventriculum penetravit, aut inspiratione in pulmones adductum est, emetico medicamento expelli debet; deinde si quid ejus reliquum est, & penitiora pervaserit, diaphoreticis adhibitis enitendum est, ut citissime per cutaneam exspirationem, aut sudorem omnino exhauriatur. Sic plerumque in ipso ortu incendium extinguitur. Emetico quoque opus est, si ventriculum putrida saburra oppleat, aut biliosa colluvies duodenum, atque hepar inferciat, id quod per suas notas cognoscitur (Vol. II. §. CCCXCI.). In his vomitio, aut ad vomitum propensio potissimum numeratur. *Monita.* Sed non omnis vomituritio saburram gastricam significat. Sæpe enim in morbis exanthematicis, ut pluries admonui, vomitus ex nervorum irritatione est, & tum eruptione exanthematum facta continuo sedatur. Interdum etiam ab aucto sanguinis motu per vasa ventriculi, aut ab ejusdem congestione, aut ab aliqua epigastrii inflammatione dependet. Utroque in casu emetica, ut manifesto patet, exulent oportet. Exulent etiam, si qua emetici usum prohibent (*ibid*), nec, ubi indicantur, in plethoricis propinentur, nisi præmissa sanguinis imminutione. Si vero intestina sordibus, fœcibusque turgeant; aut vitiata bilis jam ad eam descenderit, tunc leni cathartico, veluti cremore tartari, tamarindis,

rha-

rhabarbaro, ut præſtat, vitatis validioribus, ne fluxus alvi profuſior, in quem magna eſſe ſolet proclivitas, cieatur. Purgatio autem lenis, dummodo primis ſtatim diebus, nempe altero, aut tertio adhibeatur, vix unquam nocumento eſſe poteſt. Non nulli eam reprobant, quod timent, ne peticularum eruptioni impedimento ſit. Sed tantum abeſt, ut blanda & lenis purgatio eruptionem interturbet, ut etiam promoveat, quemadmodum RAMAZZINIUS, & RICHA experti ſunt, &, quemadmodum uſus ſæpe docuit, non ſecus, ac in variolis evenire alibi jam traditum eſt. Facta vero eruptione, nihil amplius movere alvum oportet, niſi quid ſummopere inſtet, ut purgatio iteretur, aut nova ſaburræ gaſtricæ turgentis indicia ſuperveniant, quæ alvi ductionem indicent. *Sed* tunc ſatius eſt vel cremorem Tartari, vel Tamarindos exigua doſi, ſive per epicraſim dare; vel, ſi mavis, poſt dies criticos blande, & leniter alvum expiare, quam valide ducere. Non enim poſſum eorum probare morem, qui quotidie, aut alternis diebus alvum ducunt, & naturæ alia molimina negligunt, atque irrita reddunt. Neque illis poſſum aſſentiri, qui cum Cl. STRACKIU ideo purgantia etiam validiora iteranda proponunt, quod peticulas non aliunde originem habere, quam ex primarum viarum cacochylia, immo ex tenaci muco inteſtinis hærente opinantur. Nam quantum ejuſmodi opinio a vero diſcedat, ſatis liquere putaverim ex iis, quæ ſupra fuſius de cauſis expoſita a nobis ſunt, ſed præcipue ex eo, quod interdum vel alvi ductio, vel diarrhœa ſuperveniens in peticulari morbo exitioſa obſervata fuit. Nec tutum ſemper eſt, tum etiam quando peticulæ

ex

ex saburrá gastrica gignuntur, aut foventur, ægros catharticis proprie dictis immoderate delassare, quidquid contra judicet STRACKIUS. Fortasse corpora frigidiores regiones incolentium, & victui duro, viscido, crasso, & pinguiori deditorum minus lædi a catharticis posse; e quidem facile largiar; quam eorum, qui in locis calidioribus degunt, & sensibiliori temperie, & laxiori humorum compage donantur; cujusmodi itali generatim sunt, qui certe iteratas istas purgationes non innoxie sustinent. Sunt tamen casus, in quibus, etsi saburra non turgeat, purgationem lenem iterare meo quidem judicio licet; nimirum evanescentibus peticulis, & morbo inclinante, aut metastasi ad interiora, aut ad caput imminente, aut tum, cum urinæ e turbidis, & crassis repente tenues, & crudæ fiunt nulla alia excretione earum vicem supplente (*a*). Ceterum post lenem primis diebus purgationem, ut dixi, institutam, soli clysteres, aut serum lactis defœcatum ad alvum apertam servandam*, aut ad reliquas quisquilias, si quæ primis viis insident; paullatim eliminandas sufficiunt.

(*a*) ROBORET. *l. c. cap.* 16.

* Nocumenta, quæ attulit purgatio in epidemia anni 1764. GEORGIUS CASTANEA JOANNONES multis adductis exemplis demonstravit *Epist. theoret. practic. De Purgantium agend. ration. &c.*

§. CCCLIX.

§. CCCLIX.

Post sanguinis missionem, emesim, aut catharsim, si locum habuerint, reliquum curationis perficitur diluentibus, temperantibus, acidulis, leviterque exspirationem adjuvantibus. Serum lactis simplex, aut, si vires languidiores postulent, vino paratum utramque paginam adimplet. SVVIETENIUS; HAENIUS, atque HASENOHRLIUS ceteris anteferunt diluentia, quæ simul acritatem demulcent, involvuntque, ut decocta hordei, radicis scorzoneræ, althææ, similiumque. Hunc in finem hydrogalam quandoque adhibitam video, nec ab ea prorsus abhorrerem in assuetis, & lactis usum non modo ferentibus, sed avide desiderantibus, quales fuerunt ægri, quos curavit CAMBIERIUS *(a)*, a quo omnes lac efflagitabant, nec ejus serum ferebant. Calorem acrem, sitim ardentem; atque ad alkalescendum propensiores humores succus mali medici, aut citrei, aut aurantii potui additus, aut aceti tantillum eidem instillatum mirifice compescit, & frænat. Ubi major refrigerans, coercens, atque antiseptica vis requiritur, spiritum sulphuris, aut vitrioli admiscendum magna dosi plerique commendant. At tussim exasperat, irritabilitatem cordis infirmat, ac stomachum irritat, & subvertit, nec tuto, si inflammatio aliqua subsit, dari posse creditur. Magna igitur prudentia, & cautione opus est, ut ejus acor quodammodo mitigetur, aut involvatur, aut edulcetur, aut ita temperetur, diluaturque, ne ejus usus noceat. Qua de re jam pluries opportunas animad-

De reliqua curatione.

madverſiones in ſuperioribus capitibus protuli-
mus.

(*a*) *In opuſc. med. Practic.* CL. TARGIONI *Volum. VIII. p.* 286. 287.

§. CCCLX.

De ſudoriferis, & alexipharmacis. Sudorifera calefacientia, atque Alexipharmaca acriora, quæ olim in uſu maxime erant, hodie a pleriſque inter initia ut noxia damnantur; excipi tamen caſus debet, in quo morbus ex contagione, ut ſupra notavi, natus fuerit. In ſtatu verò, & verſus finem, viribuſque admodum imminutis paullo liberius iis uti licet, præſertim ſi vinum, ſi ſerum lactis vino paratum, ſi diluta cardui benedicti, ſcordii, rutæ capraria non ſatis valuerint viribus erigendis, ſudoribuſque promovendis, qui in remiſſione morbi utiles eſſe ſolent. *De ſudoris regimine.* At ſudores blandi æquales, & moderati ſint, oportet; profuſi enim, atque excedentes vires magis, magiſque proſternunt, atque ideo plurimum nocent. Non igitur nimium incitandi ſunt inconſiderate, neque conclavium calore, aut ſtragulorum aucto pondere immodice urgendi. Interdum ſalibus volatilibus, contrayerva, ſpiritu corni cervini, Mindereri, ſimilibuſque ſudores proficui; ſed ſimul ac abunde fluebant, continuo eorum uſum miſſum feci, ne ſudor modum excederet. Ægris ſudore madentibus & præſentibus adhuc peticulis diſceptatur, an liceat induſia permutari? *De mutandis induſiis.* Non dubitant exercitatiores clinici, ſi ſudor fœtidus, viſcidus, acerque ſit, & induſia non modo madeant, ſed ſordido glutine rigeant, aut timor ſit, ne refrigerentur, quin ea mutari de-

debeant, dummodo æger bene habeat, & caute id fiat, atque eo maxime tempore, quo ſudor ſubſtiterit, aut minui (*a*) videatur.

(*a*) STORCK. *ann. med.* 1, *p.* 75.

§. CCCLXI.

Veſicantia ut in reliquis exanthematicis, ac malignis morbis, ſic in Peticulis tam initio, quam progreſſu, & ſtatu univerſim adhiberi ſolent. Immo quidem, ut cunctantes peticulæ, maluſque interior humor extrorſum cito alliciantur; ptogreſſu, ut maculæ ſi retroceſſerint, revocentur; ut vires, ſi depreſſæ ſint, excitentur; ut delirium, ſoporque arceantur; ut denique metaſtaſes evitentur, atque a capite, aut pectore revulſio fiat; ſtatu demum, ut torpens, inerſque natura ad aliquid moliendum, excernendumque impellatur. Loca, quibus applicantur, communiter ſunt brachia & crura; ſed pro varia indicatione, & affectarum partium ratione multis etiam aliis locis, nimirum partim capitis capillatæ, poſteriori cervicis partis, dorſo, pectori, carpis, tibiis, pedibuſque imponi poſſunt. *Ubi maxima eſt malignitas*, inquit RIVERIUS (*a*), *totum corpus occupans, & ſæviſſima ſymptomata urgent, unicum veſicatorium, nempe cervici impoſitum, non ſufficit, ſed plura admovenda ſunt. Soleo ego in magna morbi ſævitia quinque locis admovere, cervici nimirum, utrique brachio parte interiori inter cubitum, & humerum, & utrique femori parte etiam interiori, inter inguina, & genua, felici cum ſucceſſu.* RIVERII opinionem, experien- *De veſicantibus.*

rien-

rientiamque confirmat ETTMULLERUS, scribens: *si ulla est febris, in qua vesicatoria conveniunt, est in primis petechialis (b)*. Suppeterent innumeri alii magnæ auctoritatis viri, qui vesicantium usum hoc in morbo proponunt, & celebrant, sed eos missos facio, & prætereo, ne longior sim ad tædium usque. Quamquam vero non immerito vesicantia a multis laudantur, non desunt tamen qui ea vituperant, aut saltem eorum laudes intra quosdam limites coercent. Illud quidem certum est, in quibusdam constitutionibus votis nequaquam respondisse. In peticulis epidemicis a PETRO A CASTRO Veronæ curatis (c), in illis quoque, quas RAMAZZINIUS descripsit (d), itemque in Taurinensibus, quibus medicam opem præstitit RICHA (e), vesicantia non modo inutilia, verum etiam noxia exstiterunt. Sunt igitur constitutiones quædam epidemicæ, in quibus vesicantia profuerunt; suntque aliæ, in quibus nequaquam. Caussam ejusmodi discriminis interest quam maxime nosse, ut tam præstanti artis auxilio apposite, atque opportune uti possimus. Mihi quidem, pensitatis, quoad potui, diligenter constitutionum complurium descriptionibus, videntur vesicantia egregiam opem attulisse in illis epidemicis peticulis, quæ cum diathesi sanguinis phlogistica, aut phlogisticæ proxima copulabantur, nihil vero boni, aut potius nocumenti plurimum, ubi sanguis ad dissolutionem, liquationemque vergebat. Hinc auctor tironibus essem, ut vesicantia adhibere volentes in sanguinis naturam detegendam incumbant prius. Hac firma, & satis cohærenti deprehensa, vesicantia audenter admoveant; sin contra, prudenter ab eorum usu abstineant, ne suis ægris noceant. Nolim tamen hanc legem ita firmam,

Quandoque profuerunt vesicantia, quandoque non item.

Ut eorum effectus prænosci possit.

mam, & perpetuam habeant, ut numquam ab ea discedere se posse credant, si aliquod grave indicans occurrerit, aut constitutionis genus aliunde cognitus aliter docuerit. Nam tum medici sapientis, & periti est a generalibus præceptis opportune desciscere.

(a) *Prax. med.* lib. XVII. cap. I. p. 348.
(b) *Oper. Tom.* 2. *P. I. colleg. practic. cap. VIII.* §. *IV. p.* 398.
(c) *L. c. sect. VI. aph. XXX.*
(d) *Diss. cit.* §. 30.
(e) *L. c.* §. 24.

§. CCCLXII.

Non est mihi in animo hic omnia complecti quæ ad rectum vesicantium usum spectant, cum ista sparsim jam alibi, & pluries tradita fuerint. Non prætermittam tamen non nullas cautiones, quas nobis reliquit experientissimus PETRUS A CASTRO. Is primum animadvertit, temperamentum *sanguineum*, *aut biliosum* minus vesicantibus accommodatum esse; *pituitosum* vero, *aut melancholicum* opportunius (*a*); illud, quia ad motus promptius a natura confictum est, neque irritamento eget; hoc, quia segnius, & pigrius est, & stimulo idcirco opus habet. Sedundo, *in biliosis, & sicrioribus præter vigilias, & ingentes dolores, quos vesicantia inferunt, vel ulcera* excitari *dysepulotica, & quæ facile cacœthiam induunt; vel nullo attracto peccante succo*, spem frustrari (*b*). Tertio subjicit *in melancholicis, & pituitosis, in quibus præ ceteris conveniunt*, videndum esse, num *in cruribus tumores sint scorbu-* *Cautiones quædam de vesicantium usu.*

butici, *aut œdematoſi*. Tunc enim ex veſicantibus *necroſes immedicabiles* natas memorat (*c*). Quarto a pueris *ſatis feliciter*, a ſenibus *primi ſenii*, & ſucculentioribus *hoc remedium facilius* ferri, quam ab exſuccis, aut decrepitis (*d*). Quinto, *tempus adminiſtrandi* eſſe *principium morbi*, non ſtatum, nec *quando ægrotantes jam ſunt extinctioni proximi* (*e*). Enimvero TROCHERIUS (*f*) vidit ægros plurimum levatos a veſicantibus, quando ante diem octavam apponebantur; nihil, ſi ſerius. Quæ ſingula tamen ſuas exceptiones habent, ut omnia medica præcepta habere ſolent; neque hæc poterunt latere medico, qui cuncta conſideret, & ea, qua opus eſt, mentis perſpicacitate deliberet. Illud etiam ſciri convenit, quod non omnis necroſis veſicantia ſubſequens ſtatim exitioſa eſt. Interdum enim translationem maligni, & necrotici humoris ad exteriora ſignificat. Hanc autem a priore diſtingues ex omnium pene ſymptomatum decremento, & manifeſta naturæ victricis inſtauratione. Denique ubi dubitatio incidat, utrum veſicantibus locus ſit, tutius erit fomenta, atque epiſpaſtica, quorum multiplex genus eſt, cruribus, pedibuſque imponere; ut deorſum, extrorſumque avocent, ac revellant.

Epiſpaſtica & fomenta.

(*a*) *Loco cit.*
(*b*) *Ibid. aph. XXXII.*
(*c*) *Ibidem.*
(*d*) *Ib. aph. XXXIII.*
(*e*) *Ib. aph. XXXIV.*
(*f*) *Loco cit.*

§. CCCLXIII.

§. CCCLXIII.

De frictionibus siccis, atque humidis.

Magni, frequentiſque uſus ſunt in peticulari hoc morbo, ſi unquam, ullibi frictiones universi corporis tum ſiccæ, tum humidæ. His cunctantes, lenteque erumpentes maculas ſollicitare ſtudent, aut retrocedentes, aut retro pulſas revocare tentant. Veteribus mos erat manibus inunctis corpus fricare diligenter. In primis utebantur unctione illa ABTII, quæ conſtat ex aqua, oleo, & nitro una decoctis, aut aliter commixtis, & ſubactis. Recentiores ad id adhibent aquam Reginæ Hungariæ, aut aliam ejuſmodi, quæ ſpiritalis, & volatilis utcunque ſit; nec deſunt, qui aceto utuntur. Singulorum unum, idemque conſilium eſt, etſi ratio alia, atque alia. Profecto lenes, calidæ, & ſiccæ fricationes meatus cutis aperiunt, exſpirationem promovent, & cutim verſus humores invitant, atque adeo eruptionem macularum adjuvant. Quæ unguinoſi linimentis fiunt, aridam ſiccamque cutim molliunt quidem, & laxant, ſed ejus poros, & exſpirantium canaliculorum oſcula obſtruere videntur. Quæ demum ſpiritibus, aliiſque volatilibus rebus adminiſtrantur, non obſtruunt quidem, ſed non ſatis aſſequor, an humores cogant, aut reſolvant, num vaſa referent, aut inducto ſtimulo potius occludant? Quæ dubitatio æque cadit in illas fricationes, quæ oxycrato peraguntur; nam, etſi aceto denegari antiſeptica virtus non poſſit, quæ utilitatem aliquam pollicetur; acer tamen ejus, irritandique poteſtas tanta eſt, ut vaſa, & vaſculorum orificia,

quæ irritabilia plane ſunt, corrugari, conſtringique debent. Accedit, quod actu frigida repelſunt, aut humida quæque, etſi calefacta, facile frigeſcunt, & demum, quod frequenti, & ſæpe improvida corporis detectione, ejuſque aeris inevitabili objectione fieri non poteſt, quin cutis ſpaſmum incurrat, & convellatur. Quas ob res ſatius eſt lenibus, ac calidis frictionibus cutim demulcere, aut cucurbitulis ſiccis attrahere, ac rarefacere, deſuper impoſitis linteis moderate calidis, aut, ſi ariditas ſimul emendari debeat, veſicis aqua moderate calida plenis, & juxta crura ſub ſtragulis utrinque diſpoſitis, aut fomentis concinne aliquandiu admotis, ſic tamen, ut vapore quodam tepido, & blando cutis humectetur, & foveatur, non vero ægri nimium incaleſcant.

Lenes frictiones calidæ, cucurbitulæ ſiccæ, fomenta magis tuta.

§. CCLXIV.

De aquæ frigidæ potu.

De frigidæ aquæ potu, tamquam in febribus quibuſdam præſtantiſſimo, ac præſentaneo auxilio ſæpius alibi, & præſertim in primo volumine diſſeruimus. Is interdum etiam in Peticulis locum habere poteſt, ſpeciatim ubi febris *bilioſa* atque *ardens* (§. CCCIX.) eas comitatur, quæ ut plurimum ingens vitæ periculum affert. In hac igitur, etſi exanthemata exſtent, aqua frigida, immò nivata á nonnullis proponitur, tamquam unicum præſidium. ROBORETUS ea feliciter uſus eſt in Peticulis, quando in ægrum juvenem, carnóſum, firmum, & robuſtum cadebant, & tempus erat æſtivum, febriſque ardentiſſima, dummodo ſigna internæ phlegmonis, & pectoris an-

angustia abessent. Propinabat frigidam copiose, & ad satietatem usque. Non modo autem ut refrigerans remedium; sed etiam ut evacuans eam dabat. Quo nomine ejus libras saltem duodecim brevi spatio hauriendas præcipiebat; ut nimirum incendium extingueret; & sursum, aut deorsum evacuationem aliquam promoveret. Quibus frigida non arridebat, ejus loco quatuor vel quinque seri lactis libras eumdem in finem ingerendas curabat. Nec solum in summo ejusmodi febris incendio, atque æstate præfervida id fieri posse existimat PETRUS A CASTRO, verum etiam, ubi *non multam calor emicat*, *nec humorum coctio* adest; nam potest *latentem illam ac pestiferam humorum vim cum manifesta qualitate conjunctam mirabiliter extinguere*, dummodo frigida *copiose*, *&* *affatim*, id est, *quantum uno hausto æger* ingurgitare potest, bibatur (*a*). Et quoniam *vomitus*, *qui per eam*, inquit, *solet provocari*, fere *in principi utilis* est, dummodo copiosius; danda est *repetitis vicibus*, *ut vomatur*, *additis interim non nullis*, *quæ seminaria*, sive miasma putridum, *respiciunt*, *guttulis aceti*, aut succi mali medici, aut citrei, aut spiritus *sulphuris*, *aut chalcanthi* (*b*). Tempus ad id aptum veteres putabant circa morbi augmentum. Verum nostri quovis morbi tempore nivatam aquam potui præbent, hacque sola sine ullo alio alimento, aut certe tenuissimo utuntur a principio ad finem usque, curationemque omnem absolvunt, quando & fervor ardens, & virium robur, & putredinis metus eam indicant. Hac methodo proprium alium ex Peticulis laborantem sine aliis medicamentis servavit XAVERIUS BERTINIUS, Medicus Florentinus doctrinæ laude,

& fama clarus (*c*); ut exempla quam plurima ejusmodi curationum, quæ passim in Italia a Medicis patrantur, silentio præteream. Prudentem tamen, & bene peritum, cunctaque apprime circumspicientem hominem hæc medicina requirit, ne pro salute exitum comparetur. *Non paucos* vidi PETRUS A CASTRO, *quos repente vita privavit aqua frigida*, improvide nimirum, & inconsulto adhibita, *naturali simul cum igneo calore extincto* (*d*).

(*a*) *L. c. sect. VII. aph. VIII.*
(*b*) *Id. ib. aph. IX.*
(*c*) MARTIN GHISI *Letter. Med. Lett. I. p.* 33.
(*d*) *L. c. sect. ead. aph. VI.*

§. CCLXV.

De cortice peruviano.

Cortex peruvianus, qui olim ad febrem dumtaxat intermittentes fugandas ceu specificum remedium adhibebatur, paullatim detectis miris ejus proprietatibus ad alios quoque morbos bene multos curandos traductus est, sic ut minime sit mirum, si hodie in peticularum etiam curatione non infimum locum teneat, non quidem antifebrili facultate, quam nullam esse adversus peticularem febrim cum nostra, tum aliorum tentamina ac pericula (§. CCCXVIII.) evicerunt *; sed antiseptica, cardiaca, atque antispastica virtute. Liberaliore admodum manu, & dosi, quod sciam, non antea a quoquam tentata primus forasse omnium HAENIUS in febribus continuis malignis, &, ut vocant, putridis eo uti cœpit, tanta profecto confidentia, ut extracti ejus un-

Ejus largior usus in peticulis.

ciam

etiam quotidie ad finem usque morbi suis ægris præbere non dubitaret. HAENIUM imitati HASENOHRLIUS, & STORCKIUS eodem remedio, eademque liberalitate peticulas oppugnare aggressi sunt. Et quamquam eo nihil detractum morbi gravitati, ac durationi sit, ut ex eorum, HAENIIQUE clinicis historiis apparet; tamen omnes in animum sibi induxerunt, ejus usu factum esse, ut nullus fere, aut plane rarissimi occumberent. Est apud SIMSIUM descriptio (*a*) febris epidemicæ cujusdam adeo mortiferæ, ut eam pestilentis quodammodo naturæ judicaverit. Videtur vero fuisse peticularis morbus malignus, & putridus pessimi sane moris. Nam inter maculas peticulares, quæ cito in eo prodibant, symptomata præcipua, & quasi patognomonica erant desperatio summa, tremores convulsivi, perpetui, in dies invalescentes ad finem usque. Initio statim, antequam putredo oriretur, sanguine semel detracto; & postea excitato vomitu ægros aeri libero, ut fieri solet in variolis, exponebat ipse, & chinam chinam largiter dabat eis; ita ut singulis diebus illius unciam, immo duplum, triplum, & amplius insumeret. Non dissimulat febriles accessiones ab amplo istiusmodi remedii usu intensiores primum factas, deinde paullatim mitiores, vel saltem, etsi idem febris gradus perstaret, demum feliciter ad finem, solutionemque perductum morbum esse, quin ullus periret, cui ea ratione china china præbita esset. Videtur igitur cortex peruvianus, quod jam alii compererant, ubi vires languent, ubi atonia solidæ partes laborant, ubi nervosum genus a maligno miasmate afficitur, ubi humores ad liquescendum propendent; ubi facilis ad necrosim est

Simsii observatio.

Quando magis conveniat.

transitus. In peticulis nempe malignis; & putridis, & quasi pestilentibus, plurimum boni præstare. Largiore ecquidem ejus usu interdum opus esse, non negaverim; sed modum tamen aliquem adhibendum arbitror, ne inutili copia ægros obruamus. Non enim remedii, si bonæ notæ fuerit, vis in enormi ejus quantitate, quam paucissimi sine molestia, nausea, aut vomitu, aut alvi fluxu diu ferre possunt, sed in prudenti, apta, & continuata præbitione consistere tota videtur. Ubi vero contrariæ affectiones, conditionesque occurrant, a quibus tonica, cardiaca, atque antiseptica nequaquam indicantur, prudentis medici plane erit a cortice isto temperare, aut non ita largiter, neque ita universim eum profundere.

Admonitio.

Ubi demum ab eo abstinendum sit.

* Chinam chinam parum profuisse, etiam peticulari morbo ad finem properante, notavit RAMAZZINIUS, *Dissertat. cit.* §. 32. Inutilem quoque eam expertus est anonymus Auctor historiæ constitutionis *Montecchianæ* supra memoratæ, aliique complures.

(*a*) *Malad. epid. p.* 127.

§. CCCLXVI.

De remediis insignioribus non plura. Superest potius, ut pauca de curatione quorumdam symptomatum, quæ peculiarem interdum opem postulant, summatim hic adjiciamus. At quid vigiliis, comatosis affectibus, faucium dolori, ulcerationi, aphthisque; quid siti, linguæque ariditati; quid hæmorrhagiis, sudori immodico, alvi profluvio, urinæ suppressioni; quid respiratio-

Curatio quorumdam symptomatum.

ni

ni difficili, pulmonum infarctui, aut peripneumoniæ, tuſſi, catharro, vermibuſque, ſi cum peticulis complicentur, fieri conveniat; toties jam ſupra, ac ſpeciatim ubi purpuræ ſcarlatinæ, morbillorum, & variolarum curationem exſecuti ſumus, explicatum a nobis videtur; ut prope ſupervacaneum ſit id iterum pertractare, cum eadem prorſus documenta repeti hic quoque oporteret. Dicam tamen de duobus ſymptomatis, quæ non parum terrere ſolent, ſingultu videlicet, & meteoriſmo abdominis. Itaque ſingultus, qui ante peticularum apparitionem ingruit, itemque inanis vomendi cupiditas, quæ cum eo ſæpe jungitur, plerumque a ſola irritatione nervorum cietur, ſedaturque paregoricis, atque ipſa macularum eruptione. Cum vero indicia non deſit cacochyliæ ventriculum gravantis, leni emetico ea excutienda *(a)* eſt. Singultum etiam non raro vermes movent. Tunc anthelmintica omitti non poſſunt. Verum ſi ventriculi, aut inteſtinorum inflammatio eum pariat, aut interdum morbo adultiore fit; exitium vix averti poteſt. Præter enim ſanguinis miſſionem, quæ tamen raro bene fertur, omnia tunc, quæ demulcent, quæ temperant, quæ aliorſum, extrorſumque avocant, opportuniſſima ſunt. Interdum peticulæ intro verſæ, aut peticularis fomes retentus ferale hoc ſymptoma inducunt, ut docent maculæ peticulares tam in intima ventriculi, atque inteſtinorum facie, quam aliis internis ſedibus poſt mortem repertæ. Tunc blande diaphoretica, & moſchus generatim commendari ſolent. Nec alia convulſionibus, ubi eamdem cauſſam agnoſcunt, accommodata ſunt, aut efficacius ſuccurrunt.

De ſingultus, vomiturititionis, & convulſionum curatione.

Convulſiones.

(a) STORCKIUS *ant. med. I. menſ. Decembris pag.* 42.

§. CCCLXVII.

De ventris meteoriſmo. Peticulis tumorem ventris tympaniticum, & reſonantem, ſecunda ut plurimum hebdomada, ſupervenire nequaquam infrequens eſt, ut jam ſupra (§. CCCXXVII.) annotavimus. Meteoriſmum vulgo nominant. Hunc efficit aer ventriculum, aut inteſtina, aut utraque ſimul diſtendens. Is nunquam non in iſtarum partium cavo reperitur, vel extrinſecus cum potu, & cibo ingeſtas, vel ex his calore, & mora evolutus, atque extricatus. Quamdiu libere per eas vagari poteſt, & naturali continentium tunicarum robore, ac reniſu comprimitur, ut præter modum expandi nequeat; abdomen nullo modo intumeſcit, non elevatur. *Meteoriſmi duplex genus.* At ſi ſpaſmo alicubi nato aer in illis intercipiatur, ſtatim loci calore rareſcit, expanditur, & majus ſpatium occupare nititur, quod fieri nequit ſine tunicarum concludentium diſtractione; hinc enormes ventris inflationes, tumoreſque reſonantes proficiſcuntur, quibus abdomen aſſurgit, ac tenditur. Id ipſum incidit, ſi ventriculi, atque inteſtinorum tonus infirmetur, aut deficiat: nam victa eorum reſiſtendi vi, aer liberius dilatatur, extumeſcit, & cuncta, ſpatium ſibi quærens, vehementer urget, ac diſtendit. *Primi generis ratio.* Primum illud contingit, quando ſenſibiles, irritabileſque partes ventriculi, inteſtinorumque variis, diſſitiſque locis a principio aliquo acri afficiuntur, puta bile, vermibus, excrementis retentis, medicamentis ſalinis, irritantibus, catharticis aſſum-

ptis,

atis, aut pravis humoribus ad intestina, aut ventriculum ex universo corpore confluentibus. Notum enim est hasce partes, qua irritantur, se se contrahere, & prorsus occludere. Alterum vero fit, quando nervorum vis ad hasce partes spectantium maligno, ac venefico miasmate, vel alia quaque caussa resolvitur, aut fibrarum, tunicarum firmitas, ac coherendi potentia a corruptis, septicisque recrementis, stagnantibus, coacervatis, non cito excretis debilitatur, ac pene destruitur. Putredo enim irritabilitatem summopere minuit, atque evertit. *Alterius generis.*

§. CCCXLVIII.

Priore casu præter notas caussarum, quas indicavi, alvus sæpe adstringitur, aut pauca, tenuia, acria, urentia, aut mucosa, & cruenta egerit; tormina non raro, dolores, tenesmum ægri queruntur, & tactui abdomen non modo renititur, sonitumque redit, verum etiam manu compressum aut totum, aut aliqua in sede multo sensibilius est, atque indolescit. In hoc igitur meteorismi genere ea omnia indicantur, quæ molliunt, laxant, demulcent, sedant, ac leniter subducunt. Hinc fomenta emollientia, & discutientia toti abdomini calide imponatur; intrinsecus oleum lini, aut olivarum parva, sed repetita subinde dosi præbeatur, & subter enemata blanda ex decocto malvæ, althææ, chamæmeli, butyro recenti, aut oleo lini addito, parata injiciantur: Quod si hæc non satis abdominis tensionem relaxent, nec alvum subducant, aliquid *Signa meteorismi primi generis.* *Ejus curatio.*

ſalis anglici, aut cremoris tartari multa aqua diluti, aut uncia una, aut altera ſyrupi cichorei cum rhabarbaro, aut dilutum tamarindorum propinari poteſt, aut clyſteribus aliquid mellis ſimplicis, dummodo teneſmus abſit, adjicit, ut quod in inteſtinis hæret, irritatque, facilius deorſum propellatur, deſcendat, excernaturque. Hac utique ratione intra paucos dies non modo meteoriſmus ſubſidere ſolet, verum etiam urina, ſi ſubſtiterit, ut plerumque evenit, liberius fluere incipit. Vix ulli eorum, quibus Iſchuria veſicalis ſupervenit, opus cathetere fuit in Faventina conſtitutione ann. 1759. & 1760. etiamſi fere omnes ex morbidi fomitis de loco in locum ſucceſſione, ac metaſtaſi (§. CCCXXVII.) in meteoriſmum, urinæque retentionem inciderent. His autem non alia curatio adhibita fuit, quam modo propoſita. Fomentis etiam TROLLIUS (*a*) abdominis tumorem feliciter diſcuſſit.

Urina ſuppreſſa revocatur.

(*a*) In *Raccolt. d' Opuſc. med. pratic. del Sig.* TARGIONI, *Vol. VIII. Lett. I.*

§. CCCLXIX.

Altero caſu, videlicet ubi meteoriſmus ab atonia tubi inteſtinalis, aériſque dilatatione efficitur, plerumque ſigna modo memorata (§.CCCLXVII.), in primis doloris ſenſus, abſunt; purgatio neglecta fuit; alvuſque parum reſpondet. Tunc contraria prorſus ratione ventris tumor oppugnandus eſt. Etenim ſi inteſtina putridis adhuc excrementis, e quibus aeris copia exrricatur, ſcatere conjicitur, iteratis enematis leniter ſtimulantibus primum.

Signa meteoriſmi ſecundi generis.

Curatio.

mum alvus ſollicitanda eſt, ut a ſordibus putridis cito liberetur; deinde tonica, atque antiſeptica tam intra, quam extra adhibeantur. Præter vini aliquid, quod ſubinde potui addi debet, utpote vires erigens, corruptioni reſiſtens, irritabilitatique amicum, intrinſecus camphora, ſcordium, chamæmelum, & corticis peruviani dilutum, aut decoctum ceteris antecellunt. Acida vero hic, etſi putredini adverſa, quia tamen irritabilitatem infirmant, ſuſpecta quodammodo habenda videntur. Horum loco liquor anodynus mineralis, ſpiritus nitri dulcis, in aqua menthæ, aut chamæmeli diluti dantur utiliter, & flatus egregie diſcutiunt. Clyſteribus quoque ex decocto ſcordii, chamæli, corticiſve peruviani paratis adjici camphora poteſt, quæ & putredinem inhibet, & fibris tonum reſtituit, & irritabilitatem animat. In ejus tamen uſu tam ſuperno, quam inferno modus aliquis ſervetur: nam nimis liberalis, & largus capiti nocet, nervos lædit, convulſiones huic morbo adeo familiares accelerat, augetque. Non nulli aquam frigidiſſimam potandam, immo injiciendam in anum, ventrique extrinſecus applicandam proponunt. Sed non ſine matura deliberatione id audendum, aut tentandum eſt; cum res diſcrimine non vacet. Satius procul dubio videtur uſitatioribus, tutioribuſque auxiliis inſiſtere, quam inſueta, aut ambigua ſectari. Quod ſi alvus pertinaciter clauſa perſtet, aperiri ea debet cremore tartari, aut ſale polychreſto, aut rhabarbaro partitis doſibus, & paullatim dato. Extrinſecus demum fovendum vino calido abdomen eſt, aut ei imponendum emplaſtrum de baccis lauri, aut de galbano crocatum, aut aliud cataplaſma roboranti, atque aromatica leni vi præditum.

Admonitio circa camphoræ uſum.

Frigida potus, injectio, applicatio.

Quæ extrinſecus adhibenda.

tum. Plurimum vero confert totum ventrem pannis laneis ſicciſſimis, & vapore ſuccini ſuffitis leniter, & ſæpe perfricare. Aerem ano detraxit experientiſſimus FRAMBAGLIA ſyringæ communis ope in anum immiſſæ, atque deducto leniter embolo vacuæ redditæ. Sic magnam vim aeris intus concluſi exploſam vidit, quam excrementorum copia ſequebatur *(a)*.

Aeris extractio.

(*a*) *Loco cit.*

§. CCCLXX.

Alia meteoriſmi ſpecies.

Prætereo eum meteoriſmum, quem aër ex humoribus circumeuntibus, & putreſcentibus erumpens, & ſolutus procreare creditur; aut quem interiorum partium gangræna, & corruptio gignit. Nam tum prior iſte, ſi unquam in vivo homine naſcitur, tum poſterior alter non modo inteſtinorum, ſed cavi ipſius abdominis morbus eſſet, nec ſpem ullam ſalutis relinqueret, jam natus. Prætereo etiam varias morborum cum peticulis complicationes, cum nemo non perſpiciat, eorum quoque rationem habendam eſſe. Exemplo ſit febris intermittens, quæ non ſemel cum peticulari febre conſociari viſa eſt. Hanc cito fugat cortex peruvianus. Deinde quod reliquum morbi ſupereſt; facile & feliciter *(a)* ſuperatur. Finito demum morbo peticulari ſæpe convaleſcentes manent veternoſi, ſtupidi, oblivioſi, ac ſurdaſtri. Sed hæc mala ſponte paulatim deſinunt *(b)*. Aliis pedum œdemata ſuperveniunt; quæ pariter ſola naturæ vi paullatim reſolvuntur.

Morbi complicati ſuis remediis curandi.

Quæ a morbo relinquuntur, paullatim evaneſcunt.

Non

Non nullis faciem tumore albo correptam vidit STORCKIUS. His vesicans posteriori cervicis parti admotum, & lenia stimulantia (*c*) profuerunt. Nec rarum est scabie morbum finiri, aut jam finito eam accedere. Hæc quia critica est, ideo sini debet, nec ullo topico medicamento repelli. Attamen si nimium protrahatur, sero lactis, purgantibus, & tandem balneis thermalibus eradicatur (*d*). *Faciei tumor.* *Scabies.*

(*a*) STORCK. *Ann. med. I. mens. Octob. & Sept.* 1758. *p.* 28.
(*b*) RAMAZZIN. *Diss. cit.* §. 24.
(*c*) STORCK. *l. c. februar.* 1759. *p.* 62. 63.
(*d*) *Id. ib. p.* 26. & 60.

§. CCCLXXI.

Atque hæc Peticulis tam epidemicis, quam sporadicis fere communia sunt. Neque aliter curantur peticulæ, quæ ob pejorem naturam, majoremque contagionem, frequentiam, ac mortalitatem *pestilentes* nuncupari solent. Simili quoque ratione medemur febri *Nosocomiali*, *Carcerariæ*, & *Nauticæ*, aut *Castrensi* * (Paragr. CCCXLVIII), quando peticulares sunt, ut plerumque esse consueverunt; nisi quod in his aeris renovatio, ac mutatio adeo necessaria est, ut sine ea nec morbi vis, nec contagio infringi, aut cohiberi possit. Curandum tunc quam maxime est, ut ægri a sanis segregentur, & si fieri possit, in ampliora conclavia, atque in aerem purum, liberum, apertum, ac ventilatum transferantur, nec densi, nec frequentes in uno loco sint. *Curatio eadem Peticulis epidemicis ac sporadicis. Item nosocomicæ, carcerariæ, nauticæ.*

* De

* De febre *nosocomiali*, sive *Nosocomica* speciatim scripsit Jo: PRINGLIUS, qui utrumque ejus genus, *petechialem* nempe, & *lentam nervosam malignam*, sive *Typhum* peculiari capite comprehendisse videtur. *Osserv. sopra le malatt. d' Armat. P. 3. cap. VI.* Anno 1779. *De febre Nosocomica* commentarium edidit CL. SEBASTIANUS CERA Clinicus Mediolanensis exercitatissimus, in quo sic febrem *nosocomicam* describit, ut qui Peticularum historiam a nobis traditam legerit, illico fateri debeat, unum, idemque morbi genus esse. In eodem commentario nuper recuso, & litteris CL. TISSOTII Regii Ticinensis tum professoris amplissime laudato extat *appendix de febre carceraria*, Nosocomicæ admodum affine. Sed exemplum *febris carcerariæ contagiosæ*, & *pestiferæ* inter ceteros nobis multo ante reliquit HUXHAMIUS (*observat. de aere*, & *morb. epid. vol. 2. p. 82. edit. Venet.*) itemque aliud *febris Nauticæ ferme pestilentis* (*Ib. p. 44.* & *p. 135.*); quæ loca consulere, atque inspicere quisque poterit.

§. CCCLXXII.

Diæta. Quod ad victus rationem attinet, hæc tenuis esse quidem debet, sed vires instaurans, & putredini adversa. Universim quæ e regno vegetabili depromuntur alimenta, uti decoctum hordei, panis, oryzæ, horumque cremores ceteris antecellunt. Serum lactis vinosum pro potu, & alimento quibusdam satis est. Quæ animalium regnum porrigit alimenta, hæc apud plerosque male audiunt, ac passim vituperantur, quia alkalescere, & citius putrefieri creduntur. Aliquid tamen regioni, consuetudini, & peculiari ægrotantium constitutioni concedendum est. Jus tenue pulli, sorbitiones ex pane triticeo in jure carnis de-

decocto, vitelli ovorum in aqua mali medici succo medicata, ac saccharo edulcata soluti non nullos jam viribus destitutos maxime recreant, atque refocillant, Alkalescentiæ metum acida vegetabilia addita quodammodo arcebunt; quamquam ventriculi concoctrice facultate, ni omnino extincta sit, sic mutantur, ut non facile alkalescere, aut corrumpi queant. Alios vinum sorbillare plurimum juvat, idque solum commode eos sustinet, ac reficit. Sed maxime ægrorum quies, mundities, & lecti, linteaminumque frequens mutatio cordi sit. Aer, quoque conclavium sæpe renovari debet, & vapore aceti, aut baccarum Juniperi, similiumque imbui, ac suffiri. Aqua etiam aeris impuritates absorbet. Plantis vegetantibus, ac virentibus mephitica effluvia absumi, & emendari, si tamen solaribus radiis expositæ sint, dicuntur. His igitur cubicula instruantur, ornenturque.

§. CCCLXXIII.

Nec ægrotorum tantum rationem, sed sui quoque, & sanorum habeat medicus, oportet. Hinc apposite scripsit PLATNERUS: *qui grassante hoc morbo, ab eo tuti esse volunt, eos oportet vitare cubicula humida, & aerem paludosum; corpus debent operire, crebrius lintea vestesque mutare, & aeri exponere, maxime si inter ægros versandum est, abstinere a venere, ingluvie, aliisque, quibus corpus debilitatur. Inter cetera auxilia sic dicta prophylactica optimum est cyathus vini rhenani modicus, animusque compositus* (a). Præter ista vero, quæ diligenter facienda, obser- *Prophylaxis.*

van-

vandaque sunt, plurimum etiam prodest, quod pluries ecquidem expertus sum, os, faciem, nares, manusque crebro abluere aqua, vino, aut aceto; cubicula a sordibus munda reddere; novo, recentique aere ventilare; vapore aceti acerrimi, vel suffitibus resinosis medicari; excrementa quæque cito auferenda curare; nihil cibi, aut potus prope ægros assumere; salivam sæpe exspuere, ne noxiis halitibus infecta vorentur; obversa facie, aut ad latus inclinata ægros alloqui, & pulsum explorare; se fenestram, aut januam inter & ægrum sistere, ne aeris flatu effluvia ab ægris manantia in nos ferantur, & longam, continuatamque apud ægros moram devitare. Quando vero propius ægrum inspicere oportet, aut cutim, linguam, hypochondria examinare, tunc spiritum comprimere necesse est, ne vaporem, aut halitum ab ægro emanantem proxime hauriamus. Peticulis epidemice vagantibus, plerumque ii in morbum repente incidunt, qui frigori, aut vento, aut aeri nocturno, humidove incaute se se objecerunt, exspirationis nimirum suppressionem perpessi. Probabile igitur est, si aliquid noxii miasmatis in corpus se se immiserit, id facile viribus vitæ per cutis spiracula, dum patula sunt, sensim difflari sine noxa: occlusis vero illis retineri, & cumulari sic, ut contagionis copia tanta fiat, quanta ad corpus inficiendum, labefactandumque satis sit. Quam ob rem exspirationi cutaneæ de industria indulgendum maxime est; quod in primis efficiemus vitatis caussis, quæ eam cohibent, & sumptis intrinsecus, quæ diaphoresim subinde promovent. Frustulum camphoræ vespere hora somni deglutitum, aut dilutum chamæme-

li

li ſcordii, & florum ſambuci mane in lectulo ſorbillatum optime ceſſiſſe vidi. Non nulli acetum vel ſimplex, vel plantis alexipharmacis infuſis alteratum, quale eſt illud, quod a quatuor latronibus nominatur, identidem bibunt, eoque ſibi ſuadent ſepticum principium, quod alkalinæ naturæ eſſe putant, immutari, ac neutrum reddi poſſe. At dubium eſt, utrum illud alkalinam vere naturam obtineat. Novi enim quoſdam, qui, ut ab epidemico morbo ſe immunes facerent, ſingulis diebus jejunio ſtomacho aceti optimi cyathum diu biberant, nihilominus morbo implicitos fuiſſe, & quidem graviſſimo, ut etiam ex eo obierint. Utiliorem expertus ſum ad prophylaxim corticis peruviani moderatum ac quotidianum uſum. TROGHERIUS (*b*) in conſtitutione peticulari ann. 1752. & 1753. in qua cum peticulis ſaburra gaſtrica, & verminoſa complicabatur, pilulas prophylacticas felici eventu adhibuit ex camphora, ſcordii extracto, mercurio, ſemine ſantonici, rhabarbaro, aut ſena, aut cremore tartari compoſitas, quibus vermes ſæpe dejectos fuiſſe teſtàtur. Provide etiam cavit, ne lintea ſanorum cum iis, quæ ægrotis inſervierant, promiſcue lavarentur, & ne veſtimenta, ſtragula, culcitræ, pulvinaria, aliaque, quibus ægri uſi erant, ad ſanorum uſum traducerentur, niſi prius diu aeri libero expoſita, excuſſa, & bene lota eſſent: quod potiſſimum curari ab iis debet, qui Noſocomiis præſunt. Plethoricis ſanguinis miſſio nequaquam nocere viſa eſt, nec blanda purgatio iis, quibus primæ viæ ſaburra ſcatent. Non raro tamen obſervatum eſt, poſt datum prophylaxeos cauſſa catarthicum extemplo febrem ſuperveniſſe, fortaſſe miaſmate facilius re-

cepto, aut ad interiora citius protruso. Quare catharsi emesim præstare crediderim.

(a) *Ars Med.*
(b) *Loco cit.*

Peticulæ benignæ exemplis illustrantur.

§. CCCLXXIV.

Peticulæ benignissimæ a Damilanio observatæ. DAMILANIUS narrat, se peticulis epidemice discurrentibus offendisse complures pueros febricitantes, & a capite ad calcem usque peticulis ita benignis conspersos, ut per compita incederent, & sola ferme naturæ ope felicissime evaderent; dum interea alii malignis impliciti, & febre putrida detenti vita quam maxime periclitabantur; quin immo magna eorum pars exitium (a) subibant extremum.

(a) *Loco cit. p.* 130.

§. CCCLXXV.

Peticulæ benignæ, ab Hasenohrlio observatæ. Duo peticularum genera in epidemica constitutione ann. 1757. 58. 59. quæ Vindobonæ desævit, descripsit HASENOHRLIUS (a), alterum benignarum, alterum malignarum. Benignum genus his se notis prodebat. *Symptomata primi stadii in quibusdam.* In quibusdam a *coryza*, quæ fortasse frigidæ tempestati, nam hiems erat, tribui debuit, exordium capiebat, *cum obtuso capitis dolore, & gravitate;* in aliis cum doloribus rheumatici totum corpus vagantibus, & suspecta virium debilitate, atque ad motum impotentia in-

invadebat; in non nullis præcordiorum anxietate, levi nausea, cibi fastidio, & vomituritione prima sui indicia exhibebat. *Frequentissime vero adoriebatur cum ingenti, & subita virium omnium prostratione, anxietate præcordiorum, insueto artuum languore sine caussa manifesta, gravitate capitis, siti pauca, vel nulla,* oculis languidis, & vultu tristi: *quæ symptomata vicissitudines levis horroris simul, & caloris excipiebant; pulsus naturali celerior deprehendebatur.* Hæc plerumque continuabant *ad quartum morbi diem, tanta interea non nunquam lenitate, ut multi vim morbi fractam crediderint, ejusque caussam in errorem externum commissum rejecerint; sed paullo post ingravescente ægritudine deterius habere cœperunt;* accedente vigilia, delirio, aurium tinnitu, aliisque; quare *lecto affixi detinebant. Hac huc usque enarrata symptomata ex pluribus, quam centenis ægris solicito examine* collecta sunt. *Ubi morbus regulariter decurrebat quarto, vel adsummum septimo die in superficie cutis emergebant stigmata rubra, læti admodum coloris* CUM LEVAMINE OMNIUM SYMPTOMATUM, *modo punctula sat parva æmulantia, modo late magis patentia, in collo, pectore, & cordis scrobiculo apprime conspicienda: mox per reliquum corpus & extremitates diffusa apparebant; cutis madescebat; urina a naturali non multum abludebat, suspensam plerumque in medio gerens nubeculam: oculi antehac tristes, jam incipiebant fieri vividiores; mens constabat; pulsus antea debilis, insurgebat; reliqua symptomata, ut vigiliæ, delirium, sitis, aurium tinnitus vel cessabant integre, vel saltem plurimum imminuebantur; functionum exercendarum major alacritas; macula*

In aliqua ratione invadebant.

Eruptis.

Symptomatum imminutio.

Morbi solutio. *petechiales sensim minus coloratæ fiebant: tandem decimo quarto, vel & decimo septimo die ex integro disparebant, aut cum levi desquamatione epidermidis secedebant; appetitus redibat; vires restaurabantur. Capitis gravitas, vel & temu-* *Effecta morbi relicta.* *lentia, vertigo, obscuratio, visus, auditus obtusus, œdema crurum, summa ad motum difficultas utpote symptomata a fractis per morbum viribus exorta pedetentim fugam capessebant, neque multum negotiis medicis facessebant. Atque hæc erat mitissimi morbi idea.*

(*a*) *Hist. med. Febr. petechial. &c. cap. 2.*

§. CCCLXXVI.

Ver anni 1765. *Tyroni* in Hibernia longe fuit saluberrimum. Nulli fere morbi præter illiquas peticulares febres vagari visi sunt. Hæ au- *Peticulæ benignæ a Simsio observatæ ann. 1765.* tem ita *benignæ* erant, ut raro medica ope eguerint, quia ab eis aberant periculosa symptomata. Siquidem toto earum decursu pulsus erat satis plenus, & regularis, respiratio facilis, mens libera, sitis mediocris, cutis, & lingua semper mollis, & humida. Solvebantur somno profundo, qui plures dies perdurabat. Fateor, inquit SIM- *Earum descriptio.* SIUS, cui hasce peticulas observare contigit, *me plurimum solicitum fuisse de valetudine ejusmodi ægrorum, qui primi in meas manus inciderunt, cum eos peticularibus maculis coopertos conspicerem. Sed quia non satis assequebar, quænam eis curatio adhibenda esset, constitui, donec aliquid certi mihi illiceret, totum negotium soli naturæ committere, satius fore arbitratus nihil agere, quam naturæ motus perturbare remediis, quæ nul-*

la

la manifesta indicatione niterentur. Generatim vero non admodum culpandi sunt medici, si interdum cunctatione, & quiete uti sciant. Nam non nullos vidi, qui medicamentorum mania tacti, & cardiacis, vesicantibusque suos ægros e comate, de quo retuli, excitare parantes, eos in præceps vitæ discrimen adduxerunt. Comparabant, equidem fateor, majorem sibi gloriam, quando accidebat, ut aliquis ex hujusmodi pene deplorato statu, in quem eos præcipitaverant, evaderet; sed ratio ista vituperario plena est, atque honesto homine indigna; quamquam nec ipsa caret omni culpæ suspicione, cum sæpe cuique facile pateat, ægrum, cui sola natura adstitit, facilius, quam cui medicus, servari (*a*). Hactenus ille. Hinc in hujusmodi morbis, cum populares sunt, medici minus seduli, minusque medicamenta, aliaque artis activiora præsidia adhibere parati, utiliores suis ægris, quam multa agentes esse consueverunt. Revera Pauperes plerumque felicius in ejusmodi casibus convalescunt, eo quod non habent, unde quærant qui eos multis pharmacis jugulent.

Abstinentia a remediis sæpe utilis.

Pauperes qui medicis minus utuntur, felicius sanantur.

(*a*) SIMS. *Observ. sur les malad. epidem. chap. 2. pag. 10. & seq.*

§. CCCXLVII.

Medii quodammodo generis, ni omnino *benignæ*, inter benignas & malignas fuerunt peticulæ, quarum historiam hic subnectere a proposito non alienum existimo. Annus 1751. qui

Constitutio peticularum, quæ Faventiæ an. 1752. populariter vagatæ sunt.

Præcesserunt morbi inflammatorii. præivit, ad humidum, pluviosum, & varium proprius accessit. Subsecuta est hiems apprime humida, pluviis, & nivibus horrida, sæpe variabilis. In ea morbi stationarii erant rheumata, pleuritides, & peripneumoniæ, quibus ut plurimum diluentia, & sanguinis missiones præclare profuerunt. Vere anni 1752. inflammationes, quas dixi, paullatim desinere cœperunt. Sed in earum locum *febris inflammatoria*, sive *synochus putris veterum* successit. Hæc vero triplici differentia notabatur; nempe vel erat mitissima, vel gravis, vel gravissima. In ea sanguis e vena missus apparuit semper densus, concretus, & crusta phlogistica præditus. *Postea insurrexit Febris lenta nervosa.* Postea serpere cœpit aliud febris genus, quod inter initia videbatur mite, sed mox grave & periculorum evadebat adscitis symptomatis, quæ febris lente nervosæ malignæ continentis speciem referebant. *Maligna erat, sed cum phlogistica diathesi.* Hæc, quia præcedentium morborum constitutionem sequebatur, ideo cum diathesi sanguinis phlogistica complicabatur, & speciatim cerebro, & faucibus inflammationem intentabat. Quamobrem ad eam curandam opus fuit phlebotomiis quidem iteratis, sed medicis, & prudenter administratis. *Illi successerunt peticulæ.* Hæc febris Majo mense penitus destitit. Sed ei successere peticulæ ita frequentes, & multis communes, ut parum abessent ab epidemicis, quarum hæc fuit ratio. *Initium morbi.* Initium morbi faciebat leve frigus, aut levis horror, quem aut antecedebat lassitudo totius corporis dolorifica, aut mox subsequebatur, cum virium lapsu, respiratione suspiriosa, vultu tetro, & valde a naturali dissito. *Pulsus varius.* Pulsus ab ipso exordio erant parvi, humiles, inæquales parumque frequentes, & quandoque duriusculi; nec mutabantur deinceps in reliquo morbi

bi curriculo. In quibusdam tamen primis duobus vel tribus diebus magni, & validi extiterunt, sed postea deprimebantur, fiebantque parvi, debilesque, quales erant in ceteris. Id non paucis etiam vix a naturali statu quidquam discedebant, sicque fallaci specie illudebant. Fuerunt tamen, sed hi paucissimi, qui ab initio usque ad finem pulsum magnum, validum, velocem valde, & crebrum haberent. Verum in his semper aliquod interius viscus inflammatione simul laborabat, & sanguis, qui detrahebatur; inops seri, valde compactus, & pleuritico corio tectus apparebat. Febris, quæ cum memoratis symptomatis invaserat, plerumque quotidianæ continuæ, sive amphemerinæ, non nunquam tertianæ continuæ simplicis aut duplicis, sive tritæophyæ typum tenebat. Omnibus pertinaciter dolebat caput; & temporum arteriæ multo validius, vehementius, & crebrius pulsabant, quam in carpis. Præterea communia erant suspiria, gemitus, lamentationes sine caussa evidenti, stupor mentis, sitis ingens, sed cum potionis aversatione conjuncta, genarum rubor, præsertim in accessionibus manifestior, timor, desperatio, flatus, ructus. Paullatim mentis stupori accedebat perturbatio, & vaniloquium cum perpetuis vigiliis, voce tremula, & stridula, hypocondriorum tensione, continua manuum & brachiorum jactatione, anxietate, copiosisque urinis, hypostasim albam, levem, paucam habentibus. Vigilias demum procedente morbo excipiebat delirium proprie dictum, aut sopor, taciturnitas, surditas, & vana persuasio perfectæ valetudinis. Aliqui jam ab initio querebantur malum oris saporem, nauseam, & vomituritionem.

In quibusdam erat magnus validus &c.

In his sanguis qualis?

Febris typus.

Symptomata precipua.

Signa cacochyliæ.

Ubinam delirium insons? Alii vero ab his omnino immunes erant. Non nulli, quorum pulſus parum a naturali recedere viſus erat, ſubito, & repentino feroci delirio, primum intermittenti, deinde aſſiduo corripiebantur; a quo tamen nihil funeſti unquam vidi.

Calor. Fere ſemper cutis calore acri, atque ardenti torrebatur, ſed is multo magis capiti, dorſo, lumbis, & interioribus ſedibus moleſtus erat.

Lingua. Lingua magna vices pro vario morbi tempore, & ægrorum temperie, atque habitu ſubibat. Modo enim arebat, modo albicabat, modo rubebat, ut ſanis.

Eruptio peticularum. A quarta die ad ſeptimam uſque poſt quamdam pectoris, præcordiorumque anxietatem, oppreſſionemque prodibant in dorſo, thorace, & deinde in univerſo corpore peticulæ, parvæ, rubræ, aut dilute roſeæ, aut pallidæ, plus minus frequentes pro majori vel minori morbi apparatu.

Mitigatio ſymptomatum. Hinc reſpiratio liberior, faciliorque; mollior, humidiorque cutis; mitior, ac temperatior ejuſdem caloris ſenſus, atque adeo moderatior febris.

Sudor in fine morbi, aut urinæ copia. Exſtabant maculæ tota altera hebdomada, qua ad finem tendente in pleriſque ſudor largus toto e corpore manabat, & ſenſim febris ipſa cum omnibus ſymptomatibus deſinebat. Atque hæc erat frequentior morbi ſolutio. Sudoris loco in aliis uberiores urinæ fluebant, quæ peticulis adjunctæ criſim abſolvebant.

Pauciſſimi alvi fluxus. Pauciſſimi alvi fluxus ſupervenit, atque iis dumtaxat, qui ſimul ſaburra gaſtrica laaorabant. Non pauci in augmento, aut ſtatu morbi, id eſt in ſecunda, aut tertia, ſi malum longius trahebatur, hebdomada, faucium dolore, difficili deglutione, raucedine, ac tuſſi catarhali prehendebantur; ſed

Paucis dolor fau- ſine ullo diſcrimine. Immo hæc bene ominaban-

bantur, quoniam brevi feliciter morbo finem imponebant. Non dissimulandum tamen est fuisse non nullos, sed oppido paucos, & raros, qui profundò somno oppressi, voce rauca, & pene aphoni, in dorsum decumbentes, & quasi immobiles, tendinumque subsultibus assidue exagitati urinas tenues, crudas, aqueasque emittebant. Hi omnes frustrata quacunque arte, circa nonam, aut undecimam, aut quartam decimam perierunt. Narium hæmorrhagia multi corripiebantur, etiam ex iis, quibus inter initia satis sanguinis detractum fuerat. Hinc magnum semper levamen permanavit. Tota ægrotatio duabus, aut tribus, quod longissimum fuit, terminabatur hebdomadis. Quod si hosce fines transgrederetur aliquando, id solum evenit, ubi verminosa affectio cum morbo complicabatur; quam demum lumbrici ano, aut ore ejecti prodebant. Contagione malum communicabatur cum domesticis, ac familiaribus, speciatim iis, qui ægris famulabantur, aut propius accedebant, & diu in eorum cubiculis versabantur. Sed contages hæc potissimum manifesta fuit inter eos, qui angustis, humilibus, & paullulum supra solum evectis ædibus incolebant, uti sunt pauperes, atque artifices, qui necessitate quadam in suburbiis, aut angustioribus, imisque, domiciliis, ac contuberniis degere compelluntur. Restat, ut curationis rationem, quæ utilior deprehensa fuit, persequamur. Primis continuo diebus, cum dolor capitis, calor, & vibratio temporalium arteriarum urgeret, sanguis mittebatur, pro ætatis, temperamenti, habitus, & pulsus ratione, & iterato etiam si opus esset, id fiebat, donec nimirum capitis do-

cium in incremento, aut statu.

Quinam perierint?

Hæmorrhagia narium omnibus utilis.

Quando vermes complicabantur, morbus fuit longior.

Contagiosæ erant.

Curatio quænam profuerit.

Sang. missio.

dolor, calor, pulſatio tollerentur, aut ſaltem multum miteſcerent. Una, vel altera ſanguinis miſſio plerumque ſatis erat, & quidem parca, ne pulſuum exigua vis nimium infringeretur. Nec pulſuum parvitas, nec ſanguinis primum educti laudabilis conditio nos deterrebat a ſanguinis miſſione, dummodo ſatis parca, ac moderata, nam vires vitæ oppreſſæ magis, quam reſolutæ videbantur, & ſanguis ita a tenuitate, ac diſſolutione aberat, ut ſecundo miſſus, aut poſt aliquot dierum febrilem motum detractus in tenacem, firmam, denſamque maſſam, ſæpe cruſta pleuritica contectam, coiret. Mittebantur igitur ſanguis magna tamen ſemper cautione, & parcitate, quando non modo caput dolore acuto, & pulſanti, ingentique æſtu afficiebatur, verum etiam ubi calor exteriorum partium modum excedebat, (excedebat autem fere in omnibus) aut interiores ſenſui ægrotantium exardeſcere videbantur, multoque magis id auxilii locum habebat, ſi pulſus magnus, validuſque, & febris vehementior, itemque ſigna alicujus viſceris inflammati animum adderent, quo caſu etiam liberaliori manu ſanguinem mittere expediebat. At ſi quando ſanguinis miſſio aut non ſatis indicata, aut non ſatis bene a viribus tolerata videretur; tunc, ut capitis dolori, accenſionique proſpiceretur, dorſo, & ſcapulis cucurbitulæ ſcarificatæ admovebantur, aut una ampla occipiti defigebatur, ut ſanguis viciniori e loco prodiens caput levaret. Quod ſi his parum, aut non ſatis proficeretur, hirudines temporibus, aut naribus, ſpeciatim ubi aliquæ ſanguinis ſtillæ conatum naturæ illuc vergentis oſtenderant, applicare non fuit inutile. Mirum fortaſ-

Qualis ſanguis?

Quando mittendus erat?

Cucurbitulæ.

Hirudines.

taſſe vindebitur in morbo peticulari, cui ſæpe noxiam ſanguinis miſſionem experientia demonſtravit; hanc ipſam nobis feliciter ceſſiſſe. Sed animadvertendum eſt, conſtitutionem morborum præcedentium, qui omnes inflammatorii fuerunt, & vernum tempus, quod plethoræ, indeque pendentibus morbidis effectis favet, in cauſſa fortaſſe fuiſſe, cur non modo cerebrum, verum etiam alia viſcera phlogoſi quadam tentarentur, atque idcirco ſanguinis miſſio, nequidquam obſtante pulſu parvo, & depreſſo, nedum utilis, ſed neceſſaria reperta fuerit. Hinc ea, quando vere indicabatur, aut non ſufficere poſſe cucurbitulæ videbantur, ne omiſſa quidem fuit tum, cum peticulares maculæ cutim tenerent, aut aliquis ventris fluxus adeſſet. Neque hinc unquam ſiniſtri quidquam obvenit. Uno verbo ea curandi methodus omnino adhibita fuit, quæ in reliquis morbis exanthematicis, & ſpeciatim in variolis adhiberi non feliciter ſolet. Nemo ignorat, tuto variolis etiam exſtantibus ſanguinem mitti, ſi æger plethoricus ſit, ſi febris magna, delirium non leve, difficilis reſpiratio, aut imminens peripneumoniæ metus id auxilii ſuadeant, ut ſuo loco dictum eſt. In principio itidem poſt ſemel, aut iterum ſanguinem miſſum, ubi id neceſſarium viſum erat, alvus ducebatur illis, qui pravum oris ſaporem, & nauſam querebantur, aut ponderis ſenſum circa epigaſtrium percipiebant, aut alia ſigna gaſtricæ cacochyliæ præſeferebant. Rhabarbarum cum ſale quodam neutro conjunctum intuitu etiam verminoſæ complicationis ceteris purgantibus præſtare credebatur. Plurimum vero capiti levando, & vigiliis diminuendis, aut tollendis contule-

Cur ſanguis feliciter mittebatur.

Præſentia peticularum, aut diarrhœa quando non vetuit ſanguinis miſſionem.

Quibuſnam alvus ducebatur?

Revellentia.

tulerunt pedum balnea tepida, aut fomenta cruribus diu, & continenter adhibita, sinapismi, & clysmata emollientia. Stupidis, & consopitis non parum profuerunt quoque eadem clysmata, sed acria, atque excitantia; sic ut nunquam vesicantibus uti oportuerit. Praeterea diluentia subacida, & nitrosa non modo in prima hebdomada, sed etiam in altera affatim haurienda dabantur, quantum per aegros, quidem, qui a potu plerumque abhorrebant, licuit. Quia vero in altera hebdomada vitae vires magis, magisque deprimebantur, & quasi deficere videbantur; ideo eas erigere, reficereque curavimus *mixtura* aliqua cardiaca, & minutis dosibus salis volatilis cornu cervi, aut viperae, dummodo delirium magnum, aut ferox abesset. Interdum dabantur pilulae ex pulvere radicis contrayervae, & extractis cardui benedicti, & scordii, similibusque compositae. Quibus sane leniter vires omnes non modo reficiebantur, verum etiam sudores, ad quos natura sponte vergebat, eliciebantur, cum morbi primum levamine, deinde optata solutione. Ut vero sudor facile profusior evadebat, sic caute, & circumspecte cardiacis, & sudoriferis utebamur, & simul ac fine potiti eramus, ab iis cito abstinendum ducebamus, ne prae nimia sudoris copia aegri deficerent. Quod si tamen languor aliquis ex hac caussa oriretur, viribusque consulere opus esset, in moderato vini maturi, & bonae notae omnes praesidium inventum est. Denique finita febre, non nullis nausea, & cibi fastidium non aeque cessabat. His remedio fuit rhabarbarum cum salibus mediis epicratice ad aliquot dies datum. Historiam, ni fallor, protuli peticu-

Diluentia subacida & nitrosa.

Cardiaca, & volatilia quando?

Diaphoretica, & antiseptica.

Cautio.

Vini usus.

In fine cunctanti appetitui quid profuerit.

la-

larum *essentialium*, quæ, quia multos eodem tempore aggrediebantur, & facile in sanos contagione transibant, epidemicæ, & contagiosæ dici possunt; &, si minus absolute benignæ, mediæ saltem naturæ benignas inter, & malignas constitui: 1. quod regulariter admodum processerunt. 2. quod earum eruptio aliquod cum febri, tum symptomatibus levamen semper attulit: 3. quod paucissimis lethiferæ fuerunt, & ab ea sanguinis liquatione, quæ frequenter in malignis, putridis, atque anomalis occurrit, ac perniciosa natura, quam gravissima symptomata comitari solent, plurimum distare visæ sunt. *Conclusio.*

Peticulæ malignæ exemplis quibusdam itidem illustrantur.

§. CCCLXXVIII.

Anno 1590. Tridenti æstas fuit siccissima, & præcalida, autumnus magna ex parte similis; hiems frigida admodum, & nivosa. Accessit annonæ caritas. Hinc anno postero 1591. morbi populares mali moris non plebem solum, sed magnates etiam incesserunt. In primis *febre erant*, ut narrat OCTAVIANUS ROBORETUS (*a*), *ab initio fere insensibiliter invadentes cum levi horrore, vel horripilatione, paullatimque calor, primis quidem diebus haud multum molestus, capitis tamen dolore ut plurimum comitatus, sub sequebatur. Cum vero quibusdam ad quartam, quibusdam ad sextam, vel septimam ventum erat, aliis vigiliæ, & deliria valde intensa, atque phrenitides, aliis lethargicis sopores pene inexcitabiles su-*

Peticulæ malignæ an. 1591.

Descriptio.

Symptomata ante eruptionem.

Eruptio. *supervenìebant. Omnibus tamen cira sextam, vel septimam, paucis autem in quarta pulicum morsibus haud multum dissimiles peticulæ, ut plurimum rubeæ, aliquando tamen etiam lividæ, circa dorsum præcipue, atque pectus oriebantur, efflorescebantque. His magna ex parie faucium dolores, & inflammationes, tusses humidæ, quibusdam etiam vocis interceptio, ac omnimoda loquelæ amissio cum ablata fere deglutiendi actione fiebant; lingua arida, sitis, aliquibus alvi fluxus biliosi, non tamen colliquativi, plurimis etiam vermes tum sursum, tum deorsum, hæmorrhagiæ ex naribus copiosæ, & ut plurimum salubres; non nullis etiam, post soporem maxime, parotides, quibus pariter a morbo ægri vindicabantur, contingebant. Quibusdam etiam licet interiora adeo urerentur, ut lingua aridissima, scissurisque non nunquvm dissecta conspiceretur, exteriora tamen insignem quamaam, ac pene marmoream frigiditatem, cadaverum instar, obtinebant. Aliqui toto morbi tempore lotium sanis persimile, alii usque ad sextam, vel septimam (in his enim duobus diebus magnæ potissimum mutationes eveniebant) clarum, deinde per duos, vel tres dies admodum turbatum, & subjugale, cicerum rubrorum juri haud multum dissimile emittebant; sicque varia variis pro naturarum diversitate, nec non partium imbecillitate, humorumque dominantium qualitate fiebant accidentia. Potissimumque corpora sanguinea, ac bene quadrata periclitabantur, inficiebanturque quam facillime, serpereque in proximos contagione hujusmodi mala clarissime conspiciebantur. Et quamquam etiam multi in eadem domo successive decumberent; maxima tamen eorum pars, potissimum qui medico-*

Faucium dolor, & inflammatio.

Symptomata post eruptionem.

Quinam magis periclitabantur.

Contagiosa.

rum

rum præceptis erant obtemperantes, a principioque curationi se se aadicabant, convalescebant; ita ut etiam cum morbus maxime vigeret, ex decem, vel duodecim ægris unus interiret, magisque discrimen hoc opulentiores nobiles, atque primates ipsi, quam inops, atque egena plebs experiebatur; cum eorum etiam numerosæ multitudinis respectu major multo numerus decesserit. Cum iisque potissimum agi male videbatur, qui aliqua alia labe, & maxime gallica essent infecti. Omnesque fere quotquot obiere, convulsi, suppressaque urina, vel suffocati interibant. Qui vero a morbo convalescebant, magna ex parte surdastri, ac semistupidi per aliquod temporis spatium remanebant, capillique quamplurimis defluebant. Hactenus continuata oratione auctor. Subjicit deinde, maturius peticulas erumpentes pejores fuisse, nihilque levaminis attulisse (*b*), neque peticulis solis unquam morbum solutum esse, nisi aliqua copiosa per alvum, vel lotium, vel hæmorrhagiam evacuatio accesserit (*c*); quamquam non neget ibidem, interdum peticularum eruptionem, præsertim cum sudore conjunctam, morbi impetum aliquando fregisse (*d*), ex quo eruitur peticulas tunc grassantes plerumque malignas fuisse, rarissime benignas.

Pauciores e plebe, quam e nobilibus moriebantur.

Symptomata lethalia.

Quanam morbi reliquia?

Alia notatu digna.

(*a*) *De peticular. febr. ann.* 1591. *cap. I.*
(*b*) *Ibid. cap. XII.*
(*c*) *L. c. cap. XV.*
(*d*) *Cap. eod.*

§. CCCLXXIX.

§. CCCLXXIX.

Maligna Haſenohrlii. Sed multo manifeſtius, accuratiuſque malignas peticulas in conſtitutione epidemica Vindobonenſi ann. 1757. 58. 59., quam memoravimus, diſtinxit, delineavitque ad naturæ exemplum Cl. HASENOHRLIUS (*a*). *Omnia ſymptomata graviora, quæ parum mitigantur ab eruptione.* In his *ſtatim* a principio morbi *omnia ſymptomata erant vehementiora*, quam in benignis ſupra ex eodem deſcriptis (§. CCCLXXV.), *neque eruptione exanthematum facta multum mitigabantur. Laſſitudo illa ſpontanea de die in diem augebatur, tinnitus, & ſuſſurri aurium, dolores capitis intenſi nulli remedio auſcultabant; oppreſſio præcordiorum, reſpirationis difficultas, tuſſicula perpetua, modo humida, plerumque ſicca, ſubſultus tendinum, mens turbata fatalem minabantur exitum. His ſe ſe comites junxerant vigiliæ diuturnæ, quas exceperat delirium; non nunquam in incremento, non nunquam in ſtatu morbi, aliquando mitius, aliquando ferocius, quod degeneravit non nunquam in furorem, quo agitati* (ægri) *ſurrexerunt*, *Delirium phreneticum.* *& robuſtiſſimorum alioqui hominum actiones exercuerunt: quod in quatuor militibus me obſervaſſe memini; ita quidem ut ruptis vinculis, quibus lecto adſtringebantur, aufugere meditarentur, hoſque etiam in furore fato ceſſiſſe vidi. Alios quarta, quinta, & ſexta die continuo ſopore ſepultos, & obſcure delirantes notavi, quibus ſeptimo, vel nono die ſuborto ſudore, petechiis prodeuntibus, melius habere contigit.* *Eruptio cum ſudore quando utilis.* *Lingua plerumque fuit humida, rarius ſicca, muco albicante obducta, quandoque fuſca;* *Lingua.* *ſitis non multa, raro intenſa;* *Sitis.* *oculi triſtes, ſquallida illorum* *Oculi.*

rum acies, & minime lucida; hypochondria inflata, quandoque dolentia; alvus quamplurimis constipata, quibusdam fluida, & soluta; urinæ ab initio crudæ, tenues, decolores, quandoque cruentæ, vel & fusæ, in statu criticæ cum laudabili hypostasi; sudores sæpenumero sponte apparebant, æqualiter per totum corpus dispersi, qui, dum critici, semper erant boni; interdum imminente in primis morte, ubi tota compages in madorem, & vaporem valde fœtidum resolvi videbatur, exprimebantur, & tunc erant pessimi. Pulsus in initio morbi naturali velocior, attamen mollis; in quibusdam autem durus; in progressu celer; frequens, intermittens, debilis, inæqualis. Porro qui dicta symptomatum complicatione conflictabantur, illis vel omnino non erumpebant exanthemata, vel prodibant purpurea, livida, aut nigra: quæ ultima rarissima; in duobus enim tantum militibus vere nigra vidi. Vel & horum exanthematum vestigia quidem apparebant, sed profunde sub cute hærentia, fatali plerumque omine: victas enim morbi atrocitate naturæ vires, materiæque inimicæ versus peripheriam propellendæ impares significabant. Funestum quoque, ac exitiale erat ægris, quibus subito disparebant exanthemata: perniciosa enim illico exsurgebant symptomata; respiratio fiebat frequens, anhelosa, inæqualis; pulsus debilis, celer, intermittens; sudor frigidus in fronte; & jugulo; tandem mors. Subinde eruptione petechiarum licet facta omnia symptomata plurium dierum spatio pertinaciter perstiterunt, neque medicamenta adhibita singularem mutationem in melius attulerunt; his ut plurimum decimo septimo die, raro serius, & parotides emerserunt, cum aliqua febris, & symptoma-

Hypocondria. Alvus. Urinæ quales.

Sudor quinam criticus? Sudores fætidi prope mortem.

Qualis pulsus.

Peticulæ interdum non erumpunt, aut lividæ, & nigræ erumpunt. Peticulæ vix visibiles, ominosæ.

Funesta retrocessio peticularum.

Symptomatum continuatio post eruptionem.

Quibus parotides cum levamine? Si retrocedunt, diarrhœa, & urina copiosa & crassa saluti est. Quando in ulcera mali moris vertuntur. Suppuratio saluberrima. Diadoche ad alia loca.

tum diminutione. Parotides sibi relictæ, ut frequenter vidi in Nosocomio Hispanico, quandoque fausto naturæ conamine retrocesserunt, & tunc diarrhœa superveniens, vel & copiosa, & crassa profluens urina salutem attulit. Quandoque scirrhosam duritiem induebant, nullo modo resolvendam emollientibus; vel & causticis tractatæ in ulcera mali moris degenerabant. Quandoque eo usque intumuerunt, ut ægrum derepente suffocarent. Felicissimum vidi eventum, dum cito ad suppurationem ducebatur, & facta apertura materiei exitus conciliabatur: Verumtamen non solummodo ad aures materia morbosa metastatice ferebatur, sed & alia corporis loca petebat, femora, crura &c. axillas, faciem, nasum &c.

(*a*) *Histor. medic. citat. cap. 2. pag. 267. in Fascic. I. Op. min. med. & dissertat.* FRANC. XAV. de WASSERPERG.

C A-

CAPUT XI.

DE MORBO, SIVE EXANTHEMATE MILIARI *.

§. CCCLXXX.

Ad morbum miliarem pedetentim pervenimus, peticulari adeo proximum, aut affinem, ut complures olim nullum prope inter utrumque exanthema discrimen ponerent. Revera inter initia, quando miliares papulæ erumpere incipiunt, sæpe peticulis similes videntur, & pro iis facile accipiuntur, nisi caute expectetur, donec eleventur, & supra cum emineant, quo sane a peticulis, quæ planæ, & sine fastigio esse solent, discernuntur. Non ita pridem id maxime, & manifestissime in ægrotante amico meo conspexi. Quarta, vel quinta a decubitu die supra pectus & brachia ei crebræ apparuerunt maculæ rubræ, planæ, discretæ, exiguæ, omnino peticulis similes, quæ tamen versus septimam elevari, atque eminere in pustulas vere miliares cœperunt, & tales per totum morbi decursum, qui fuit non brevis, nec sine aliquo vitæ periculo, perstiterunt, novis & frequentibus subinde priores subsequentibus, & per totum corpus diffusis. Præterea in eodem homine utrumque exanthema interdum una conjungitur, aut unum post aliud sibi succedit; quod in primis notatur ab epidemicarum constitutionum scriptoribus. Hinc Petrus a Castro, etsi probe, *pulicares*, sive peticulares maculas a papulis *culicaribus*, sive miliaribus distinxerit, non tamen credidit, natu-

Miliaris morbus pro peticulari olim accepitur.

Similitudo cum peticulis, & differentia.

Complicatur sæpe uterque morbus.

ra multum utrasque differre, ut singulæ diversam curandi rationem expeterent (*a*).

* *Synonyma.*

Hidroa GRÆCIS, *sudamina* LATINIS, *Miarola* PEDEMONTANIS, & *Migliarina*, *aut la migliare reliquis* ITALIS. *Friesel a crebris horripilationibus*, *vel secundum alios a panno aspero* & *nodoso* GERMANIS, *purpura* LUDWIGII, *Instit. med. clinic. T. I. cap. I. subsect. VIII.* & *aliorum* QUORUMDAM, in primis Germanorum. *Morbus miliaris* PETRI GERIKII, *Tract. de Febr. miliari cap. I. ann.* 1711. *Miliarium morbus* ALLIONII, *Tract. de Miliar. orig. progress. natur.* & *curat. cap.* 2. §. 68. *ed. an.* 1758. MILIARIA MATTH. COLLINII, *Dissert. de Miliar.*

(*a*) *De febr. puncticul.*

§. CCCLXXXI.

Unde nomen? Nomen habet hic morbus a papulis, sive pustulis, quæ in summa cute erumpunt, & formam, speciemque granorum milii, varii ut plurimum coloris, plus minus exhibent; quemadmodum distinctius, latiusque postea exponemus. Has antiquissimis medicis, & speciatim HIPPOCRATI (*a*), atque AETIO (*b*), compluribusque aliis, qui *Exanthema notum antiquis.* eos subsecuti sunt (*c*), non ignotas fuisse, magno eruditionis apparatu, acrique judicio demonstravit inter nostrates primum CL. JOH. FANTONUS (*d*), deinde CL. CAROLUS ALLIONIUS (*e*), ambo illustres medicinæ Professores Taurinenses, & demum non pauci alii (*f*).

(*a*) *Epid. l.* 2. *sect.* 3. & *l.* 7. *sect.* 2. item *Coac. prænot. sect.* 2. & 3. Præcipue vero in Fullone, Phe-

Phericide, & Ephranonis filio (*L.* 7. *epid.*) pustulæ notantur velut a culicum morsu natæ; sed locus præ ceteris in *l.* 2. *epid. sect.* 3. exstat, qui totus hic exscribendus est, ut quisque æquus rerum æstimator videat, exanthema miliare ab HIPPOCRATE, sive quocunque alio illius libri auctore reapse non prætervisum esse. *Circa septimum* (sic habet) *octavum & nonum diem* (febris cujusdam epidemicæ) *aspredines quædam* MILIACEÆ, *culicum morsibus fere similes, quæ tamen non admodum pruriebant, in summa cute subnascebantur, & ad judicationem usque perdurabant. Ac ne eæ quidem masculorum ulli eruperunt. Mulier vero, cui talia fierent, nulla mortua est: hebetiori tamen erant auditu, & soporosæ, quamvis antea non admodum soporosæ essent, quibus ista evenire debebant.* Hunc vero locum a VALLESIO in *Comment.* non satis consideratum esse, jure, meritoque advertit CL. FANTONUS (*De antiq. & progressu febr. miliar. p.* 73.) Etenim asperitates illas miliares, culicum morsibus similes putavit ille maculas esse, *Tabardillo* ab Hispanis nuncupatas, nimirum peticulas, quæ tum jam in Hispania frequenter observabantur, & satis notæ erant. Rectius autem interpretatus est eum textum MARTIANUS (*Comm. in epid.* 2. *sect.* 3. *v.* 20.) qui ejusmodi asperitates miliaceas nequaquam pro peticulis habuit; similesque se pluries offendisse in febre ardente laborantibus, asseveravit. Nec facile GASTELLERIO, aliisque largiar, hippocraticas istas miliares papulas fuisse secundarias, sive, ut vocant alii, symptomaticas, nimirum a primariis, atque essentialibus, de quibus hic agitur, longe differentes. Nam eæ non in statu, aut fine morbi, corruptis videlicet, depravatisque humoribus, sed in augmento erumpebant, exstabantque ad morbi usque solutionem, nec aliis, nisi fæminis superveniebant. Neque demum ex eo, quod mulieres illæ omnes evadebant, inferre licet, miliarem morbum, qui sæpe lethiferus est, non fuisse; nam exempla non desunt miliaris morbi primarii, sive essentialis, natura benigni, &

bonum exitum habentis: non secus ac variolis benignis obtingit, ut deinceps clarius apparebit.

(*b*) *Tetrabibl.* 2. *sect.* 1. *c.* 129.

(*c*) GALEN. *de atra bile cap. IV.* AVICENN. *lib. IV. Fen. I. Tract. IV. c.* 2. MONTAN. *Consf. Med. cent.* 2. *pag.* 598. PETR. SAL. DIVERS. de febr. pestilent. *cap.* 18. RIVER. *Prax. med. lib. XVII. sect.* 3. *cap.* 1. *observ.* 21. *Cent. I.* DIEMERBROECK. *de Pest. Histor.* 22. & 100. ROBORET. *De febr. peticular. p.* 180. PETRUS A CASTRO *de febr. malign. punctic.* §. *VII.* PAULUS NEUCRANTZIUS *de purpura. Lubecæ* 1648. in qua urbe observavit morbum hunc epidemicum, & malignum tribus, vel quatuor annis, antequam WELSCHIUS eum Lipsiæ videret &c.

(*d*) *Loco cit.*

(*e*) *Tractat. de Miliar. orig. progress. nat. & curat. cap. XI.*

(*f*) MOLINAR. PLANCONIUS, GASTELLERIUS &c. Sed jam ab ann. 1741. Gottingæ prodiit *Dissertat.* JO. C. LUD. SEIPII *de purpura, antiquo morbo.*

§. CCCLXXXII.

Etsi veteribus nota, multo serius bene describi cœperunt.

Quamquam vero exanthemata miliaria ab antiquissimis usque temporibus deprehenderint medici in morbis ut plurimum acutis, & malignis; dubium tamen superest, an pro morbo primario, & singulari ab iis habita fuerint, aut potius pro fortuita eruptione, ac secundaria, vel symptomatica *, cum certe quæ apud eos de hujusmodi exanthemate memorata inveniuntur, nullò modo comparanda sunt cum absolutissima ejus historia, quam hodie habemus. Fatendum enim est, tum primum accuratius ejusmodi morbum observari, & describi seorsum cœptum esse, cum Lipsiæ annis tribus 1652. 53. 54. in Puerperas sævissime debacchatus fuerit, quemadmodum ex ejus hi-

Statuitur epocha recentior.

historia, quam WELSCHIUS anno 1655. evulgavit (*a*), perspicuum est. Ab eo quippe tempore de peculiari morbo genere admoniti medici attentius ægros inspicere, symptomata propria adnotare, regularem progrediendi modum, solutionemque perpendere instituerunt; quod eo facilius extitit; quo latius in alias quoque urbes, & regiones se se diffudit. Multiplici igitur observatione constitit, non modo primarium, essentialem, & peculiarem morbum esse, ab aliis omnino secretum, neque solis puérperis infensum, verum etiam aliis, cujusque ætatis, temperamenti, sexusque hominibus. Qua ratione is progressus sit quaquaversum, & quibus temporibus in singulas regiones se se intulerit, conquisitis undique monumentis amplissime declaravit paullo ante laudatus ALLIONIUS (*a*), quem eruditionis caussa poterit quisque consulere. Hinc tot de eo scripta successive in lucem prodierunt utilissimis profecto observationibus referta, sed interdum ita varia, & quasi opinionum licentia inter se pugnantia, ut non leve negotium legentibus facessant.

Morbus est peculiaris & essentialis.

Origo & progressio ab Allionio descripta.

* Magna olim disceptatio fuit inter Medicos non incelebres, an exanthemata miliaria essentialia, sive critica sint, num vero secundaria, sive, ut alii vocant, symptomatica? De abusu autem harum vocum jam alibi a nobis satis tractatum est. Igitur alii priorem, alii posteriorem sententiam pro virili tuiti sunt. Inter primos recensentur TISSOTIUS, STORCKIUS, MATTHÆUS COLLINIUS, aliique, qui experientia confisi miliaria semper primaria, nunquam secundaria, neque factitia unquam esse contendunt. Inter posteriores agmen ducit HAENIUS, qui tamen non ubique sibi constat. Non vero tantum mihi assumo ut quæstionem dirimere velim. Illud dumta-

xat mihi videtur probabile, quod interdum, licet rarius, exanthemata ſecundaria eſſe poſſit, quando nimirum humores a morbo primario ita depravantur, corrumpunturqe, ut aliqua eorum pars ad cutim protruſa puſtulas miliares gignat. Hoc autem contingere in multis morbis, præcipue putridis, ut in febre Gaſtrica acuta, in Lenta nervoſa maligna utraque &c. alibi opinati ſumus. Nec ab hac opinione recedendum adhuc putamus. Tum vero cum ſecundaria ſunt, modo critica, modo ſymptomatica nobis videntur. Exempla utriuſque generis ſæpenumero Clinicem exercentibus occurrunt, & non pauca exſtant deſcripta apud Obſervatores. Ergo nonnulla hic in aſſerti fidem proferam. Cl. BOUCHERUS Julio menſe anni 1781. (*Journal. de Mèdec. Septembr.* 1781. *p.* 272.) obſervavit *febrem continuam putridam*, aut *potius bilioſam*, ut ipſe vocat, quæ multos eodem tempore infeſtabat. Tertio quoque die exacerbabatur. Videtur igitur fuiſſe *Tritæophya ſimplex bilioſa*, ſive *gaſtrica*. In aliquibus ex hac febre laborantibus levis eruptio miliaris fiebat, ſed non in omnibus, quæ nihil *eſſentialis*, ut loquitur auctor, addidit morbo, nec curationis methodum aliis communem, idoneamque quidquam mutabat. Curatio enim in omnibus innitebatur parva ſanguinis miſſione, emeticis, atque eccoproticis. Secundaria hæc exanthemata quis non dixerit? Anno 1780. 1781. Florentiæ per hiemem graſſabatur peripneumonia epidemica, cui miliaria exanthemata tandem ſuperveniebant, criſimque bonam abſolvebant (*Targion. opuſc. med. pratici Vol. V. Coſtit. epid. di Firenze nell' Invern.* 1780. 82. *cap. V.* §. 419. *p.* 369.) Qua de re Jo. ALOYS. TARGIONIUS commentans, *Hic fortaſſe*, inquit, *eſt caſus* (intelligit congeſtionem inflammatoriam in pulmonibus ab effuſione ſanguinis in textum celluloſum natam), *in quo communicata cum ſanguine nova quædam peculiaris infectionis additione* (videlicet per abſorptionem ſanguineæ ſtaſeos putrefactæ) *excitatur alius febris curſus, quæ non cedit niſi aparitioni miliarium exanthematum?*

tum? Conjecturam hanc num probabilem reddit practica obſervatio oſtendens, omne id ſpeciatim valere ad miliares papulas inducendas, quod in morbis acutis promovet humorum corruptionem? Num veri ſimilitudinem auget, quod hujuſmodi criſeos ſpecies frequentius viſa eſt in ſecundo ſtadio Epidemiæ, tum videlicet, cum bilis majorem in morbo vim exerceret? Secundaria quoque, & ſimul critica miliaris eruptio fuiſſe videtur, quam memorat ſequens obſervatio. Ruſticus adoleſcens annorum circiter viginti. „ cum, poſtquam ex laboribus excalefactus „ eſſet, obdormiverit ſuper virentes herbulas in ſo„ lo humido, in Opiſthotonum incidit. Maxillæ ejus „ claudebantur contractæ, non ita tamen, ut cibus, „ & potus in os indi non poſſet. Iterato ei ſanguis „ miſſus eſt, data oleoſa, emulſa anodyna, & pa„ regorica, enemata cathartica, & emollientia, „ & ſubinde etiam cum opii, caſtorei, & moſchi „ additione; extrinſecus adhibitæ inunctiones ex „ oleo nervino, & deinde quoque ex linimento mer„ curiali, balnea tepida, atque alia &c. ſed ſine „ ullo emolumento. Pulſus fuit ſemper parum fe„ brilis. Tandem erupit ad cutim miliare exanthe„ ma album, & tunc æger cœpit melius habere, „ & poſt duorum menſium ægrotationem perfecte „ convaluit (DALL' ARMI " *Sagg. di Medic. T.* 2. *obſerv. VIII. pag.* 95.). Sed de ſecundariis ſive criticis, ſive ſymptomaticis miliaribus exanthematibus hic ſatis. Non enim hoc loco agendum nobis eſt, niſi de primariis.

(*a*) GOTOFRED. WELSCHII *hiſtoria medica novum Puerperarum morbum continens. Diſput. die* 20. *April.* 1655.

(*b*) *L. c. cap. I.*

§. CCCLXXXIII.

§. CCCLXXXIII.

Quinam sit morbus miliaris quibusdam.

Sed illud in primis animadversione dignum est, quod non pauci, cum gravissimam quamdam constitutionem epidemicam, perniciosissimis comitatam symptomatibus, & sæpenumero mortiferam tantummodo vidissent, continuo, sed non satis considerate, sibi persuaserunt, non alium miliarem morbum habendum esse, quam qui malignus, terrificus, & pene lethalis esset, reliquos casus, in quibus exanthemata hæc aut sine febre, aut cum exigua, & miti, aut sine symptomatum terrentium comitatu appareant, & placide sua tempora transigant, ab hoc genere ablegantes. Nec satis inter eos convenit, an exanthemata primarium morbum, an febris facerent.

Ab aliis miliaria pro affectis febris mali moris habentur, puerperis propria.

At plerique exanthemata miliaria pro effectis, aut epiphænomenis habentes ad febrem dumtaxat peculiaris indolis, malique moris animum adverterunt. Aliis opinio insedit, hoc genus febris puerperis solis proprium esse, quod in his frequentem eam offenderint, non aliis communem.

Alii miliarem puerperarum diversam volunt a communi.

Non nulli contra miliaria exanthemata, sive febrem miliarem, ut vocant, puerperarum plane diversam ab ea, quæ passim, aut epidemice vagatur, esse existimarunt.

A non nullis dicuntur Miliaria factitia, & facile vitanda.

Neque defuerunt, qui exanthemata ista non morbo, sed regimini, & medicamentis calefacientibus tribuenda esse putarunt, atque ideo, utpote factitia, & ab externis caussis oriunda, & futura evitari, aut præsentia omnino negligi sine detrimento posse.

Item certis regionibus propria.

Immo non nulli morbum hunc quibusdam tantum regionibus, & locis insidere prædicarunt, non aliis; ac proinde factum est,

eſt, ut multi ſuorum ægrorum cutim aut nunquam, aut negligenter admodum intuerentur, de miliariis puſtulis nihil ſolliciti, utpote in eorum regione inſolitis, aut ſi qua miliaria unquam exanthema obviam ficrent, pro nihilo, aut pro fortuita eruptione reputarent *. Hinc nil mirum ſi in curandi quoque ratione diſcrepantes ſententiæ ſic invaluerint, ut quæ potior ſit, non facile definiveris.

* Hinc fortaſſe evenit, ut miliaris morbus in quibuſdam locis ſerius cognoſci cœperit. Adde interdum miliaria adeo exigua eſſe, & cutis colorem non alterantia, & cryſtallina, ut niſi tranſverſum ſpectata, & luci obverſa oculis detegi poſſint. Qui igitur negligenter inſpexerit; eum facile effugiunt. Memini, me in urbem quamdam ingreſſum eſſe, in qua miliaria ignota prorſus, & nunquam ibi viſa dicebantur. Dum ibi aliquandiu manſiſſem, in ægros incidi, in quibus ex conſuetis ſignis miliarem morbum prædixi, & reapſe paullo poſt miliaris eruptio contigit. Ab eo tempore miliaria exanthemata & in fœminis, & in maribus tam ſporadica, quam epidemica non defuerunt diligentioribus medicis. Hanc ipſam cauſſam, quo minus maturius alicubi viſa ſint, accuſare videntur GASTELLERIUS etiam, & PLANCHONUS nuperrimi inter Gallos de miliari morbo ſcriptores.

§. CCCLXXXIV.

Non is ego ſum, qui in re difficultatibus obſita, & controverſiis implicata mihi pollicear aut nodos extricare, aut lucem tenebris afferre. Experientia tamen non brevi confiſus, & rationis lumine, & noviſſimorum auctorum præſidio adjutus ſic me geram, ut ubique ſtudium veri uni-

An miliaria sine febre. nicæ præfulgeat. Itaque dicam primum, utrum exanthemata miliaria (§. CCCLXXX.) more aliorum exanthematum, de quibus hactenus actum est, occurrant interdum sine febre, deinde an cum febre, & quotuplicis generis? Quod ad primum attinet, nemo melius, quam cl. Jo: *Affirmatur.* FANTONUS, rem expedivit: *Miliaria*, inquit, *exanthema, quæ interdum citra febrem obveniant, cunctis fere nationibus communia esse arbitror. Hujusmodi sunt ea, quæ* HIPPOCRATES, *ceterique græci scriptores Hidroa, Latini sudamina* *, *vel sudorum papulas nuncuparunt* (*a*). Subjicitque idem Vir doctissimus, ab ACTUARIO, & SERAPIONE duas sudaminum species constitui, alteras *rubei coloris*, alteras *longe minus* rubentes, sive phlegmaticas, quas *albas* hodie dicerent, & generatim a *fervore quodam suffersuras* vulgo appellari, referente FRACASTORIO, & a Siculis *bruxoli*, vel *brusoli*; a Neapolitanis vero, ut narrat INGRASSIAS, *Migliarino*; *quod granis milii persimiles sint. Et recte quidem*, addit, *miliares papulæ nominantur in universum, quæ inde in rubras, & albidas dividuntur*. De rubris certe loqui videtur BONTIUS apud Indos frequentibus, *quæ, nulla febri comite, asperitatem cutis, & pruritum acerrimum inducant. Ejusmodi autem malo molestissimo corripi eos* affirmat, *qui recens in Indiam venerint* (*b*). Nec possum prætermittere reliqua FANTONI verba, utpote maxime meo scopo opportuna: *Fabius Paulinus*, pergit ipse (*c*), *& alii plures* GALENI *sectatores hidroa, sive pustulas, de quibus hic sermo est, ab exundante sudore fieri putant bilioso, & valde mordaci*; FERENLLIUS *autem ab ejusmodi portione humoris, qui sub epider-*

dermide coercitus per cutis spiracula evadere non queat. Miliares vero Papulæ & sæpe inter sudationem, & interdum in sicco habitu corporis erumpunt. Quamquam enim assiduus mador cutaneus, quasi salsugo, ad easdem ciendas idoneus stimulus sit, tamen a solo fervore, & appulsu sanguinis acrioris ad cutem, præsertim cum exterior causa quædam accesserit, facile id genus exanthemata excitantur: quam ob rem ubi calida regio, vel æstivum tempus est, solent illa maxime in puerorum, & adolescentium brachiis, pectore, dorso, reliquis etiam partibus efflorescere. Quod non modo in pueris, adolescentibusque, sed etiam in adultis obvium esse, nemo ignorat.

* Prævideo, non paucos ex recentioribus male laturos, *aidroa*, & *sudamina* veterum hic adhiberi ad miliares pustulas significandas. Putat enim, Veteres illis vocibus diversum a miliariis exanthematibus morbi genus intellexisse; ita ut ii, qui negare volunt in suis ægris miliares pustulas, si forte exoriantur, veniantque in conspectum, protinus dicant: hæc *sudamina*, sive *hidroa* sunt. Sed profecto nomina quidem, non rem, neque morbum mutant. Verum an recte judicent, audiamus quid senserit PETRUS FORESTUS. Habet is observationem sexagesimum libri septimi, *de Puerpera papulas rubentes habente* inscriptam. Huic anno 1556. die a partu decimaquarta supervenerunt papulæ miliares, quibus frigore retropulsis successit ingens præcordiorum cum pulsu admodum debili oppressio, & angustia. In scholio autem papulas illas *sudamina*, sive *hidroa* fuisse aperte concludit, & regimine diapnoico commendato, ut morbi fomes ad cutim revocaretur, tandem sic inquit: „ Non tamen omnia hi-
„ droa, & sudamina adeo periculosa sunt; ideo ad-
„ vertendum, num quid malignitatis in se habeant:
„ quæ enim sine febribus fiunt, nihil mali afferre
„ so-

„ ſolent; interea tamen neque has puſtulas conten„ nere debemus. Quocunque enim modo repercu„ tiantur, motum naturæ impedientes, facile læ„ dere poſſunt, & graviſſima quoque ſymptomata „ inducere, quod exemplum ſequens demonſtrat, " obſervatio nempe ſexageſima prima, quæ inſcribitur: *De Muliere ſudamina habente, & a Medicaſtris male tractata, unde tandem mors ſubſecuta eſt*. In ſcholio autem hujus poſterioris hiſtoriæ animadvertit non ſolum *hidroa*, & *ſudamina rubra* exiſtere, ſed aliam quoque ſpeciem, albidam nimirum, aut cryſtallinam, qualem hoc nomine deſignavit FERNELIUS his verbis. *Sunt enim* (hidroa) *exiguæ, & aquoſæ puſtulæ, quæ emergunt repente ſparſim, toto corpore, ſed frequentius in manibus, pedibuſque milii magnitudinis, aqua planæ ſine rubore, ſine ullo dolore*. Ex his; ni fallor, ſatis liquet, *hidroa* veterum cum exanthematis miliariis recentiorum omnino congruere, & duplex eorum genus multo ante, quam WELSCHIUS de Morbo puerperis Lipſienſibus pernicioſo ſcriberet, cognitum fuiſſe, benignum unum videlicet, malignum aliud, & utrumque puſtularum colore in *rubrum*, & *album*, quemadmodum miliaria exanthemata communiter ſolent, jam tum diſtinctum. Quod maxime advertatur velim, ne auctoritate HAENII, aliorumque ejus ſectatorum in errorem trahamur, credamuſque *hidroa* a puſtulis vere miliariis differre.

(*a*) L. *c*. *p*. 66. 67.
(*b*) *Medec. Indor. l*. 4. *c*. 18.
(*c*) FANT. *l*. *c*.

§. CCCLXXXV.

Exemplis affirmatio roboratur. Præter memoratos auctores de miliariis exanthematibus rubris ſine febre a ſe viſis refert FRID. HOFFMANNUS (*a*). Morbum, non febrem, miliarem appellandum duxit PETRUS GERIKIUS, quod ex-

exanthemata hujusmodi sine febre interdum observantur (*b*). LUDOWIGIUS quoque *Purpuram* vocare maluit, quam febrem, quia aliquando *sine ea est* (*c*). JUNCHERUS etiam testatur, *non nullos* sine febri in hunc morbum incidere, *ita ut ægri negotiis suis vacare possint, & nil, nisi pruritum sub cute persentiant* (*d*). Nec dissentit omnino VOGELIUS (*e*) veritatis vi compulsus, quamquam paullo post quodammodo se corrigere satagat. His robur addit observatio practica JOSEPHI DAMIANII, qui, *vidi*, inquit, *pustulas miliares exortas in cute, frequentes, eminentes, discretas, & crystallinas, sudore fœtidissimo comitatas in fœmina quadam populari mea* (*quæ adhuc vivit*) *quin ullum unquam vel minimum indicium febris habuerit. Sudabat quidem universo corpore, & pulsum habebat apprime mollem, & amplum, sed tardissimum* (*f*). Similemque observationem adducit DUPRÆUS DELISLIUS (*g*). In duobus ægris item MATTHÆUS COLLINIUS vidit sine febre miliares pustulas tam rubras, quam albas (*h*), & quamquam hæc exempla rariora esse concedat Vindobonæ, interdum tamen easdem ibi cum pulsu vix febrili, cum aliqua lassitudine, sed sine ulla notabili functionum læsione deprehendi affirmat (*i*). Et, si meum quoque testimonium addere fas est, non semel mihi quoque contigit observare pustulas miliares vel in puerperis tam rubro albas, quam crystallinas, febre vacuas. Hæ a quibusdam *spuriæ*, & *fatuæ* vocantur (*l*). Vocentur quidem, si lubet, dummodo miliaria esse non desinant. Ne quis vero neget, exanthemata ejusmodi vere miliaria esse, is animadvertat velim, quamquam vera febris non ea comitetur, aliquam tamen molestam corporis ægri-

Argumenta, quibus ostenditur, miliaria vera esse etsi febri vacua.

ægritudinem, jactationem, anxietatemque præcedere eruptioni, deinde papulas in cute summa oriri, formam, figuramque miliarium habere, plus minus prurire, paullatim augmentum capere, interdum maturescere, ex rubris, aut diaphanis, pure veluti facto, albicare, demum disrumpi, arescere, & in squamas, furfures, vel farinam, ut ita dicam, resolvi, epidermide videlicet siccata, & lamellatim succedente. Quod si temere, aut consilio, aut casu introvertantur, anxietates inde, dolores, deliria, convulsiones, aliaque deteriora mala, & febrim ipsam progigni: quæ omnia miliarium nisi propria agnoscas, nescio quænam alia esse possint. Quare prima hujus exanthematis differentia nobis erit *Morbus miliaris apyreticus*. Interdum hæc species pluries revertitur speciatim ad quædam anni tempora, & quandoque etiam diu trahitur, & ferme habitualis fit, atque hinc in Germania, ubi frequentius id incidit. *Purpura chronica* appellari solet, sæpe in scorbuticis, aliave sanguinis inveterata dyscrasia affectis obvia. Purpuram autem ex rubro papularum colore vocare eam Germanis placuit, etsi id nominis etiam albis pustulis, aut crystallinis ab iis datum esse deprehendatur, addito epitheto, quod albedinem denotet. Novi generosissimum, amplissimumque virum, arthriticis affectibus maximam anni partem obnoxium, cui subinde hæc miliaris eruptionis species supervenit, suaque regulariter tempora absolvit, finiturque post aliquot dierum intervallum sine ullo gravi, & febrili comitatu.

Prima differentia morbi miliaris.

Purpura chronica.

(*a*) *Med. Rat. systemat. T.* 2. *sect.* 1. *c.* 9. *p.* 86.
(*b*) *Tract. de febr. miliar.*

(*c*)

(*c*) *L.c.* §. 211.
(*d*) *Tabul. LXXV. n. III.* (8).
(*e*) *Prælect. Academ.* §. 142.
(*f*) *Nuov. Trattat. Pratic. 8vo. Mandovi* 1774.
(*g*) *Dissert. sur la fievr. miliar. dos femm. en couche p.* 7. & 18.
(*h*) *De miliar. rectaq. med. rat. p.* 31.
(*i*) *L.c. pag.* 67. (*l*) DAMILAN. *l.c.p.* 41.

§. CCCLXXXVI.

Ut plurimum vero, quod altero loco quærendum (§. CCCLXXXIV.) posui, cum febri jungitur miliari morbus. Ex quo factum est, ut a plerisque scriptoribus *Febris miliaris* * nomen acceperit. Nobis autem vocabitur *morbus miliaris pyreticus*, sive febrilis, atque hæc erit *altera differentia* ab ipsa natura deprompta. Ratio autem febris, quæ eum & antecedit, & comitatur, adeo multiplex est, ac proteiformis, ut ad nullum notum, & stabile genus redigi queat, non secus ac de ea dictum est, quæ cum peticulis consociatur, aut aliis exanthematis, de quibus satis supra pertractavimus. Modo enim continuæ remittentis quotidianæ, modo tritæophyæ simplicis, modo tertianæ intermittentis, modo amphemerinæ catarrhalis, aut rheumaticæ, modo lentæ nervosæ malignæ, modo inflammatoriæ, & ardentis similitudinem, speciemque obtinet, prout melius in ejus descriptione, quam mox tradem us, elucebit.

Febris miliaris unde dicta? Morbus miliaris pyrericus, altera differentia.

Febris multiformis, & varia, uti in peticulis.

* *Synonyma.*
Febris cuticularis P. A CASTRO, *de Febrib. puncticul. sect. I. aph. VII. Febris miliaris, sive versicularis* DAVID. HAMILTONII, *Tract. de febr. miliar. cap. I. Febris purpurea, seu miliaris* JUNCKERI,

Tab. LXXV. Purpura cum febri LUDWIGII, *Inst. med. clin.* §. 211. *Purpura* JO. GODOFR. SALZMANNI, *Histor. Purpur. miliaris*, *Argentorat. & viciniam infestant. Argentor.* 1766. *Miliaris* SAUVAGESII, *Nosol. cl.* 3. *ord.* 1. *Gen. V.* SAGARII, *cl. X. ord.* 2. *G.* 7. FRANC. BERETTÆ, *Differt. de Miliar. natura, different. & curatione* 1778.

§. CCCLXXXVII.

Varietas papularum miliarium. Nec minor eſt papularum miliarum tam magnitudine, & colore, quam frequentia, & numero varietas. Milii quidem ſeminibus fere ſimiles ſunt, elevatæ, duriuſculæ, & renitentes ita, ut tactu commode, & diſtincte percipiantur (*a*). Interdum magnitudinem hanc, ſed raro, excedunt. Vidi ego in Juvene ſanguineo, & robuſto eas magnitudine, duritie, & rubore variolis diſcretis non diſſimiles. Sæpe ſe multo minores oſtendunt; immo interdum adeo exiguæ ſunt, ut acuum apices adæquent, & vix oculis, niſi obverſa luce, & tranſverſim ſpectare, cernantur. Semper tamen aſperam cutim plus minus reddunt, & tactui exquiſitiori tantummodo patent. In quibuſdam ſtatim rubræ apparent; in aliis colorem cutis non mutant; exiguis veſiculis humore limpido plenis non diſſimiles. Hæ jure *albæ*, ſive rectius *criſtallinæ* communius dicuntur. Quandoque circa baſim tantummodo rubore cinguntur, in apice vero parvam veſiculam pellucidam, vel lacteſcente humore turgidam exhibent, & ſic vario, & inconſtanti colore, præſertim quæ albæ dicuntur, fere donantur (*b*). Non nunquam & rubræ, & cryſtallinæ, & ex rubro pellucidæ in eodem homines ſatis conſpicuæ, & diſtinctæ reperiuntur. Has *mixtas* dico

cum

cum VOGELIO (c), aliisque. Prout vero mole augentur, & crescunt, sæpe colorem variant. Quæ rubræ erant, non raro maturescendo in *albas*, aut *lacteas*, sive *purulentas* migrant; & quæ crystallinæ erant, pellucidamque lympham continebant, opacantur, aut latescunt, & etiam leviter circum rubescunt; omnes demum exsiccandæ suo tempore, & in squamulas abituræ. Copia vero differunt, quod in aliis multæ, & confertæ, in aliis paucæ, & dispersæ prodeant. Quandoque etiam confluunt sivæ albæ, sive rubræ (*d*) fuerint. Confluentes aliquando vesicas hic illic formant pisi, aut nucis juglandis magnitudine, in ambitu rubras (*e*). Plerumque hujusmodi coloris, & formæ variationes a temperamento, habitu corporis, ætate, aliisque accidentibus pendere videntur (*f*). Sanguinei enim, juvenes, plethorici frequentius rubras pustulas gignunt; phlegmatici, debiles, humidiores, ut pueri, & fœminæ, aut magnis, præsertim sanguinis, evacuationibus fracti, crystallinas, & albas *. Inter eas, quæ colorem cutis non mutant, notanda est illa differentia, quæ pellem anserinam æmulatur, a MEZEREYO (*g*), atque a BARAILONO (*h*) visa, & descripta. Hæc speciatim circa collum, atque hypochondria erumpit, & quamquam cutis colorem retineat, habet tamen interjectam alicubi aliquam cutis rubedinem. BARAILONUS, & DUPRARUS DELISIUS alias quoque pustularum differentias recensent, quas, cum vel ad jam memoratas, uti varietates, spectent, vel ad peticulas, aliasque eruptiones referendæ videantur, silentio prætermittimus. Inepta igitur est distinctio In *rubras*, & *albas*, quæ omne miliarium pustularum genus comprehendi vulgo

ſolet ; aut , ſin minus inepta , non certe ſatis ſingulis earum ſpeciebus , ac varietatibus accommodata. Multoque minus acquieſcendum eſt opinioni eorum , qui cum puſtulis albis, & cryſtallinis perpetuo malignitatem conjungi , cum rubris benignitatem volunt . Etenim utrumque genus benignum , & malignum eſſe poſſe , clinicorum obſervatione compertum eſt , nec deſunt , qui rubras albis deteriores plerumque repererint (*i*). Jure igitur LUDWIGIUS monet , morbi indolem ſive benignam , ſive malignam *magis ex cauſſis, & ſymotomatibus , quam ex puſtularum differentia* declarandam eſſe (*l*).

(*a*) LUDWIG. *l. c.* §. 114. (*b*) *Id. ib.*
(*c*) *Acad. Prælect.* §. 136.
(*d*) *Idem Acad. Prælect.* §. 137. AND. OTTOM. GOELIKE ; *Diſs. de Purpura alba confluente Francof. ad viadr.* 1740. STORCKIUS , qui rubram confluentem vidit , *Ann. med. I. p.* 66.
(*e*) VOGEL. *l. c.* (*f*) LUDWIG. *ib.*
* Damilanius animadvertit puſtulas , quæ cunctantur uſque ad finem prodire , albidas magis eſſe . Sed hoc videtur fieri ex eo , quod cunctantibus puſtulis exire , plerumque ſanguinis miſſiones repetuntur in toto morbi curſu : quod in cauſſa eſt ut albæ demum erumpant .
(*g*) *Method. aiſée &c. p.* 7.
(*h*) *Hiſt. de la ſociet. Roy. de med. T. I. p.* 193. *Paris* 1779.
(*i*) *Conſtit. epid.* 1700. *Vratislav. p.* 334. JUNCKERUS *Tab. LXXV. in Prognoſi n.* 12. GASTELLIER. *Eſſay ſur la Fievr. miliar. p.* 99. *& p.* 358. ALLIONIUS *l. c. c.* 3. *p.* 35. MATTH. COLLIN. *Diſs. de Febr. miliar. p.* 27.
(*l*) *L. c.* §. 214.

§. CCCLXXXVIII.

§. CCCLXXXVIII.

Morbi miliaris pyretici, ſive febrilis adeo variabilis eſt facies, & ratio, ut eum in quædam genera dividere coacti fuerint qui ejus deſcriptionem tradere inſtituerunt. HAIMILTONUS duo ſumma genera in eo agnovit, *ſimplex* videlicet, & *complexum*, utrumque malignum; neque ullum aliud pro miliari habuit, niſi illud quod alba exanthemata profert. *Rubra* enim non *miliaria*, ſed *papillaria* vocavit, ſegregavitque a febre miliari, ſive *veſiculari*, quam ipſe nominat, ſi ſolitaria fuerint. Si vero cum albis concurrant, tunc compoſitum, ſive complexum morbum fieri ſtatuit. Qua diviſione videtur communem, & antiquam exanthematum differentiam in *rubra*, & *alba* rejicere; cum tamen utraque in morbo miliari ſæpe diſtincta occurrant, & benigna æque, aut maligna, & perniciosa eſſe poſſint, quemadmodum experientia multorum demonſtravit. Nec eo perſtringitur omnis morbi hujuſce amplitudo, contra quam ipſi viſum eſt. Adde, alba iterum a quibuſdam ſubdividi in *alba*, & in *pellucida*; ſed animadvertendum eſt, obſervante GMELINO (*a*), pellucida facile maturescendo *albida* fieri, & opacari; rubra vero paullatim in apice pellucidam veſiculam oſtendere, & quandoque etiam fere ex toto pellucere, aut albeſcere. GERIKIUS morbum miliarem diſtinxit in *diopathicum*, ſive eſſentialem, aut primarium; in *ſymptomaticum*, ſive ſecundarium; & in *complexum*, ſive cum alio morbo complicatum. At neque hac diviſione omnes ejus differentiæ comprehendi rite poſſunt, ut deinceps

Morbi miliaris varia facies, & varia diviſio.

Subdiviſio alborum.

Gmelini monitum.

Geriki diviſio.

Symptomatica rara admodum. constabit. *Symptomaticus* præterea etsi a nobis non omnino excludatur, uti supra patuit, attamen adeo rarus, aut incertus videtur, ut a multis, & in primis á MATTHÆO COLLINIO (*b*), a TISSOTIO (*c*), a FRANCISCO BERETTA (*d*); aliisque nullo modo admittatur. ALLIONIUS demum, cui aliorum divisiones non placuerunt, maluit eum distinguere in *simplicissimum*, *simplicem*, & *complicatum*, sive *complexum*, concedens tamen ultro, singulorum limites non facile definiendo esse ob facilem unius in alium transitionem, frequentemque cum aliis morbis complicationem, & demum ob multiplices alias caussas una sæpe concurrentes (*e*). Alii vero alias, atque alias differentias constituerunt a morbi benignitate, aut malignitate, a manifesta, aut occulta & larvata ejus facie, a simplicitate, aut complicatione depromptas. Enimvero quamquam unus, idemque morbus sit, pro varia tamen fomitis copia, aut pravitate, aut corporis, sanguinisque dispositione, temperamenti, habitus, ætatis, sexus, anni temporis, regionis, constitutionis epidemicæ, aut stationariæ, complicationisque ratione, & pro diversitate caussarum, quas proegumenas, & procatarcticas vocant, sic alterari, nova, atque insolita symptomata assumere, & modo plus, modo minus desævire, ut maximum in modum differre videatur, atque adeo nunc benignus, nunc malignus, nunc regularis, nunc anomalus, nunc manifestus, nunc larvatus, & tectus, nunc complicatus *, aut purus appareat, & sic porro.

Allionii divisio.

Aliæ differentiæ.

Cur differentiæ multæ, & quales?

(*a*) §. 11. (*b*) *Loco cit.*
(*c*) *Lettre a Mr. Hirtzel.* (*d*)

(*d*) *Differt. de Miliar. natur. different. & curat.*

(*e*) *L. c. cap.* 3.

* Complicari morbum miliarem cum aliis morbis, nemo certe inficiabitur; certum enim eſt, morbos ſporadicos (quod alias pluries dixi, atque hic iterum repetendum duco) ſemper aliquid de morbo epidemico, aut ſtationario dominante mutuari, & aſſumere; epidemicos item, & ſtationarios aliquantum variari ab anni tempore, a tempeſtatum, aeriſque conſtitutionibus mutatis. Quare miliaria ſæpe, dum graſſantur, ſe immiſcent ſebribus gaſtricis, catarrhalibus, lentis; nervoſis, inflammatoriis, intermittentibus; aliiſque morbis intercurrentibus; & tunc ſane complicata dicuntur. Pro temporum vero viciſſitudinibus, & anni tempeſtatum diverſitate ſymptomata gaſtrica, catharralia, bilioſa, inflammatoria &c. facile induunt. Hinc varietates ſummæ, hinc anomaliæ, quas probe diſtinguere medicum oportet.

§. CCCLXXXIX.

Deſcriptio morbi juxta ejus tempora.

Itaque eum deſcribi in univerſum oportet, ut ſingulæ ejus varietates melius pateſiant. Ac quoniam in eo, ut in ceteris exanthematicis morbis, tria potiſſimum tempora diſtincta notantur, *apparatus* nempe, ſive *ebullionis*, *eruptionis*, atque *exſiccationis*, horum perſequi ordinem æquum eſt. Quod ſi quartum tempus adjungere cuiquam lubeat, videlicet *ſuppurationis*, aut *maturationis*, quæ inter *eruptionem* & *exſiccationem*, ut in variolis media eſt, & plerumque contingit, is a natura ipſa nequaquam deflectet; neque quidquam ſubtilius mente confinget. Morbus autem iſte accedere, & corripere ſolet vel repente, & ſine ullo ferme valetudinis læſe indicio præcedente; vel cum aliqua appropinquantis ægrota-

Antecedentia. tationis significatione. Quando secundo modo invadit, præcedunt per aliquot dies lassitudines corporis, dolores artuum, aut insuetus quidam fractionis sensus, calor præter consuetudinem auctus, vigiliæ, aut somnus implacidus, turbulentus, interruptus, aut contra insolita ad dormiendum propensio, capitis gravitas, aut dolor, aliqua pectoris oppressio, interdum imminutus ciborum appetitus, sæpe vero magna in sudores (*a*) proclivitas.

(*a*) DAMILANIUS *l. c. p.* 14.

§. CCCXC.

Initium febris. Exacto duorum, vel trium, vel quatuor dierum intervallo in isto valetudinis ancipiti statu jam febris adoritur, a frigore, & horrore plerumque, aut pedum saltem, & manuum refrigeratione, aut oscitationibus exordiens. Frigus, *Calor.* aut horrorem subsequitur calor vario gradu, plerumque ardens, & acer, interdum mitis, pro temperamenti scilicet, habitus corporis, ætatis, regionis, anni temporis, plethoræ, cacochymiæ, diathæseos sanguinis, aliarumque circumstantiarum ratione. Febris autem ipsa plurimum variat, ut nos supra (§. CCCLXXXVI.) *Febris varia.* adnotavimus, & omnes prope scriptores perhibent. Ut plurimum vero non admodum magna, si pulsus spectetur, est, nec multum premit ægrotantem. Sæpe post viginti, aut triginta horas subsequente sudore remittit, ephemeramque simulat, sed facile incautos spe vana fallit; nam paullo post, & præsertim pomeridianis, aut vespertinis horis iterum invalescit,

re-

redeunte levi, aut magno horrore, vel calore intenſius aucto, ſudorque fere perpetuus fit, copioſior tamen in remiſſionibus, primis diebus inodorus, deinde fœtidus, pinguis, vel viſcidus, acidum olens peculiare, & veluti corruptum. Rarum enim eſt ejuſmodi ſudorem abeſſe. Acceſſiones vero, & remiſſiones ſic repetit, ut quotidianæ, aut tertianæ continuæ modo ſimplicis, modo duplicis typum referant; immo remiſſiones interdum ad integritatem, ſive apyrexiam perveniunt, aut pervenire videntur, urinis croceis, craſſis, ſubjugalibus, aut lateritiis comitantibus, quæ de intermittente, aut periodica febre extenſa, aut ſubintrante augeant conjecturam, ſuſpicionemque: verum hæ brevi in tenues, & citrinas, aut quaſi decolores, & copioſas mutantur. Quo caſu ſi quis corticem peruvianum adhibeat, fruſtra eum adhibet, nec febrem ſiſtit. In plerisque horrores, aut frigoris, & caloris itus, & reditus ſæpe ſe mutuo excipiunt, in primis quoties ſe æger dimovet, aut aliquam corporis partem detegit. Sed inordinate, & ita frequenter, etiam ſine ulla cauſſa incidit in non nullis, ut horrores quandoque duodecies in die reverſos animadverterit BARALDIUS (*a*). Adeo autem acuto ſenſu cutis prædita eſt, ut ad quemvis ambientis aeris attactum frigore percellitur. Hinc ægri ſolertiſſime ſe ſtragulis undique contegunt, ne horrore, aut frigore corripiantur. In aliis non horrores, nec frigus, ſed calores quidam, ſive vapores ab imis, infernisque partibus ad ſuperiora quodammodo aſcendentes ſubinde exaltantur, & tum rubore fugaci facies ſuffunditur, ſic ut auræ liberioris uſum deſiderent. Medici minus exercitati has, ſimileſque vices pro hy-

Sudor qualis.

Acceſſionum ordo.

Urina.

Cortex peruvianus inutilis.

Calor & frigus revertens.

Calores crebro redeuntes.

Hyporiſmi ſimulatio.

hystericis, aut hypochondriacis affectionibus temere accipiunt. Sed facile errorem detegunt febris continuatio, sudores fœtidi, acidumque spirantes, & religna signa *(b)*.

(*a*) *Storia d' una constit. endemico-epidemic. di febbri migliari. Modena* 1781. *pag.* 18.
(*b*) DAMILAN. *l. c. p.* 23.

§. CCCXCI.

Febris sæpe subdola, & specie benignitatis fallax. Quandoque febris, quæ mitissima videtur, parumque pulsum movet, subdola est, & fallax; nam talis ad exanthematum usque eruptionem persistit; sed tunc benignitatis speciem deponit, & symptomatibus perniciosis explicatis, & magno impetu furens se primum gravem, periculosam, ac malignam prodit. Hujusmodi vero perniciosam febris naturam, futuramque mutationem animus sæpe ægrotantis præsentit; nam, dum alii securi, & tranquilli ex ea benignitatis similitudine manent, ipse solus anxius, & sollicitus sibi timet, & omnia tristia ominatur, sensorio fortasse communi, nervorumque origine a fomite miliari jam affectis, & clanculum perturbatis. *Cacochyliæ signa.* Quibus in primis viis putrida, aut biliosa cacochylia insidet, manifestiora ejus indicia hi præbent; nam nauseant, vomituriunt, linguam habent vel ab initio albam, muco obductam, aut flavam, & luridiam, interdumque vomunt materiam amaram, biliosam, aut viscidam, corruptam, acidamve, multiplici ratione vitiatam; & non raro alvi fluxu ejusdem naturæ, immo interdum tormi-

minoſo, & dyſenterico corripiunt. Tunc illud evenire opinor, quod BARALDIUS in ſuis ægris fere perpetuum, & conſtans notavit (*a*), ægros nimirum omnes potum averſari, donec maxima cacochyliæ pars fuerit expulſa. Scire vero convenit, interdum ſine ullo cacochyliæ indicio vomiturітionem aut ſingultum, aut utrumque ſymptoma a quibuslibet aſſumptis excitari, aut etiam ventre moveri, tendi, atque meteoriſmo intumeſcere. Id autem a nervorum irritatione maxime; aut a miliari fomite ad ventriculum, atque inteſtina confluente pendere tunc, probabile admodum eſt.

Potus averſatio.

Vomitus, & diarrhœa ſine cacochylia.

(*a*) *L. c. p.* 6.

§. CCCXCII.

Varium eſſe calorem jam diximus; nam alii non admodum calent, alii contra interius, exteriuſque exardeſcunt. Quibuſdam dolet caput, aut ſaltem grave, & obtuſum eſt, aliis prope liberum. Non nullis vires languent, & pene deficiunt, & crebro, facileque levi animi deliquio tentantur; aliis conſtant, & vigent, aut quaſi ſanorum ſimiles videntur. Fere omnes pectoris oppreſſione cum ſenſu veluti conſtrictionis, aut ponderis circa ſternum, & præſertim in latere ſiniſtro (*a*) thoracis moleſtiore anguntur; quo fit, ut ſuſpiria ex imo trahere ſubinde cogantur, & ſpiritum inæqualiter ducant: hæc autem gravius, & manifeſtius patiuntur ut plurimum, quam in peticulis, reliquiſque exanthematibus. Sub ipſis porro acceſſionibus & oppreſſiones, & anxieta-

Alia ſymptomata.

Vires.

Oppreſſio pectoris, & ſuſpiria.

Spiritus inæqualis.

Anxietates in acceſſionibus majores.

tates, & artuum dolores, & ſpaſmi ingraveſcunt, vehementiuſque divexant. Quando ad ſomnum ſe ægri componunt, ſomno obrepente, & oculis vix conniventibus mox excitantur veluti territi, aut ſubſultu corporis, aut ſpectris, aut reſpirandi difficultate, aut tuſſi repente correpti. Tuſſis vero plerumque exigua, & mitis eſt; quandoque tamen adeo ferina, ſicca, inanis, & crebra eſt etiam extra ſomnum, ut *convulſivam*, ſive *pertuſſim* adæquet, ab acris miliari fomito laryngem, pulmonemque irritante genita. Alios ſopor comatoſus fere perpetuus tenet, & ſtupidos quaſi reddit, & ſi ſenes fuerint, apoplecticis perſimiles. Noctu tam qui vigilant, quam qui veterno ſopiuntur, vana plerumque loquuntur, garriunt, & ſomniis agitantur. Pleriſque manus, & lingua, dum exſeruntur, quodammodo trepidant; & crampo, aut ſtupore quodam pungitivo digiti, crura, pedeſque afficiuntur. Inter hæc pulſus maximis mutationibus obnoxius eſt; modo frequentior, modo rarior; modo tardior, modo celerior; modo major, elatiorque; modo minor, & depreſſior: ſed in omnibus peculiariter irritatus, & inæqualiter inæqualis, & quandoque intermittens. Intermittere autem regulariter, & ordinate, nimirum poſt novem, undecim, aut ſexdecim pulſationes ſolet, ut obſervat GASTELLERIUS (*b*), & talis jam ab initio eſſe dicitur. Compluribus eſt parvus, debilis, aut contractus, ſed renitens, & quandoque ſubdurus; contra in aliis magnus, validus, idemque nunc mollis, & laxus, nunc durus, & tenſus. In omnibus vero aliquid ſubinde convulſivi, ſi attente expendatur, præſefert. Multi ſiti ardenti torrentur, lingua licet pulchra, & humida; idque

Somni incorrupti. *Tuſſis.* *Sopor.* *Vaniloquia.* *Tremor manuum, & linguæ.* *Crampus.* *Pulſus.*

que in primis experiri dicuntur qui pustulis rubris laborant. Alii, etsi sitiant, ex potu male habent, atque ideo bibere renuunt; quod frequentissimum est, ubi ventriculum cacochylia billiaris, aut putrida gravat, & convellit, ut supra jam monui. Interdum sitis omnis abest, præsertim in iis, qui aquosis, lymphaticis, crystallinisve vesiculis laborant, ut BARAILONUS notavit (c). Raro appetitus deficit; sed si ei indulgeant, mox graviores accessiones patiuntur, & peccati pœnas luunt. *Potus aversatio.* *Appetitus.*

(a) GASTELIERIUS *l. c.*
(b) *L. c. p.* 83. 84.
(c) *Mèmoir. de la Societ. Royal. de mèdecin. T. I. p.* 193. *a Paris* 1779.

§. CCCXCIII.

Eruptione vero imminente, febris vehementius excandescit, atque omnia symptomata intensiora fiunt, sic ut plerumque quæ eruptionem præcedit nox, gravior, & molestior fit. Anxietas enim, calor, pectoris oppressio, mentis aberratio, inquies, jactatio, spasmi, aut sopor ingravescunt, & animi dejectio, timorque mortis, si prius non erant, sæpe se se tunc manifestant. Interdum etiam convulsiones, ut in variolis, accedunt, eruptionis prænunciæ. Inter sudores persæpe pruritus molestus, & puncturæ in universa cute frequentes percipiuntur. Non nullis, cum eruptio appropinquat, plus, minus venter attollitur, tumet, & tenditur (a). Quandoque fauces dolent, rubentque, & exiguis pustulis, sive aphthis *Antecedentia proxime eruptionem.*

this linguæ apex, aut ejus latera ſcatent. Facies non nunquam ſubtumida evadit, & rubicundior, nec oculi a rubore immunes ſervantur. Illuc enim aliquid miaſmatis miliaris irruit, immo ad interiora etiam confluere a non nullis creditur.

(a) BARAILON. *l. c.*

§. CCCXCIV.

Eruptionis tempus varium. Eruptionis autem tempus incertum maxime eſt, & varium; modo enim exanthemata citius, modo ſerius erumpunt. Non nunquam ſecunda die, vel tertia, immo prima efflorescere viſa ſunt, interdum ſolum decima quarta, aut decima ſexta (*a*). In Corregienſi conſtitutione anni 1782. non apparebant, niſi poſt undecimam, aut decimam quartam, & in difficiliori, aut neglecto morbo, poſt primam & vigeſimam (*b*) dumtaxat, & quandoque ſerius etiam. Ego ipſe vidi aliquos, quibus tardiſſime prodierunt, videlicet circa vigeſimam ſeptimam, & trigeſimam quartam. Nec deſunt obſervationes eruptionis ad quinta, ſextamque hebdomadam protractæ *. HAMILTONIUS eruptionis tempus circa undecimam diem, non ex quo febris orta eſt, ſed ex quo homo minus bene valere cœpit, conſtituendum putat; quod fere in ſeptimam a febris initio (*c*) cadit. Aliis frequentius eruptio intra octavam, & duodecimam diem contigere (*d*) videtur. Communiſſimum, & magis conſuetum eſt tertio, aut quarto die, rarius ſeptimo miliaria exanthemata prodire, cum morbus regulariter procedit, in collo primum, pectore, interdum

in brachiis, carpis, digitorum interſtitiis, deinde in dorſo, abdomine, ac reliquo corpore, rariſſime in facie; interdum in fœmoribus, & cruribus, aut in toto corpore tantum (*e*). Ut plurimum in ſuperioribus partibus incipiunt, ſucceſſive vero in inferioribus; quamquam ordine interdum inverſo efflorеſcere deprehenſa ſint. Si perfecta, & abſoluta morbidæ materiæ una vice ſeparatio contingat, hæc plerumque abſolvitur intra viginti quatuor horas, aut intra paullo amplius ſpatium. Sin vero imperfecte, & non univerſus fomes unica eruptione ſecernatur, & prodeat, puſtulis pluribus exſiccatis febris, & reliqua ſymptomata repente recrudeſcunt, & nova fit eruptio modo in hac, modo in illa parte, idque bis, ter, quater, & quandoque pluries adhuc, eadem prope ratione, ſed minori ſemper ſymptomatum apparatu iteratur. Accidit etiam, ut puſtulæ aliquæ ſparſim appareant, & difficulter prodeant, & illico diffugiant, ſe ſe oculis ſubducentes, atque hinc increſcant interiorum viſcerum læſiones, & nervoſi ſyſtematis noxæ, converſa ad interiora morbida materia **.

(*a*) BARAILON. *l. c.*
(*b*) BARALD. *l. c. p.* 6.
(*c*) *L. c. cap.* 2. *p.* 50.
* DAMILANIUS putat, cutem a principio ſemper denſiorem eſſe, & ejus vaſa, meatuſque anguſtiora, quam circa finem. Hinc videtur cauſſam deducere, cur tardius interdum exanthemata erumpant, & felicius. Neſcio tamen, quantum hoc verum eſſe poſſit in iis, qui inter initia jam, & ante eruptionem aliquot dies perpetuis ſudoribus madent, & quaſi balneo innatant. Num in his cutis, atque ejus pori adſtricti, an laxi?
(*d*) BARIL. *l. c.*

(e) JUNCKER. *Tab.* 75. §. 3. VOGEL. *l. c.* §. 136. ALLION. *l. c. cap.* 4. §. 74.

** Plerumque ſponte eruptio miliarium çunctatur, aut imperfecta eſt. Interdum vero retardatur refrigeratione, & ſiccitate cutis, nimio refrigerantium uſu, catharſi frequenter iterata, nimiis phlebotomiis &c.

§. CCCXCV.

Puſtularum duratio varia. Ut eruptionis, ſic durationis exanthematum tempus varium, incertumque eſt pro materiæ copia, ac natura, & pro temperamenti, tempeſtatis, aliarumque circumſtantiarum ratione. Paullatim ut plurimum augentur, mole increſcunt, & maturantur eo, quem ſupra (§. CCCLXXXVII.) diximus, modo, deinde rumpuntur, ſiccantur, & demum in ſquamas, aut tenuem pulverem farinæ inſtar reſolvuntur magno ſæpe cum pruritu. Interdum epidermis in magna fruſtra abſcedit, & decidit. Exſiccatio autem iſta plerumque accidit ſeptima, nona, decima, undecima *(a)*, aut etiam octava ſupra decimam die, uberiore videlicet materiæ miliaris fomite exiſtente, aut vigeſima, & vigeſima demum prima, aut paullo etiam ſerius (*b*), immo multo poſt, prout eruptio ipſa tardius contigerit. *Poſt eruptionem perfectam omnia ſedantur.* Poſt eruptionem vero, ſi natura omne virus ad cutim protruſerit feliciter, & intaminati manſerint reliqui humores, non ſolum cito febris miteſcit, pulſus dilatatur, & molleſcit, & ſingula ejus ſymptomata decedunt, verum etiam continuato blando ſudore, aut copioſis, coctiſque urinis, aut ſaltem copioſis, & frequentibus, nec omnino aqueis, redditis, aut utroque evacuationis genere paullatim, & brevi morbus

cum

cum ipſa febri finitur, redeuntque ad priſtinam integritatem omnes corporis functiones. Si vero eruptio imperfecte fiat, nec omne virus ſeceſſerit, ſanguiniſque partem ſibi aſſimilaverit, ſive id naturæ, ſive ægri, ſive medici culpa, ſive cutis denſitate, & reniſu obveniat, febris excandeſcit vehementius, ſudores, qui prius manabant, ſupprimuntur; univerſa cutis areſcit; delirium, tendinum ſubſultus, difficilis reſpiratio, anxietas, convulſiones ſuperveniunt, aut ſi aderant, cum reliquis ſymptomatibus exacerbantur, ſicque intenduntur, ut plerumque cita mors ſubſequatur. *Poſt eruptionem imperfectam quæ eveniant.*

Similia eveniunt, ſi exanthemata jam propulſa ad cutim nimio calore externo, aut frigore admiſſo, aut erecto corporis ſitu, aut animi aliquo pathemate, in primis ira, aut terrore, aut nuntio funeſto, aut alia cauſſa ſubſideant, & introrſum vertantur; niſi aliqua evacuatio inſignis, uti ſudor copioſus, aut alvi fluxus, aut citus ad cutim reditus ſuppetias ferat, periculumque avertat. Humor autem morbidus, quando aut non ad cutim rite propellitur, aut cauſſis modo memoratis intro vertitur, varia infert ſymptomata pro varietate viſcerum, ad quæ transfertur. Ad caput delatus inducit delirium, comatoſos affectus, apoplexiam, convulſiones. Ad pulmones, oppreſſionem, ſuffocationemque lethalem. Ad viſcera chylopojetica, cardialgias, vomitus vehementes, ſingultum, diarrhœas colliquantes, niſi cito ad exteriora revocetur. Ad celluloſam telam, ſtagnat in reticuloſis ejus vaſis, in celluliſque, cum aliis humoribus quaſi fermenteſcit, & demum computreſcit. In omnibus hujuſmodi caſibus mammæ puerperarum detumeſcunt, ſecretio lactis deſinit, lochia ſiſtuntur, & meteoriſmo ven- *Depreſſio puſtularum.*

venter inflatur (*c*). Interdum hæc omnia accidunt, copiosissimis licet, & pene confluentibus pustulis ad cutim exclusis, & alte exstantibus, prominentibusque, ut de regressu earum ne suspicari quidem fas sit. Tunc febris in primis non modo sine ulla remissione continuat, verum etiam vehementius concitatur cum pulsu magno, valido, & frequentissimo, facie tumida, oculis micantibus, & mentis perturbatione, cujus sæpe prodromus est repentinus animi mœror, & subitus sine caussa exteriore mortis timor, quo æger correptus etiam, atque etiam petit sacro viatico muniri: cui illico mos gerendus est, nam intra paucas horas delirius, & convulsus ut plurimum perit, ut pluries a me, aliisque observatum est. Tanta enim est miliaris materiæ copia, ut totam recipere eam cutis apta non sit, vel ejus natura adeo prava, & maligna, ut pene universos humores sibi assimilet, corrumpatque, & prout cerebrum hinc, aut pulmones, & cor, aut reliqua interiora viscera impetuntur, animales, vitalesque functiones, aut naturales, aut una omnes lædat, aboleat, & destruat. Non nunquam etiam evenit, ut nec febris, nec symptomata omnino decrescant, aut augeantur, sed pene in eodem statu post eruptionem permaneant, vel partim minuantur, partim intensius urgeant, sicque ambiguus exitus sit, donec natura morbum superet, vel superetur. Atque hic status medius fere est inter utrumque, quem supra exposui.

Subitus mortis timor quid significet?

Status medius inter utrumque casum.

(*a*) VOGEL. *l. c.* HAMILTON. *l. c.*
(*b*) *Idem ibid.*
(*c*) CHAMBON DE MONTAUX *Malad. des Femm. T. I. chap. VIII.*

§. CCCXCVI.

§. CCCXCVI.

Variationes quaedam.

Atque hæc communior, & obvior in miliari morbo rerum facies, & processio est. Non parvam tamen variationem inducunt caussæ multiplices tam internæ, quam externæ, & fortuitæ complicationes. Nam quibusdam alvus compressa est, aliis soluta. Quibus solvitur, hi sæpe dejectiones habent aquosas, flavas, sanguineas, dysentericas, & interdum verminosas. Præter sudores acidum olentes nonnullis etiam ructus acidi erumpunt (*a*). Interdum, sed raro id quidem incidit, otalgiæ atroces, cephalalgiæ acutissimæ, phrenitides, asthmata convulsiva, apoplexiæ, insultus epileptici, & copiosus ptyalismus ægros premunt (*b*). At plerumque ptyalismus iis supervenit, quibus lingua, & fauces aphthis vehementer vellicantur, ut non semel videre mihi datum est. Non nunquam hæmorrhagiæ, in primis narium, huic morbo superveniunt. GASTELLERIUS, & BARAILONUS narium hæmorrhagiam vix unquam, alii vero frequenter (*c*) observarunt. Nec parvam variationem inducit endemica, & epidemica constitutio *; in sporadico vero morbo peculiaris ægrotantis natura, anni tempus, & morbi stationarii, aut epidemici dominantes. Notum enim est, sporadicos, sive intercurrentes morbos semper aliquid a stationariis, atque epidemicis mutari, quod varietatem aliquam faciat. Hinc nil mirum, si ob sibi adscitos catarrhales, aut gastricos, aut inflammatorios affectus, a nonnullis catarrhalem, rheumaticam, biliosam, aut inflammatoriam febrim esse miliarem morbum, judicatum (*d*) sit. Anni etiam tempus aliquid di-

Quaedam symptomata rariora.

Haemorrhagia.

Endemica, epidemica, & stationaria constitutio.

Anni tempus.

discriminis affert, sic ut pro tempestatis ratione symptomatica varia, ac diversa sibi assumat, curationisque rationem sæpe variam desideret.

(a) BARAILON. *l. c.*
(b) *Idem ibid.*

* Taurini, & fere in toto Pedemontio; Mantuæ, Ticini, Corregii endemicus esse perhibetur, itemque in Monte Arguo, & in Picardia, generatimque in regionibus humidis, & palustribus, Cl. FELIX ASTIUS, multis opusculis medicis jam universim notis, & praxi medica versatissimus in suo *Anno medico tertio Mantuano*, *p.* 83. animadvertit, miliarem morbum, qui olim Mantuæ fere epidemicus, & contagiosus erat, nunc rariorem admodum ibi esse, & prope sporadicum. Epidemice vero sæpe eum vagari ita notum est, ut qui negare id possit, nemo sanæ mentis inveniatur; longum enim catalogum, si vellem, proferre possem constitutionum epidemicarum, in quibus exanthemata miliaria, omni fere tempore, & in primis nostro, descripta, & observata fuerunt.

(c) BARALDIUS *l. c.* DAMILANIUS *l. c.*

(d) HOFFM. *Med. Rat. Syst. T. IV. Sect. I. Cap.* 9. BARALD. *l. c.* AGOSTINI, *osservaz. medic. pratiche intorno alle febbri migliari popolarmente &c. Novara* 1755.

§. CCCXCVII.

Miliaris morbus contagione interdum propagatur.

Præterea miliaris morbus contagione interdum contrahitur, & propagatur. Non ignoro equidem id a quibusdam in dubium vocari, immo ab aliis recentissimis scriptoribus prorsus negari, ita ut SAGARIUS (a) cum non nullis Nosologis eum ad morbos exanthematicos non contagiosos retulerit. Verum si recte perpendatur, qua ratione Lipsiæ, & Taurini ortus sit, & deinde ad

alios

alios populos per aliquem advenam infectum traductos, diffususque, quemadmodum ex WELSCHIO, FANTONO, atque ALLIONIO accepimus; contagiosum esse, reapse apparebit, non minus, quam ipsas variolas, præsertim cum morbus adolevit, halitusque venenatos, & putridos quaquaversum expandit, offenditque in hominem ad suscipiendum, retinendumque virus paratum, atque idoneum. Quæ Corregii anno 1776. miliaria alba observata fuerunt facile ab ægris in sanos migrabant, testante BARALDIO (*b*); qui præterea binas refert observationes miliaris morbi per contagium communicati, & cum phthisi pulmonari complicati, quæ prope singulares sunt (*c*). Per consortium aeris ope morbum hunc sæpe communicatum fuisse non dubitat ALLIONIUS. Hic *contagiosa*, inquit, *ejus miasmata non ab aere simpliciter, sed ab iis, qui in morbosa regione venenum contraxerant, ad alia loca* perlata, accuratior observatio docuit (*d*). Sed missis aliorum innumeris testimoniis, quibus contagiosa morbi hujus natura ostendi posset, tres ego casus adducam singulares qui, ni fallor, ad contagionem comprobandam sufficere mihi videntur. Epidemice vagabantur in urbe Fanestri miliaria exanthemata. PETRUS PAULUS DALLARMINUS, quo a puero familiarissime usus sum ad ejus usque obitum, medicus præstantissimus, idemque omnis eruditionis laude, ut memoria mirabili valebat, excultissimus, quem adhuc lugent Fanenses, quadam die, cum apud ægrum sibi amicissimum esset, videretque ejus domesticos non rite sudorem, quo madebat, abstergere, ipse adjutrices manus admovit, parum sollicitus, an noxium

Probatur tribus historiis.

Observatio I. vaporem undique erumpentem hauriret. Sed paullo post ita se sensit ab eo affectum, contaminatumque, ut palam adstantibus profiteretur, certissime se tunc morbum ex contagione arripuisse. Hinc domum mox reversus minus bene primum habere, deinde vere ægrotare cœpit, & malignissimo miliaris exanthematis genere correptus intra paucos dies vitam amisit. *Observatio II.* Simili ferme modo FRANCISCUS RAFFIUS Faventinus in Divi Benedicti Cœnobio apud Mantuam contagem ex ægro, cui ipse incaute nimis, & nimis assidue assidebat, suscepit, & qui eum ab orci faucibus eripuerat, non potuit ipse servari, ut ab ejus patre, fratribusque fide dignissimis mihi narratum fuit. *Observatio III.* Nuper alium Medicum vidi miliari morbo sed benigno correptum, qui cum ad fæminam eodem sporadico laborantem vocatus esset, & incaute nimis, atque inconsiderate, ut exanthemata in pectore exorta inspiceret, diutius, quam oportebet, se ejus halitui, atque exspirationi objecisset, dum optime alioquin valebat, sine alia caussa in eumdem morbum incidit. *Observatio Baraldi.* Ad rem maxime facit observatio modo laudati BARALDII (*c*). Is vidit in quodam adolescente, qui patri ex miliari morbo decumbenti sedulo inservierat, paucis post diebus ab obitu patris exiguam febrim exortam, quæ intra paucos dies soluta est. Casu vero obviam ei factus in via adolescens, quem jam sanatum reliquerat, multas pustulas in cute exstantes exhibuit quam simillimas illis, quæ in cute defuncti patris eruperant.

(*a*) *Syst. morb. sympt.*
(*b*) *L. c. p.* 2. 3.
(*c*) *Ib.*

(c) *Ib. p.* 54.
(d) *L. c. p.* 78. §. 162. *in notis* 5. *&* *p.* 25. §. 58.
(e) *L. c. p.* 73.

§. CCCXCVIII.

Miliaria quoque exanthemata interdum contactu in alios propagata, in constitutione epidemica Novariensi anni 1755. quam conscripsit, & typis edidit ANTONIUS DE AUGUSTINIS, memorantur (*a*). Nec rarum est, quemadmodum animadvertit BARALDIUS (*b*), ut variolas matribus, aut aliis, qui pueros variolis laborantes contrectant, & brachiis quandoque gestant, variolas alicubi, & si jam semel eas passi sint, subnasci, sic quoque miliares pustulas adhærere, imprimique sine alio symptomatum apparatu. Quam rem confirmat ALLIONIUS singulari sua observatione, quæ sic habet: *Nobilis matrona filiæ suæ hoc morbo detentæ diligentissime assistens, & frictiones ipsa exercens retulit pustulas miliares in manibus & brachio sine incomodo efflorescentes: talis efflorescentia quum aliquamdiu perdurasset, & ex improviso evanuisset, simili morbo paullo post laboravit* (*c*). Nec minus probabile existimamus, ut variolosam febrim sine variolis, sic miliarem morbum sine miliariis pustulis quandoque observari. Febris enim non semel a nobis observata est, in primis cum epidemice miliaria vagarentur, quæ omnia, aut pleraque symptomata miliarium propria exhibebat, una excepta exanthematum eruptione. Videtur tunc virus miliare cutanea vascula facile permeare, difflari-

Aliæ observationes contagionem confirmantes.

Miliaris morbus sine exanthematis.

Quando recidivus sit.

que sub sudoris, vaporisve specie. Ceterum, nisi perfecte morbus miliaris judicetur, aut justo citius convalescentes aeri se se objiciunt, aut exspirationem, sudorem, aliasque excretiones negligunt, aut supprimunt, aut liberiori, plenioríque cibo tempestive indulgent, in eumdem morbum sæpe recidunt, quandoque lethalem. Alii ex retentis morb. reliquiis in chronicos affectus delabuntur. Quibusdam remanet tussis pertinax in sputum cruentum, & in phthisim interdum desinens. Alios excipit hydrops thoracis, aut anasarcha, leucophlegmatia, œdema. Non nullis superveniunt febriculæ lentæ, diuturnæ, tabes, tumores, marasmus, furunculi, abscessus, arthritici dolores, in puerperis tumores mammarum, nimius fluxus urinæ, & lochiorum; memoriæ defectio, hypochondriaca, & hysterica pathemata, lenta corporis consumptio cum anorexia conjuncta *(d)*, aliique chronici, rebellesque morbi.

Quæ relinquantur a morbo miliar.

Adolescentem novi ex morbo miliari evadentem, mente imbecillum, & pene fatuum factum, deinde delirio melancholico diuturno, & pertinaci prehensum fuisse.

Observatio.

(*a*) *Loco cit.*
(*b*) *Loco cit.*
(*c*) *L. c. p.* 78. *in nota.*
(*d*) VOGEL. *l. c.* §. 140.

Dia-

Diagnosis.

§. CCCXCIX.

Qui dignosci possit ante eruptionem.

Quamquam ex hactenus exposita morbi historia cuilibet pateat, miliarem morbum cognosci facile posse, in primis cum exanthemata ad cutim prodierint; tamen ante eorum eruptionem, in primo scilicet stadio, sive tempore morbi diagnosim vix possibile, ut certe maxime incertam, ac fallacem prædicant non pauci, præsertim ubi morbus anomalus est, aut larvatus, aut complexus. At si Medicus cuncta attente. quæ precesserunt, & comitantur symptomata, consideret, poterit quorumdam signorum tam communium, quam propriorum syndrome, atque ope de miliari futura eruptione judicium ferre sine temeritatis nota. Signa autem hæc fere sunt: dolores prægressi, de quibus supra meminimus *(a)*, crebræ primis diebus horripilationes, sudor copiosus jam ab initio obortus, non criticus, non judicans, sæpe viscidus, pinguis, acidum peculiare, & veluti corruptum olens *, quem pro principe, & certissimo indicio præ omnibus aliis signis habet DAMILANIUS *(b)*, oppressio pectoris cum constrictionis sensu ad sternum, & maxime ad sinistrum thoracis latus *(c)* plus minus molesto, & plerumque intensiore, quam in reliquis morbis exanthematicis, ex quo ægri suspiria subinde, & gemitus edere coguntur *(d)*; inquies summa cum continua vigilia, anxietate, respiratione difficili, atque inæquali, animique dejectione; ambiguitas ægri dubitantis, quo morbos, licet levis plerumque videatur, evasurus sit *(e)*; febris inter initia

aut

aut parva, aut varia, & proteiformis, interdum cum delirio, manuum tremore, tendinum subsultibus (*f*); virium dejectio sine manifesta caussa (*g*); pulsus varius, convulsivus, sed plerumque frequens, & debilis (*h*); stupor pungitivus in manibus, digitis, cruribus, & pedibus plus minus sensibilis, si quando adest, nam non in omnibus invenitur (*i*), vel ejus loco spasmi, quos crampos vocant; puncturæ in cute molestæ; tussis sicca, quando adest, modo exigua, modo vehemens; dolor, aut ardor faucium; deglutitio difficilis, aut saltem incommoda; facilis, & subita, quando ægri ad somnum se componunt, excitatio cum tremitu, pavore, aut corporis universi resilitione, uti HAMILTONUS (*l*) omnium fortasse primus observavit, nosque ipsi pluries vidimus. Quod si his accedat epidemica constitutio, aut suscepti contagii suspicio, eo probabilior erit de morbo miliari conjectura. Pulsum ordinate intermittere jam ab initio qualibet nona, undecima, aut decima sexta pulsatione, supra ex GASTELLERIO adnotavimus. Intermissionem autem hanc tanti facit GASTELLERIUS (*m*), ut ex ea prædici certo miliarem morbum posse non dubitet. Necesse vero minime est, ut hæc omnia simul concurrant, sed satis est pleraque, & magis propria una conjungi. His igitur miliarium exanthematum eruptio præsagiri poterit, aut saltem miliaris morbi genus illud cognosci, quod sine miliariis pustulis incidere paullo ante monuimus. Eruptione vero facta exanthematum, morbus patescit lippis & tonsoribus, ut vulgo ajunt.

(*a*) HAMILTON *de febr. miliar. cap.* 2. *p.* 49. 56. * BARALDIUS (*L. c. p.* 73.) peculiarem sudoris hu-

hujus odorem, quasi sudoris, corrupti; *Dysodiam* vocat, affirmatque non reperiri talem, neque ita constantem, & perpetuum in febribus malignis, aut putridis, qualis in miliari morbo est.

(*b*) *L. c. p.* 14. *&* *pag.* 56. *in not.* (*c*), ubi inquit, si hoc signum deficeret, licet reliqua omnia adessent, non metuendum de exanthemate miliari; sin vero alia omnia deficerent, & hoc solum adesset, satis esse, ut exanthemata miliaria expectentur.

(*c*) GASTELLIER. *l. c.*

(*d*) DAMILAN. *l. c. p.* 14. *&* 13.

(*e*) *Idem ibid.*

(*f*) VOGEL. *l. c.* §. 137.

(*g*) HAMILTON. *l. c.*

(*h*) *Idem ibid.*

(*i*) ALLIONIUS *l. c.* DAMILAN. *l. c. p.* 14.

(*l*) *L. c.*

(*m*) *L. c. p.* 83. 84.

§. CCCV.

Benignus esse miliaris morbus cognoscitur ex absentia gravium symptomatum, & notarum malignitatis generalium (*a*); febre moderata; facili, & completa pustularum eruptione; & post eam febris, atque omnium simptomatum cessatione, aut saltem diminutione tanta, ut intra paucos dies æger feliciter convalescat: *malignus* contra ex subdola febris natura, ex virium defectu, quamquam interdum in maligno, & lethali vires satis firmas, & valentes notaverim; ex eruptione imperfecta, & difficili, aut incerta, & fugaci, & potissimum ex febris, & omnium symptomatum inexpectato augmento post ipsam pustularum apparitionem, & cutis, quæ copioso prius sudore madebat (*b*), ariditate *. Hinc sequitur, ut omnium *benignissimus* censeri debeat, qui sine

Diagnosis morbi benigni.

Et maligni.

ne febri est, aut quam minima comitatus, integris plerisque totius corporis reliquis functionibus. *Regularem* denotant ipsa consueto, communiorique tempore eruptio, ejus duratio solitum tempus non excedens, pustularum incrementum, maturatio, exsiccatio, nec propera nimis, nec nimis sera, & longa; verbo tota morbi facies nihil insoliti, & præter consuetudinem sistens. In *anomalo* vero, sive *irregulari* hæc accidunt. A consueto cursu morbus aliquantulum recedit, aut insueta, & aliena symptomata assumit. Exanthemata imperfecte, & partitim, dissitisque spatiis, atque temporis intervallis erumpunt; singulasque eruptiones præcedit semper una vel altera vehementior febris accessio cum tremoribus, siti, ardore, oppressione pectoris, quasi suffocante, subdelirio, donec universum miliare miasma iteratis conatibus foras protrusum sit; id quod interdum absolvitur intra quatuor, quinque, aut sex dumtaxat hebdomadas †*. In hoc casu fomes morbificus non totus uno tempore evolvitur, sed partitis vicibus. Prout nempe aliqua ejus pars aut gignitur, aut extricatur a reliquis humoribus, natura irritata & febris invalescit, & cuncta symptomata iterum in scenam veniunt, novæ eruptionis veluti prodromi; ea vero facta, iterum sedeantur, & quiescunt; sicque tumultus novi, novæque eruptiones redeunt, & decedunt, donec omne heterogeneum expulsum sit. Cl. BARALDIUS multa exempla tardioris, & iteratæ eruptionis refert, sed insignis est illa observatio cujusdam ægroti, cui post centesimum & vigesimum diem nova eruptio cum magno pruritu contigit, pluriesque rediit, & tandem cum cuticulæ desquamatione finita (*c*) est. Non ita pridem in no-

Signa morbi regularis, & anomali.

Observatio.

nobili viro, cui ter ejusmodi vices cum magnis perturbationibus, huic malo propriis obtigerunt, morbus ad quadragesimam diem protractus est. Nec tamen perfecte natura se expedivit ab omni noxio humore, nisi translatis morbi reliquiis ad os illum, & deinde ad intestina crassa, illic dolorem atrocem ischiadici similem, huic alvi fluxum cum tenesmo excitantibus: quo demum fluxu & dolor ille, & reliquus morbus omnino solutus est.

(*a*) Vid. *cap.* 1. hujus voluminis.
(*b*) Ibid. item JUNCKER. *l. c. Frig.* HOFFMAN. *Med. rat. syst. l. c.* COLLIN *l. c.* STORCK. *l. c.* GASTELLIER *l. c.* BERETTA *l. c.* BARAILON. *l. c.*
* Cl. BARALDIUS in miliaris morbi endemico epidemica constitutione Corregiensi tria malignitatis signa, modo sejuncta, modo copulatâ deprehendit. Primum erat *dolor quidam gravativus* in crurum suris, qui aliquot ante diebus inchoabat, & deinde febrem etiam comitabatur ad quartam usque, aut sextam diem, quin aut sedendo, aut decumbendo cessaret. Secundum signum præbebat *tussis molesta, aut sicca*, cui cito se addebat tertium, videlicet simplex phlogosis tonsillarum cum punctis quibusdam albis, & cum stria quadam rubra secundum marginem veli palatini ad uvulam protensa, & terminante. Hæc phlogosis modo resolvebatur intra sex, aut septem dies, modo in aphthas gangrænosas, quæ protendebantur ad fauces, ad œsophagum, ad palatum, ad gingivas, ad labia, desinebat (p. 16.). Tussis vero in plerisque perdurabat ad eruptionem usque, quæ tardissime contingebat. Ex sicca vero, prout progrediebatur morbus, fiebat humida cum sputis viscidis catarrhalibus primum crudis, deinde concoctis, quæ debebantur congestioni pulmonum, certo suffocaturæ, nisi apta curatio adhiberetur (p. 17.). Præter hæc sæpe observavit *lumbaginem*, quæ interdum ante morbi accessionem incipiebat vexare,

&

& eum comitabantur uſque ad finem (*ibid.*) Animadvertit demum omnes conſtanter lucis impatientes fuiſſe (*ib.*).

** Videbitur fortaſſe aliquibus miliaris morbus *anomalus* non differre ab eo, quem appellavimus *ſecundarium*. In utroque enim eruptio puſtularum tardior eſt, quam in regulari, & proprium ferme characterem conſtituit. Idcirco alterutrum ſupervacuo a nobis poni, judicabunt; videlicet vel exanthemata, quæ ſecundaria appellavimus, ad anomala vere ſpectare, vel anomala ad ſecundaria. Verum illud inter utrumque diſcrimen eſt, quod exanthemata, ut effecta alius morbi, in ſtatu, aut fine ejus ſupervenientia careant maxime ſignis miliaris morbi propriis, in primis iis, quæ eruptionem antecedere (§. CCCXCIX.) conſueverunt; anomala contra nullo modo illis careant. Hinc facile nobis largituros eſſe ſperamus, non ſupervacuo & poſita, & ſejuncta fuiſſe.

(*c*) *L. c. p.* 54. *& ſeq.*

CCCCI.

Larvatus obſcurior. Implicatior, obſcuriorque res eſt, quando miliaris morbus ſub aliorum morborum aſpectu, ſive larva, & ſimilitudine ludit, unde *larvatus*, ſive *perſonatus* tum audit. Non enim infrequens eſt, eum complurium aliorum malorum formam, ſpeciemque induere, ut magis medicum fallat. Supra non prætermiſſum eſt (§. CCCXC.) animadvertere, interdum *hiſteriam*, & *hypocondriaſim*, aut febrem intermittentem, aut catarrhalem, rheumaticamque, aut inflammatoriam (§. CCCXCVI.) aut bilioſam, & gaſtricam ab eo ſimulari. Nunc non prætermittam indicare alios morbos, quorum ſpeciem, naturamque ſic imitatur, ut difficillime niſi poſt miliarium puſtularum eruptionem, internoſci ſoleat. Sunt autem

tem pleuritis, peripneumonia, angina, rheumatiſmus, arthritis, apoplexia, epilepticus inſultus, colica nephritica, faciei eryſipelas, aliique; ſed modo memorati frequentius. In his enim caſibus materia, ſive fomes miliaris hanc, vel illam partem prius, quam ad cutim feratur, invadit, ibique defixus eorum locorum morbos imitatur. Hinc jure, & recte miliaris morbos tunc *larvatus*, aut *perſonatus* dicendus eſt, quia ab eadem ipſiſſima cauſſa effectus, ſub quibus ſe abdit, omnino dependent; contra quam *complicatus*, qui vere cum alio morbo aliam cauſſam habente conjungitur, ut deinceps dicemus. DUPRÆUS DELISLIUS (*a*) exempla adducit miliaris morbi, qui abparuit ſub larva comatis profundi cum delirio, auriumque tinnitu. In Cœnobio S. Lazari Mediolani Monialem, cui BELLINIA cognomen erat, inceſſit malum cum delirio continuo, & ſpaſmo cynico, & riſu ſardonio fere perpetuis, viriumque dejectione. Eruptio circa decimam quartam diem tantum contigit, quæ omnia quidem ſymptomata levavit, ut ſpem faceret, convalituram; ſed poſt decimam ſeptimam metaſtaſi facta ægra convulſa obiit. Hiſtoriam quoque habet HAMILTONUS (*b*) morbi miliaris ſub larva delirii furioſi jam a primis diebus inſoleſcentis. Apud eumdem exſtat alia obſervatio cujuſdam miliaris morbi, qui primum ſub affectionis hyſtericæ, deinde convulſionum, & demum diutinæ, & maxime mirabilis ſyncopes, ſive aſphyxiæ larva latitavit (*c*); itemque alia, quæ paralyſim inferiorum artuum fere ad finem morbi perſiſtentem exhibet (*d*). Nec deeſt apud hunc ipſum ſcriptorem exemplum miliaris morbi, qui ab apoplexia initium duxit (*e*). Anginam ſimulantis exempla facile inve-

Obſervatio.

Obſervationes Hamiltonii.

venies apud obſervatores. Peculiare, & notatu dignum videre eſt in nitida, elegantique FRANCISCI BERETTÆ Diſſertatione ſupra allegata (*f*). Multo adhuc facilius, crebriuſque clinicem exercentibus obviam fiunt pleuritides, ac peripneumoniæ, quæ exanthema miliare in ſe recondunt, occultantque; & plerumque puſtularum eruptione feliciter judicantur. Pleuroperipneumoniæ, qua ſe morbus abſcondidit, & ſeptima die exanthematum eruptione detexit, alias hiſtoriam (*g*) attuli.

(*a*) *Loco cit.*
(*b*) *L. c. p.* 147.
(*c*) *Ib. p.* 113.
(*d*) *Id. ib. p.* 90.
(*e*) *pag.* 83.
(*f*) *Diſſert. cit. p.* 51. *in nota.*
(*g*) *Sagg. di Medec. Pratic.* DI PIETRO PAOLO DALL' ARMI *P.* 2. *p.* 137.

§. CCCCII.

Larvati diagnoſis. Magni autem intereſt, larvatum miliarem morbum, qualem expoſui (Paragr. CCCCI.), mature, & antequam eruptione exanthematum ſe prodat, cognoſcere. Solet enim plures dies, utplurimum, ægrum conflictare, & medicum anxium & ſollicitum reddere, antequam exanthemata prodeant, & velum, quo uterque obtegebatur, amoveant. Sed hoc opus, hic labor. En quæ mihi diſcere contigit longo uſu, & aſſidua omnium phænomenorum indagatione. Illud in primis animadverto, quod morbus, quoſe tegit miliaris, alieni ſemper aliquid habet, quod ad ejus veram, & legitimam naturam, quan-

quando solitarius, & genuinus est, non bene respondet, & contra plerumque aliquid ei deficit, quod alioquin veluti proprium, aut saltem frequentissimum in eo deprehendi consuevit; denique quod remedia, quæ alioquin aliquid boni præstare solita sunt, suos effectus non edunt & præter consuetudinem parum, vel nihil proficiunt. Interea miliaris morbi, qui larva alius affectionis decipit, propriæ non desiderantur notæ, quæ larvam ei detrahant, sudores videlicet profusi, continui, inutiles, acidum spirantes, aut fœtidi, pectoris oppressio, qua suspiria, aut gemitus exprimuntur, respiratio laboriosa, inæqualis, stupores artuum pungitivi, & crampi, nervosi affectus, hystericos, aut hypocondriacos sæpe æmulantes, languores, deliquia, pulsus varius, plerumque contractus, atque inæqualis, somni interrupti, & reliqua, quæ supra (§. CCCLXXXIX.) indicavimus. Addo demum, in plerisque morbis, nedum in miliari non larvato, ut plurimum primis diebus leviora & mitiora symptomata videri, paullatim increscere, & ad suum maximum gradum sensim pervenire; in larvato vero statim ab initio vehementia, gravia, periculosa apparere, & quasi repentina aggressione invadere hominem, nec prius mitescere, quam miliares pustulæ in cute efflorescant. Tunc enim solummodo omnia symptomata, simulque morbus, sub cujus specie miliaris latebat, minuuntur, & cessant, prosequentibus tamen suum consuetum curriculum exanthematis; eo casu dumtaxat excepto, in quo eruptio imperfecta, aut sera nimis fuerit, & morbus, quem simulat miliare malum, altas radices jam egerit, & in *essentialem* transiverit;

Discrimen inter larvatum & non larvatum in modo invasionis.

nam tum & ipse prosequitur, &, facta licet eruptionem, non desinit.

§. CCCCIII.

Exemplum sub larva pleuritidis,

Exemplo aliquo res illustranda est. Pleuritidis simulatione adoriatur miliaris morbus. Pungens lateris dolor, tussis, sputum sanguine tinctum, difficilis respiratio, & febris acuta pleuritidem quidem denotabunt, sed deerit pulsus magnitudo, & durities stabilis, vel tanta non erit, ut in pleuritide pura; sanguis primis vicibus detractus vel crusta pleuritica carebit, vel non admodum cohærebit ipsa, vel crassamentum laxum habebit, vel sero abundabit, vel rutilans, & coccineus videbitur; nec solamen, quod phlebotomiæ saltem ad aliquot horas afferre alias solent, obtinebitur. Dolor ipse pleuriticus sæpe locum mutabit, & fugax erit (*a*), sputúmque cito ex rubro flavum, aut pallidum, aut luridum apparebit. Vel si dolor fixus, & stabilis permaneat, acutusque sit, ut interdum accidit, ei tamen nec febris, nec pulsus respondebit. Quod si simul & vomitus, aut nausea, aut insueta, assiduaque inquies sine evidenti caussa, nec ab acerbitate doloris derivanda ægrum agitet; aut calor excedat motum in pulsibus notatum; si sitis minus premat, quam caloris excessus postularet; si lingua muco albo, aut flavo fœdetur; si vigiliæ contumacissimæ, quæ a dolore minime repeti queant, urgeant; si spasticæ ventris affectiones hysteriam, aut hypocondriasim æmulantes, borborygmi, languores, deliquia, anxietates, sudores prærnaturi, inutiles simul concurrant; jam patet, latere sub larva pleuritidis aliud morbi genus, cujus sym-

ſymptomata iſta propria ſunt. Ad rem facit DALLARMII obſervatio vigeſima nona cum alia a mé adjećta in additamentis, quæ ſi perlegantur (*b*), lucem aliquam afferre poterunt tironibus, & nondum propriis obſervationibus ſatis inſtructis.

(*a*) ALLION. *l. c. cap.* 6. §. 99.
(*b*) *Sagg. dì Med. Pratic. P.* 2. §. 129.

§. CCCCIV.

Virum ſenatorium ſexagenario majorem, ſanguineum, & bono habitu præditum ex ſuſcepto frigore, atque exercitatione corporis in aere aperto, & humido corripuit febri acuta cum difficili mox reſpiratione, ſputis catarrhalibus ſanguine diluto tinctis, raris, & exigua tuſſi exeuntibus, viribus proſtratis, magna ad ſomnum propenſione, mentis ſtupore, & aliqua aberratione, ſudore profuſo, pulſu magno, forti, ſed non admodum duro, linguæ tarditate; atque hæc omnia quaſi repente atque in ipſo morbi initio. Sanguine iterato miſſo vix quidquam levaminis conſequitur; reſpiratio anheloſa, alta, ſublimis, inæqualis, rara tuſſis, dormiendi cupiditas, & ſtuporis, inſenſibilitatiſque quædam ſpecies permanent fere eædem. Febris continua remittens ſuas acceſſiones veſperi repetit, pulſu primum depreſſio, deinde alto, pleniore, veloci, ſuſpitiis crebro emiſſis, ſudore quaſi perpetuo, uriniſque craſſis. At brevi acceſſerunt dejećtiones liquidæ, bilioſæ, tenues, & ventris meteoriſmus tympaniticus, & reſonans. Admota brachiis, & cruribus veſicantia cum aliquo capitis levamine fuerunt; data quoque eccoprotica, & enemata *Obſervatio.*

injecta, ut intestinalis saburra, biliosaque colluvies subduceretur, & spasmi inde orti cessarent. Dum hæc aguntur, & alia ad liberandum infarctum, ut putabant, pulmonem resolvendi, incidendique facultate prædita proponebantur; septima die ad finem inclinata pustulæ miliares universim prodiere ad cutim, quæ non modo veram morbi naturam detexerunt, sed etiam omnia symptomata tam pectoris, quam capitis, abdominisque sustulerunt, & febrim sic mitigarunt, ut deinde paullatim æger perfecte judicaretur; quod quarta decima die feliciter evenit.

§. CCCCV.

Quo discrimine discernatur a larvato complicatus?

De miliari morbo *larvato* haud plura. Ad *complicatum* progredimur. Magna est utriusque inter se similitudo, atque affinitas*; in utroque enim miliaria exanthemata cum aliquo alio morbi genere consociantur. Hinc a quibusdam & *larvatus*, & *complicatus* persæpe confunduntur, *; permiscentur, dum tamen eos distingui, & seorsum considerari oportet. Discrimen vero omne in eo ponitur, quod priorem idem miliaris fomes efficit; posteriorem alia diversa caussa procreat; & quod ille erumpentibus miliaribus pustulis fere ex toto illico evanescit, hic vero non item, nisi forte ejus caussa simul tollatur, & suum ipse cursum fortunato absolverit. Morbi autem, quibuscum miliaris complicari frequentius (*a*) solet, sunt peticulæ, variolæ, morbilli, purpura scarlatina,, pleuritis, & peripneumonia vera, & primaria, podagra, arthritis, febres intermittentes legitimæ, non simulatæ *, febris gastrica acuta, tritæophya biliosa, fortasse etiam

Morbi, cum quibus frequentius complicatur,

fe-

febris lenta nervosa remittens, puerperium, lac aberrans; lochia imminuta, aut suppressa, uteri quandoque inflammatio; nec repugnat eumdem cum quovis alio morbi genere complicari posse. Cum phthisi pulmonari complicatum bis memorat BARALDIUS (b); sed tamen regnabat epidemicus. Ego vero sporadicum vidi fracturæ ossis femoris supervenisse. Æstas erat, & ut diurnum calorem nocturna frigidiori aura contemperaret FRANCISCUS GYPSIUS, nobilis juvenis Faventinus, alioquin bene valens, & sanus, per urbem huc illuc spatiari solebat. Nocte quadam in lapidem quadratum ingentem offendit, & magno impetu prolapsus sibi femoris dexteri os confregit. Postero die febri cum crebris horroribus corripitur. Mox sudoribus copiosissimis, & urinis aqueis, dilutis, uberrimis accedentibus, miliares pustulæ ad cutim frequentes, & turgidæ rubri coloris efflorescunt sine ullo symptomatum, & febris levamine. Immo supprimitur sudor; urina parcior, & coloratior fit; delirium, convulsiones, & prope subita mors superveniunt. Exstabant adhuc pustulæ humore plenæ, quarum aliquæ maxime circa collum, & supra pectus albido, & purulento humore scatebant. Maturationis igitur tempore raptus est post paucos dies a febris initio **. *Observatio complicati cum femoris fractura.*

(a) ALLION. *l. c. cap. VI. p. 52.*

* Febres hic intelligo intermittentes non simulatas, nec spurias, quales febris eruptiva, antequam exanthemata prodeant, sæpenumero imitatur, ut supra (§. CCCLXXXVI.) notatum est. Neque eas intelligo, quæ intermittentes quidem veræ sunt, sed comitatæ a miliariis. In his enim quavis accessione miliaria se in cute ostendunt, & plerumque integri-

tatis, ſive apyrexiæ tempore evaneſcunt, & propterea vere ipſius febris effecta ſive ſymptomata (*Vol. I.* §. *CLXXVIII.*) habentur. Ni talia eſſent, cortice peruviano cum ipſa febre non fugarentur. Quo maxime argumento, ſi alia non ſuppeterent, inducor, ut miliaria ſecundaria, ſive ut alii vocant, ſymptomatica non omnino rejicienda putem. Itaque hic intelligo tertianam, vel aliam cujuſcumque typi febrem intermittentem legitimam, quæ minime a fomite miliari pendeat, nec per ſe miliaria exanthemata gignat, ſed caſu cum morbo miliari concurrentem, & conjunctam, cortice peruviano facile tollendam, quin tamen miliaris morbus, ea depulſa, ceſſet, & finiatur.

(*b*) *Loco cit. ib.*

** Damilanio quoque *complicatus* miliaris morbus dicitur ille, qui cum aliis morbis genere, & natura differentibus conjungitur. Is vero cognoſci, & diſtingui nequit, niſi ex ſuis ſignis pathognomonicis, quæ tamen, ipſo judice, non a principio apparent, ſed tantummodo in *ſtatu*, aut *inclinatione* illius morbi, quorum miliaris morbus complicetur. Hinc ni fallor, colligitur, Cl. virum exiſtimare, morbum quemdam quemcumque, & veluti primarium antecedere; huic vero ſuccedere miliarem. Immo ipſe adjicit, niſi prior ille occidat, timendum eſſe exitium a poſteriore, nempe miliari, qui difficillime ſuperari ſolet. Verum, bona ejus, venia, anceps hæreo, immo dubito, utrum miliaris iſtiuſmodi morbus vere *complicatus* dici poſſit. Abſunt enim tam initio, quam progreſſu, quæ eum præcedere, & futurum præſagire ſolent & latentem ejus fomitem prænunciant. Quamobrem, quoniam miliaris miaſmatis, ſive morbi phænomena ſe tantum oſtendunt in *ſtatu*, & *inclinatione* alterius morbi, qui anteceſſit; ideo vero ſimilius mihi videtur, exanthema miliare, quod ſubſequitur, tamquam effectum depravationis humorum, quem genuit prior gravis, & periculoſus morbus, habendum eſſe. Quod ſi ita ſit, uti ego ſuſpicor, jam conſequitur, ut miliaria exanthema iſthæc

re-

rectius *secundaria*, & *epigenomena* dici debeant, quam complicata; quemadmodum *secundaria* sunt illa, quæ sub finem morborum putrium, aut inflammatoriorum erumpunt, aut in cadaveribus emicant, quæque idcirco ab eodem ipso ornatissimo scriptore *mortua* appellantur. Revera morbus, cujus historiam attulit *pag*. 21. uti *miliaris complicati*, fuit miliaris, si quid judico, *secundarius*. Puella quædam robusta temperamenti sanguinei incidit in peripneumoniam, qua persistente novies ei detractus e vena sanguis est. Cum peripneumonia jam vergeret ad finem, pustulæ miliares effloruerunt. Ab his, atque a peripneumonia sub finem trium hebdomadarum libera omnino extitit. Manifestum plane videtur, cum miliares pustulæ prodierint priore morbo inclinante, neque sui indicia, quantum ex historia apparet, dederint, *secundarias* eas fuisse, & quidem ex eo, quod feliciter morbo finem imposuerunt, *criticas*. Memorat aliud quoque exemplum *complicati miliaris morbi* ex juvene robustissimo annorum viginti septem, cui in pleuritide ad vigorem, sive statum provecta, circa videlicet octavam diem a morbi initio, exanthemata miliaria copiosissima supervenerunt. Non inde melius æger habuit; nam undecimam convulsus (*p*. 22.) periit. *Secundaria* & quidem *Symptomatica* hæc quoque fuisse videntur. Tertia vero, quam pag. 23. adducit, observatio fortasse quidem fuit *pleuritis biliosa complicata cum miliari mrbo*, quia antequam miliaria efflorescerent, pectori primum, deinde capiti; postremo iterum pectori minitata multimodis sunt; quod miliari miasmati aut latenti, aut complicato non raro obvenit, & veluti proprium est. Dum hæc sub prælo erant, historiam miliaris morbi *secundarii*, & per epigenesim orti, nisi mavis *complicati*, &, quod magis animadvertendum est, *critici* mecum communicavit amicus, & collega meus singularis, quem ingenium, doctrina, medendique exercitatio de miliori nota commendant, LEOPOLDUS, inquam, THONHAUSERUS. Is mense Januario hujusce anni 1785. voca-

tus est ad puellam annos tredecim natam, quæ jamdiu febri, tussi, & sputis purulentis laborabat, cumque in ea febrem vehementem, tussim molestissimam, difficilem respirationem cum pulsu duro, & valido deprehendisset, sanguinis missionem proposuit, quam deinde ad tertiam usque vicem iterare debuit. Sanguis enim pleuriticus omnino semper apparuit. Iterata autem venæ sectione, remediisque antiphlogisticis, & bechicis effecit, ut symptomata inflammatoria quidem tollerentur, non vero tussis, febris, & sputa purulenta desinerent. Cum igitur amphemerina, sputa purulenta, tussis pertinax, ac insequens macies ægram tenere pergerent, de phthisi pulmonari confirmata, sive ulcerosa judicium tulit. Sub initium tandem mensis Martii, post aliquam tussis, & febris exacerbationem, majoremque spirandi difficultatem repente exanthemata miliaria partim alba, partim rubra, primum in inferioribus corporis partibus, deinde in superioribus, sed sensim, & agminatim se se exseruerunt, donec tota cutis contegeretur. Quo hæc erumpere cœperunt, & quo magis augebantur, & maturescebant; tussis etiam mitigata valde est, febris imminuta, appetitus, & somnus, & vires rediere. Eruptio quatuor circiter hebdomadas perstitit, novis subinde pustulis miliariis accedentibus, antequam ad exsiccationem pervenirent. Exsiccationem tandem excepit vera epidermidis desquamatio, frustulatim decidentis; lenta quidem & ipsa, prout lenta fuit eruptionis ratio, sic ut non ex toto absoluta sit, nisi mense Majo ineunte. Hinc puella multo melius habet, viribus, appetituque acquisitis, & corpore nutriri cœpto. Tussis tamen, licet multo minor, febricula lenta, & puris sputum, sed valde parcius, adhuc perstant: quibus tamen ægra non impeditur, quo minus e lecto surgat, deambulet, hilari, & læto vultu sit, suis oblectamentis, & occupationibus operam det, & spem faciat aliquam pristinæ valetudinis recuperandæ.

§. CCCCVI.

§. CCCCVI.

Quod ad complicationem miliarium exanthematum cum peticulis attinet, jam alibi (Paragr. CCCXXV.) ea memorata est. Solet autem frequentissime in epidemicis, rarius in sporadicis deprehendi. Hanc ipsam OCTAVIANUS ROBORETUS Tridenti (*a*), PETRUS A CASTRO Veronæ (*b*), & P. SALIUS DIVERSUS Faventiæ (*c*) jamdudum viderunt, ut posteriores quosdam præteream (*). Ante annos undetriginta circiter Lausannæ, deinde Vevey complicatio ejusmodi observata etiam (*d*) fuit. Biennio post, nempe anno 1758., vagabantur peticulæ, & miliaria Vindobonæ, modo seorsum, modo conjunctim (*e*). Multo ante utrumque exanthema complicatum Mantuæ sæpe conspexit FELIX ASTIUS (*f*), & nupertime TROLLIUS in constitutione epidemica anni 1783. (*g*). Miliare autem cum peticulari modo una conjungitur, atque interspersum peticulis cernitur, modo eis præsentibus, aut effulgentibus, aut jam inclinatis supervenit. Adsunt communiter utriusque morbi signa, plus minus manifesta, prout unus, vel alter prævaleat. Si vero uni succedit alterum anathema, plerumque apparent peticulæ, deinde his recedentibus prodeunt miliares papulæ. Tunc *urinæ*, inquit ALLIONIUS (*h*), *quæ primum turbatæ, & crassæ fuerunt, diluuntur*, stupor pungitivus, sive *granf* dictus *aliqualis persentitur; surditas recedit; bombus in tinnitum mutatur; sopor in vigilias, aut coma vigil; prostratio corporis tollitur, pulsus elevatur, & frequentior fit*. Addit præterea, delirium quam maxime augeri, statim ac *miliare mi-*

Complicati cum peticulis exempla.

Signa peculiaria.

miasma cutem ferit; immo si maturius *peticulis* miliares *pustulæ* accesserint, convulsiones lethales supervenire; contra, si serius, & longò intervallo peticulas miliaria exanthemata subsequantur, *salutis spem* superesse (*i*). In Vindobonæ epidemica constitutione anni 1758., quando peticulis superveniebant miliaria, præcedebat levis horripilatio; accedebet deinde pectoris oppressio, atque anxietas; postea prodibant pustulæ miliares albæ copiosissimæ cum levamine. Quibus, prægressa anxietate, hæc eruptio non fiebat, his urina crassissima profluxit, aut, hac deficiente, lenis, & levans alvi fluxus ejus vices supplevit (*l*). In oppido *Belgiojoso* cum peticularis morbus jam inclinare ad salutem propius videretur, repente febris intensius resurgebat, symptomata quædam invalescebant, & per duos, vel tres dies hæc continuabant. Deinde, miliariis exanthematibus feliciter ad cutim expulsis, omnia mitigabantur, & ægrotans paullatim convalescebat (*m*). Generatim duplex morbus majus discrimen continet, aut saltem malum protrahit; sed plerumque bonus, aut malus exitus benignitati, aut malignitati exanthematis supervenientis respondet. Nec tempus, quo accedit, aliquid perpetui habet; nam modo benignum vidi, quando mature prodiit, modo malignum, quando serius, & contra.

Prognostica.

(*a*) *Loc. cit.*
(*b*) *Loc. cit.*
(*c*) *Loc. cit.*
(*) Cum peticulis Miliaria complicabantur in constitutione epidemica Wemdingensi ann. 1689. & in Donawordensi; (*Rosin. Lentil. Miscell. med. practic.* N. C. *Dec.* 3. *ann.* 5. & 6. *append.* p. 132.) in Wratislaviensi ann. 1715. (*Godofr. Klaunning. obser.* *cir-*

circa febr. malign. petechiales Eph. N. C. cent. v. obs. LXIII.) itemque in Constitut. ann. 1637. Wraislaviæ, & Silesiæ (*Fabr. Ferd. Pauli Histor. febr. catarrhal. malign. in Act. N. C. vol.* VI. *observ.* 66.) *&c.*

(*d*) TISSOT *Lettr. a M.* HIERZEL *p.* 5.

(*e*) STORCK *ann. medic.* I. *mense Jul. & August.*

(*f*) *Terzo Anno Medic. Mantuan. o sia Storia delle malattie del* 1785. *ec. p.* 83. Vid. *opusc. med. Pratic.* TARGION. *T.* 8. pag. ead.

(*g*) *Lettr.* 3. TARGION. *opusc. med. pratic. T.* 8. *pag.* 248.

(*h*) *L. c.* §. 108.

(*i*) *Ib.* §. 109.

(*l*) STORCK. *l. c. mens. aug. p.* 15. *&* 16.

(*m*) TROLLIUS *l. c.*

§. CCCCVII.

Complicati cum variolis, morbillis, & scarlatina difficilis prænotio.

Quando cum variolis, morbillis; aut scarlatina miliares pustulæ junguntur, non facile, antequam erumpant, eas prænosci licet. Attamen, quia cum variolis, aut morbillis, aut scarlatina malignis conjungi ut plurimum solent, eorum morborum malignitas de miliarium etiam complicatione poterit nos admonere, & multo probabilius, si epidemica constitutio præsens, nota, & perspectu in auxilium veniat, paucis, quos habuit curandos variolis cum miliariis complicatis laborantes ALLIONIUS (*a*), vidit *lumborum dolorem acerbissimum* præcessisse, *variolas primum erupisse, deinde miliares pustulas*, febrem a variolarum apparitione *non remisisse cum pulsu molli, & validiusculo, sed contractionem, & celeritatem pulsus increvisse; variolarum incrementum miliares pustulas impediisse; tendinum motus frequentes fuisse; cum pulsu admodum tenso deliros fa-*

Signa complicati cum variolis.

factos ægros sexta, aut septima die interiisse; neque in his stuporem pungitivum *granf* ab eo dictum, qui maximum miliaris morbi signum esse consuevit; admodum sensibilem fuisse, immo tantummodo *fugacem*. Narrat præterea ex ELIA CAMERARIO (*b*) *variolis ad suppurationis summum perductis* supervenientes *cum felici exitu* miliares pustulas albas; ex HALLERO (*c*) vero memorat *variolas malignas, quas* subsequebatur *miliaris morbus*. In duobus demum, in quibus cum morbillis miliaria complicabantur, animadvertit *faucium inflammationem, & tussim, quæ morbillos præcedunt, vehementer afflixisse*, morbillorum *primum cum magno calore* eruptionem contigisse; *deinde iis successisse agminatim prodeuntes miliares pustulas*; *stupores* autem illos *pungitivos* digitorum, manuum, & pedum in his frequentes cum reliquis miliaris morbis signis extitisse; nec aliter morbum processisse, quam benignus, sive *simplicissimus*, ut ipse vocat, soleat (*d*). Credibile quoque est, vix quidquam differre purpuræ scarlatinæ cum miliariis exanthematibus complicationem.

Signa complicati cum morbillis.

(*a*) *L. c. cap.* VI. §. 110.
(*b*) *Ib.* §. 111. *Act. N. C. vol.* 2. *p.* 338.
(*c*) *Ib. ex opusc. pathol. p.* 120.
(*d*) *L. c.* §. 112.

§. CCCCVIII.

Quomodo a larvato complicatur dignoscatur.

Miliaris morbus, quando cum pleuritide, aut peripneumonia complicatur, sæpe *larvato* similis est ita, ut facile alter pro altero sumi possit. Larvatus vero quomodo se se commonstret, quantum

tum fieri potuit, exposuit supra (§. CCCCII.). Nunc qua ratione *complicatus* discernatur, dicere non omittam. In hoc pleuritis, & peripneumonia omnia phænomena exhibet, quæ horum morborum, quando solitarii sunt, præsentiam indicant, nec a proprio signorum apparatu recedunt quidquam. Caussæ item, quæ eos inferre solent, præcesserunt, & simul anni tempus, atque aeris conditio talis est, quæ eorum genesi favent; multoque id clarius fiet, si interea aut stationarii, aut epidemici infestent; aut epidemicis miliariis intercurrere identidem videantur. Neque simul ac miliaria exanthemata prodierint, ipsi cessant, ut in larvato genere evenire dictum est, sed suum cursum de more peragunt, non secus ac solitarii essent, finemque sive bonum, sive malum pro sua cujusque indole, & gravitate assequuntur. Quod postremum etiam accidit in miliari morbo cum podagra, aut arthritide *complicato*; nam tum arthritis, aut podagra ab exanthematum eruptione non levantur, uti in *larvato*, sed suum regularem plerumque cursum, qui fere semper diutinus est, persolvunt. In complicatione vero febris intermittentis illud solemne est, quod præter continuam febrem remittentem, quacum conjungitur miliaris morbus pyreticus, accessiones cum frigore, aut horrore quotidie, aut alternis diebus superveniunt, quæ deinde augmentum, statum, & inclinationem, ut veræ intermittentes, prætergressæ, solitis sudoribus solvuntur, permanente continua remittente, uti in febribus proportionatis, & hemitritæis fieri solet. Sed hoc habent funesti, quod in ipsa frigoris accessione exanthemata miliaria subsident, & introvertuntur, exitiumque ægrotanti ce-

Signa complicati cum pleuritide, & peripneumonia.

Signa complicati cum podagra &c.

Signa complicati cum febre intermittente.

celerrimum afferunt ex metastasi. Cl. ALLIONIUS tertianam febrim simplicem, in cujus secundo, aut tertio paroxysmo miliares pustulæ eruperant, vidit; sed *frigoris tempore, cum rediret accessio retrocedentibus repente* exanthematis *æger* periit (*a*). Recenset quoque ex *actis Berolinensibus* (*b*) purpuram albam cum quartana febre complicatam, demum lethalem repercussis horroris tempore pustulis miliariis.

(*a*) *L. c. cap.* 6. §. 107.
(*b*) *Decad. II. vol.* 7. *pag.* 102.

§. CCCCIX.

Signa complicati cum aliis febribus.

Quando cum febri gastrica acuta (*Volum. I.* §. *CCCLXXIII.*), aut cum Tritæophya biliosa (*ibid.* §. CCCCXIX.) aut ardenti (*ibidem* §. CCCCXXII.) aut remittente lenta maligna, nervosa dicta (*ibid.* §. CCCCXXXVII.) exanthemata miliaria complicantur, evidens omnino est, notis singularum harum febrium, & miliaris ipsius morbi (§. CCCXCIX.) complicationem istam dignosci. Ad propria igitur horum morborum signa attente respicere oportet. Ubi alvus soluta est, ut sæpe in gastrica, & trithæophya biliosa esse solet, paullo serius exanthemata prodire animadvertit ALLIONIUS (*a*), scilicet fluxu alvi *imminuto, & explicatis* eruptionis imminentis *symptomatibus*, nimirum *octava*, *undecima*, aut *decima quarta die*. Fortasse ex hac etiam caussa miliares pustulæ cunctabantur præter morem ad cutem apparere in constitutione endemica epidemica, quam descripsit BARALDIUS. In ea enim miliaris morbus videtur complicatus fuisse

ſe cum Tritæophya biliofa, quam ipſe appellavit febrem ex claſſe biliofarum nunc putrium, nunc inflammatoriarum; & in omnibus quidem ægris exanthemata, ſed multo ſerius * erumpebant (*b*). Cum Lochiis ſuppreſſis, uterique inflammatione, aut lacte aberrante, ut ſupra (§. CCCCV.) monui, non rarum eſt miliaria complicari. Tunc *febris ſtatim poſt partum prehendit*, aut *occaſione febris lacteæ*, *quæ ſolito vehementior corripit*, & ſymptomatis miliaris morbi propriis (§. CCCXCIX.) comitatur. *Palſus celer admodum eſt*, *& lochia varie fluunt*, *aut ſubſiſtunt*. *Dolet ſæpe uteri regio*, & tenditur. *Dum vero ſudores*; *aliaque* ſymptomata eruptionis futuræ indicia invaleſcunt, urgentque; *evaneſcit* uteri *dolor miliariis puſtulis efflereſcentibus*, *quarum plerumque exitus*, ALLIONIO (*c*) referente, funeſtior eſt. Sæpe etiam lac *parum fluit*, aut aberrat, aut *liquida alvus eſt*, eodem obſervante, aut alia peculiaria mala puerperis familiaria adſunt, ut aliquanto fuſius dicemus, ubi de febre miliari puerperarum non nulla ſubjiciemus.

Signa complicati cum ſuppreſſione lochiorum &c.

(*a*) *L. c. cap.* VI. §. 115.

* Febris enimvero iſta, ſi bene conſideretur ejus hiſtoria, fuit certe ejus generis, ut plerumque gaſtrico, vel biliofo inflammatoria, interdum gaſtrico, aut biliofo putris videretur. Erumpebant miliaria die undecima, vel decima quarta, vel vigeſima prima, & quandoque cunctabantur uſque ad quadrageſimam.

(*b*) *L. c. pag.* 77.

(*c*) *Loc. cit.*

Pro-

Prognosis.

§. CCCCX.

Morbus fallacissimus, & semper plus minus periculosus.

Quod attinet ad prognosim, incertissimas hujus morbi prædictiones jure pronunciavit ALLIONIUS (*a*), cum vel mitiori ejus aspectui credi vix possit. Ego equidem non novi fortasse morbum isto fallaciorem, ac magis insidum, ita ut, quando is mihi curandus est, nunquam minus securum, nunquam magis sollicitum me sentiam; quod facile sibi persuadebit qui pluries eo laborantibus operam suam adhibuerit, aut ejus historiam attente perlegerit, consideraveritque. Excipio tamen *apereticum* (§. CCCLXXXV.), & eum quoque, qui *purpuræ chronicæ* (*ibid.*) nomine donatur. Utraque enim differentia periculo vacare solet, si recte curetur, & pustularum ratio debita habeatur, ut non intro vertantur, antequam noxius humor penitus evaporaverit.

Excipitur apyreticus, & purpuræ chronica.

Periculosior malignus, larvatus, & complicatus.

Itaque generatim morbum *pyreticum* (Paragr. CCCLXXXVI.), uti vocatur, & gravem, & periculosum esse dicemus, sic tamen, ut *benignus*, & *regularis* (§. CCCC.) multo minus discriminis habeat; *malignus* vero, atque *anomalus*, (§. *eod.*) multo plus, præsertim contagione (§. CCCXCVII.) susceptus. Verique simillimum est, *larvatum*, sive *personatum* (§. CCCCI.) itemque *complicatum*, sive *complexum* (§. CCCCV.) utplurimum simplici, ac manifesto graviorem, & periculosiorem esse, utpote pluribus, quam assolet, symptomatibus aggredientem, aut ex duobus æque gravibus, aut alterutro pejore compo-

positum, quorum uni tolerando vix natura valeret. Fereque inter exitiosiores complicationes censetur illa, quæ cum (*b*) variolis malignis, aut peticulis mali moris, aut morbis epidemicis gravioribus fiat.

(*a*) *L. c. cap. VII.* §. 115.
(*b*) ALLION. *l. c.* §. 136.

§. CCCCXI.

Periculi autem magnitudo æstimanda est ex gravitate, intensione, numero, & duratione symptomatum, partiumque affectarum præstantia. Quo igitur intensiora, & plura symptoma, quo pertinaciora, & magis diutina, quo plures partes affectæ, quo nobiliores, eo periculosior morbus est. Hinc quæ caput, & nervos tenent, uti delirium, convulsio, vigiliæ, cephalalgiæ, tendinum subsultus graviora censentur, quam nauseæ, vomitusque primas vias affici significantes; periculosissima vero, & prope semper lethalia quæ pectori obveniunt, ni cita, & larga pustularum eruptione leventur (*a*). Nec absurdum est, quod ALLIONIUS opinatur, majus, aut minus periculum generatim pendere a veneni miliaris copia; humorum & lymphæ in primis visciditate, & lentore, quo illud irretitur; & cutis densitate, irritabilitateque majori, aut minori (*b*), quidquid sit de ejus opinione, qua plurima & graviora symptomata a sola cutis irritatione, & spasmis inde proficiscentibus repetit. Effecta utique majora ab uberiore miasmatis copia expectanda sunt, quam a parciore; nec fortasse semper a copia tantum, sed etiam sæpius ab ejus pravitate, ma-

Periculi magnitudo unde æstimetur.

ligniorique ingenio illa pendebunt. Uberior autem quantitas veneni non modo corpus magis perturbat, verum difficilius etiam a reliquis humoribus tota, atque universa secerni, separarique potest; eoque magis, si lentore, & densitate illi sic peccent, ut arctius & firmius eam sibi adhærentem retineant. Cutis vero densitate, irritabilique natura aut exanthematicam materiam non admitti, aut appulsam corrugatione repelli, nemo est qui non facile perspiciat.

(*a*) LUDWIG. *l. cit. P. I. cap. I.* §. 212. GASTELLIER. *l. c. cap.* 5. *p.* 91. 95.
(*b*) *L. c.* §. 116.

§. CCCCXII.

Præsagia a tempore quo eruptio fit.

Eruptionis etiam tempus quibusdam dat bonum, aut triste augurium. Plerique citam, & prœmaturam pustularum eruptionem reformidant, laudant vero tardiorem; primam, quod sine coctione accidat; alteram, quod coctione peracta crisim bonam præstet. Inter hos versatur ALLIONIUS, qui non dubitat affirmare, miliaria exanthemata quo citius apparent, eo diutius morbum protrahi (*a*); pluribusque eruptionibus indigere, ut tota miliaris materia efferatur. DAMILANIO quoque adeò firmiter insidet hæc ipsa opinio, ut certissimum habeat, spem sanationis in universum tanto majorem esse, quanto serius pustulæ efflorescant, distentque a morbi exordio. Ex ejus itaque sententia spes major affulget illi, cui post tres hebdomadas efflorescunt, quam, ceteris paribus, cui post duas tantum, & huic adhuc major, quam ei, cui prodierunt ante, & contra (*b*).

Quod

Quod afferti genus etsi a multis probetur, & pro axiomate certo universim accipi videam; limitanda tamen est ejus amplitudo, fidesque. Pluries enim pustularum eruptionem valde seram, ac tardam in miliari morbo maligno, & lethifero notavimus, & contra in benigno, & felicem exitum habente cito, & mature, videlicet primis jam diebus, factam. In anomalo item exanthemata sero admodum prodire notum est, nec ideo minus periculi tunc imminet, nec minus dubius ejus eventus redditur; ut silentio prætoream, miliaria mortis plerumque prænuncia, rarissimeque salutaria, quæ in fine quorumdam morborum, in primis putrium, ac malignorum, cum quibus complicantur, aut a quibus gignuntur, efflorescere interdum. Jure igitur BARAILONUS (c) subitam, citamque pustularum miliarium apparitionem nihil certi, & fixi habere, aut significare decrevit. Falso porro, ut arbitror, maturam eruptionem cruditatis insimulant; & contra tardam probant, utpote coctione elaboratam, & perfectam; nam exanthemata primaria, sive essentialia non egent coctione, nec coctionis veræ capacia sunt, ut reliqui ut plurimum morbi; sed heterogenei, venenatique miasmatis a sanis humoribus segregatione, & cita expulsione curantur. Quod potissime in variolis, morbillis, purpura scarlatina, erysipelate evidentissimum est. Si quando tamen aliquid funesti portendit præcox, nimisque cita miliarium eruptio, non id tempori, quo contingit, sed copiæ morbidi fomitis tribuendum existimo, cui recipiendæ sola cutis impar sit. Lenta vero, ac tarda, ubi eam infaustus eventus subsecuturus est, aut diuturnior morbi duratio, naturæ imbecillitatem ve-

Limitatio.

Subita, & cita apparitio pustularum nihil certi significat.

Miliaria non egent coctione humorum.

verius significat, ob quam separando, expellendoque humori noxio non valeat; aut lentum nimis, viscidumque sanguinem, quo retineatur; aut cutis densitatem, rigiditatem, adstrictionemque, quæ eum prodire vetet. Illud demum experientia comprobavit, quod, si exanthemata multa, & copiosa, verbo quanta ad omne virus efferendum sufficiant, in cutem prodierint, & diu in ea maneant, morbus brevior futurus est, promptiorque ad salutem transitus. Id in suis egris maxime expertus est BARALDIUS (*d*). Ceterorum imperfecta, partialis, interrupta eruptio, nisi iteratis conatibus natura eam perficiat, suspecta esse debet, & sæpe periculosa est, aut morbum diuturniorem reddit. Non tamen quis credat, plenissimam, & copiosam certo meliora, & tutiora prædicere; nam nisi reliqua symptomata mitiget, nec sublevet ægrotantem, mortifera esse potest (*e*). Si facta eruptione pulsus fiat mollis, & amplus, desintque convulsivi affectus, & pustulæ grandescant multo sero plenæ, & fauste morbum finiturum indicium est (*f*).

(*a*) *L. c. cap.* 7. §. 127.
(*b*) *L. c. p.* 51.
(*c*) *L. c.* §. 157.
(*d*) *L. c. p.* 26.
(*e*) GASTELLIER. *l.* 5. *chap. V. p.* 96.
(*f*) ALLION. *l. c.* §. 119.

§. CCCCXIII.

§. CCCCXIII.

Quid præsagiendum sit ex pustularum colore, vix decerni potest; nisi ut animadvertit LUDWIGIUS (*a*), nosque supra (CCCLXXXVII.) jam admonuimus, ad reliqua symptomata respiciatur. Hinc aliis rubra, aliis alba (§. *eod.*) videntur benigna. Ut plurimum tamen rubra albis præferuntur. Inter alba melioris notæ illa habentur, quorum inferior margo, aut basis rubet: pellucida, crystallina, aquosa, & lactea deteriora dicuntur. Colori quoque videtur aliquid tribuere LUDWIGIUS (*b*) ad prognosim in puerperis, etsi ad symptomata etiam respicere non omittat. Subjicit enim, *miliaria* exanthemata *alba* in iis, si tertio, aut quarto post partum die erumpant cum delirio, æstu summo, aliisque symptomatibus gravioribus, *semper funesta esse*, præsertim si sudor copiosus ea præcessit, si urina pallida, stranguriosa cum retentione lochiorum simul sit; si inflammatio uteri, & refrigerii sensus in abdomine percipiatur; si cum miliariis peticulæ prodeant. Concedit tamen, aliquam interdum spem salutis superesse, quando symptomata aliquo modo mitiora fiunt, & febris cum fluxu largo materiæ fœtidæ ex genitalibus remittit. Contra vero in eisdem puerperis *exanthemata rubra* mitiora esse, si quinto, septimo, vel nono die efflorescunt, si symptomata leviora sunt, & excretiones consuetæ ex voto procedunt. Sed sive alba, sive rubra sint, valde ancipitem exitum habent, occiduntque sæpe ægrotantes, quod opportune monet VOGELIUS (*c*).

Quid ex colore pustularum conjiciendum.

Minutæ veficulæ, translucidæ, vix fpectabiles; quas fupra (§. CCCLXXXIII.) memoravimus, in primis, fi multæ, ambiguum, difficilemque exitum, aut morbi longitudinem, ac pervicaciam plerumque defignant (*d*). Copia demum fuas prædictiones fuppeditat. Copiofæ, & confluentes miliares puftulæ omnium peffimæ cenferi folent, utpote quæ promptius fubfident, & occidunt (*e*). Non minus tamen fufpectæ, & terrificæ videntur, quæ paucæ, & fparfim, difficulterque erumpunt. Sed in his omnibus LUDWIGIO judice, adftipulantque experientia nihil perpetuum, aut univerfale eft. Habitus enim corporis, temperamentum, ætas, regio, tempeftas, præpoftera medendi methodus, regimen neglectum, epidemica conftitutio, aliæque circumftantiæ non nunquam plurimum varietatis inducunt. Mali vero ominis femper reputantur quæ fufcum, nigricantem, lividumque colorem induunt.

(*a*) *L. c. P. I. cap. I.* §. 218.
(*b*) *Ibidem*.
(*c*) *L. c.* §. 140.
(*d*) ALLION. §. 128. *deinde* BARAILON. *loco citato*.
(*e*) ALLION. *l. c. cap.* 7. §. 129.

§. CCCCXIV.

Facta eruptione quid notandum.

Si poft exanthematum eruptionem graviora fymptomata ceffant, aut faltem mitefcunt, bene fperare convenit: contra multum timere, fi illa perfeverent, aut ingravefcant. Illud in benigno genere, hoc in maligno ufuvenit (*a*). Ni cutis, poftquam puftulæ exiverint, aliquantum

tum

tum tumeat, & quodammodo tendatur, malum. Malum quoque si applicitis cucurbitulis non elevetur, nec vesicantia vesicam excitent. Malæ demum pustulæ, quæ exeundo non punctionem in cute efficiunt, sed pruritum tantummodo movent (*b*). Materiam aut ad interiora ferri, aut esse acerrimam indicant. Nullum vero exanthema ita facile subsidet, aut intro vertitur, evanescitque, quam miliare (*c*). Pustulæ, quæ modo subsidunt, & evanescunt, modo iterum efferuntur, metuendæ semper sunt; nam vel in discrimen vitæ ægrum adducunt, vel longam ægrotationem pariunt. Pessimum signum, si evanescant, præsertim si simul æger in vomitum incidat, & visionis obscuritatem queratur, singultiet, blateret, balbutiet, & dum potulenta demittit, strepitum edat (*c**). Retro pulsæ sæpe revertuntur graviores. Interdum vero subito subsidunt, atque delitescunt, idque præsertim accidit cum maturitati propiores sunt. Tunc ut plurimum brevi lethum afferunt ob metastasim (*d*). Ad caput facta metastasi, delirium oritur obscurum, oculi obtenebrantur, & nebulosi fiunt, atque hæc mortem proximam, inevitabilemque indicant (*e*). Interdum oculi, & facies rubent, & micant, deliriumque phreniticum supervenit, quod deinde convulsio, & mors excipiunt. Verum quæcumque alia aut tumoris critici, aut erysipelatis subita retrocessio, nisi materies ad alias exteriores partes feratur, aut per urinas copiosas, turbidasque excernatur, metastasim periculosam facit (*f*). Ingens quoque periculum instat, si æger summovere paveat, & spem omnem abjiciat, aut graviter territus, & subsiliens, & tremens e somno excitetur; quod in primis

ab ALLIONIO (*g*) adnotatum video, deinde ab aliis etiam, ſed prӕterito ejus nomine, ne unde profecerint, fateantur. Pavor autem, timorque iſte inter deterrima ſigna numerandus eſt.

Timor repentinus funeſtus.

Pluries equidem vidi ӕgros repentino timore mortis corripi, quandoque ſine aliis pravis ſignis, quod in primis nocte eveniri ſolet, & quinque vel ſex horis poſt eos mente motos, deliros, convulſos, & vehementer cum pulſu magno, valido, & frequentiſſimo febricitantes, citiſſime demum vita exui, quin interdum miliares puſtulӕ ſubſederint, aut evanuerint. Itaque cum hoc timore affectos mane noctem inquietam, & vigilem ſubſequente reperio, nec bonis verbis quidquam me proficere ſentio, mentiſque aliquam motionem aut prӕgreſſam noctu, aut prӕſentem deprehendo, eoque magis ſi urinӕ tenuiſſimӕ, & copioſiſſimӕ crebro mingantur; aut ex tenuibus, copioſis parciſſimӕ, & turbidӕ, & craſſӕ evaſerint, nihil moror monere ӕgrum, aut ejus familiares, ut citiſſime ſacris Eccleſiӕ auxiliis ſe muniat, rebuſque ceteris, dum tempus ſuppetit, conſulat.

Repentina in pejus mutatio.

Quandoque etiam accidit, ut facta eruptione, & omnibus rite procedentibus, repente, & ſine cauſſa evidenti morbus cum omnibus ſymptomatibus ingraveſcat, & intra tres, vel quatuor horas vitam intercidat. Id quando evenit, GASTELLERIUS (*h*) teſtatur, febrem excandeſcere; caput & pectus opprimi; delirium, & convulſiones accedere; puſtulas aut partim, aut ex toto evaneſcere; lipothymias, ſyncopes, ſuffocationes, pulſuum intermiſſiones, atque inӕqualitates ſummas, & demum mortem ſupervenire.

(*a*) AL-

(*a*) ALLION. *l. c. cap.* 7. §. 130.
(*b*) *Id. ibid.* §. 128. & §. 131. *Dein.* BARAIL. *l. c.* §. 153.
(*c*) VOGEL. *l. c.* §. 140.
(*c**) ALLION. *l. c. cap.* 7. §. 128. 129.
(*d*) LUDWIG. *l. c. cap.* 1. §. 218. BARAILON *l. c.* §. 156.
(*e*) GASTELLIER *l. c.*
(*f*) BARAILON *l. c.* §. 157.
(*g*) *L. c. cap.* 7. §. 130.
(*h*) *L. c. p.* 25.

§. CCCCXV.

Sed multa alia ſunt, quæ recte perpendi debent, ut periculum, aut ſecuritas, ut exitium, aut ſalus certo, aut probabili conjectura provideatur. Quorum ſingula breviter primum recenſebo, deinde cumulata, & conjunctim ſumpta referre non prætermittam, qualia in univerſum bonum, aut malum exitum prædicere experientia demonſtravit. Itaque de ſudoribus primo dicam, quoniam in hoc morbo frequentiſſimi occurrunt. Hi quo diffuſiores, copioſiores, & magis præcoces ſunt, præſertim ſi cum pulſu valde contracto junguntur, eo pejores exiſtimantur (*a*). Si vero inſtante, aut incepta eruptione omnino ceſſant, & cutim aridam, ſiccam, ardentemque relinquunt, multo magis metum, ac periculum augent. At moderati ante eruptionem, & poſt eam continuati, & blandi, ut univerſum corpus humido vapore, & quaſi balneo madere videatur, copioſæ exſpirationi, æquali, & univerſim diffuſæ ſimiliores, cute, & pulſu molli, & expanſo exiſtente, aut reddito, bene ſperare jubent. Largos vero, ſive copioſos tum pro criticis habendos,

Alia ſigna prognoſtica.

Præſagia ex ſudoribus.

dos, & revera esse, CHRISTOPHORUS MOLINARIUS (*b*) affirmat, cum circa statum, aut inclinationem, sive, ut ipse ait, post coctionem prorumpant.

Ex capitis dolore. Male suspicatur, immo pronunciat ALLIONIUS de capitis dolore, si is ante quartam diem speciatim in sanguineis repente evanescit (*c*). *Ex stupore pungitivo grandicto.* Idem vir præclarissimus *stuporem pungitivum*, *granf* vulgo dictum (§. CCCXCII. CCCXC X.) commemorans, quo digiti, & extremi artus sæpe afficiuntur ante eruptionem; hunc, si frequens est, & plures partes corripit, copiam morbidi fomitis significare scribit; si vero rarus, & levis cum pulsu contracto, sudore, urina aquea, aliisque copiam fomitis miliaris significantibus jungitur, perniciem minari, quod humorum tenacitate eum irretiri, nec se expedire posse, indicium (*d*) est. *Ex digitorum dolore.* Copiosam autem eruptionem pustularum expectandam esse, si digiti doluerint, auctor, testisque est BARAILONUS (*e*). *Ex sanguine misso.* Sanguis e vena minus, quando coccineus, floridus, & sero carens invenitur, timendi occasionem porrigere creditur, præsertim, si præcox pustularum eruptio (*f*) fiat. Nec ille, qui lardaceam, tenacemque naturam exhibet, minus malus aliquibus (*g*) videtur.

(*a*) ALLION. *l. c.* §. 122.
(*b*) *De miliar. exanthem. indol. & tract. Vienn.* 1764. *p.* 147.
(*c*) *L. c.* §. 120.
(*d*) *L. c.* §. 153.
(*e*) *Loco. cit.*
(*f*) ALLION. *l. c.* §. 134.
(*g*) MOLINAR. *l. c.*

§. CCCCXVI.

§. CCCCXVI.

Observatio pulsuum ut in aliis morbis, sic in hoc maxime necessaria est. Nam inde multa prognostica signa eruuntur. Pulsus maxime contractus morbi gravitatem portendit; eoque majorem, quo debilior, inconstantior, inæqualiorque est. Si etiam intermittat, nec intermissio a primarum viarum irritatione proficiscatur, tunc multo periculosior morbus esse perhibetur. Plane perniciosum ab ALLIONIO (*a*) decernitur, si pulsus post eruptionem adhuc contrahi pergat, atque acceleretur, tendaturque; nam ex hac ejus tensione convulsionem imminentem conjectat. BARAILONUS (*b*) vero ex pulsu convulsivo post eruptionem perseverante, aut etiam magis convulsivo reddito non convulsionem, sed novam pustularum eruptionem fore suspicatur. Paullopost tamen admonet, pulsum convulsivum, serratilemque pessimæ notæ esse, formicantem vero lethiferum; proximam mortem demum indicari, si pulsus ita inanis videatur, ut ad quamlibet pressionem cedat, obscureturque. Generatim pulsus debilis, parvus, contractus, celer, aut tardus male; contra fortis, plenus, expansus, etsi frequens, bene significat (*c*). At si in tertio morbi stadio ad naturalem rhythmum non redeat, & febrilis esse perseveret, conjicere licebit, non integre morbum judicatum iri, sed aliquid relicturum, quo æger adhuc conflictetur (*d*). BARAILONI observatio est, si pulsus ad morbi inclinationem plus in uno latere, quam in alio tendatur, & frequentius subsiliat, exspectandam esse in illo latere corporis aliquam morbidæ materiæ alicubi collectionem, tu-

Quid ex pulsu prædici possit?

Nulla desquamatio quid?

Quid pulsus in uno latere plus, quam in altero tensus, & frequens?

tumorem nempe, œdema, aut abſceſſum (*e*). Ex Sinenſium demum & BORDEVII de pulſibus doctrina idem Auctor non dubitat ſtatuere, pulſum ut vocant, *capitalem* partibus ſuperioribus, *parvum* vero, & *ſerratum* inferioribus minitari.

Pulſus capitalis, aut abdominalis.

Poſt pulſuum obſervationes non prætereunda ſunt ſigna, quæ ex urinis peti ſolent. Quamquam communiter incerta, & fallax urinarum inſpectio habeatur, ac proinde a multis parvi fiat, nobis tamen in primis cum aliis ſignis copulata magnam lucem afferre quandoque poſſe videtur. Urinæ color ex citrino, aut rutilo in aqueum, ac pallidum ſubito mutatus metaſtaſeos futuræ metum (*f*) incutit. Aquea etiam urina conſtans, & diu talis perſiſtens, præſertim poſt eruptionem, aut metaſtaſim periculoſam ad cerebrum, aut novam miliarium papularum eruptionem prænuntiat (*g*). Albeſcens vero lacti ſimilis plerumque morbi longitudinem, interdum etiam mortem (*h*) comminatur. Copioſa denique, colore cinnabarino tincta, & matulam incruſtans, per plures dies continuata. CHRISTOPHORO MOLINARIO obſervante (*i*). boni exitus ſpem facit, itemque illa, quæ copioſam hypoſtaſim habet (*l*).

Ex urinarum inſpectione.

(*a*) *L. c.* §. 121. (*b*) *L. c.* §. 159.
(*c*) GASTELLIER. *l. c. chap. V.*
(*d*) BARAILON. *l. c.* §. 159.
(*e*) BARAIL. *l. c.* §. *eod.*
(*f*) HAMILTON *p.* 61. ALLION. *l. c.* §. 123.
(*g*) ALLION *ib.* BARAIL. *l. c.* §. 137. VOGEL. *l. c.* §. 140.
(*h*) ALLION. §. 123. VOGEL. §. 140.
(*i*) *L. c. p.* 128. 122.
(*l*) *Id. p.* 147.

§. CCCCXVII.

§. CCCCXVII.

Alvi fluxus moderatus, & excrementa non admodum prava, sed concocta efferens plerumque salutaris est (*a*), præsertim in morbo cum saburra gastrica, & biliosa complicato. Hinc si sponte subsistat præmaturius, aut adstringentibus, aut opio inconsulto sistatur, multa mala imminent. Plethoricis, & capite, colloque sic conformatis, ut ad morbos capitis propendeant, apoplexiam ex ejus suppressione supervenire vidit HAMILTONIUS (*b*). Quamquam vero sæpe alvi fluxus utilis repertus sit, non semper tamen ei fidendum esse monet ex BIAINGANI observatione (*c*) VOGELIUS (*d*). Diarrhœa enimvero serosa, & colliquans exitialis esse consuevit. Dejectiones vermibus intermixtæ, ac sanguine tenui, & soluto conspersæ omnem spem tollunt (*e*). Puerperis quæ supervenit diarrhœa, officit pustularum eruptioni, & lochiorum fluxui. Hinc symptoma periculosum dicitur ab HAMILTONO (*f*); immo lethale ab aliis (*g*). Quid sanguinis e naribus fluxus indicet, mox dicam. Hunc plerique utilem experientia edocti prædicant, in primis ANTONIUS DE AUGUSTINIS (*h*), BARALDIUS (*i*), BOYERUS (*l*), VOGELIUS (*m*), DEBRESTUS (*n*), PLAIGNINUS (*o*), aliique. Caput enim levari, febrem minui, denique gravissima symptomata eo compesci viderunt. Non ita vero evenit, quando a sanguinis dissolutione hæmorrhagia nascitur (*p*), ut facile cuique patet. Largior tamen debet esse sanguinis fluxus, ut prosit. Non prodest tamen, etsi largior, quando pustulæ minutissimæ ægre prodeunt, aut quando cutis solummodo rubet cum pessimis nervorum affectibus,

Prognostica ex alvi fluxu.

Ex narium hæmorrhagia.

bus, & ſignis. Metuendum quoque eſt, quando hæmorrhagia poſt puſtularum eruptionem ſiſtitur (*q*). Nec mirum, ſi ſtillæ ſanguinis e naribus, quocunque tempore appareant, funeſtæ, (*r*) dicuntur, cum id omnibus aliis acutis morbis commune ſit.

(*a*) GASTELLIER. *l. c.* VOGEL. *l. c.* §. 140.
(*b*) *L. c. p.* 61.
(*c*) *Act. Helvet. T.* 2.
(*d*) VOGEL. *l. c.*
(*e*) GASTEL. *l. c.*
(*f*) *L. c. p.* 61.
(*g*) BARAIL. *l. c.* §. 152.
(*h*) *L. c.* (*i*) *L. c.*
(*l*) GASTELL. *l. c. p.* 342.
(*m*) §. 140.
(*n*) §. *Journal de Mèdec. T.* 19. *p.* 118.
(*o*) *Journal de Mèdec. T.* 23. *p.* 338.
(*p*) *Journal de Mèdec. T.* 32. *p.* 419.
(*q*) ALLION. *l. c.* §. 133.
(*r*) *Id. ib.*

§. CCCCXVIII.

Phreniti- dis proximæ ſigna. Somnolentia tutior eſt, quam vigilatio; immo quo ægri magis ſomnolenti ſunt, eo felicius convaleſcere non nulli aſſeverant (*a*); ſed id aliqua cum limitatione intelligendum eſt, nimirum dummodo profundus, & lethargicus ſomnus non ſit, & cetera ſymptomata non diff ntiant. Oculi torvi, & ardentes, genæque rubræ phrenitidem imminere ſignificant (*b*). Lingua arida, & nigra, & ſitis ingens ſigna mala habentur, niſi ex prava *Lingua. Sitis.* medendi ratione (*c*) profluant. Veſicantium ulcera *Ulcera veſicantia.* ſi nimis cito areſcant, morbi gravitatem deno- *Eorum fœtor.* tant, difficilemque exitum, Fœtor vero, quem ul-

ulcera ista, eorumque emanans humor exhalat; nihil mali portendere consuevit, BARAILONO teste (*d*). Respiratio difficilis, vox faucibus hærens, linguæ tremor, præ ceteris dyspnœa convulsiva, symptomata sunt valde periculosa (*e*). Si pustulæ miliares in febre scarlatina colori rubro extincto superveniant, eas saluti esse, notavit HAMILTONUS (*f*). Tumor leucophlegmaticus accedens, præsertim in puerperis, plerumque infausta prædicit (*g*). Desperatam rem esse dicit GASTELLERIUS, si gingivæ, & dentes incrustentur humore cretaceo, flavo, nigro; aut aphthæ ejusdem coloris ori innascantur (*h*). Duo itidem lethalia signa idem auctor enumerat, nempe levem gutturis dolorem, quem adstantes, ægrique ipsi pro affectu catarrhali accipiunt, & velum quoddam, quo corneæ perspicuitas aliquandiu tollatur. Quibus enim, inquit, levis gutturis dolor cum vocis aliqua raucitate supervenit, his proxime instat mors, quæ utplurimum intra viginti quatuor, aut quadraginta octo horas ad summum accedit. Exitiosum vero illud velum, pelluciditatem corneæ tollens ipse habet, etsi primis jam diebus appareat, & intra horas viginti quatuor evanescat. Hoc symptoma in quodam ægro secunda morbi die vidit; ægerque undecim post dies obiit. Plerumque tamen ejusmodi symptoma quinque, sex, aut octo diebus ante mortem exoriri observavit (*i*). Convulsiones, quæ eruptionem præcedunt, plerumque feliciter solvuntur, aut non valde periculosæ sunt; contra quæ eruptioni succedunt, aut pustularum depressionem subsequuntur, exitiales (*l*). Certum quoque exitii futuri indicium præbet rigor, & immobilitas totius corporis cum languoribus, & lipothymiis (*m*).

Respiratio difficilis, vox faucibus hærens, linguæ tremor quid significent.

Miliaria scarlatinæ supervenientia quando salutifera.

Tumor leucophlegmaticus.

Signa lethalia a Gastellerio notata.

Levis gutturis dolor cum raucedine.

Velum quod corneæ pelluciditatem tollit.

Convulsiones.

(*a*)

(a) HAMILTON. *l. c. p.* 61. VOGEL. *l. c.* §. 140.
(b) BARAIL. *l. c.* §. 123.
(c) *Id. ib.* (d) *Ibid.*
(e) HAMILTON. *l. c.*
(f) *Id. p.* 62. (g) VOGEL. *l. c.*
(h) *L. c. chap. V.* (i) *Ibid.*
(l) ALLION. *l. c.* §. 132. DAMILAN. *l. c. p.* 93.
(m) DAMILAN. *p.* 19. 20.

§. CCCCXIX.

Quando febris ab initio vehementior non indicat gravius malum. Febris in primo ſtadio vehemens, quando non a miaſmate miliari, ſed ab aliis cauſſis originem ducit, graviorem morbum non efficit. Sæpe enim tum aliis ex cauſſis intenditur. In has igitur inquirere oportet, ut recte prædictio fiat (*a*). Delirium, convulſio, immo ipſa apoplexia inter initia, quia plerumque ſymptomata comitantia ſunt, facilius medici opera tolluntur: at in augmento, & in declinatione, quando nempe æger imbecillior eſt, & miliares puſtulæ aut a ſuſcepto frigore, aut a malo medicamentorum uſu deprimuntur, & deliteſcunt, mortem afferunt, quia ex metaſtaſi ad cerebrum, nervoſque oriuntur. *Mitis morbus ab initio quando in deterius ruat.* Si morbus mitioribus ſymptomatibus ab initio conjunctus negligatur, nec æger debitum regimen obſervet, aut medicus pharmacis calefacientibus, quæ minime diaphoreſi faveant, eum tractet, ſæpe in deterius ruit, & mortem, aut certe longam durationem minitatur (*b*). *Quinam gravius, quinam minus periclitentur.* Homines mitioris indolis facilius, quam iracundi, & implacidi evadunt (*c*). Robuſti, ſanguinei, ſtrigoſi, difficulter perſpirantes, inquit ALLIONIUS (*d*), herpete, aliiſque ſimilibus cutis vitiis antea affecti, podagrici, vini potatores, & longo animi mœrore fracti magis periclitantur: mollioris contra tex-

turæ

turæ homines, & imbecilli facilius servantur. Hinc fæminæ præ maribus, & multo felicius pueri morbum sustinent, & superant. Addit BARAILONUS, eos etiam, qui convulsionibus, nervosisque affectibus obnoxii sunt, gravius ægrotare, majusque periculum subire (*e*). GASTELLERIUS vero admonet, robustos, & præsertim flavo capillo præditos interdum intra tres, vel quatuor dies deliros, convulsos, & singultientes perire; animadvertitque in iis, qui pathematibus, mœrore, aut venere attriti in hunc morbum incidunt, & pereunt, signa putridæ dissolutionis universi sanguinis plerumque apparere (*f*). Tales utique magis miliari morbo obnoxios, & periculosius habere jam HAMILTONUS cognovit. Morbo vero soluto, si nulla, aut exigua desquamatio cuticulæ sequatur, & contra aliqua convulsiva symptomata supersint, persistantque, ægrum relapsurum in eumdem esse, ex ALLIONIO discimus (*g*).

Fæminæ, & pueri frequentius evadunt.

Gastellerii monitum.

Dissolutionis signa quibus accedant.

(*a*) ALLION. *l. c.* §. 125.
(*b*) HAMILTON. *l. c. cap. V. p.* 60.
(*c*) *Idem ib. p.* 61.
(*d*) ALLION. §. 117.
(*e*) *L. c.* §. 151.
(*f*) *Loco cit.*
(*g*) *Loco cit.* §. 136.

§. CCCCXX.

In universum, & generatim optimum est ægros viribus constare, facile spiritum ducere, moderata & miti febri ab initio ad finem usque comitari, quiete, aut somno aliquo nocte, ut interdiu frui, omnes secretiones, & excretiones li-

Notæ generales boni exitus.

liberas habere; non excedentes modum, non debilitantes, sed blandas, & levantes; pustulas cum assidua, levi, universali diaphoresi erumpere; pulsum non admodum durum, nec nimis celerem, aut inæqualem, aut opressum, aut contractum esse; urinas potui respondere cum aliqua coctione, tam ratione coloris, quam contentorum; symptomata omnia, uti dolorem capitis, anxietatem, pectoris oppressionem, calorem, suspiria, sitim, & reliqua non valde intensa, nec pertinacia esse; nervorum affectiones aut abesse, aut non multum urgere; mentem non aberrare, nec perpetua agrypnia, nec contra profundo, & invincibili veterno opprimi. Danti autem facit HAMILTONUS facilem respirationem, ut, licet cum debilitate, & pectoris oppressione, suspiriisque conjuncta sit, eam tamen pro boni exitus indicio habeat, dummodo deinde exanthemata erumpant leni, & assidua diaphoresi comitata (*a*). Bonum quoque exitum a larga hæmorrhagia in constitutione epidemica Novariensi vidit ANTONIUS DE AUGUSTINIS, etiam tum, cum in augmento, & statu sudor, qui alias utilis, & necessarius esse consuevit, evanesceret, nec amplius rediret (*b*).

(*a*) *Cap. V. p.* 60. VOGEL. *l. c.* §. 140.
(*b*) *Loco cit. p.* 46.

§. CCCCXXI.

Signa collectiva periculi, & mortis.

Contraria vero malum omen habent; sed speciatim summa virium dejectio; languores, respiratio anhelosa; pectoris oppressiones sine subsequente pustularum eruptione; febris ardentissima; cre-

crebra ſuſpiria, & animi deliquia; ſtillæ ſanguinis e naribus; lacrymæ involuntariæ; exanthemata interrupta, intermiſſa; eorum lividus color; vigiliæ aſſiduæ, aut ſomnus profundus, & lethargicus; urinæ tenues, pallidæ, copioſiſſimæ, aut paucæ, & ruſæ, aut turbidæ jam ab initio; delirium; phrenitis; ſubſultus tendinum; convulſiones; aphoniæ; linguæ tremor, aut ejus veluti decurtatio; paralyſes artuum; apoplexia; dolor faucium anginodeus; ſudores nimium profuſi, & prematuri, aut frigidi; peripneumonia; ſuffocationes; tuſſi moleſtiſſima; præcordiorum pondus, ſingultus; vomitus vehemens, creber, difficilis materiæ crudæ, ſeroſæ, aut bilioſæ; hypocondria diſtenta; abdomen tumidum, reſonans, tactu indolens, pulſus varius, inæqualis, parvus, ſerratus, myurus, aut ex duro mollis factus ſine morbi imminutione; calor acer; cutis arida; oculi languidi, & pene extincti, aut ſemiaperti inter dormiendum; aut contra mobiliſſimi, irrequieti, & quaſi ſcintillantes; obtutus defixus; viſus obſcuratio; cœcitas; inſenſibilitas; ſtupor; dentium, & labiorum nigrities; fœtens halitus; animi dejectio, & deſperatio; extrema frigida; dejectiones ſeroſæ, pingues, veluti adipi fuſo ſimiles; aut inopinata alvi ſolutio cum intermixtis vermibus, & virium exſolutione, quam omnino lethalem obſervavit MOLINARIUS (*a*). His addit ANTONIUS DE AUGUSTINIS, ut ſignum periculi plenum, moleſtum pruritum in tota parte capillata capitis, & in extremis naribus (*b*). Quo plura ejuſmodi ſigna concurrunt, eo majus periculum, & certior futuræ mortis ſignificatio; quo pauciora, minus. Non enim neceſſe eſt, ut omnia ſimul compareant, ſed ſatis eſt aliqua

adesse. Nec eorum oblivisci oportet, quæ singillatim supra recensuimus, ut prognosis recte fiat. In epidemica Corregiensi constitutione singultum, sordes nigras, aut flavas circa dentes, & labia, delirium, convulsiones, carphologiam, quæ ut plurimum lethalia signa esse solent, talia tamen non exstitisse in omnibus testatur BARALDIUS (c).

(a) *Loco cit. p.* 116.
(b) *Loco cit. p.* 44. 45.
(c) *Loco cit. p.* 78.

Caussæ.

§. CCCCXXII.

Multiplex de caussa proxima opinio. De caussa proxima hujusce morbi, sive potius materiali, ut vocant, non convenit inter scriptores, immo non satis inter eos liquere videtur. Alii enim unam, alii aliam, atque aliam, ponunt, prout in diversas sententias de morbi ipsius ortu, ac natura iverunt, Aliqui etiam non satis sibi constant, dubiique quasi hærent, utrum unam, aut plures agnoscant, qualisque frequentior, & probabilior reliquis habenda demum sit. *Hamiltonii sententia.* HAMILTONUS, cui principem locum tribuimus, serosi humoris copiam, atque acorem incusat, eo innixus fundamento, quod viderit, pallidos, ac debiles huic morbo obnoxios in primis esse, sanguinemque serosiorem habentes, & sudorem, qui ex eorum corporibus manat, acidum olere, ac spirare. Comprobat autem hanc suam de acido sero opinionem felicibus morbi curationibus bene multis, quas antacidis, absorbentibus, & leniter diaphoreticis pergit. FORDY-

DYCIUS, referente PLANCHONO (*a*), sexdecim annorum experientia edoctus profitetur, vera omnia se reperisse, quæ ab HAMILTONO antecessore suo de miliari exanthemate scripta fuere; ex quo videtur caussam etiam ab eo constitutam, & probatam confirmare. CAMBONUS quoque de MONTAUX (*b*) Regiæ Societatis Medicæ Parisiensis sodalis, & scriptor novissimus, non ignarus certe eorum omnium, quæ contra ab aliis aut scripta, aut excogitata sunt, non dubitat tamen HAMILTONO adhærere, caussam ab eo propositam existimans ad evidentiæ claritatem sic evectam esse, ut de ea nefas sit disceptare; additque vir doctissimus, nonnullos HAMILTONI argumentis non contentos applicuisse chartam cœruleam cuit ægrotantium, ejusque colorem in rubrum mutatum reperisse, manifesto indicio, sudores in miliari morbo serosi humoris acorem ostendere.

(*a*) *Dissert. sur la fievr. miliar. de femme en couche* §. 3.
(*b*) *Malad. des femm. T. I. chap. VII. p.* 470.

§. CCCCXXII.

Ad eam accedit Fr. Hofmannus.

Neque ab HAMILTONO longe abest FRID. HOFFMANNUS; nam materiam, quæ miliarem morbum *proxime facit*, in *lympha corrupta specificæ indolis* insidere tradit, eamque ab *interioribus maxime nervosis partibus* sub forma exanthematum miliarium tam alborum, quam rubentium *ad summam cutem* naturæ ope protrudi (*a*). Quoniam vero miliares ejusmodi pustulas duplicis

omnino generis esse putat, rubras nempe, & albas; duplicem quoque humoris corrupti naturam, aut degenerationem, quæ utrique generi earum gignendo idonea sit, admittere cogitur; unam videlicet *acido vappidam paullo fixioris indolis*, alteram *sulphureo fœtidum indolis magis alcalinæ, atque volatilis*. In illam pronum esse credit pellucidum, insipidum, gelatinosum succum, quem lympham dicimus; in hanc sanguinem, ejusque serum, quibus inest magna sulphuris, & salis copia. Lympham igitur corruptam exanthemati miliari albo, sanguinem vero, ejusque serum rubro caussam esse censet. Nec temere, nec sine probabilibus rationibus ita opinatur; nam multa, inquit, lympham in albo acidam esse evincunt, nimirum magna *per sudores effusos*, *urinas copiosas tenues*, quandoque ptyalismum, aut *dejectiones* aqueas aquosæ partis a sanguine secessio, ut acoris sanguinem cogentis, & aqueam partem exprimentis effectus; nocumentum ab acidis cujusque generis, & a refrigerantibus largius in curatione sumptis; juvamen ingens ab antacidis, & blande volatilibus; præcedens acidorum, & acescentium abusus; vita deses, & otiosa ante acta, & demum grumi in vasis majoribus, & cordis thalamis eorum, qui exanthemate albo defuncti sunt, inventi acidum cogens significantes (*b*). In rubro vero *serum acre salibo sulphureum* peccare conjicit ex pruritu, & ardore cutis, longe molestiore, quam in *albo*; ex eo item, quod maxime in *rubrum* incidant qui sanguinis impuri copiam habent, uti scorbutici, senes, consuetis sanguineis evacuationibus carentes, diætæ salsæ, & vinosis liquoribus dediti, & laxiori corporis habitu donati, & parum exercitati, ex caussis

Duplex humoris miliaris natura Hoffmanna.

sor-

ſordes ſeroſas acres, quæ per cutis poros exire debuiſſent, retinentibus, uti aura frigidiori, potu gelido ſudanti ingeſto, repentino terrore, ſimilibuſque; ex utilitate involventium, & temperantium medicamentorum; ex augmento ardoris, & pruritus, quod efficiunt calefacientia, volatilia, & calidum regimen (*c*).

(*a*) HOFFM. *med. ration. ſyſtem. T.* 4. *P. I. c. IX.* §. *I.* & §. *VII.*
(*b*) §. *VIII.*
(*c*) §. *IX.*

§. CCCCXXIV.

Reliqui demum ſcriptores, ni omnes, certe major pars, aut ad HAMILTONUM, aut ad HOFFMANNUM acceſſerunt. In eo certe conveniunt, quod lymphaticum, ſeroſumque humorem corruptum, aut impurum, & acrem inſimulent. VOGELIUS quodcumque miliaris morbi genus, ſive primarium, ſive ſymptomaticum, aut, ſi mavis, ſecundarium, tam rubrum, quam album, ſine ulla diſtinctione, *peculiari, & ſpontaneo lymphæ vitio, ſed vix determinando* acceptum refert, non tamen negare auſus, *interdum immoderato conclavis æſtu, & ſtragulis multis, & cardiacis copioſe datis in acuta febre extorqueri eum poſſe, qui alias non acceſſiſſet (a)*. Serum quoque ſanguinis cauſatur JOUBENTUS, cavens tamen a definiendo peculiari ejus vitio. Ex collatis quippe compluribus obſervationibus colligi poſſe, ſibi perſuadet, miliaria exanthemata ſemper effici a ſero ſanguinis multipliciter alterato, vitiatoque; ſeque

Plerique vitium in lympha, & ſero ſanguinis agnoſcunt; ſed quale ſit, non audent definire.

in hac ſententia confirmari ait, 1. quod huic morbo magis ſubjiciuntur juvenes ſanguinei, qui nullum vitæ regimen obſervant, & omnibus vitiis ætati propriis ſe dedunt, otio indulgent, intemperanter bibunt, parum dormiunt, & crebris, multiſque pathematibus anguntur; 2. quod puerperæ in primis eodem prehenduntur ex lochiis ſuppreſſis, aut lacte repercuſſio; 3. quod poſt hiemem frigidam, & humidam, qua exſpiratio ſupprimitur, aut rectius minuitur, frequentius exanthemata iſta ſe ſe oſtendunt; quando nimirum vere ineunte ſerum depravatum ſecedit, & ad excretionem tendit. Quamobrem evenire, ut tam crebro cum febribus catarrhalibus, & rheumaticis jungantur. Hoc igitur ſero per ejuſmodi cauſſas impuro reddito, ac depravato, ad vaſa cutis exhalantia perlato, ea irritari, perſtringi, corrugari, & ſtagnatione ejus puſtulas miliares (*b*) procreari, ipſe colligit.

(*a*) *Loco cit.* §. 140.
(*b*) *Hiſtoir. de la Soc. Roy. de Mèdec. an.* 1788. *pag.* 429. *Mèmoir. ſur les fievr. exanthematiq.*

§. CCCCXXV.

Planchoni opinio.

Corrumpi *ſeroſa*, & *lymphatica* ſanguinis pars, & *cauſtica* quaſi reddi in hocce morbo creditur quoque a PLANCHONO (*a*), qui eam ſic perverti, depravarique putat ab impedita cutis exſpiratione, communiſſima, & frequentiſſima cauſſa. Materia igitur miliaris non eſt, ut ipſi videtur, inflammatoriæ indolis, ſed putridæ, & corruptivæ. At in puerperis loco exſpirationis re-

Exſpiratio cutanea retenta.

resentæ humorem lacteum accusat, atque eum persæpe a lochiis cohibitis, & refluentibus plus minus vitiari, & quandoque ad talem septicitatis gradum perduci judicat, ut totam œconomiam pessumdet, humoresque perturbet. Nec aliter visum est HASTELLERIO (b). Is enim exspirationem retentam, & acriorem factam potissimum pro caussa habet, quæ lympham, sanguinem, bilemque corrumpat. Negat autem, acidam esse materiam morbum facientem, etsi sudores acidum spirent. Verum præter exspirationem cutis retentam fateri cogitur, noxia miasmata ab aere impuro, palustri, aut aliter infecto in sanguinem extrinsecus quandoque immitti, quæ priorem caussam deteriorem, morbumque graviorem faciant, quasi hæc posteriora per se ad eum excitandum non satis essent.

Humor lacteus.

Lochia cohibita.

Exspiratio retenta etiam Gastellerio probatur.

Miasmata.

(a) *Dissert. sur le fievr. des femm. en couch.* §. 9.
(b) *L. c. p.* 70. 71. 73. 74.

§. CCCCXXVI.

Ab expositis hactenus sententiis omnino dissentiunt alii, ingenio, experientia, & operibus editis non minus conspicui, inter quos honoris caussa nominandi sunt ALLIONIUS medicinæ, & Botanices Professor Taurinensis, TISSOTIUS fama, & celebritate nemini secundus, STORKIUS archiatrorum cæsareorum comes, MATTHEUS COLLINIUS, & MOLINARIUS (a) Clinici Vindobonenses non infimæ notæ; quibus si adjeceris JOSEPHUM QUARINIUM Archiatrum aulicum, novique magni Nosocomii, quod Vindobonæ providentia Josephi II. e fundamentis excitatum est, recto-

rem,

rem, moderatoremque fupremum, puto, te recte facturum, cum ipfe & ab *epidemica quandoque conftitutione*, & a *ftimulo in aere latente*, quem poffibilem cum magno SWIETENIO concedere videtur, exanthemata hæc prodire non negat *(b)*. Hi enim miliarem morbum ex peculiari quodam miafmate, five veneno, non fecus quam in variolis poni folet, oriri, & foveri contendunt, eoque febrim fui generis gigni, quam nulla ars poteft imitari, aut procreare. Atque hoc quidem noftris quoque, in primis BARALDIO (*c*), & ANTONIO DE AUGUSTINIS (*d*), & FELICI ASTIO (*e*), mihique, fi quid judicio, verifimillimum videtur.

Animadverfio in Hamiltoni fententiam.

Nam ferofior fanguinis diathefis, ferique acefcens, aut acida degeneratio, cui originem miliarium exanthematum tribuit HAMILTONUS, per fe vix credi poteft, proximam eorum materiem continere; quamquam non inficior, pallidòs, debilefque huic exanthematum generi facilius quidem patere, eorumque fudores, ubi hoc morbo implicantur, acidum nidorem exhalare, veroque acore effe præditos; fed illud etiam fcire convenit, quod facilius etiam evedunt; contra quam, fi duplex ejufmodi lymphæ, aut feri vitium morbum faceret, fequi deberet, cum in iis præ ceteris utrumque abundet. Hanc vero utramque cauffam fæpiffime in cachecticis, virginibus chloroticis, in pueris, rachiticifque, in quibus ferofus humor abundat, nec plerumque acidum fpontaneum abeft, cuncurrere multa fuadent, nec tamen frequens in iis exanthema iftud videmus, quemadmodum alias, fi ab hujufmodi cauffis folis gigneretur, videremus. Obnoxii ei quoque funt fanguinei, & bòno habitu pollentes, in quibus nec ferofam fanguinis partem excedere, nec acòrem fpon-

ſpontaneum præſentem eſſe, dici poteſt. Neque aſſentiri fas eſt HOFFMANNO, qui *alba* exanthemata lymphæ acidæ, *rubra* ſanguini, ejuſque ſero ſalſis, ſulphureis, alcaleſcentibuſque principiis referto deberi docet. Nam non modo in eodem homine & *rubra*, & *alba* quandoque cernuntur verum ſæpenumero etiam quæ alba prius erant, in rubra mutantur, & rubra viciſſim in alba, quod ſupra a nobis jam comprehenſum eſt (§. CCCLXXXVIII.), ita ut color cauſſæ diverſitatem ſignificare nequeat, ſed tantummodo ab ægri temperie, habitu, ætate, curationis ratione, aliiſque circumſtantiis veroſimilius derivandus. Si vero eſpirationis retentæ materia vera, & proxima cauſſa eſſet miliarium exanthematum, & PLANCHONUS, & GASTELLERIUS præcipue exiſtimant; cur, quæſo, cum hujuſmodi cauſſa communiſſima, & frequentiſſima ſit, miliaria aut rariſſime occurrunt, aut quibuſdam tantum in regionibus, aut locis, aut temporum conſtitutionibus caput extollunt, & univerſim in quoſque debacchantur? Cur hi ipſi ſcriptores quaſi incerti, ac diffidentes, perſpirabili materia ſepoſita, modo ad lochia ſuppreſſa, modo ad humorem lacteum retentum, modo ad noxia paludum effluvia, aliaque miaſmata extrinſecus in corpus ex aere tranſmiſſa ſe convertunt?

Opinio Hoffmanni expenditur.

Planchoni & Gastellerii opinio de expiratione retenta examinatur.

(a) *De miliar. exanth. indol. & tractation. p.* 33.
(b) *Method. medend. febr. cap. VI. p.* 78. 79.
(c) *L. c. p.* 36.
(d) *L. c. a p.* 27. *ad* 29.
(e) *Terz. Ann. Med. Mantovan. p.* 107.

§. CCCCXVII.

§. CCCCXXVII.

Argumenta quibus peculiare miasma confirmatur.

Præterea miliaris morbus quandoque epidemicus, aut endemicus eſt, nemini parcens, quæcunque fuerit hominum conſtitutio, tempéries, ætas, & vitæ ratio. Sæpe contagione communicatur, & robuſtos, exercitatos, ſaniſſimos inficit, in omnibus pari modo decurrens, & ſimillima phænomena, & potiſſimum nervoſa ſymptomata, & demum miliares puſtulas certa quadam lege, & conſtanti pariens. Exanthemata ipſa adeo eſſentialia, propria, inſeparabilia ſunt, ut minime pro epiphænomenis, aut accidentalibus, aut factitiis haberi queant, nec ulla plerumque arte evitari, arcerique. Non enim a regimine calido, aut a remediis bezoarticis, aut ſudoriferis, aut ſpirituoſis progigni unquam viſa ſunt, COLLINO (*a*), TISSOTIO (*b*), HALLERO, CRANTZIO (*c*), aliiſque clinicis fide digniſſimis *. MOLINARIUS aſſeverat, ſe pluries vidiſſe miliaria ſuis ægris ſuperveniſſe, etſi refrigerantibus, atque antiphlogiſticis curati eſſent, & aeri frigido continenter objecti (*d*). Hoc ipſiſſimum confirmat QUARINIUS inquiens: *Anno* 1768. *omnes fere acuta decumbentes hæc exanthemata habuerunt licet primis viis purgatis, nec ſtragulis onerati, aut medicamentis calidis vexati ægri fuiſſent* (*e*). Quod multoties a me quoque, atque ab aliis ſtudio partium liberis obſervatum eſt. Experientia quotidie fere medicinam facientibus oſtendit, nullo quandoque modo ea præcaveri poſſe; nam & regimen refrigerantiſſimum, & potum gelidum, & ſanguinis miſſiones vel ſepties, noviesque interdum iteratas, & emeſim, & catharſim repeti-

tam,

tam, & frequentes clyſteres non nunquam eludunt, aſpernanturque. His enim inter initia, ante videlicet eruptionis tempus adhibitis, vix unquam fit, ut exanthemata ad cutem, prout natura feruntur, non demum appellant. Quæ cum ita ſint, cur non peculiare quoddam virus, ſive miaſma, quale in variolis, & morbillis omnes agnoſcunt, in miliari quoque morbo exſiſtat? Hoc ſiquidem explicabitur illud *peculiare lymphæ vitium vix determinandum*, de quo ſuſpicatus eſt VOGELIUS (§. CCCCXXIV.), aut illud aliud indefinitum ſeri ſanguinis inquinamentum, multiplexque depravationis genus, quod in hoc morbo ex collatis obſervationibus ſtatuendum cenſuit JOUBERTUS (§. *eod.*), ut ſupra retuli. Hujuſmodi autem cauſſa proxima recepta, conſequens eſt, ut reliquæ a ſcriptoribus adductæ (Paragr. CCCCXXIV. CCCCXXV.) pro remotis tantum, tam proegumenis, quam procatarcticis habendæ ſint.

(*a*) *L. c. p.* 49.
(*b*) *Lett. a M. Hirtzel. p.* 51. 52. 61. 64.
(*c*) COLLIN. *p.* 53.
* Teſtimonium a QUARINIO adducitur celeb. BALDINGERI, qui *notat rara fuiſſe in exercitu Regis Boruſſiæ miliaria, licet calor cubiculi, & remedia calida vexaſſent ægros L. c. p.* 78.
(*d*) *L. c. p.* 33.
(*e*) *L. c. p.* 79.

§. CCCCXXVIII.

§. CCCCXXVIII.

Miasmatis proprietates. Miasma autem hoc (§. CCCCXXVII.) tenue, acre, nervisque potissimum inimicum perhibent, & reapse phænomena ipsa tale declarant: *tenue*, quia facile in halitus resolvitur, & ab ægrotantibus in sanos transmittitur vaporis forma, recipiturque inspiratione, inhalatione, afflatu. *Allionius defenditur.* Nec obstat, quod ad cutim delatum sub epidermide sistatur, ibique hæreat; quemadmodum ALLIONIO objicit COLLINIUS: Non enim id semper evenit; in primis cum liberum, & quasi solitarium illud ad eam appellit; quo casu sine mora, & insensibili exspiratione quandoque illud effugere, jum supra patuit. Quando vero ibi subsistit, pustulasque format; non id ejus lentori, ac densitati, sed humorum, quibusdam commixtum, atque implicatum est, tenacitati debetur.. Neque credendum est, semper per vasa minima exhalantia illud efferri. Probabile enim est, quandoque per poros inorganicos exsudare, & sub epidermide colligi, ibique coerceri. Nec rationi repugnat, non nunquam cum lympha, quæ nervos alluit, eorumque vaginis continetur, ad summam cutim pervenire, atque ex nerveis papillis, quæ vaginale involucrum ibi deponunt, exstillare sub epidermidis tegumento, eamque in pustulas elevare. *Acre* vero illud esse ex eo liquet, quod non modo febrim, & sæpe acutam, valdeque calorificam, sed etiam inflammationes, punctiones, pruritumque non levem excitat, & demum cuticulam ipsam exsolvit, ut in squamulas secedat, & decidat. Nervis porro maxime

in-

insensum; quia caput in primis invadit, vigilias, aut coma vigil inducit; *crampos*, sive spasmos physodes, tremores, tendinum subsultus, dyspnœam convulsivam, singultum, convulsiones, epilepticos insultus, similesque nervorum affectiones parit. *Septicum* non nulli, propius ad ejus naturam aggredientes, esse illud addunt, quod naturalem sanguinis crasim subvertit, partes ejus constituentes sejungit, serosum laticem e cruore sic ejicit, ut abunde per rerum, cutisque laxata vascula urinarum, & sudorum copia undique effluat, humoresque ad putrescendum reddat proclives: quod non modo ex halitu corrupto ab ægris manante, verum ex cita cadaverum putrefactione satis patefieri contendunt. Tantumque abest, ut ex sudoribus acidum olentibus, acoremque adeptis naturam acidam ei tribuant, ut potius lymphæ, serique corruptionem ex iis demonstrari putent. Notum enim esse ajunt, lymphaticum humorem, aliosque succos allibiles, antequam penitus putrescant, acescere, acidumque exspirare. Non tamen ex his, ut quidem mihi videtur, necessario, & recte colligitur, miasma istud, quamquam putrefacientem, sive septicam vim haberet, putridæ ipsum esse naturæ. Non enim omne id, quod humores corporis viventis ad corruptionem perducere potest, putridum sit, oportet: quod apprime norunt physiologiæ, & pathologiæ non ignari. Utinam putrida ei esset natura; nam acidis, & antisepticis illico, antequam corpori humano noxam inferret, emendari, innocuum reddi, & pene destrui posset; quod minime illa præstant, ut experientia iterata compertum est. Neque effecta ejus talia sunt, ut certam, & claram septicam ejus facul-

An septicum.

An putridum?

cultatem ostendat. Sæpissime enim sanguis eductus inflammatoriam diathesim exhibet, eamque confirmant & febris ardens, & pulsus vehemens, & durus, & peculiares viscerum inflammationes, quæ in primo, & quandoque etiam in secundo stadio iteratas phlebotomias desiderant, quas profecto putrida humorum dissolutio nequaquam ferret, neque admitteret. Atque hinc factum est, ut ALLIONIUS crediderit, miasmati huic cogendi sanguinem, aliosque humores facultatem inesse. Cadaverum vero cita putrefactio morbi potius vim, potestatem, & effecta, quam caussæ eum efficientis indolem, peculiaremque

Incognita adhuc miasmatis hujus natura. naturam commonstrat. Si quis igitur venenum miliare adhuc non satis perspectum esse, dixerit, & ab omnibus aliis omnino differre, & peculiare quoddam genus constituere, solis phœnomenis cognoscendum, is nullo modo reprehendi posse videtur.

§. CCCCXXIX.

Undenam miasma miliare? Miasma hujusmodi (§. CCCCXXVIII.) quamquam unanimi ferme consensione recognoscant, & probent laudati scriptores; undenam tamen adveniat, aut silentio prætereunt, aut non satis explanant. Disquirendum ergo restat, sponte ne in nobis ipsis gignatur, an vero alibi natum in nos extrinsecus irrepat? Ardua sane, & difficilis indagatio! cui me omnino imparem fateor. Attamen, si aliquis conjecturæ locus datur, utrumque non absurdum crediderim. Cum enim loca, in quibus endemice regnat miliaris

mor-

morbus, aquis ſtagnantibus, cœnoſoque ſolo circum cingantur, ideoque in aere multiplici effluviorum, exhalationumque genere ſcatente perpetuo quaſi innatent, cur non ex his noxiis emanationibus miaſma illud derivetur? Certe triginta abhinc annis accidit Mantuæ, ubi ab aliquo jam tempore miliaria exanthemata ſparſim diſcurrere cœperant, ut tempeſtate æſtiva epidemica fierent, & integras familias unam poſt aliam corriperent, & omnes fere ægrotantes neci darent. Tanta erat morbi vis, & pernicies prope lethifera. Nulla alia manifeſtio cauſſa inſolitæ, & terribilis illius ſtragis exſtitit, quam foſſarum, quibus urbs munitur, recens expurgatio, & cœnoſi putridi ſedimenti penes menia ad aggeres complendos tranſportatio; hinc enim calore ſolis elevata venefica effluvia aerem eum tota civitate infecerant. Hanc aucti, diffuſique præter conſuetudinem miliaris veneni originem vere fuiſſe, ex eo deinde conſtitit, quod elapſis duobus vel tribus annis, & paullatim vitatis ejuſmodi cauſſis ita morbi vis, & frequentia imminuta eſt, ut hodie miliaria ſporadice tantum, & plerumque benignæ indolis in illa eadem urbe conſpiciantur (*a*). Præterea, ſi omnia quæ epidemicum miliarem morbum alicubi graſſatum anteceſſerunt, accurata indagine perquirantur, ac conſiderentur, ſemper aliquid invenietur, quod aquæ ſtagnantes, & corruptæ, aut inundationes, aut alvei fluviorum, aut paludum ima detecta, & fermentantia, aut terræmotus, aut antra, cavernæ, cloacæ adapertæ, aut lini, canabiſque vicinæ macerationes, aut venti auſtrini, & a plagis inſalubribus ſpirantes, aut inſolita meteora cum aere atmoſphærico communicarunt, aut vitiatæ fruges, aut olera,

aut vina, aut panis corruptionem passa suppeditarunt. Quæ omnia, ni fallor, ostendere videntur, virus miliare sæpissime extrinsecus nasci, nobisque adventitium esse. Nihil tamen obstat, quo minus in nobis ipsis tales caussæ oriri possint, quæ primarum viarum sordes, succos, & præsertim bilem, reliquosque etiam humores sic pervertant, depraventque, ut miasmatis miliaris naturam omnino acquirant, morbumque miliarem in primis sporadicum procreent, plus minus per emissa seminaria, venenatosque halitus cum sanis facile communicandum. Atque hoc quidem virus miliare in pyretico morbo locum maxime habere arbitror. Utrum vero in apyretico, & speciatim in eo, quo pueri, & adolescentes æstivo tempore (§. CCCLXXXIV.) prehenduntur, istud ipsum admitti liceat, aut potius sanguinis fervor, acritasque tantum accusanda sit, non ausim decernere, nisi velis sic mite, & benignum esse, ut quam longissime a veri veneni natura discedat, quemadmodum exemplo est variolosum virus, quod in variolis spuriis ita blandum est, ut vix cum eo, quod veras variolas procreat, comparari queat.

(*a*) ASTI *Terz. Ann. Med. Mantovan. p.* 83.

§. CCCCXXX.

Caussa remota. Hinc sequitur, ut reliquæ caussæ, quas auctores enumerant, remote tantummodo huic morbo gignendo valeant, & quidem aut uti procatarcticæ, sive *occasionales*, miasma ad agendum excitantes, aut uti proegumenæ, sive *prædispo-*

nen-

nentes corpora ad ejus genesim, aut receptionem. Tales, ne quidquam omittam, præter jam adductas sunt alimenta ex farinosis, dulcibus, fermentescentibus, & fructibus horæis; potus parcus, crassus, aquosus, impurus; aer humidus, vappidus, heterogeneis principiis refertus, aut aliter depravatus; diutina alvi adstrictio; neglecta cutanea exspiratio; cacochymia; criticarum, aut consuetarum evacuationum suppressio, aut omissio, magnæ sanguinis jacturæ cum subsequente virium lapsu; animi pathemata, in primis ira vehemens, & mœror, diuturnæque sollicitudines; vigiliæ; studia protracta; vita otiosa, & motus expers; immodici labores; inopia; debilis, & laxa habitus constitutio; temperamentum sanguineum, aut phlegmaticum; ætas secundum HOFFMANNUM (*a*) puerilis, aut senilis præ adulta, & florida; secundum vero ALLIONIUM (*b*) juvenilis præ puerili, & senili, & præcipue *sanguinea constitutio*, etsi quodvis temperamentum ad id idoneum habeatur; sexus sequior præ virili; partus; violenta placentæ extractio; lochia retenta; inquinamenta primarum viarum; aer cubiculi nimium calidus, aut non renovatus, atque alia, quæ plethoram, acritates, atoniam, debilitatem, obructionesque aliquo modo inferunt. Austrinæ quoque diuturnæ, & inæquales temporum, atque aeris constitutiones, præsertim hieme dominatæ, miliaria quandoque exanthemata epidemica antecedere visæ sunt. *Cum æstas*, inquit ALLIONIUS (*c*), *anni* 1733. *fuisset præcalida, & sicca; idemque autumnus, & hiems etiam præter morem tepida existitisset, anno* 1734. *Augustum Taurinorum, & pene totum Pedemontium affecit vehementissima epidemica miliarium,*

Ætas magis obnoxia.

Aeris constitutiones quæ omnibus antecedant.

& peticularum. Eamdem temporis constitutionem eo anno gentibus in celsissimo alpium Bavariæ jugo viventibus invisam adhuc miliarem febrem attulisse narrat JOSEPH GRUNVVALD. Nec ipse longe abest, ut credat, calefacientium in febribus usum nimium huc spectare. De anni vero tempestatibus sic sentit, ut ver magis, minus autumnum, minime omnium æstatem *, & summam hiemem hujusmodi morbo favere putet. Concedit alioquin, aerem humidum, & inæqualem, aut solummodo valde inæqualem *(d)* ei gignendo aptiorem, quam purum, & æqualem esse; humidum vero, sed æqualem, nisi alia accedat caussa, mitiorem morbum efficere: calidius contra cælum ejus generationi adversari *(e)*: His autem similibusque caussis opinatur, *venenum ad agendum excitari*, aut *eam mutationem* induci corporibus, *propter quam agere aptum sit*.

Quæ anni tempore magis huic morbo idonea.

(*a*) *L. c. sect. I. cap. IX. §. X.*
(*b*) *Loco cit. §. 61.*
(*c*) *Loco cit. §. 64.*
* Æstatem minime omnium gignendo miliari morbo favere, sic intelligi debet, ut excipiamus miliaria exanthemata benigna, & apyretica. quæ æstivo maxime tempore in pueris, adolescentibusque frequentia occurrunt.
(*d*) *Loco cit. §. 60.*
(*e*) *Ibidem.*

Cu-

Curatio.

§. CCCCXXXI.

Cum nullum hactenus antidotum inventum ſit, quod ſpecifice miliare virus corrigat, aut innocuum reddat, aut prorſus deſtruat, neque ſingularis ejus natura ſatis nota ſit, ut contrariis oppugnari certo poſſit; neceſſario conſequitur, ut nulla curatio huic morbo opportunior videatur, quam illa, quæ in univerſum adverſus reliqua exanthemata, & ſpeciatim adverſus variolas, cum quibus magnam affinitatem habet, propoſita eſt. Itaque acritas miaſmatis, quoad fieri poteſt, generalibus medicamensis obtundenda, ac temperanda eſt; ejus ſeparatio a ſanis humoribus adjuvanda; excretio promovenda, atque idcirco omnia corporis excretoria, & præſertim cutanea, per quæ emendari ſolet, aperta reddantur, ut facile quacumque via libuerit, egredi poſſit; & demum ſymptomatibus opportune ſuccurendum. Semper vero naturæ vires, motuſque ita regendi ſunt, ut neque deficiant, neque excedant. In apyretico, itemque in benigno, puro, ac ſimplici genere ſola natura ſufficit, nec alio plerumque auxilio indiget, quam diætetico regimine, quod poſtea, quia cuique generi commune, ſub finem opportunius perſcribam. In maligno autem, aut larvato, complicatove, naturæ ſoli morbo ſubigendo impari ars in auxilium veniat, oportet. In univerſum febris ſi moderata eſt, quemadmodum pluries inculcavimus, nec incitetur, nec minuatur. Si juſto minor, & quodammodo torpeat, & cætera conſentiant, nimirum ſi o-

Ignoratur antidotum.

Indicationes.

Quando natura ſola ſufficiat.

Quando ars naturæ opem ferre debeat.

Mediocritas ubique ſervanda.

mnes vitæ functiones, actionesque langueant, stimulo aliquo, atque incitamento prudenter intendi, solicitarique debet. Si contra nimium excandescat, eam refrenari, compescique convenit, donec ad mediocritatem redigatur. Exanthemata non studiosius propellenda, sed potius sustinenda sunt. Calidum regimen, cardiaca, alexipharmaca, concitantia generatim nocent. Blanda tamen diaphoretica, quibus expiratio, & pustularum eruptio leniter adjuvatur, non omnino reprobanda sunt, in primis diluentibus adjuncta, & nitro, si fervor etiam adsit; contemperata *(a)*.

Calefacientia nocent. Mitia diaphoretica prosunt.

(*a*) LUDWIG. *l. c.* §. 221.

§. CCCCXXXII.

Dissensio auctorum circa remediorum effecta.

Non leve tamen negotium medentibus facessit medicamentorum, quibus indicationum diversitati satisfaciendum est, apta adhibitio. Experientia enim demonstravit, non omnibus ægris eadem medicamenta prodesse, sed alia, atque alia requiri; quia eorum effecta plurimum variari, clinici compererunt, quam ob rem vehementer de iis inter se dissentiunt (*a*). Id in primis de sanguinis missione verum est, cum a quibusdam hoc in morbo plerumque supervacue, aut noxia prædicetur, ab aliis non modo utilis, sed prope necessaria extollatur. Per se utique miliare exanthema eam non desiderat, ut recte monent HAMILTONUS (*a*), COLLINIUS (*c*), aliique, præsertim album, & aquosum, aut crystallinum, & nisi aliquod grave symptoma urgeat. Jure igitur HOFFMANNUS (*d*), GASTELLERIUS (*e*) raro, & cautissime eam adhibendam esse præcipiunt. Posterior etiam

Per se miliare exanthema sanguinis missionem non desiderat.

Raro igitur ea opus est.

etiam addit, ſe tum ſolum ea uſum eſſe, cum ſymptomata inflammatoria adeſſent, unquam magnum emolumentum in ſuis ægris ex ea percepiſſe, fortaſſe, ut ipſe, ſuſpicatur, quod ſcorbutica labe plerique erant affecti. MEADIUS, etſi in principio, modo vires ſinant, mittendum eſſe ſanguinem putet; ſi tamen corpus ſudoribus diffluat, a ſanguinis detractione abſtinet, aut eam unum, vel alterum diem differt, vel in tempus opportunius ſervat; & non prætermittit animadvertere, *quo minori copia miſſus fuerit ſanguis, eo tutius ut plurimum finiri morbum; deficientibus enim extremis diebus viribus, puſtulæ, inquit, retrocedunt, & æger moritur* (f). Illud quidem certum eſt, quod ubi vires languent, facies pallet, pulſus debiles, parvi, depreſſi, molleſque ſunt; crebræ animi defectiones inſtant; corpus imbecillum eſt, & ſanguinis inops, ut in ea ſpecie, quæ alba, cryſtallina, aquoſa, & pellucida exanthemata profert, potiſſimum evenit; omnia hæc ſymptomata quamcumque ſanguinis evacuationem contra indicant, ac prohibent. Idcirco rariſſime ſanguinis miſſione in hujuſmodi caſu opus eſt, niſi plethora, aut ſuppreſſa aliqua conſueta excretio, aut aliquod aliud indicans, uti aſthma, pleuritis, vel ſimile forte concurrat, cogatque, primis illico diebus eam tentare.

Interdum etiam indicata parum proficit.

Quando omittenda eſt.

Ejus nocumentum ſub finem manifeſtius.

Contra indicantia.

(a) VOGEL. *l. c.* §. 141.
(b) *De febr. miliar. cap.* 6. *p.* 65.
(c) *Loco cit. pag.* 71.
(d) *Loc. c. in cautel.* §. *VI.*
(e) *Loco cit. pag.* 361.
(f) *Monit. & præcep. medic. ſect. IV. p.* 13. 14.

§. CCCCXXXIII.

§. CCCCXXXIII.

Exceptio. Nihilo tamen minus miliare virus interdum, in ſanguineis præſertim, plethoricis, robuſtis, bonoque habitu præditis, certiſque anni, aeriſque conſtitutionibus tale eſt, ut ſive copia, ſive acrimonia majore, ſive utraque ſimul cor, vaſa, nervoſque peculiariter irritando febrem vehementiorem, acutioremque excitet. *Alionii opinio.* Quapropter ALLIONIUS opinatus eſt, facultatem in eo eſſe ſanguinem cogendi, & extrema vaſorum minimorum inflammandi, atque adeo frequentius occaſionem mittendi ſanguinis præbere, quam in peticulari morbo uſuveniat. *Mori ad inflammationes proclivitas.* Ut ut res ſe habeat; hanc quidem morbi ad inflammationes proclivitatem nemo prorſus negaverit, qui diu lateque medicinam fecerit. *Exemplum morbi inflammatoriæ indolis in Novarienſi, & Corregienſi epidemia.* In epidemica enimvero conſtitutione Novarienſi anni 1755. tanta erat inflammatoria diatheſis, ut nullus fere miliari morbo implicitus evaderet, niſi cui liberali, largaque manu pluries ſanguis fuiſſet detractus (*a*). *Corregii* etiam, quamquam ſanguis non eſſet adeo phlogiſticus, uti fuit Novariæ; nam denſus quidem, & concretus, ſed rutilans, coccineus, & ſeri multum dimittens plerumque apparebat; præſentibus *indicantibus* quibuſdam, aut febre vehementiore, ingenti æſtu, atque ardore urgentibus a ſanguinis miſſione non abhorruit BARALDIUS. *Quæ ſanguinis miſſionem petant ante puſtularum eruptionem.* Itaque ſi febris ingens, atque ardens, pulſus magnus, validius, durus; calor & ſitis urens, facies rubra; reſpiratio anxia; capitis dolor; temperamentum, habitus corporis, ætas florida, atque alia hujuſmodi, ſi non omnia, complura ſaltem ſan-

ſanguinis detractionem *indicent*, tuto, antequam exanthemata erumpant, ſanguis mittitur, immo mitti debet; interdumque non ſemel tantum, ſed iterum iterumque, nimirum quamdiu ſymptomata perſiſtunt, in primis pulſuum magnitudo, durities, vibratio: meliuſque eſt, ALLIONIO judice, paullo liberalius ſanguinem detrahendo peccare, quam omnino eidem parcendo. Sic enim & frenum aliquod malo injicitur, & pejora, exitioſioraque ſymptomata, quæ deinceps certo ſupervenirent, provide averti ſolent. Idque multo magis fieri expedit in miliari morbo *larvato* (Paragr. CCCCI.), & in *complicato* (§. CCCCV.); quandoquidem in his mala, ſub quorum larva ludit, aut cum quibus complicatur, plerumque ejuſmodi ſunt, ut repetitas venæſectiones expetant, & ferant, eoque facilius, ſi manifeſta inflammatio aliqua, uti pulmonum, faucium, uteri, aliuſve viſceris, aut ſuppreſſio menſium, lochiorum, hæmorrhoidumque adſit, aut propinqua timeatur. Iteratis certe experimentis didicit MOLINARIUS (*b*) in puerperis hoc morbo correptis, ſi eis lochia ſubſtiterint, ſanguinem tam ex pede, quam ex brachio felici ſemper eventu mitti. Quo in caſu, ſi pulſuum, ſi virium languor a venæ inciſione deterreat; metus contra hyſteritidis ex lochiis retentis promptam opem expoſcat, hirudines vulvæ labiis applicitæ levamen prope certum ſine virium detrimento afferre conſueverunt. At ubi nulla ſanguinis detrahendi indicatio ſuppetit, ſed tamen anxietates cum pulſu celeri, & dolore capitis ægrum angunt, tunc generatim antiphlogiſtica laudantur, & inter hæc excellere dicitur decoctum radicis althææ cum oxymele, & ſtibio diaphoretico non abluto,

Quid præſtet ſanguinis miſſio.

Cur in larvato, & complicato ſanguis multo magis mitti debeat.

Tuto mittitur etiam in puerperiis, ſi lochia ſubſiſtunt. Hirudines vulvæ labiis applicitæ ſine detrimento hyſteritidem diſcutiunt.

Loco venæſectionis quæ eruptionem promoveant, & ſuſtineant.

His,

His enim non modo cunctans eruptio acceleratur, quæ utplurimum omnia symptomata fugat, verum etiam ad finem usque morbi bene (*c*) sustinetur.

(*a*) DE AUGUST *L. c.* §. 28. 29. *p.* 61.
(*b*) COLLIN. *p.* 72. 73.

§. CCCCXXXIV.

Num exstantibus pustulis mitti sanguis possit? Affirmatur, indicantur casus opportuni.

Major vero de mittendo sanguine dubitatio, ut in omnibus aliis exanthematibus assolet, medicos subit, cum jam pustulæ cutem occupant. Timent enim ne sanguine misso illæ subsideant, & intro vertantur. Factis tamen periculis compertum est, si gravis inflammatio viscus aliquod teneat, aut vehementissima febris sit, largam sanguinis missionem tentari posse, quin exanthemata concidant, aut intro redeant (*a*). Tanta enim vis circulationis a venæ sectione adhuc tum superest, ut ad peripheriam propelli humores non desinant. Præsentibus pustulis mitti etiam sanguis potest, quando præter acutissimam febrem venter tenditur; urinæ tenues, aqueæ; aut pallidæ redduntur; uterus acriter dolet, ac calet; lochia restitant; caput gravatur; pulsus supprimitur, aut vehementius micat; pectus oppletur, spiritusque intercipitur &c. (*b*). Quamquam recte animadvertit ALLIONIUS, febris impetum, delirium, & reliqua symptomata in hoc secundo stadio, nimirum exstantibus pustulis, per sanguinis missionem vix sedari, immo sæpe convulsiones accersiri, & mortem accelerari (*c*); id quod egomet ipse non semel vidi, in iis præsertim, quibus ante exanthematum eruptionem jam sanguis

Allionii observatio, & monitum.

guis iterato detractus fuerat. Quod si inflammatio alicujus visceris, etsi vires admodum depressæ timorem faciant, ne penitus per phlebotomiam exsolvantur, promptam tamen, & citam opem invocet, parcius quidem, & suspensa quodammodo manu, sed mittendus etiam tunc sanguis est (*d*). *Inflammatio alicujus visceris etsi vires langueant, V. S. sed parcam petit.*

(*a*) COLLIN. *l. c. p.* 61. MOLINAR. *l. c.*
(*b*) COLLIN. *p.* 71.
(*c*) *L. c.* §. 141.
(*d*) COLLIN. *ibid.*

§. CCCCXXXV.

Minus de cucurbitularum applicatione disceptatur. Plerique eas tam ante eruptionem, quam post ipsam dorso, artubusque admotas approbant, earum ope credentes, extrorsum miliare venenum avocari, revulsionem a capite fieri, sicque dolori capitis, delirio, comatique commodissime succurri. Noxium vero cucurbitularum usum, tam ante, quam post exanthematum miliarium eruptionem expertus est DAMILANIUS (*a*). Ad hunc accedit BARALDIUS serio admonens, earum applicatione pustulas retardari, aut etiam reprimi (*b*). Fateor equidem, me pluries subdubitasse, utrum tanti eas facerem, quanti vulgo ab aliis in hoc morbo fieri solent. Non enim fieri posse mihi videbatur, ut cucurbitulæ, quantacunque velis cautione adhibita, nudo corpori imponerentur, quin cutis, quæ in miliari morbo multo sensibilior est, aeris accessu, & frigore exteriore quasi perculsa se se corrugaret, contraheretque. Nihil dico de irritatione, quam cucurbitulæ *Cucurbitulæ a plerisque probantur. Palam damnantur a Damilanio, & Baraldio. Caussæ dubitandi de earum bono effectu.*

læ cuti inferunt; nihil de cutaneorum vasorum oppletione, atque infarctu, qui imminutum aeris pondus, elateriumque subsequitur. Quæ omnia hercle faciebant, ut subvererer, ne obicem erupturo miliari fermento ponerent, aut jam egressum repellerent. Non tamen ausim omnem earum usum rejicere, cum aliorum experientia alioquin comprobatum videam. Hac ipsa innixus ALLIONIUS (c) iis omnino non adversatur, maxime si cum scarificatione applicentur. Per eas enim *inquietudines, & advenientes convulsiones aliquando* sedari, aut præcaveri asserit; utilius vero adhibitas fuisse scribit, ubi pustularum loco aliquis tantummodo rubor cum minutissimis punctulis cutem suffundit, videturque virus in ipsa profundius hærere. Delirium certe a cucurbitula magna cum scarificatione occipiti imposita interdum sedatum narrat. Sed hoc genus auxilii efficacius sibi visum esse, ait; quando delirium in primo stadio, aut initio secundi accesserat, nec admodum invaluerat. Facta quippe metastasi, aut completa conhestione vix ulla spes est, eam resolutum iri. Hirudines quoque temporibus applicitæ caput quandoque egregie deplent, & delirium arcent.

Non tamen omnino rejicienda.

Quando utilius adhibentur.

Hirudines idem præstant.

(a) *L. c. p.* 122.
(b) *L. c. p.* 35. 36.
(c) *L. c.* §. 149.

§. CCCCXXXVI.

§. CCCCXXXVI.

Nec in minori de evacuantibus ſtricte dictis diſſenſione verſamur. Quidam omne evacuantium genus, ut viribus, atque eruptioni exanthematum inimicum, ſuſpectum habent; alii emetica catharticis præferunt, &, ſi unquam cathartica adhiberi concedunt, ſub finem morbi dumtaxat (*a*) concedunt. Non nulli a blandis alvum laxantibus, & præſertim antiphlogiſticis alieni non ſunt (*b*). Nec deſunt alii, qui cathartica ſatis valida cum SYDENHAMIO (*c*) inter initia in morbo ſimplici, & puro, & quidem ad minimum ter iterata proponunt, hiſque confidunt exanthemata præcavere, & quaſi radicitus eorum fomitem extirpare (*d*). Quid vero de hiſce omnibus aut ſentiendum, aut tenendum ſit, paucis dabo. Primum igitur ſi cacochyliam circa ventriculum collectam ſigna pluries memorata oſtendant, aut morbus contagione communicatus fuerit, illico inter initia, antequam exanthemata appareant, blando emetico uti expedit. Generatim tutius, utiliuſque eſt partitis doſibus, quam unica illud præbere. Vomitu autem non modo ventriculi ſordes, biliosa colluvies, & miaſmatis aliqua pars breviſſima via, antequam interiora pervadant, educunt, verum etiam exanthematum ad cutim expulſio blande, feliciterque promoveri dicitur. Immo ſi ventriculo omnis fomes inſideat, etiam exanthemata omnino præcaventur. At ſi inferius ſaburra locata ſit, magiſque inteſtina occupet, & alvus aut adſtricta ſit, aut minus officio ſuo fungatur, aut non ſatis per ſe quiſquilias egerere poſſit, medicamento purgante per inferiora eam du-

Diſſenſus circa evacuantia.

Quid de his ſentiendum. Quæ emeſim velint, quæ catharſim.

Emeſis promovet eruptionem; interdum etiam præcavere poteſt.

Purgatio quando eruptioni favet. ducere oportet; natura enim ipſa ſæpe monſtravit, poſt ſpontaneam alvi ſolutionem, ubi primas vias ſordes obruebant, eruptionemque irritatione tubi inteſtinalis remorabantur, exanthemata ad cutim feliciter propulſa fuiſſe. *Blanda laxantia etiam puerperis conveniunt.* Nec timendum eſt blando laxante uti, etiam in puerperis, quando ſaburræ inteſtinalis indicia non abſint (*e*). Ex ſalibus, & manna parata lenientia, niſi largiore doſi dentur, quod minime probamus, non ſufficere, nec ſemper innocua videntur LUDOWIGIO (*f*). *Cur Ludvvigio magis arrident oleum, & enematum uſus.* Idcirco ceteris antefert oleum amygdalarum dulcium recentiſſimum, vel leniſſima clyſmata ſine ſtimulantibus, præſertim morbo provectiore, cum dici vix poſſit, quam ſenſibilia fiant corpora in morbi proceſſu. Atque hoc monitum in puerperis potiſſimum, quæ mitius, & cautius tractandæ ſunt, obſervandum arbitror. *Quænam eccoprotica tutiora.* Inter eccoprotica vero ea quæ blandiora ſunt, non aliena exiſtimantur ſerum lactis defœcatum, vel ſimplex, vel cum tamarindis decoctum, flos caſſiæ, cremor tartari, tartarus ſolubilis, ſal mirabilis GLAUBERI, atque alia ejuſmodi. *Enemata univerſali conſenſu probantur.* Tutiſſima autem omnium in toto morbi curriculo ad alvum laxandam, apertamque ſervandam, nemine diſcrepante, reputantur enemata emollientia. Hæc laxando, molliendoque inteſtina, & ſpaſmos, irritationeſque ſedando, aut arcendo id etiam efficiunt, ut puſtularum eruptio facilius conſequatur, & facta perſtet, & matureſcat. *Sub eruptione toleranda alvi adſtrictio.* Sub ipſa tamen eruptione tolerandam alvi adſtrictionem volunt non nulli (*g*) ex cautiſſimis medicis, niſi gravia ſymptomata omnino jubeant, eam vel oleo, vel clyſtere aperiri. *Eruptio facta vetat purgantia.* Egreſſis vero, & exſtantibus puſtulis miliariis a medicamentis catharticis proprie dictis abſtinere oportet, quia tum nocere alvi ductio-

ctionem, experientia (*h*) edoctus ALLIONIUS testatum facit. Excipiéndus tamen casus est, in quo vesiculæ valde exiguæ, pellucidæ, vix conspicuæ in cuticula se ostenderint, neque idoneis remediis patientiores evaserint, neque ad justam molem, & maturationem pervenerint. Tunc non diu nimis internis medicamentis ejus generis insistere oportet; sed, antequam vires longa valetudine exhauriatur, cum hujusmodi cutaneæ asperitudines morbo tollendo impares omnino sunt, per intestina potissimum morbi fomes blandis remediis uti rhabarbaro, manna, sale glauberiano expurgandus est, non intermisso interim vesicantium usu, aliisque excretionibus (*i*). Exsiccatis demum exanthematibus, absolutoque morbo commode etiam alvus ducitur, ut quæ relinquuntur inquinamenta in corpore recidivum morbum non faciant, aut alias successiones malorum generent. Ad illud vero, quod de impediendis exanthematibus per cathartica traditur, nostra experimenta non satis respondent, ut confirmari id possit, nec aliorum tentaminibus confirmatum esse novimus, nec, ut libere dicamus, optandum fortasse esset in morbo, cujus propria, ac naturalis crisis in exanthematum ad cutim eruptione tota consistit.

Exceptio.

In morbi fine purgandum est.

De precavendis per purgantia pustulis quid experientia doceat.

(*a*) GASTELLIER. *p.* 362.
(*b*) MOLINAR. *p.* 34. VOGEL. §. 141.
(*c*) *De nov. febris ingress.*
(*d*) ALLION. *l. c.* §. 190.
(*e*) MOLIN. *l. c.* (*f*) §. 123.
(*g*) LUDOWIG. §. 123. (*h*) *L. c.*
(*i*) MEAD. *monit. & præc. med. sect.* 4. *p.* 14.

§. CCCCXXXVII.

§. CCCCXXXVII.

Vesicantium varia sors. Vesicantia pariter variam sortem habuerunt; hinc laudantur ab aliis, ab aliis deprimuntur (*a*). Allionius nec ea commendat, nec vituperat, sed modo inutilia esse, modo noxia, modo aliquid boni efficere vidit (*b*). Generatim nocuisse ea, narrat Damalianus, sicuti etiam sinapismos, atque epispastica, præsertim in morbi principio, ubi febris vehementius exarsit cum pulsu contracto, & ubi ægri graciliores, sensibiliores; siccioresque habitu corporis fuerunt; quod funesto quodam exemplo (*c*) etiam comprobare nititur. Baraldius quoque vesicantibus non favet, ea si non noxia, inutilia, atque inefficacia certe declarans (*d*). Nec dubitat deinceps asserere, maturius adhibita pustularum eruptionem retardare (quod tamen negat Allionius (*e*); immo etiam pustulas jam egressas, exstantesque reppellere, idque iterato repetit (*f*). Nec mirum est, Baraldio sic accidisse, quod miliaria in ejus ægris cum tritæophya biliosa, & quasi ardente complicabantur, ac proinde non egebant calcari ullo, nec ullo incitamento, sed potius freno, & moderamine; cujusmodi fere exstiterunt illi quoque, in quibus male cessisse vesicantia, refert Damilanius. Quam ob ipsissimam caussam a vesicantibus, a frictionibus, atque aliis quibuscumque commoventibus in Novariensium miliari morbo inflammatoriæ indolis abstinere ut plurimum debuit Augustinius (*g*). At contra ubi pulsus sunt langui di, & debiles; ubi calor mitis; ubi humores lenti, & pituitosi; ubi habitus mollis, & laxus, aut ubi

Damilanio noxia.

Baraldio item.

Eruptioni officere, & eam etiam repellere visa sunt. Ratio affertur.

Confirmatur observatione Augustinii.

Quando utilia.

ubi sanguinis non parum detractum fuerit, uno verbo, ubi incitantibus, & stimulantibus opus est, vesicantia tam ad eruptionem tardam, imperfectamque sollicitandam, quam ad exanthemata, si retro pulsa fuerint, revocanda, & ad coma, lethargum, catarrhum, pulmonumque infarctum, immo ipsum alvi fluxum, ex morbidæ materiæ metastasi natum tollendum, avertendumque opportunissima prædicamus. HAMILTONUS sane ea frequentissime adhibere solitus fuit; tantique salubrem eorum effectum æstimavit, at unis ex siccatis nova alio tamen in loco imponenda curaret; & jure quidem id præstitit, cum plerumque exanthemata miliaria, quibus mederi debuit, alba fuerint, lymphatica, aut crystallina cum exigua febre, & in habitu pituitoso, & laxo præditis, aut viribus destitutis. HAMILTONUM plerique fere sequuntur. LUDVVIGIO vesicantia ampliora placent, quam parva diversis licet locis applicita; sed diu aperta, & fluentia desiderat (*h*). Mature non nullis iis utuntur. MOLINARIUS quarto, vel quinto die post sanguinis missionem, quando humores densi, inertesque videntur, extrorsumque avocandum est, applicanda (*i*) suadet, cautelis, quas de usu vesicantium sancivit BAGLIVIUS, ad amussim observatis. Non semper tamen Baglivianis præceptis adhærendum esse existimat FREINDIUS (*l*) longa experientia fretus, & PETRUS DE ROTUNDIS (*m*) medicus Romanus non ignobilis, primusque hydrargyroseos parcioris inventor *, quod interdum etiam in sicciore, graciliorque temperie, dummodo revellendi, avocandi, excitandique indicatio illa efflagitet, innocue, utilissimeque adhibuerint, adhibitaque alii clinici feliciores testentur. Matrona enimvero ha- *Hamiltoni auctoritas.* *Ampla laudantur.* *Mature applicanda.* *Bagliviana præcepta interdum superanda.* *Observatio.*

bitu gracillimo, tenuissimoque, & præterea ex rachitide in adolescentia gibbosa facta incidit in miliarem morbum sporadicum cum febre parva, pulsu humili, inæquali, debili, tenui, depresso. Exanthemata aquea, lymphatica, alba apparere debito tempore inceperant, sed eorum eruptio, quia imperfecta erat, morbum non minuerat. Respiratio in primis laboriosa, inæqualis, anxia, & suspiriis interrupta perseverabat. In somnum maxime propendebat ægrotans, & vana subinde obloquebatur: sed quotiescumque oculi claudebantur, evigilabat subsultu membrorum, & pectoris oppressione excitata. Duo suris vesicantia imposita. Non effluxere horæ viginti post eorum applicationem, quin omnia symptomata evanescerent. Pulsus æquales, elati, expansi, validiores facti, respiratio libera, somnus placidus, nulli subsultus; tota quodammodo morbi vi ad suras conversa. Sub vesica a cantharidibus inducta eschara quædam albida, crassa, & in marginibus nigra, gangrænosa, fœtidissima cernebatur, quæ lenta, sed laudabili suppuratione paullatim separata est, relicto cavo, profundo, magnam vim puris boni, albique diu fundente ulcere, quod sensim carne impletum, & cicatrice feliciter obductum est. Hoc prope solo artis, naturæque auxilio LUCRETIA COSTA nobilis mulier Faventia e morbo omnino evasit, convaluitque.

(*a*) VOGEL. *l. c.* §. 141.
(*b*) *L. c.* §. 147.
(*c*) *L. c. pag.* 115. 116.
(*d*) *Loc. cit. pag.* 51.
(*e*) *L. c.* §. *eod.*
(*f*) *pag.* 35. 36. 53. 51.

(g) *Loco cit.*
(h) *Loco cit.* §. 122.
(i) *Loco cit. p.* 149.
(l) *De febr. comment. IX.*
(m) *De victu acut. pag.* 122.
* Vid. *ejus prefat. p.* 24. ubi legitur ſcriptum ab eo fuiſſe conſilium, in quo adumbrabat *Luis venereæ per illitionem argenti vivi curationem, quam nullum ſalivationis tædium conſequeretur.* Anno 1718. hoc conſilium tranſmiſit Lutetiam Pariſiorum, ut inde ad Monſpellienſes medicos remitteretur. Biennio poſt a Monſpellienſi medico edita fuit *nova Luis venereæ curandæ ratio illitu vivi argenti, unde ſalivatio non moveatur.* Sic vos non vobis &c.

§. CCCCXXVIII.

Inter medicamenta, quorum uſus in miliari exanthemate non omnibus æque reſpondit, referenda ſunt quoque acida quæcumque (*a*). Fieri enim non potuit, quin iſta ab iis, quibus ſanguinis ſerum, aut lympha acida, aut aceſcens materialem, & præcipuam cauſſam morbi conſtituere videtur, uti ejus fomitem augentia reprobentur; e contrario vero magno in prætio habeantur ab alii, qui miliare virus putridæ, ſepticæque naturæ eſſe ſibi perſuaſerunt. Quæ utrique opinioni faveant, aut adverſentur, ſupra (§. CCCCXXVI.) jam aliquo modo aperuimus. Nunc quid ipſa experientia, qua ſola verum detegi poteſt, in hac controverſia definiverit, videamus. Certiſſimum quidem eſt, priorıs ſententiæ patronis, HAMILTONO videlicet, HOFFMANNO, aliiſque non deeſſe feliciſſimas miliaris morbi curationes, quas ſolis abſorbentibus, alcaliciſque remediis perfecerunt; nec unquam eos ſuæ methodi pœnituit. Nec diſſimili medicamentorum genere utebatur

Acidorum uſus controverſus.

Abſorbentia, & alcalica experimentis comprobata.

MEADIUS (*b*). Ad alcalina etiam, & quidem volatilia, quæ abſorbentibus, alcaliciſque fixis anteponit, confugere non dubitat CHAMBONUS de MONTAUX, neque ad ſpiritum corni cervi rectificatum, quo etiam interdum utebatur HAMILTONUS, ad oleum animale DIPPELLII ſali volatili admixtum, ad ſpiritum MINDERERI, quem ſali volatili interdum ſubſtituendum cenſet. His enim & acori limphæ, & ejuſdem lentori occurrere (*c*) ſtudet. Magnus item BOERHAAVIUS in morbis puerperarum, inter quos miliaris non infrequens eſt, alcalica, & antiacida commendavit, adhibuitque, quod in illis acorem, ſive a lacte, ſive ab alia cauſſa repetendum, peccare crederet (*d*). Itaque ſi ſtandum eſt experientiæ, profecto non video, quam ob rem acidorum uſum hic magnopere inculcemus. Inter poſterioris ſententiæ fautores nemo denegabit locum ALLIONIO, Is tamen veri diligentior, quam propriæ opinionis, candide, & ſincere referens quæ experimento compererit, nequaquam diſſimulat, acidis in prima periodo puſtularum eruptionem retardatam fuiſſe; in ſecunda, ſi aſſidue, & largiter præberentur, etiam non leve nocumentum (*e*) illatum. Ne autem ſui ipſius oblitus videretur, addit denique, acidis, præſertim vegetabilibus, *miaſma aliquo modo corrigi*, & temperari; quibus verbis plane indicat, quam exigua, atque incerta fuerit eorum efficacitas (*f*). Exiguam profecto, incertam, aut potius nullam reapſe eorum eſſe facultatem quotidie experimur in hocce morbo, expertuſque eſt MOLINARIUS, qui in eo genere, quod malignum vocatur, nihil unquam boni ab acidis effectum vidit (*g*). Id ipſum antea HOFFMANNUS poſt HAMILTONUM adnotaverat; quin im-

Laudantur etiam a Boerhaavio.

Allionius acida retardaſſe eruptionem, & etiam aliter nocuiſſe teſtatur.

Non corrigunt miaſma miliare. Saltem in graviore malo inutilia.

Immo nocua.

immo aperte nocuisse, scripsit. Quæ cuncta ut acidorum hic dubiam virtutem, saltem quod ad miasmatis vim refrenandam, obtundendamque spectat, ostendere videntur; sic dubitationes nostras de septica, putridave ejus natura magis, magisque confirmant. Acida igitur, & quidem vegetabilia, scilicet mitiora, & caute adhibita potius ad morbi effecta minuenda, coercendaque opportuna dixerim, quam ad ejus caussam directe oppugnandam; nimirum tum indicari, cum calor, & motus febrilis modum excedit; cum vitæ vires intensius vigent; eam bilis æstuat, atque ad alcalescendum propendet; summatim cum continenda, frenandaque est solidarum partium immodica irritabilitas, & fluidarum ad alcalescendum, putrescendum, aut liquescendum propensio. *Effectibus morbi magis idonea, quam causa tollenda. Indicantur aliquando.*

(a) VOGEL. §. 141.
(b) *Monit. & præc. med. l. c.*
(c) *Des malad. des femm. T. I. chap. VIII.*
(d) *Aphor. de cogn. & curand. morb.* §. 1331.
(e) *Loco cit.* §. 145.
(f) *L. c.* (g) *L. c. p.* 113.

§. CCCCXXXIX.

Duo insignia artis præsidia, opium & china-china non sine animadversione præteriri possunt, cum alii alia de eorum effectibus sentiant. Quod attinet ad chinam chinam, quamquam passim tam uti febrifuga, quam uti antiseptica in hocce morbo adhiberi soleat, & magnis etiam laudibus efferatur, non tamen promiscue, & sine distinctione uti ea licet. In primo stadio, quam febris intermittentem mentitur (§. CCCXC.), aut ejus larva se tegit (§. CCCCI.), frustra, inutiliter- *China-china, & opium. Quando china china utilis, quando non.*

que china-china tentata ſæpius eſt (*a*). Tunc febris, etſi intermittat, aut periodice ita remittat, ut ſubintrantes, aut ſubcontinuæ remittunt; quoniam non ex fomite verarum intermittentium, ſed e veneno exanthematico oritur, quemadmodum ſuo loco explicatum eſt, nullo modo antipyreticæ illius antidoti poteſtati ſubjicitur.

Miliare miaſma a china-china non corrigitur.

Miliare enim miaſma, ut ait ALLIONIUS (*b*) *a cortice peruviano corrigitur*. Sin vero malum cum fere intermittente vera complicatur, tunc intermittens febris, quæ cum eo conjungitur, china-china ſupprimi certo poteſt, utpote vera ejus domitrica.

Cautio in ejus uſu.

Conſulunt tamen aliqui, ne ad eam præmature nimis confugiamus, videlicet in ipſo primo ſtadio, niſi prius per ſanguinis miſſionem, & diffluentia *ſtatus inflammationis, tenſioniſque*, in quo fibræ, & vaſa omnia reperiuntur, emendatus (*c*) ſit; huic enim tonica, & roborans medicamenti vis alioquin noceret.

Vera febris intermittens quando cito ſupprimenda.

Facta vero exanthematum eruptione, ſi febris intermittens adhuc perſiſtat, ut perſiſtere ſolet, quando vere talis a principio fuit, & vere complicatur cum miliari morbo, ni prius cortici fuit locus, continuo properandum ad corticem peruvianum eſt, ut ea confeſtim tollatur; alias enim ſub frigore febrili exanthemata deprimuntur, deliteſcunt, introque redeunt ſummo cum vitæ periculo (§. CCCCVIII.), quod in duobus robuſtis hominibus ex hac cauſſa abreptis accidiſſe conqueritur auctor modo (*d*) laudatus.

Interdum remittens cortice fugatur.

Interdum in progreſſu tantum febris ad ſubintrantis naturam, modumque accedit, remiſſiones habens manifeſtiores, ita ut, niſi intermittens fiat, proxima ad intermittendum videatur. Tunc etiam china-china optimo cum effectu dari conſuevit.

Obſervatio.

Juveni ex

ex miliari morbo decumbenti ſupervenerant in lingua, labiiſque aphthæ dolorem, cruciatumque moleſtiſſimum inferentes, comitabanturque perpetuo, & copioſo ptyaliſmo. Febris nec ab aphthis, nec a ptyaliſmo, nec a miliariis puſtulis exſtantibus quidquam minuebatur. Quotidie veſpere invaleſcebat, exacerbabaturque ſine frigore, & quaſi clanculo; tota nocte ægrum calore ingenti, inquietudine, ac ſiti cruciabat; mane vero ſudore erumpente ſic remittebat, ut prope ad integritatem accederet. Corticem peruvianum ei dedi, & cito febris cum omnibus ſymptomatibus depulſa eſt. Quid ſimile cum de aphthis, tum de febre per corticem fugandis pollicetur MEADIUS (*e*), SIDENHAMII auctoritatem, experientiamque commemorans. DAMILANIUS quoque, cui alias ſuſpectus chinæ-chinæ uſus, eum non rejicit, quoties aut febris *vera intermittens*, aut *remittens* putrida ſit, ſpeciatim in puerperis, & cum ea complicetur miliaris morbus (*f*). Sed inſolens, & prope novum fortaſſe videbitur, non modo non fugati cortice febrem primo ſtadio, quemadmodum dictum eſt, quando intermittentem ſimulat, verum etiam eruptionem puſtularum ſic retardatam eſſe in *Corregienſi* conſtitutione, ut quandoque ad quadrageſimam, & quinquageſimam uſque diem dumtaxat exanthemata prodierint (*g*): quæ cunctatio ſi vere corticis uſui, & non anomalæ, & peculiari morbi naturæ tribuenda fuit; id fortaſſe non remedii culpa, ſed morbi ipſius potius qualitate, tonicam, roborantemque illius virtutem recuſante crediderim. In febre enim tritæophya bilioſa, quacum complicabatur miliare virus, tales erant pulſus magnitudo, ſanguinis fervor, lentorque phlogiſti-

Meadius conſentit.

Nec omnino adverſatur Damilanius.

An china-china retardet eruptionem.

ſticus, & ſolidarum partium tenſio, ut incitamento opus non eſſet. In tanto igitur virium omnium, actionumque incremento, per corticem etiam adaucto, ſecretio, & excretio miliaris miaſmatis qui fieri poterat? Ceterum febris impetu aliquantum infracto, pulſibuſque ad mediocritatem reſtitutis, & multo magis, ſi vires vitæ concidant, aut deficiant, china-china tam longe abeſt, ut eruptioni obſiſtat, ut potius favere ſoleat: quod pluries a nobis obſervatum eſt; aut ſaltem illud hoc remedio confecimus, ut febris, & morbus felicem profecto exitum conſequerentur. Hoc idem BARALDIUS ipſe, etſi chinæ-chinæ effectibus non plane contentus, concedere tamen cogitur, obſervationem proferens, qua oſtenditur, dato cortice omnia ſymptomata ſedata fuiſſe, vires erectas, & cito; feliciterque puſtulas miliares expulſas; biduo nimirum poſt inchoatum ejus uſum, decima vero quinta die a morbi initio (*h*). Eodem rimedio, quando vires languent, febrim mitigari, eruptionem promoveri GASTELLERIUS etiam (*i*) profitetur.

Quando eam promoveat.

Confirmatur obſervatione ipſius Baraldi.

(*a*) DAMILAN. *p.* 124. BARALD. *p.* 31.
(*b*) §. 188. 210.
(*c*) ALLION. §. 210.
(*d*) *Id.* §. 211.
(*e*) *Monit. & præcep. med. ſect. IV. febr. miliar. pag.* 15.
(*f*) *pag.* 124.
(*g*) *L. c. p.* 31.
(*h*) *pag.* 37. 38.
(*i*) *pag.* 363. 364.

§. CCCCXL.

§. CCCCXL.

Opium, quia magnum artis auxilium est, ut cetera heroica remedia, maxima prudentia, & cautione administrari debet. Generatim in hoc morbo ab ALLIONIO (*a*) suspectum creditur; sepiusque nocere, quam prodesse dicitur. Inflammatoria sanguinis diathesis, plerumque præsens, aut magna ad inflammationes morbi proclivitas multimodis manifesta ejus usum vetare ei videtur. In secundo speciatim stadio, sive altera periodo, in qua cutis tenditur, & inflammationis specie quadam afficitur, vehemensque febris est, & ad caput sanguis confluit uberius, in eoque congeritur, quasi a renisu, spasmoque cutis illuc compulsus, nullum opio locum dari judicat (*b*); adjicitque neque couvulsiones, quæ eruptioni exanthematum interdum succedunt, ab ejusmodi remedio compesci, ne tum quidem, cum ab irritatis cutaneis nervis, quæ est ejus opinio, permanerent; perniciosissimumque certe ejus usum esse in complicato genere, plerumque inflammatorio, & demum in eo etiam casu, in quo miliaria profundius in cute hærent, & latitant, nec facile extrorsum efferuntur (*c*). Hæc cum observatione, atque experientia viri clarissimi innitantur, contemnenda, aut negligenda nequaquam videntur; ex eo etiam, quod confirmata sunt ab ANTONIO DE AUGUSTINIS, qui in epidemica miliarium constitutione anni 1755. pluries memorata opium ad vigilias adhibitum nocumento suis ægri fuisse (*d*) refert, dum contra emulsa ex seminibus papaveris, quibus vigilas, convulsiones, de-

Opii usus quibusdam suspectus.

Præsertim in altera periodo.

Neque convulsiones sedare dicitur.

In complicatio vere noxius habetur, itemque in difficili eruptione.

Ex papavere parata innocua.

delirium, inquietudines sedare annisus est, utilia maxime deprehensa fuere. Quo usque vero ista observata circa opii usum tenenda, probandaque sint, quisque intelliget, si ea, quæ hac de re albi, & speciatim in capite de variolis (Paragr. CCXLI.) pertractata sunt, attente considerentur.

Consuli de opii usu debent quæ alibi dicta sunt.

Observatio.

Ceterum memini, adolescenti cuidam morbo miliari cum acutissima pleuritide complicato laboranti, exstantibus jam ab aliquot diebus exanthematis, & vigiliis, delirioque urgentibus, & nihil copioso sudore, alvique fluxu proficiente, cum vasa per sanguinis missiones satis depleta jam essent, mixturam, quæ laudani liquidi SYDENHAMII non exiguam dosim habeat, cochleatim ad intervalla a Medico Bononiensi doctissimo æque, ac prudentissimo datam optimo effectu fuisse.

Negat Molinarius opio inflammationes induci, aut augeri. Sana interpretatio.

MOLINARIUM etiam invenio suis periclitationibus confisum ab opio nequaquam abhorruisse; immo competisse, inflammationes ab eo nec inductas, neque, si quæ erant, adauctas esse (*e*). Puto autem, eum loqui de inflammationibus iterata phlebotomia, & diluenti potu quodammodo subactis, & domitis, aut ab acri stimulo proxime nervos vellicante magis, quam a diathesi inflammatoria genitis; nam has certe opium non auget, sed sensibilitatem aliquantum sopiendo, & spasmum tollendo mirifice mitigat. In puerperis, ne lochia supprimantur, ab opio jure abstinent prudentiores. Vis enim ei inest quascunque evacuationes, sudore excepto, sistendi.

Quando in puerperis lochia promovere possit.

At si abdominis viscera, uterusque spasmis, ut quandoque accidit, afficiantur, atque ex hac caussa lochia aut parcius fluant; aut ex toto subsistant, recte idem MOLINARIUS (*f*) admonet, opio dato spasmos tolli posse, atque laxatis inde vasorum osculis sangui-

guinis fluxum interdum promoveri, aut restitui.

(a) §. 231.
(b) *Ibid.*
(c) *Ibid.*
(d) *L. c. p.* 72.
(e) *Pag.* 62. 63.
(f) *Ibid.*

§. CCCCXLI.

De singularibus quorumdam symptomatum curationibus.

De peculiarium remediorum administratione non plura. Aliquid potius dicam de curatione quorumdam symptomatum; quamquam in superioribus capitibus, & speciatim, ubi variolarum curatio exposita (§. CCLXXV. & seq.) est, satis fuse de ea egimus, ita ut supervacaneum prope videatur eamdem crambem, ut ajunt, hic recoquere. Ne igitur repetitionibus lectores defatigentur, eos ad illa loca remittimus, contenti pauca tantum hic adjicere, quæ peculiariter exanthemata miliaria respiciunt, & propria eorum veluti sunt. Itaqué regressum pustularum, ut gravissimorum, & lethalium symptomatum caussam (§. CCCCXIV.), considerabimus. Inquirere in hoc casu oportet, undenam iste contigerit (§. CCCCXLV.). Si a motu nimio febris, aut plethora, aut a calefacientium usu, aut ab immodico externo calore repressa exanthemata fuerint, aut retenta intus, revocanda erunt, aut allicienda extrorsum compescentibus, refrigerantibus, nitrosis, aeris renovatione, integumentorum imminutione, missione sanguinis, cucurbitulis scarificatis, potuque aqueo copioso, & diluente. Si vero frigus admissum, terror, aut animi, viriumque

Curatio in pustularum repressu varia pro caussarum diversitate.

que

que defectiones occasionem dederint huic regressui, in auxilium veniant diluta florum sambuci, scordii, cardui benedicti calide hausta, fricationes, in primis thoracis; ope panni lanei prope siccati, aut vapore succini (a) imbuti, dummodo odor ejus bene ferri possit, nec suspectus sit ratione partus, aut peculiaris idiosyncrasiæ, lotiones ex aqua calida, fomenta humida, & calentia, &, ubi pulsus debilis, & parvus invenitur, medicamenta, quæ excitant. Neque his solis *bezoarticis fixis*, videlicet pulveri *bezoartico* pharmacopœæ londinensis, aut pulveri *e chelis cancrorum composito*, qui maxime hic commendari solent, acquiescendum est, sed tentandum aliquid efficacius, valentiusque. LUDWIGIUS idcirco proponit *essentiam alexipharmacam* STAHLII, *liquorem cornu cervi succinatum*, & camphoram ipsam (b), non neglecta vesicantium amplorum, & acrium applicatione suris, cervici, & brachiis, præsertim si sopor simul opprimat. MEADIUS laudat *pulverem contrayervæ compositum*, & *confectionem cardiacam* pharmacopœæ modo nominatæ (c). Nec parum proderit, ubi terror, aut animi pathema aliquod regressum istum effecerit, liquorem anodynum mineralem HOFFMANNI ex aqua ægro propinare, aut aliquid opii, aut laudani liquidi SYDENHAMII reliquis medicamentis adjicere, cui & spasmos sedandi, & cutim versus ducendi mira inest facultas.

(a) VOGEL. *l. c.* §. 141.
(b) *L. c.* §. 222.
(c) *L. c. p.* 14.

§. CCCCLXII.

§. CCCCXLII.

Delirium quoque mitigant, aut placant hirudines temporibus applicitæ, itemque magna cucurbitula occipiti cum ſcarificatione affixa; balnea pedum tepida, aut his ſubſtituta fomenta, aut epiſpaſtica plantis pedum admota; & non raro veſicans deraſo capiti impoſitum, ut extrorſum avocet. Nec anodyna, ut diacodium, & emulſa papaverina, præſertim vigiliis, & anxietatibus ægrum agitantibus ſua laude fraudanda ſunt. Quod ſi convulſiones immineant, aut jam invaſerint, aut ſingultus torqueat, præter liquorem cornu cervi ſuccinatum, & anodynum mineralem, atque alia hujuſmodi ſedantia, & antiſpaſtica, moſchus præ ceteris celebratur, quia ſpaſmos relaxat, ſomnum placidiſſimum conciliat, & blandiſſime diaphoreſim promovet. Sed optimæ notæ ſit, oportet, & doſi paullo liberaliore dandus eſt, ſi aliquid efficere eo velimus. Moſchi potiſſimum cauſſa hic *pulvis Tunquinenſis* * excellere quam maxime dicitur (*a*). Inquietos, & convulſionibus jam proximos mulcent, levantque plurimum frictiones lenes corpori; membriſque adhibitæ; quod expertus commandat, & ſuadet ALLIONIUS (*b*). Fricandum item pannis laneis ſubcalidis totum corpus, ſed præcipue pectus (*c*), aut dorſum, quando ſudor elici debet, aut ſi ſubſtiterit, revocari. Tunc etiam plurimum conducit fomentis humidis, & calidis cutem laxare, & rarefacere, aut vapore aqueo humectare, & mollire. Certius vero optato fine potioris, ſi pulveri bezoartico, aut e chelis cancrorum compoſito, aut cuicumque alii abſorbenti addideris granum unum o-

Delirium quæ mitigant.

Convulſioni, & ſingultui ſpeciatim moſchus proponitur.

Pulvis Tunquinenſis.

Frictionum efficacitas.

Quid ſudori eliciendo, aut revocando valeat?

pii

Camphoræ laudes limitantur. pii (*d*). Quam plurimis magno in prætio est camphora, non modo ut antiseptica, verum etiam ut antispastica, & diaphoretica facultate mirifice pollens. Sed non semper expectationi respondet; quod fortasse in hoc morbo vires vitæ plerumque modum excedunt. Hinc ab ea, ut noxia, ut plurimum abstinuit AUGUSTINIUS (*e*), & vix aliquid emolumenti ex ea perceptum vidit GASTELLERIUS (*f*). Immo pluries eam nocuisse, & convulsiones induxisse, aut accelerasse, mihi compertum est. Non sine igitur matura deliberatione, & tunc solum, cum vires languent, & calor exiguus est, ut excitari, atque intendi debeant, ea uti convenit, nec illico largiores doses, ut vulgo fieri solet, ingerendæ sunt. Quando autem vires dejectæ sunt, & deficiunt, eas decocto florum chamæmesi excitare tentabat COLLINIUS (*g*). STORCKIUS adhibebat *claretum ex conserva* florum cordialium. Apud nos vini aliquid largiri in usu est, & vere nihil vires præstantius erigit. Serum quoque lactis vinosum excellit. Si cum viribus dejectis pulsus simul minimus percipiatur, validiora etiam excitantia, uti camphora, quam modo dixi, vesicantia, aliaque ejusmodi non reprobantur (*h*). Præter hæc ab aliis chinæ cortex aut solus, aut radici serpentariæ, valerianæ, contrayervæ adjectus utiliter adhibetur (*i*). Diarrhœam vero, nisi prope vires prosternat, adstringentibus cohibere non licet. Ex ejus suppressione sæpe exitium consequitur. HAMILTONUS pluries id conqueritur. Ipse contentus est pulvere margaritarum, aut theriaca, aut diascordio eam compescere, & vesicantium ope, diaphoretisque miliarem fomitem extrorsum prolicere, ne totus intestina versus confluat. In-

Vires deficientes quibus excitentur.

Alvi fluxus si sistatur, exitium.

ter

ter ea, quæ interdum morbus non perfecte judicatus relinquit, frequens eſt tumor leucophlegmaticus (§. CCCXCVIII.). Hunc cathartica, & diuretica diſcutiunt (*l*). Reliqua ſive ſymptomata, ſive morbum ſubſequentia mala qua ratione curanda ſint, ex iis, quæ alibi tradita ſunt, quiſque non ignorabit.

Tumor leucophlegmaticus a morbo relictus diſcutitur catharticis & diureticis.

* *Pulvis Tunquinenſis*
℞. *Moſchi optimi gran. XVI.*
Cinabr. nativ. pp.
Coccinell. ana gr. XXIV.
M. f. pulv. dandus pro una doſi, aut in duas dividendas.

(*a*) VOGEL. §. 141,
(*b*) §. 148.
(*c*) VOGEL. *l. c. ib.*
(*d*) *Id. ib.*
(*e*) *L. c. p.* 69. 70.
(*f*) *p.* 362.
(*g*) *L. c. p.* 73.
(*h*) COLLIN. *p.* 74.
(*i*) GASTELL. *p.* 363. 364.
(*l*) VOGEL. *l. c.*

§. CCCCXLIII.

Præcipuas de ſingularibus quibuſdam remediis animadverſiones attulimus, & quædam breviter complexi ſumus ad peculiaria ſymptomata etiam ſpectantia. Nihil vero de curationibus, quas morbi complicationes poſcunt, dictum eſt, quia variari illæ debent pro vario morbi genere, quocum miliare exanthema complexum eſt, aut cujus ſpeciem induerit. Evidentiſſime enim liquet, ad morbi ſimulati, aut complicati naturam reſpicien-

Larvati, & complicati morbi curatio.

ciendum esse, accommodandamque cur nisi rationem, qualem nempe morbus iste requireret, si a miliari sejunctus esset, non tamen omnino neglecta conjuncti exanthematis consideratione, sic ut mixta curatio exsurgat, utrique malo opportuna. At non possum in universum satis inculcare, simplicissimam medendi methodum compositæ, & generosiori esse plerumque præferendam, feliciusque illos ægros e morbo evadere, qui naturæ opus non turbaverint, & diluentibus, temperantibus, idoneoque diætetico regimine plus confisi sint, quam medicamentorum farragine, aut multiplici operationum adhibitione: quæ animadversio si in quolibet morbo acuto utilis est, in exanthematicis vero, & speciatim in variolis, & miliariis pernecessaria est; nam natura ipsa sere omne opus absolvit. Itaque institutis in primo stadio, prout indicantia postulaverint, sanguinis missionibus, emesi, aut alvi ductione, reliquum curationis naturæ, tempori, & diætetico regimini maximam partem concredatur. Nos in Italia copiosissimum potum a principio ad finem usque præcipimus, & talem commendatam (*a*) video a plerisque ex nostratibus. Parari is solet ex decocto hordei, graminis, acetosæ, cichorei, scorzoneræ, aut panis albi, aut ex aqua purissima, uti est Nucerina, aut alia simili. Ei aliquid nitri adjicitur, aut succi mali aurantii lusitanici, aut medici, aut citrei, aut oxymelis, prout diathesis inflammatoria, aut alcalescens humorum natura exigere videatur. Acida vero non promiscue, atque indiscriminatim præscribantur, sed eorum usus ad experientiæ normam supra memoratam (§. CCCCXXXVIII.) expendendus est. Sic sanguis diluitur, temperatur, ejus acri-

Simplicissima methodus compositæ præfertur.

Post generalia initio adhibita quid magis prosit.

Potus qualis.

acrimonia obtunditur, atque emendatur. Diluentem, refrigerantem, atque antisepticum potum impendit etiam GASTELLERIUS (*b*), prestantioremque eum prædicat, qui lenem simul diaphoresim adjuvet. Id vero usui tantum erit, ubi sudores absint, aut non profuse effluant; alias enim diaphoretica aliena omnino essent, & nocua. Diaphoresim promovendi consilio LUDWIGIUS non timet decoctum radicum chinæ, bardanæ, & sarsæparillæ proponere in potum ordinarium, & fortasse in regionibus frigidis, in quibus ipse degebat, opus est paullo activiore medicina (*c*). Apud nos tale decoctum, præsente febri, vix locum inveniret. Absente igitur febre, ut in miliari morbo apyretico, aut in chronico, cui *purpura scorbutica* nomen est, si unquam dandum est, accommodatitius videtur. Generatim potiones neque omnino calidæ, neque omnino frigidæ esse debent, sed temperatissime, DAMILANIO (*d*), AUGUSTINIO (*e*), LUDWIGIO (*f*), aliisque suasoribus. Hieme ad calidum potius quodammodo inclinent; æstate ad frigidum, aut ad eam temperiem, quæ in atmosphærico aere, atque in cubiculo est. In altera certe periodo nunquam frigide bibere permittit ALLIONIUS (*g*). At, inquies, inventi sunt, qui non modo frigidam, sed nivatam etiam aquam potui affatim dandam consulunt. Verum hoc quidem; sed vel in eo solum casu id exsequuntur, in quo exanthemata deficiunt, vel in climate calidissimo, & in hominibus potui perfrigido assuetis tentare audent; vel tanta apud nos curationum sic præstitarum nondum suppetunt, ut sine temeritatis nota eorum consilia sequi universim liceat. Præterea decocta modo laudata conceduntur etiam emulsa ex

Diluens, refrigerans, & diaphoresim promovens.

Potus nec caleat, nec frigeat.

Frigidum alinui laudarunt.

feminibus melonum, & ferum lactis defœcatiffimum, prout ægris magis arriferit, aut medicus opportunius exiftimarit.

(a) ALLION. *l. c.* DAMILAN. *l. c.* BARALD. *l. c.*
(b) *Loco cit. p.* 163.
(c) *Loco cit. p.* 229.
(d) *Loco cit.*
(e) *Loco cit.*
(f) *Loco cit.*
(g) §. 233.

§. CCCCXLVI.

Calor, frigus, aerisque afflatus vitandus. Vitandus magna cura eft nimius conclavium calor, & nimia ftragulorum copia; arcendufque itidem fubitus aeris incurrentis afflatus, aut repentinum frigus; nam tam calor nimius, etiam exterior, ut alibi (§. CCCXCV.) oftenfum eft, quam fubitum frigus, aut aeris novi irruptio impedit, quo minus exanthemata egrediantur, aut jam egreffa repellit (*a*). Temperatiffimus igitur *Temperatissimus sit calor, aerque cubiculi.* aer, & cubiculi fit, oportet. Quoniam vero aer cum hominum, aut adftantium frequentiæ, tum ægri ipfius halitibus facile depravatur, ineptufque exfpirationi excipiendæ fit, is fubinde opportunis *Cubiculum amplum.* horis, confuetifque cautelis renovari debet. Si æger in cubiculo amplo degat, tutiffimum erit; difficilius enim effluviis contaminabitur magna *Aeris renovatio.* aeris moles, & facilius novus admitti poterit aer, quin æger irruentis aeris flatum, aut frigus perfentiat. HAENIUS, qui alioquin aeris frigidi & fautor, & laudator acerrimus fuit, in hoc tamen morbo, cum adhuc liberum a quæftionibus animum haberet, quamcumque auram frigoriferam damnavit, & timuit (*b*). Hon me latet,

latet; multos hodie esse, qui neque aërem frigidum, neque linteaminum, indusiorumque mutationem unquam suspectam habent, aut reformidant. GASTELLERIUS certe utrumque sine nocumenti metu suis ægris permittit (*c*). At alii, non nisi cautissime id faciunt. HAMILTONUS aeris frigidi damna conqueritur (*d*). Linteorum vero, & indusiorum mutationem in altera in primis periodo omnino prohibet ALLIONIUS (*e*), nec facile in morbi fine, nisi sero admodum concedit. At interdum ita sudore madent, & fœtidissimis effluviis scatent, ut noxii halitus, ni auferantur, iterum corpus subeant, aut inspiratione iterum recipiantur. Eo in casu illa mutari licet (*f*) Mutanda pariter sunt, quando lintea madida refrigerari incipiant, sensumque frigoris inferunt. Hinc enim algor ægrum corripere potest, & exanthemata repellere. Tunc renovari ea fas est, sed magna cautione adhibita, ne nudo corpori frigus accedat. Cavendum præterea est, ne lintea, aut indusia frigida, aut excalefacta nimis sint; nam prima frigore offendunt, altera æque nocent cutim siccando, & corrugando. Neque calefactorium inter lintea, & stragula, quando humida sunt, immittendum est, ut vulgo fieri solet, quo exsiccentur. Calor enim ejusmodi ægro, & cuti molestus, & evadit (*g*). Satius est, si nondum mutanda videantur linteamina, pannis lineis, siccis, levissime tepefactis sic ut nec frigore, nec calore officiant, sudorem de corpore abstergere, & similes etiam inter corpus, & indusia madida interponere, ut diutius, & facilius sudor sine interruptione ferri possit. E lecto etiam surgere periculosissimum est, præsertim puerperis. In syncopem enim facillime incidunt, at-

Aeris frigidi damna.

Lintea, & indusia quando mutari liceat.

Calefactorium nocet.

Qua ratione differri possit linteorum mutatio.

Non licet e lecto surgere.

que hinc puſtularum regreſſus, & convulſiones lethales ſubſequuntur. HAMILTONUS ſæpe funeſtiſſima immaturæ, aut incautæ ejuſmodi è lecto

Victus. ſurrectionis effecta vidit (*q*). Quod ad victum attinet, is quidem tenuis eſſe debet, præſertim febre vehementi, & inflammatoria urgente. Talis tamen ſit, oportet, ut vires languidas inſtauret, reficiatque. Non nulli jus carnis vitulinæ, aut pulli gallinacei ad libræ circiter pondus tertia, aut quarta quaque hora ſuis ægris concedunt. Puerperis aliquid plus largiuntur, ſi morbus trahitur, aut ad inclinationem vergit. His enim juſcula ex pane trito ter, vel quater in die parva copia dari permittunt præter jus tenuiſſimum, quod potui ordinario datur. Sed conſuetudinis, regionis, temporiſque ratio habenda eſt, ex qua variari non parum victus poteſt (*i*).

(*a*) DAMILAN. *l.c.*
(*b*) COLLIN. *p.* 75. & 89.
(*c*) *Loco cit.*
(*d*) *L.c. cap. VIII. p.* 77. item *hiſt. V. p.* 109. & *hiſt. XI. p.* 142.
(*e*) *Loco cit. p.* 225.
(*f*) AUGUSTIN. *l.c.*
(*g*) ALLION. *loco cit.*
(*h*) *Cap. VI. p.* 65. 66. 67.
(*i*) ALLION. §. 234.

Nonulla ſpeciatim de febre miliari puerperarum.

§. CCCCXLV.

Quid febris miliaris puerperarum?

Narratum a nobis ſupra (§. CCCLXXXIII.) eſt, ex quo milliaria exanthemata in mulieribus re-

recens enixis attente observari cœpta sunt, morbum istum solis puerperis infestum, & veluti proprium universim fere habitum esse, & peculiare hinc nomen, *febris* videlicet *miliaris puerperarum*, obtinuisse. Postquam vero a puerperis in alios cujusque sexus, ac conditionis homines æque gradum facere visus est, uti post Lipsiensem illam cladem præcipue contigit, communem omnino creditum esse, neque essentia, caussis, effectisve ab illo puerperarum discrepare, nisi quod in puerperis ob puerperii complicationem sæpius periculi magnitudine, ac gravitate perniciosior videretur. Nostra demum ætate non defuisse, qui miliarem morbum non essentialem, neque primarium reputaverint, sed factitium, aut symptomaticum venditare annisi sint. Neque id tantum de iis exanthematibus miliaribus, quæ puerperis obveniunt, verum de omnibus etiam aliis, quæ indiscriminatim in ægrotis apparent, generatim cogitatum esse, ita, ut exanthemata ista vel omnia symptomatica, vel nulla esse possent. Quam graviter autem in judicando illi erraverint, STORCKIUM, COLLINIUM, TISSOTIUM, aliosque expertissimos viros invictis argumentis sic demonstrasse, ut pene nullum dubium hac super re reliquum esse.

Non differt a morbo miliari primario, nisi periculo majore.

Errant qui factitia, aut symptomatica esse, semper volunt.

§. CCCCXLVI.

Novissime tamen admissæ communioris, veriorisque sententiæ quasi pertæsi plerique medicorum Parisiensium, ut est genus hominum novitatis studiosissimum, paullatim in eam opinionem, quæ miliaria exanthemata puerperarum differre a communibus, & epidemicis, atque adeo symptomati-

Parisienses medici novissime in aliam sententiam iverunt.

ça esse contendit, prolapsi sunt, quemadmodum nuperrime accepimus a Cl. CHAMBONO DE MORTAUX (a) Parisiensi item Medico, eodemque Regiæ Societatis medicæ sodali, qui eos aperte carpit, & damnat, & se cum aliis ferme omnibus medicis provincialibus contra sentire pronunciat. Quapropter probabile admodum est, PLANCHONUM GASTELLERIUM (c), ut gratiam apud societatem medicam Pariensem inirent, quæ enodandam de febre miliari puerperarum quæstionem proposuerat, peculiari commentario respondisse, miliaria exanthemata, quæ puerperis superveniunt, morbum *essentialem* sive primarium non esse, sed symptomaticum, & omnino diversum a communibus, vulgaribusque illis, quæ epidemice interdum discurrunt, & vere essentialem morsium efficiunt, quod alibi (§ CCCLXXXIII.) jam subindicavimus.

Planchonus, & Gastellerius negant miliaria essentialia in puerperis.

(a) *Malad. des femm. T. I. chap. VIII. p.* 470. *in* 8. *Paris* 1784.

(b) *Dissert. sur la fievr. miliair. des femm. en couch. & sur leurs traitement &c.* §. 4.

(c) *Traité de la fievre miliair. des femm. en couch. p.* 31. *& seqq.*

§. CCCCLXVII.

Eorum argumenta.

Argumenta vero, quibus miliaria exanthemata puerperarum a vero morbo miliari secernenda esse putant, in medium proferri oportet, ut quantum roboris, firmitatisque habeant, quisque comperire possit. Sunt autem hujusmodi: Differt. 1. inquiunt, febris miliaris puerperarum a vulgari, communi, atque epidemica; quod hæc *es-*

sen-

sentialis, sive primaria est, & nulli sexui, ætati, & conditioni hominum parcit; illa vero puerperas tantummodo corripit, ditioresque potius, quam pauperes, ob peculiarem vitæ rationem, conclavia calida, & regimen calefaciens. 2. Miliaris morbus essentialis invadit, quin exanthematum eruptionem sudores præcedant, & sine his singula sua stadia percurrit; contra in puerperis sudores & antecedunt exanthematum eruptionem, & comitantur assidui, adeo ut nulla exanthemata appareant, ubi nullus sudor manaverit. Hinc sudoris effecta miliaria dicenda omnino sunt. 3. Caussa etiam differens est. In essentiali malo lympha, & nervorum liquor peculiari, nec satis noto principio contaminatur; in puerperali humor lacteus aberrans, lochia retenta, gastrica saburra, aliæque impuritates exanthematis, omnibusque symptomatibus caussam, materiamque suppeditant, 4. In illo exanthematum eruptio minuit, & levat malum; in hoc nihil demit de symptomatum gravitate. Ubi vero nulla, aut minima febris puerperarum exanthemata comitatur, tunc (ut difficultatem, quæ eos manet, prævertant) consideranda esse ajunt, ut additamentum ad reliquas excretiones, quibus natura in puerperis se ab accumulatis, congestisque pravis humoribus liberare nititur. 5. In illo exanthematum ad interiora regressus fere lethalis est; in puerperarum morbo non item. Hinc in illo curatio summa cum prudentia, & cautione ineunda est, ne exanthemata intro vertantur, in hoc sine detrimento negligi ea omnino possunt. 6. Essentialibus sanguinis missio nocet, symptomaticis, sive puerperalibus necessaria, utilisque est vel post eruptionem, excepto casu, in quo

dissolutione putrida humores liquescant. 7. Catharsis generatim prioribus noxia est, quia ea intro vocat, neque unquam, nisi sub finem, locum admittit: posterioribus quovis in stadio opportuna, immo necessaria. 8. Sectiones cadaverum nullum conspicuum vitium delegunt in morbo illo essentiali; in isto vero puerperarum inflammationes ostendunt, corruptiones, gangrænas uteri, intestinorum, pulmonis, cerebri, & præcipue viscera abdominis multimodis male affecta (*a*).

(*a*) GASTELL. *l. c. p.* 31. *&* *seqq.*

§. CCCCXLVIII.

Allata argumenta examinantur.

Atque hæc quidem magna persuasione, & veri etiam specie dicuntur, ut illis, qui auctoritati potius, & celebritati scriptorum, quam rationum momentis acquiescunt, prima facie satisfacere possint, iis vero, qui penitus res intueri, & ad lancem revocare soliti sunt, & qui verum, vel saltem probabile pro ingenii modo investigare volunt, fortasse non possint. Quædam enim falsa omnino assumuntur; quædam dubia; quædam exaggerantur; quædam gratuito afferuntur, aut certe non accurate intra justos fines conclusa, ut singula eodem ordine, quo prolata fuere, persequentes ostendere non difficulter speramus. Itaque quod *primo* statim *loco* ponunt, id nihil aliud innuere videtur, quam discrimen, quo morbum sporadicum ab epidemico differre, omnes norunt. Quid hoc ad quæstionem, an miliaria puerperarum essentia, & natura discrepent

a re-

a reliquis, pertinet? Numquid pleuritis, exempli caussa, quæ sporadica est, definit esse pleuritis, si epidemica evadat, & contra? Deinde protinus a principio tamquam certum, ac demonstratum habent, caussam in utrisque esse diversam, dum id est, quod in controversia quæritur, & in disputatione versatur; aliundeque constat, ut indubiæ observationes, quarum supra (§. CCCCXXVII.) mentio facta est, demonstrarunt, neque calorem cubiculi, neque vitæ genus, neque calefacientia per se satis esse ad miliaria gignenda, nisi aliæ caussæ intercedant; &, si quando ista aliquid ad eorum genesim conferant, caussarum remotarum locum obtinere; quod non magis proprium & familiare est puerperis, quam alis quibuscunque, divitibus æque, ac pauperibus, quemadmodum ex historia hujus morbi facile patet. Enimvero, quando puerperæ, ut in aliquibus constitutionibus, & locis aliquando contigisse scimus, fere omnes miliari exanthemate corripiuntur, quis, quæso, unquam certo ostendat, singulas eodem vitæ genere, & conclavium calore, & regimine usas esse, & ditiores ideo frequentius, & gravius conflictatas; pauperculas vero ob contrariam vitæ rationem quasi immunes exstitisse? Sed demus, aliquando puerperas ex ejusmodi caussis in miliaria incurrere, aut symptomatica in iis interdum esse posse; num idcirco sequitur, ut a miliari morbo essentiali semper immunes esse debeant? Num partus eas, quasi privilegio quodam, communibus reliquis morbis subtrahit, subducitque? Nemo sanæ rationis hoc dixerit.

Sive sporadicus, sive epidemicus idem morbus sit, nihil mutat ejus essentiam.

Caussa non est diversa in utroque.

Per se calor, & calefaciens regimen miliaria non gignit.

Non semper puerperæ immunes sunt a morbo miliari essentiali.

§. CCCCXLIX.

§. CCCCXLIX.

Sudores eam in puerperis quam in aliis communes sunt.

Falſum porro omnino eſt, & experientiæ contrarium, quod *ſecundo loco* adducunt, in eſſentiali, ſive primario morbo tam ante, quam poſt exanthematum eruptionem ſudores abeſſe; in ſymptomatico vero illo puerperarum copioſos, profuſos, & fere perpetuos emanare; atque adeo alterum ab altero hoc diſcrimine diſtingui. Nam ſupra (§. CCCXC.) oſtenſum eſt, commune utrique eſſe ejuſmodi phænomenon; nec negare id potuit Gastellerius ipſe in eo tractatu febris miliaris (*a*), quem ante aliquot annos edidit. Immo Damilanio (*b*) ſudor iſte adeo certum ſignum futuræ miliaris eruptionis viſum eſt, ut palam ſcripſerit, ſtatueritque, ſi ſudor deficiat, quamquam reliqua ſigna adeſſent, non expectanda tamen exanthemata eſſe; & contra, ſi reliqua abſint, hoc ſolo ſigno ea prævideri, & prædici poſſe. Nec puto, quemquam reperiri, cui vel ex propria obſervatione, vel ex auctorum fide non conſtiterit, magnam in ſudores propenſionem inter certiora, & frequentiora ſigna, quæ exanthematum eruptionem prænunciant, habendam eſſe: ita ut argumentum retorqueri jure poſſit, puerperarum miliaria nullo modo diſtare ab aliis miliariis exanthematibus, hoc ipſo quod in utriſque tam ante, quam poſt eruptionem ſudoribus ægri fere diffluant. Neganti, ut convincatur, & ſententiam mutet ſatis erit *Picardorum miliaris ſudatoria*, ideo *la ſuette* dicta, quod eam perpetui ſudores comitentur (*c*).

Sudores ſignum certius futuræ miliaris eruptionis.

(*a*) *Essai sur la fievr. miliar. a Paris* 1773. *p.* 86. *p.* 265. & *passim in historiis sub finem additis.*
(*b*) *L. c. p.* 56. *in not. c.*
(*c*) *Vid. Mèm. de la societ. Royal. de Mèd. T.* 2. *pag.* 46.

§. CCCCL.

Cur caussa non sit diversa.

Tertio frustra caussam materialem in utrisque diversam sibi confingunt. Quod de lacte, lochiis, aliisque inquinamentis dicunt, aut mere hypotheticum est, aut complicationis quoddam potius genus, quam unica, & vera caussa miliaris exanthematis in puerperis. Potest siquidem in his lympha, succusque nerveus peculiari, noxioque principio, sive, ut vocant, venenato miasmate infici, ut in aliis hominibus essentiari morbo correptis, & præterea vitium istud cum lacte, aut lochiis, aut aliis pravis humoribus retentis, corruptisque complicari, quin ab his proxime malum pendeat. Potest etiam in puerperis ita depravari serum, vel alius quicunque humor, ut veneni, sive miasmatis naturam induat, miliaremque morbum efficiat. Non ergo ita plana est, ut suadere sibi volunt, caussæ materialis differentia. Sed ut res se habeat, illud certum, ratumque videtur, febrem miliarem in puerperis sæpe observari, quin lac, aut lochia aliquid vitii ceperint, aut subierint, aut aliæ impuritates manifestæ sint; & contra pluries lac, & lochia retineri, atque aberrare, aut alia inquinamenta occurrere, quin miliaria exanthemata erumpant, ut clinicorum frequens in morbis puerperarum observatio testatur. Neque denique, ubi exanthemata ad cutem efflorescunt, & colorem lacteum acquirunt, albe-

Lac, & lochia sæpe retinentur, quin miliaria gignantur.

bedine hæ illico indicium præbent certum, ex lacteo humore aberrante ipsa nasci; cum lacteus, albidusque color non raro in pustulis miliariis maturitatem adeptis atiam extra partum, immo in masculis, adolescentibusque cernatur. Adde demum, quæcunque sit miliaris morbis caussa, nervosum systema non minus in puerperis, quam in quibuscunque aliis affici, convellique, si malignus, & febrilis ille fuerit, quemadmodum quotidiana experientia commonstrat. Ex quibus sane colligitur, frustra, & sine caussa miliaria puerperarum ab aliis sive sporadicis, sive epidemicis segregari, nec satis caussæ diversitatem in utrisque liquere.

Neque color albus a lacte originem ducet.

Nervi in utroque morbo maxime afficiuntur.

§. CCCCLI.

Falsum quoque est generatim quod *quarto* asseverant, videlicet eruptione exanthematum essentialem morbum minui, & mitiorem reddi, non item illum, quo puerperæ laborant, quia symptomaticus perhibetur. Nam non omnis essentialis morbus minuitur eruptione exanthematum; sed ille tantummodo, qui benignus est; non autem malignus, qui contra eruptione in ipsa, & post eam excandescit, & ferocit; quod jam alibi non semel a nobis, aliisque animadversum est. Neque aliter evenit in miliari morbo, puerperarum, prout benignus, aut malignus est; quamquam fateri oportet, sæpius in his malignum esse, & pro complicatione periculosiorem. Tantaque est vis veritatis, ut vel ipsi inficiari nequeant, interdum miliaria etiam in puerperis, cum febre careant, aut exigua dumtaxat stipentur, ad repurgandum ab excrementitiis humoribus corpus

Eruptio minuit morbum tam in puerperis, quam in aliis, si benignus est, & contra.

In puerperis frequentius malignus est.

pus non parum conferre, id est, morbum, ut ego interpretor, minuere. Quæ cum paria in utroque morbo spectentur, & modo eruptio levet febrim, ejusque symptomata, modo intendat, atque exasperet pro benignitatis, aut malignitatis ratione, non est, cur alter ab altero natura, & essentia discrepare dicatur. Itaque st in puerperis non minus essentialia, sive primaria exanthemata sunt; quam in aliis, ut revera experientia multorum constat, profecto consequens est, ut in illis æque lethifera, aut saltem discriminis plena pustularum repulsio habenda sit, neque earum in curatione ratio negligenda; contra quam *quinto* loco perperam tradiderunt. Testes appello post HAMILTONUM in primis HOFFMANNUM, JUNCKERUM, ALLIONUM, aliosque quam plurimos clinicos, qui puerperas a retropulsis miliariis in summum vitæ periculum conjectas non raro viderunt, nisi bono fato uberior urina, aut lochiorum, aut alvi fluxus, aut sudor, aut plures ejusmodi evacuationes simul junctæ exitium averterint, miliaremque humorem per hasce vias provide derivarint.

Non differt ergo puerperalis ab alio.

Repulsio pustularum æque periculosa in puerperis: non ergo earum cura negligenda.

§. CCCCLII.

Quod vero de sanguinis missione, & catharsi *sexto*, & *septimo* magna confidentia prædicant, & credi volunt, ut discrimen prædictum confirment, nullam fidem meretur. Nocet enim in utroque casu sanguinem mittere, aut alvum ducere, nisi indicantia alterutrum necessarium ostendant, quod pluribus in locis, & speciatim (§. CCCCXXXII. CCCCXXXIII. CCCCXXXIV.) etiam atque etiam declaravimus. Immo in epide-

Sanguinis missio vel nocet, vel prodest, prout indicatur, vel non.

demico miliari morbo ſæpe inveniuntur indicantia tam ſanguinis mittendi, quam alvi ducendæ, ut Allionius, Augustinius, & Baraldius præ ceteris obſervarunt. Contra in puerperis raro Hamiltono occurrebant, & tum ſolum, cum pleuritis, ſuffocatio, aut aliud ſymptoma gravius ſe ſe exſerebat. Pro varia igitur circumſtantiarum ratione tam in miliari morbo vulgari, quam in puerperali modo ſanguinis miſſio, modo purgatio, modo neutra inſtituenda eſt. Si quando autem in puerperarum morbo miliari ſanguinem, etiam iterato, immo præſentibus exanthematibus, mittere, aut alvum quovis tempore ſolvere expedit, id non ipſius tantummodo cauſſa fieri neceſſe eſt, ſed eo potiſſimum quod cum lochiis retentis, lacte aberrante, plethora, inflammatione uteri, inteſtinorum, pulmonum, cerebri, aliorumque viſcerum, aut cum ſaburra gaſtrica, aut biliosa colluvie plerumque complicatus ſit. Cumque ſæpe mala, quibuſcum miliaris morbus in puerperis conſociatur, ita urgeant, ut iis ſpeciatim ſuccurri cito, & valide debeat; hoc ſolum ſenſu intelligendum eſt, miliaria interim negligi poſſe, videlicet eorum cauſſa non omittenda eſſe auxilia; uti ſanguinis miſſionem, aut catharſim, quæ ſymptomati urgentiori opportuniora, immo neceſſaria videantur. Neque id peculiare, & proprium eſt miliaris morbi puerperarum. Hoc ipſum in quovis alio miliari morbo complicato fieri debet, quemadmodum ſupra (§. CCCCXXXII.) oſtenſum eſt.

Exempla.

In puerperis non a morbo, ſed a complicatione ſanguinis miſſio, & catharſis poſtulantur.

Quo ſenſu miliaria negligi poſſint.

§. CCCCLIII.

§. CCCCLIII.

Quæ *postremo* differentia adducitur ex cadeverum sectionibus, effecta potius demonstrat morborum, cum quibus in puerperis complicata miliaria fuerunt, quam horum a communibus, atque essentialibus dissentientem naturam. Nam similia etiam extra puerperium in essentiali morbo complicato pro complicationis ratione, ac varietate inveniuntur. Ut aliorum observata prætermittam, duas tantum cadaverum sectiones, quas apud GASTELLERIUM ipsum reperio, in rei confirmationem proferam. Obiit ex miliari morbo essentiali LAURENTIUS DUCHENE anno ætatis quinto & quinquagesimo. In ejus cadavere lobus sinister pulmonum apparuit sanguine nigro, & denso infarctus, qui etiam totam cellulosam substantiam oppleverat (*a*). Eodem anno, nempe 1771., intra quatuor, aut quinque dies ex miliari morbo malignissimo periit D. TAS DE GRANI, *Vicarius Parœciæ d' Amilly* octo supra viginti annos natus. Cadaveris sectio detexit intra calvariam *leves* quasdam sanguineas *stases*, & in intestinis hic illic *non nullas phlogoses*; pulmones vero gravius affectos. In primis lobus sinister sanguine nigro, polypode, & in cellulosum textum ubique effuso replebatur. Auriculam & sinum cordis sinistrum occupabat polyposa concretio, quæ fortasse a morte demum gigni potuit (*b*). Nec tanta est diversitas effectuum in cadaveribus puerperarum repertorum, quantam adversarii ostentant. Nam HAMILTONUS secuit cadaver cujusdam puerperæ ex hoc morbo defunctæ, & nihil in eo morbosi deprehendit præter polypodem

Differentia ex sectionibus cadaverum aut nulla est, aut aliud significat, quam volunt.

Gastellerius ipse fatetur reperisse inflammata viscera in vulgari miliarum morbo.

Hamiltonus in puerperæ cadavere non inve-

niteavitia, quæ adversarii jactant. Observatio Hamiltoni confirmatur a J. B. Bianchio.

dem in cordis caveis concretionem (*c*). Cl. quoque Jo: BAPTISTA BLANCHIUS anatomes professor Taurinensis significavit Cl. ALLIONIO, se aliquando quidem uterum alicubi inflammatum in puerperarum cadaveribus offendisse, veram vero mortis caussam plerumque oculorum sibi aciem effugisse (*d*). Ceterum ut ad modo memoratam ejusmodi complicationem revertar, hanc ipsam admittere etiam cogitur PLANCHONUS (*e*), alioquin miliaria puerperarum a vulgari morbo miliari discernens, ubi ait: *verum tamen esto, complicationem caussarum utriusque morbi efficere posse, ut admodum similes morbi fiant, immo ipsissimi: quod speciatim scire magni interest, ut necessariæ cautiones ad rectam, prudentemque curandi rationem adhibeantur*. Et rursum paullopost confitetur, hinc inductos fuisse scriptores ad credendum, *utrumque* morbum unum, eumdemque esse (*f*); conceditque demum, *revera, quæcunque sint caussæ generales morbi miliaris; signa tamen, & symptomata fere semper in puerperis esse cum aliis eadem*. Hoc unum PLANCHONO (*g*) dubium remanet, quod miliaria sæpe in puerperis observentur, quin interea epidemice ea vagari videantur. Hinc colligit, in puerperis ex peculiari, & proprio humore eadem nasci. At, si vir eximius advertisset animum ad communissimam divisionem, qua miliaris morbus dispescitur in sporadicum, & epidemicum, ut alii fere morbi, etiam exanthematici, omnem profecto hac super re scrupulum a se amovisset.

Planchoni ingenua confessio.

(*a*) *Ess. sur la fievr. miliar. Observat. troisiem. p.* 232.

(*c*) *L. c. observ. quatriem. p.* 239.

(*c*) *De*

(c) *De febr. miliar. cap. VI. p. 67.*
(d) ALLION. *l. c. Cap. VIII.* §. 138.
(e) *Loco cit.* §. 7.
(f) *Id. ib.* §. 8.
(g) *Ibid.*

§. CCCCLIV.

Itaque cum miliaris morbus puerperarum nullo modo ab eo, qui in alios cadit, diversus sit, atque uterque eamdem naturam, originemque agnoscat, reliquum est, ut eadem utrique curandi ratio conveniat. Jure igitur, cum curationem hujusce exanthematis exsequeremur, sic eam complexi sumus, ut quæ etiam puerperis communis, atque opportuna esset, non desideraretur. Supervacaneum idcirco existimo, peculiarem hic curationem proponere, & quasi actum, ut ajunt, agere. Si quid tamen discriminis in ea interdum statuendum sit, id omne a complicatione puerperii, & a præcedente graviditate profluet. Consulo igitur, ut ad lochiorum præsertim fluxum respiciatur; nam si is subsistat, aut minuatur, sanguinis missione, interdum etiam iterata opus est, & fomentis emollientibus uteri regio laxari debet, & lenibus aperientibus viæ reserandæ, ut lochia revocentur, aut pro re nata promoveantur. Fereque eadem locum habent, quæ in febri lactea puerperarum, aut in febri puerperali recentiorum alibi a nobis præcepta sunt. Item si primæ viæ putrida colluvie turgeant, hæc blandæ enematibus, aut eccoproticis excutienda est. Ad lochia vero tam sustinenda, quam restituenda, si deficiant, alvumque leniendam, quæ duo maximi momenti capita sunt, medici germani pilulas balsamicas, BECHERI, aut STAHALII, aut HOFFMAN-

Miliaris morbus idem est in puerperis, ac in aliis. Curatio eadem.

Complicatio discrimen facit.

Quid igitur in primis curandum.

NI quam accommodatiſſimas reputant, & earum grana duodecim, aut quindecim quovis veſpere ad aliquot dies dari præcipiunt (*a*). His enim vel lochia promoveri, vel diarrhœam excitari exiſtimant, quæ non modo ſordes inteſtinorum egerat, verum illorum etiam vicem quodammodo ſuppleat. At ubi febris paullo acutior, aut inflammatoria diatheſis, aut uteri, aliorumque viſcerum inflammatio præſens, aut imminens hujuſmodi pilularum uſum vetent, enemata certe repetita, oleum amygdalarum dulcium, ſales neutri mitiſſimi, & flores caſſiæ refracta doſi utramque paginam adimplent. Victus ratio tenuis eſſe debet, qualem alibi puerperis præſcripſimus; in progreſſu tamen paullulum liberalior concedi poterit: evacuationes enim, quas perpeſſæ ſunt, aliquid plus alimenti efflagitant.

Bocheri pilulæ. Ubi pilulæ non conveniunt, quæ ſubſtituenda?

Victus ratio.

(*a*) VOGEL. *l. c.* §. 141.

ADMONITIO DE PESTE.

§. CCCCLV.

Nemo non perſpicit, ad exanthematicos morbos febriles pertinere ſæviſſimum illum urbium, & provinciarum vaſtatorem, & humani generis deſtructorem, quem vulgo *Peſtem* nominant. Nam in hac & bubones, & carbunculi, & alia exanthematum genera ad corporis peripheriam prodeunt, nunc cum febre, nunc ſine ea, & peculiarem prope ejus eſſentiam conſtituunt. Contages vero tanta in ea eſt, ut perniciſſime in quoſque alios malum propagetur, ſe diffundat, univerſimque proſerpat, ac pene omnes internecione de-

deleat. Debuissem igitur hoc quasi agmen morborum claudere singulari de Peste commentatione. Verum cum summo Dei O. M. beneficio factum sit, ut horrido ejusmodi spectaculo nunquam interessem, nec proinde Luem unquam viderim, nec curaverim, non potuissem de ea referens, nisi Auctores, qui me antecesserunt, serviliter exscribere, quin aliquid de meo adjicerem. Ne igitur actum, quod ajunt, agatur, satius duco tirones omnino remittere ad scriptores ipsos, qui de hujusmodi pernicie ex professo pertractarunt. Cumque horum aliqui ea, quæ ipsi viderunt, scripto tradiderint; aliqui ex aliorum scriptis opus undique absolutissimum compilarint, superest, ut utrorumque lectionem etiam, atque etiam commendem. Inter priores, quorum non exiguus est numerus, præ ceteris memorandi sunt HIERON. MERCUAIALIS (*a*), HIERON. CAPTVACCIUS (*b*), TH. SYDENHAMIUS (*c*), LUDWIG. SEPTALIU (*d*), ISBRAND. DIEMERBROECKIUS (*e*), HODGESIUS (*f*), CHICHOINEOUS (*g*), & e recentissimis MERTENSIUS (*h*). Inter posteriores vero pro multis aliis erunt LUD. ANT. MURATORIUS (*i*), & ANT. HAENIUS (*l*), qui non modo quæcunque de Peste aut observata, aut scripta sunt, accuratissime collegerunt, verum propriis etiam animadversionibus, & consiliis doctissime illustrarunt. Hos itaque legant, & perlegant Tirones, velim, & alienis tum periculis, tum laboribus sic in publicam utilitatem proficiant, ut, si quando in Pestilentiæ calamitatem incidant, quod avertant superi, opera, & consilio paratissimos, & instructissimos ad omnia se monstrent *.

(*a*) *De peste ann.* 1577. *Venet.*
(*b*) *Med. Pract. lib. VI.*

(*c*) *Oper. sect.* 2.

(*d*) *De Pest. & pestifer. affect. lib. V. Mediol.* 1622.

(*e*) *De Peste Neomagi* Oper. *T.* 2.

(*f*) *De Pest. Lond. ann.* 1665.

(*g*) *Relation de la Peste de Marseille. Paris* 1720.

(*h*) *Observ. Medic. de Febr. putrid. de Peste, non nullisque aliis morb. P.* 2. *Cap.* 1. *Histor. pestis Moscuens. anni* 1771.

(*i*) *Del Govern. della Peste e delle maniere di guardarsene, Trattato diviso in politico, medic. ed ecclesiast. Moden.* 1714. *Itemque; Relazione della Peste di Marsiglia pubblicata dai* Medic. *che hanno operato in essa con alcune osserv. di Lodov. Ant. Muratori ed altre giunte ec. Moden.* 1721.

(*l*) *Rat. Medend. P. XIV. sect. alter. de Peste.*

* Fortasse ad hanc morborum classem referendi fuissent tumores parotidum, & maxillarium glandularum, vulgo *Orecchioni* dicti, quod multa habent cum exanthematicis morbis communia. Verum, quia nondum observationibus id satis comprobatum est, satius duximus de iis in cap. XV. Voluminis seq. verba facere.

FINIS VOLUMINIS IV.

IN-

INDEX CAPITUM.

TOMI IV.

CAPUT X.

De Peticulis, ſive *Morbo Petechiali*. pag. 3

CAPUT XI.

De Morbo, ſive *exanthemate miliari*. pag. 131
Admonitio de Peſte. 274